

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

KILIKIA'DA PTOLEMAIOSLAR

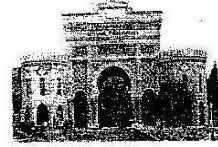
Evren ŞAR
2502040027

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Mustafa Hamdi Sayar

İstanbul 2010

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **TARİH ANABİLİM** Dalında 2502040027 numaralı **EVREN ŞAR**'ın hazırladığı "**KİLİKİA'DA PTOLEMAİOSLAR**" konulu ~~YÜKSEK LİSANS~~ / **DOKTORA TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 28.Maddesi **27.12.2010 PAZARTESİ** günü saat:14.00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin**KABUL**.....'ne* **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.MUSTAFA HAMDİ SAYAR	KABUL	
PROF.DR.VEDAT ÇELGİN	KABUL	
PROF.DR.OĞUZ TEKİN	KABUL	
PROF.DR.İNCI DELEMEN	Kabul	
PROF.DR.KEMALETTİN KÖROĞLU	Kabul	

ÖZ

Eskiçağ'da, anahatlarıyla batıda Pisidia ve Pamphylia, doğuda Suriye, kuzeyde ise Lykaonia ile sınır oluşturan Kilikia Bölgesi; M.Ö. 547 yılından Büyük İskender'in bölgeye girişine kadar Pers hakimiyeti etkisinde varlığını sürdürmüş ve Büyük İskender'in bölgeye girişinin ardından Pers egemenliğinden kurtulmuştur. Büyük İskender'in ölümünün ardından, yaklaşık 300 yıllık süreç içinde Ptolemaioslar; Doğu Akdeniz'deki bu stratejik açıdan büyük önem taşıyan bölge ile gerek siyasi gerek ticari gerekse kültürel alanda pek çok etkileşime girmişlerdir ve bölge uzun yıllar Seleukoslar ve Ptolemaioslar arasında mücadelelere sahne olmuştur.

Antik Dönem Anadolu'su için, Akdeniz dünyasındaki stratejik konumu, toplumsal yapıları ve coğrafi zenginlikleriyle oldukça önemli bir yere sahip olan Kilikia Bölgesi'ndeki Ptolemaioslar'ın varlığı konusunda şimdiye kadar yapılmış toplu bir çalışma bulunmamaktadır. Bu açıdan çalışmamızda antik kaynaklar, modern çalışmalar, sikke katalogları ve yazıtların incelenmesi yoluyla; Hellenistik Dönem'de Kilikia Bölgesinin önemi aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ptolemaioslar, Hellenistik Dönem, Kilikia, Mısır.

ABSTRACT

In the ancient times, Cilicia Region, which was restricted with Pisidia and Pamphylia in the west, Syria in the east and Lykaonia in the north, was under the control of the Persians since 547 B.C. until Alexander the Great. After the death of Alexander, being a successor of him the Ptolemies ruled over the Egypt for 300 years, and strategically continued to have economical, cultural and political relations with Cilicia Region. Therefore, over that region they were in rivalry with the Seleucids for a long period.

As for the ancient history of Anatolia, there has not been any study directly mention to the existence of Ptolemies at the Cilicia Region, where used to have an importance depending on the strategical location, social structures and geographical diversity. In that respect, in our study by means of ancient resources, modern studies, coin catalogs and inscriptions, the significance of Cilicia Region in the Hellenistic Age has been examined.

Keywords: Ptolemies, Hellenistic Age, Cilicia, Egypt.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Büyük İskender'in ölümünün ardından yaşanan yaklaşık 300 yıllık süreç içinde Ptolemaioslar'ın Kilikia Bölgesi ile kültürel, siyasi ve ticari ilişkileri antik kaynaklar, yazıtlar, sikkeler ve diğer arkeolojik buluntular ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Başta bana bu konu üzerinde çalışmamı önererek bana kütüphanesini açan hocam Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar'a, zor anlarımda yanımda olan ve yol gösteren hocam Prof. Dr. A. Vedat Çelgin'e, sabırla düzeltmelerime yardımcı olan ve yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Oğuz Tekin'e ve önerileri ile kaynak konusundaki yardımları için Yrd. Doç. Dr. Hamdi Şahin'e en içten teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Ayrıca başta bu çalışma oluşturulurken desteğini ve anlayışını esirgemeyen sevgili aileme, görüş ve önerileri ile büyük katkı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Gülnihal Küken'e, arkadaşım Arş. Gör. Dr. Derya Çığır Dikyol, Arş. Gör. Tuna Sağkol ve Arş. Gör. Serap Özkan Kılıç'a, her ihtiyaç duyduğumda yardımına koşan Arş. Gör. Aliye Erol Özdizbay'a, misafirperverliği ve yardımları için Silifke Müzesi Müdürü Sayın İlhame Öztürk'e, teknik konularda bana destek veren sevgili arkadaşım Arş. Gör. Gamze İnan ile H. Oğuz Günaydın'a ve çizimler konusunda gecesini gündüzüne katan Sayın A. Melik Arslan'a da şükranlarımı sunmak isterim.

Evren Şar

Kasım 2010

* Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Araştırma Fonu'na desteklenmiştir.

Proje No: 1416

İÇİNDEKİLER

ÖZ/ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
HARİTALARIN LİSTESİ.....	ix
RESİMLERİN LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1
I-KONUyla İLGİLİ ANTİK KAYNAKLAR VE MODERN ARAŞTIRMALARIN TARİHÇESİ.....	7
II- KILIKIA BÖLGESİ'NİN TARİHİ COĞRAFYASINA VE BÜYÜK İSKENDER'İN ÖLÜMÜNE KADAR DOĞU AKDENİZ'İN SİYASAL DURUMUNA GENEL BAKIŞ.....	17
III- DOĞU AKDENİZ'DE PTOLEMAIOSLAR EGEMENLİĞİNİN KURULMASI VE I. PTOLEMAIOS (SOTER) DÖNEMİNDE KILIKIA	39
IV- II. PTOLEMAIOS (PHILADELPHOS) DÖNEMİNDE KILIKIA.....	49
V- III. PTOLEMAIOS (EUERGETES) DÖNEMİNDE KILIKIA.....	57
VI - M.Ö. 221- M.Ö. 51 YILLARI ARASINDA PTOLEMAIOSLAR'IN DOĞU AKDENİZ POLİTİKALARI VE KILIKIA	62
VII- XIII. PTOLEMAIOS DÖNEMİNDE KILIKIA.....	69
VIII- PTOLEMAIOSLAR DÖNEMİNDE MİSİR - KILIKIA EKONOMİK İLİŞKİLERİ.....	76
A- Sikke Yayılımı	76
B- Ticaret.....	85
IX-PTOLEMAIOSLAR DÖNEMİNDE MİSİR-KILIKIA KÜLTÜREL İLİŞKİLERİ.....	94
A-Ptolemaioslar'ın Kültür Politikalarına Genel Bakış.....	94
B- Ptolemaioslar'ın Şehircilik Politikaları ve Eski Kilikia Kentlerine Uyguladıkları Politikalar	100
C- Ptolemaioslar'ın Kilikia'da Kurdukları Yeni kentler	113

1-Arsinoe.....	113
2-Berenike.....	128
D- Kilikia’da Mısır Kültleri ve Yayılımı.....	132
1-Isis, Horus ve Harpokrates Kültleri.....	132
2-Serapis Kültü.....	136
3- Ptolemaioslar’ın Kilikia’daki Dinsel Etkileri.....	140
SONUÇ.....	147
KAYNAKÇA.....	154
A- Antik Yazarlar	154
B- Modern Eserler.....	158
EK 1: ANTİK YAZARLAR TESTIMONIA’SI	188
EK 2: PTOLEMAIOSLAR HANEDANI’NİN ŞECERESİ	
HARİTALAR	
RESİMLER	
ÖZGEÇMİŞ	

HARİTALARIN LİSTESİ

- Hrt. 1** : İskender'in Doğu Seferi (Bugh, 2006, map 1)
- Hrt. 2** : Anadolu kıyılarında Ptolemaioslar'a ait yerleşimler (Mueller, 2006, s.6)
- Hrt. 3** : Ptolemaioslar Mısır'ı (Mueller, 2006, s.7)
- Hrt. 4** : Seleukos İmparatorluğu'nun parçası olarak "Kilikia" (Meyer, 2001, s. 515)
- Hrt. 5** : Meydancikkale haritası (Laroche, 1998, fig.3)
- Hrt. 6** : Kilikia Haritası

RESİMLERİN LİSTESİ

- Res. 1** : Kelenderis Sahili
- Res. 2** : Kelenderis
- Res. 3** : Kelenderis limanını, tersanesini ve çevresindeki yapıları tasvir eden zemin mozaïği, M.S. 5. Yüzyıl.
- Res. 4** : Meydancikkale
- Res. 5** : Meydancikkale
- Res. 6** : Meydancikkale
- Res. 7** : Meydancikkale'den görünüm
- Res. 8** : Kalykadnos (Göksu) Nehri - Silifke
- Res. 9** : Nagidos – Paşabeleni Tepesi
- Res. 10** : Nagidos akropolünün 200 metre güneyinde yer alan Nagidussa Adası
- Res. 11** : Nagidos ve Arsinoe arasındaki sınır sorununu çözümleyen yazıt. Mersin Müzesi.
- Res. 12** : Nagidos ve Arsinoe arasındaki sınır sorununu çözümleyen yazıttan detay. Mersin Müzesi.
- Res. 13** : Bronz Serapis Heykelciği, M.S. 2. Yüzyıl, Silifke Müzesi.

- Res. 14** : Softa Kale
- Res. 15** : Tarsus Müzesi teşhirinde bulunan Ptolemaioslar'a ait sikkeler
- Res. 16** : Silifke Müzesi teşhirinde bulunan Ptolemaioslar'a ait sikkeler
- Res. 17** : Silifke Müzesi teşhirinde bulunan Ptolemais sikkeleri (M.Ö. 285-246)
- Res. 18** : Silifke Müzesi teşhirinde bulunan Ptolemaioslar'a ait altın sikkeler

KISALTMALAR LİSTESİ

Bibliyografik Kısaltmalar

AJA	American Journal of Archaeology
Anat.St.	Anatolian Studies
Anc.Soc.	Ancient Society
ANRW	Aufstieg Und Niedergang der Römischen Welt
AST	Araştırma Sonuçları Toplantısı, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
CAH	The Cambridge Ancient History I-XII, ed. J.B. Bury- S.A. Cook (Cambridge- London 1923- 1996).
CIG	Corpus Inscriptionum Graecorum.
JHS	Journal of Hellenic Studies, Society for the Promotion of Hellenic Studies. London.
JRS	The Journal of Roman Studies, London: Society for the Promotion of Roman Studies.
KP	Der Kleine Pauly. Lexicon der Antike. Auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie der Classischen

Altertumswissenschaft. Unter Mitwirkung Zahlreicher Fachgelehrter bearb. und hrsg. von K. Ziegler und W. Sontheimer [V: und H. Gärthner]. I-V. Stuttgart (München) 1964-1975. Taschenbuchausg.: München 1979, 1989.

- KST** Kazı Sonuçları Toplantısı, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- RE** P. Wissowa et al., Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft , 1893-1980, Stuttgart.
- SAOC** Studies in Ancient Oriental Civilization
- SEG** Supplementum Epigraphicum Graecum, Leiden.
- SNG** Sylloge Nummorum Graecorum, Copenhagen.
- TAPhA** Transactions and Proceedings of the American Philological Association, Ithaca.
- TTK** Türk Tarih Kongresi.
- ZPE** Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn.

Diğer Kısaltmalar

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
Bkz.	Bakınız
ev.	Çeviren
Ed.	Editör/ yayına hazırlayan
Hrt.	Harita
Krş.	Karşılaştırmız
Res.	Resim
s.	Sayfa/sayfalar
st.	Sütun

GİRİŞ

Araştırma konumuz olan Kilikia Bölgesinin coğrafi sınırını kabaca Eskiçağ'da batıda Pisidia ve Pamphylia, doğuda Suriye, kuzeyde ise Lykaonia ile sınır oluşturan ve bugün anahatlarıyla Mersin ile Adana illerini kapsayan alan oluşturmaktadır. Zaman açısından ise araştırmamız Büyük İskender'in Doğu Seferi'ne çıktığı M.Ö. 334 yılından, son Hellenistik Krallık olan Ptolemaioslar'ın yıkıldığı M.Ö. 30 yılına dek geçen süreyi kapsamaktadır.

Suriye ve Anadolu arasında köprü rolü oynayan ve Prehistorik dönemlerden itibaren yoğun bir yerleşime sahne olan Kilikia Bölgesi, Anadolu'da M.Ö. 547 yılında başlayan Pers hakimiyeti esnasında Pers Krallığı'na bağlı olarak özerk bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Ancak Babylonia (bugün Irak'ın El Hilla Kasabası) yakınlarındaki Kunaksa Mevkii'nde gerçekleşen savaş sonrasında bir Pers Satraplığı haline getirilmiştir. Büyük İskender'in Doğu Seferi esnasında Pers egemenliğinden çıkarak İskender'in topraklarına katılan bölge İskender'in ölümünün ardından da yine Diadokhlar arasında büyük mücadelelere sahne olmuştur.

Çeşitli stratejik ve coğrafi özellikleri nedeniyle pek çok devletin ilgi alanını oluşturan Kilikia Bölgesi, Ptolemaioslar için de her zaman önemli olmuştur. Zira Ptolemaioslar'ın dış siyasetteki amacı Büyük İskender, Perdikkas, Antigonos, Demetrios gibi komutanların güttüğü dünya imparatorluğu kurma düşüncesinin aksine, Mısır'ın ticarete dayanan önemini güçlendirmek ve Mısır'ı kuvvetlendirmektir; bunun sağlanabilmesi için ise Akdeniz üzerindeki hakimiyet oldukça hayati bir değer taşımaktaydı. Bu nedenle M.Ö. 322 yılında Ptolemaioslar, Mısır sahil kesimini Libya ve Kartaca ile Syrakusai ticaret yolu üzerindeki seferler için önemli bir mevki olan Kyreneika'nın (Doğu Libya, Bingazi) işgaliyle batıya doğru genişletmişlerdir. I. Ptolemaios (Soter), M.Ö. 312'de yapılan Gaza Savaşı'yla kendisi için daha büyük önem taşıyan Suriye sahil yolunu elde etmiş fakat burada yerleşmemiştir. Doğu Akdeniz hakimiyeti için elde edilmesi şart olan Kıbrıs'ı ise aynı şekilde M.Ö. 312'de işgal etmiş fakat M.Ö. 306'da gerçekleşen Salamis Deniz

Savaşı'nda tekrar kaybetmiş ve ancak M.Ö. 295'te burayı yeniden ele geçirebilmiştir. Demetrios'a karşı yapılan son müttefikler savaşında, Demetrios'tan Kyklad Adaları'nı alarak Ege Denizi'nde de bir hakimiyet elde etmiştir.

Kısaca verdiğimiz bu bilgilerden de anlaşıldığı üzere, bahsi geçen bölgelerde hiçbir zaman uzun süreli ve kesin bir Ptolemaios hakimiyeti kurulmamıştır. Ancak verimli ormanları ve bölgede yer alan Kilikia Kapıları'nın (Κιλικιάι Πύλαι–Gülek Boğazı) Kilikia ile Suriye arasındaki başlıca ticaret yollarının üzerinde bulunması nedeniyle Eskiçağ dünyasında stratejik açıdan önem taşıyor olması, Ptolemaioslar ve dönemin diğer egemen güçlerinin bölgeye ilgi göstermesini sağlayan etkenler arasındadır ve bu durumun ayrıntılarıyla incelenerek bölgenin siyasi ve sosyal yaşamı üzerine etkilerinin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Ptolemaioslar bu bölgede hiçbir zaman tam bir akültürasyon (Hellenleşme-Hellenizasyon) ve asimilasyon çabası içine girmemiş olmalarına rağmen, yine de, bölgede bıraktıkları izler Kilikia'nın bahsi geçen 300 yıllık dönemi içerisinde takip edilmesi gereken önemli bir yer tutmaktadır. Bu açıdan ele alındığında, Ptolemaioslar'ın hakimiyeti esnasında kurulmuş olduğu bilinen Berenike ve Arsinoe gibi kentler ile çok sayıda askeri garnizon da bölgedeki Ptolemaioslar egemenliğinin önemli göstergeleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle bölgede Ptolemaioslar tarafından sürdürülen egemenlik kurma girişimlerinin incelenmesi Kilikia Bölgesi'nin belirtilen dönemdeki stratejik öneminin analiz edilmesinde katkı sağlamaktadır.

Amaç: Anadolu'da M.Ö. 547 yılından Büyük İskender'in bölgeye girişine kadar Pers hakimiyeti etkisinde varlığını sürdüren Kilikia Bölgesi, Büyük İskender'in bölgeden Persleri çıkarmasının ardından doğan iktidar boşluğunda, M.Ö. 4. yüzyılın son yıllarından başlayan İskender'in ardılı krallıklardan Seleukoslar ve Ptolemaioslar Hanedanları'nın bölgeyi ele geçirme mücadelesine sahne olmuştur.

Bu bağlamda ele alındığında Kilikia Bölgesi, zaten Büyük İskender'in fetihlerinin özellikle de İskender'in ölümünden sonra, İmparatorluk sınırları içerisinde Makedonya, Mısır, Pers Ülkesi ve Hindistan'da olduğu gibi farklı

unsurların uyumlu şekilde bir araya getirebilmesini sağlayacak kurumsal bir yönetim yapısının oluşmaması nedeniyle belirgin bir devlet yönetiminin egemenliğine sahne olamamıştır. Diğer generaller imparatorluğun geri kalanında savaşırken, bir yönetici olarak sadece kendi konumunu güçlendirmekle ilgilenen I. Ptolemaios (Soter) tarafından oluşturulan ve gelişen bir sülalenin yönetimi altına giren bölge kentlerinin siyasi ve ekonomik anlamda takındığı tavır, gerek Ptolemaioslar Mısır'ının politikaları; gerekse bu kentlerin Pers egemenliği ardından Ptolemaioslar yönetimine karşı takındıkları tutum açısından incelenmeye değerdir. Diğer yandan Hellenistik dünyada, Kilikia Bölgesi'nde kentsel yerleşimler çoğunlukla Seleukoslar ya da Ptolemaioslar kolonizasyonunun bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Ancak bunların gerçek anlamda kent sayılıp sayılamayacağı ve hakim gücün yeniden isimlendirme mi yaptığı yoksa gerçekten yeni bir kent kurma faaliyetine mi girdiği noktaları açık değildir ve üzerinde durulması gereken konulardır.

G. Cohen'in de belirttiği gibi "Hellenistik hükümdarlar normalde hükmetmedikleri bölgelerde şehir kurmazlardı"¹. Bu noktadan hareketle, çalışmamızda öncelikli hedefimiz; Ptolemaioslar'ın ekonomik, siyasi ve kültürel olarak bölgedeki varlıklarını gerek yazılı kaynaklar gerekse maddi kalıntılar yoluyla ortaya koymaktır. Bu konuda daha önce yapılmış ayrıntılı ve toplu bir çalışma bulunmamaktadır. Bu yönüyle, çalışmamızın bölgenin Hellenistik Dönem tarihi açısından önem taşıyacağı açıktır.

Diğer yandan çalışmamızın başka bir amacı da, Ptolemaioslar'ın bölgedeki varlığının; Ptolemaioslar açısından jeostratejik yönden, Kilikia açısından ise Ptolemaioslar'ın kabulünün siyasi ve sosyal arka planı açısından incelemektir. Benzer bir analizin Seleukoslar'ın Kilikia Bölgesi'ndeki varlıkları açısından da ele alınabileceği öne sürülmekle beraber, çalışmamızın temel konusunun Kilikia'da Ptolemaios varlığının incelenmesi olmasına bağlı olarak analiz çalışmamızın konusu çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

¹ G. M. Cohen, **The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor**, University of California Press, California, 1995, s. 119.

Bilindiği gibi, Hellenler Polis ve kolonilerden oluşan şehir hayatına büyük önem vermişlerdir. İskender ve ardılları da pek çok şehir kurmuş ve bu şehirlerden bazıları çok büyük zenginliklere ve politik öneme sahip olmuşlardır. Bu kapsamda, Kilikia Bölgesi'ndeki Berenike ve Arsinoe şehirleri, Ptolemaioslar'ın Orta Dağlık Kilikia kıyılarında kurdukları deniz üsleri olmalarından dolayı özel bir öneme sahiptirler. Diğer taraftan Kilikia Bölgesi; Pers öncesi dönemde de Hellen kolonizasyon hareketlerinin bir parçası olmuş ve Hellenler tarafından kurulan pek çok kente ev sahipliği yapmıştır. Bu noktadan bakıldığında her ne kadar kentlere özgürlük tanımış olsalar da, Kilikia şehirleri ile Ptolemaioslar'ın, yabancı olan ve sahiplenme arzusu için de bulunmayan Persler'le kıyaslandığında, Ptolemaioslar'ın bölgede Hellenler'in devamı gibi algılanmış olabilecekleri görüşünden hareketle, hem Kilikia'nın hem de Ptolemaioslar'ın tarihin çeşitli dönemlerinde Hellenler'le kurdukları sosyal, siyasal ve ekonomik bağlara dayalı olarak içine girdikleri sosyal ve tarihsel etkileşimlerin analiz edilmesinin katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu bağlamda Kilikia'yı, Ptolemaioslar'ın Doğu Akdeniz'deki ve genel olarak dış siyasetlerindeki bir örneklem olarak kabul ederek, küçük parçayı çalışırken büyük parçayı dışarıda bırakmadan yeniden mercek altına almanın Ptolemaioslar'ın politikalarının anlaşılmasında katkı sağlayıcı ve ufuk açıcı olabileceğini, etkileşim sürecindeki sosyal olay ve olgulardan hareketle devletlerarası ilişkiler ve politikalar hakkında hipotezlere varılabileceğini düşünüyoruz.

Yöntem: Tezin bölümlendirilmesinde olduğu gibi işlenişinde de kronolojik bir düzen izlenmiştir. Bu sayede olaylar arasında bağlantı kurulması ve sebep-sonuç ilişkilerinin daha iyi gözlemlenmesi mümkün olmaktadır. Bu amaçla, "Kilikia'da Ptolemaioslar" konulu doktora tez çalışmamızda, öncelikle Antik Çağ Anadolu'sunun önde gelen bölgelerinden Kilikia Bölgesi için önem taşıyan Hellen ve Roma yazarları çerçevesinde, Hellenistik Dönem'i ilgilendiren pasajlar dikkate alınarak Kilikia ile ilgili dökümanlar değerlendirilmiştir. Antik kaynaklar üzerinde çalışma yapılırken, öncelikle Kilikia Bölgesi ile ilgili tüm yer ve kişi adlarının bir listesi çıkarılarak bahsi geçen antik kaynakların indekslerinde bu isimler tek tek

taranmış ve bulunan kısımlar fişlere geçirilmiştir. Ayrıca ekler bölümünde “Antik Kaynaklar Testimoniası” verilerek kaynaklara doğrudan ulaşım sağlanmasına ve konunun okuyucu tarafından daha ayrıntılı olarak değerlendirilmesine yardımcı olmaya çalışılmıştır.

Yazıt katalogları da çalışmamızın belkemiğini oluşturan kaynakların arasında yer almaktadır. Başta Mısır ile Kilikia arasındaki ticari ilişkilerin yayılımı ve dağılımını tesbitte önemli yer tutan sikkeler ise sadece kataloglardan ve yayınlardan takip edilmiş, ancak müze arşivlerine girilmemiştir.

Çalışmamızda antik kaynakların yanı sıra, modern eserlerden de faydalanılarak Kilikia Bölgesi'nin Hellenistik Dönem'de Ptolemaioslar ile siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkileri tespit edilerek sunulmuştur. Başvurulan modern yayınlarda, bölge hakkında bilgi veren tüm araştırmacıların eserlerinden faydalanılmış olmakla birlikte, daha çok, son yıllarda yapılmış olan çalışmalar temel alınmıştır.

Bölgede bugüne kadar yapılmış olan yüzey araştırmaları ve kazılarla ilgili bibliyografya, ilgili bölümlerde ve bahsi geçen yerlerde dipnot olarak verilmiş, ayrıntıya girilmemiştir. Bölgenin Hellenistik Dönem öncesi tarihi; dönemin olayları genel olarak ele alınarak, bu olayların Kilikia ve Kilikalılar'a olan etkisinden de kısaca bahsedilmiştir.

Kuruluş Düzeni: Daha önce de belirttiğimiz üzere, araştırmamızın en önemli kaynaklarını antik yazarların eserleri oluşturmaktadır. Bu nedenle birinci bölümde, öncelikle bu kaynakların incelenmesi ve değerlendirilmesi yapılmış ardından antik kaynakların dışındaki bölgede günümüze kadar yapılan arkeolojik çalışmalar ve araştırmalar incelenerek bir araştırma tarihçesi hazırlanmıştır. İkinci bölümde ise okuyucuya genel bir bakış kazandırmak ve ana konunun alt yapısını oluşturmak amacıyla Kilikia Bölgesinin tarihi coğrafyasına ve Hellenistik Dönem'e kadarki tarihine kısaca değinilmiş ve Büyük İskender'in ölümünden sonra Doğu Akdeniz'in

almış olduğu siyasal konum ve I. Ptolemaios (Soter) Dönemi egemenliğine kadar gerçekleşen Diadokhlar mücadeleleri değerlendirilmiştir. Bundan sonra yer alan üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci bölümlerde ise Ptolemaioslar Hanedanı'nda tahta geçmiş olan hükümdarlar sırasıyla ele alınmış ve hakimiyet süreleri içinde Kilikia ile ilgili politikaları incelenmiştir.

Sekizinci bölümde, bölgenin Mısır ile ekonomik ve ticari ilişkilerini aydınlatılabilmek amacıyla, bulunan sikkelerin bölgedeki yayılımı ve özellikle amfora gibi ticari buluntular değerlendirilmiş, bölgenin Mısır ile Hellenistik Dönem'deki ticari ilişkileri hakkında genel sonuçlara varılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın son bölümünü oluşturan dokuzuncu bölümde ise gerek Ptolemaioslar'ın Kilikia Bölgesi'nde bıraktıkları, gerekse Kilikalılar'ın Ptolemaioslar Mısır'ına kattıkları kültürel izler, 'Şehircilik Politikaları' ve 'Kült Yayılımı' gibi alt başlıklar altında incelenmiştir.

Teknik Noktalar: Bu çalışma toplam dokuz bölümden oluşmaktadır. Metinde kullanılan dergilerin ve numismatik yayınların kısaltmaları için 'L'Année Philologique' adlı derginin listesi esas alınmıştır. Antik yazar isim ve kısaltmaları için ise 'Der Kleine Pauly' adlı eserden faydalanılmıştır. Eğer eser epigrafik bir eserse, ilgili yazıtın numarası ve gerekliyse sayfası da verilmiştir. Kullanılan resimler aksi belirtilmedikçe yazara aittir. Metin içinde geçen antik bölge ve kent adları için yer ve zaman boyutu dikkate alınarak özgün formlar tercih edilmiş ve aksi belirtilmediği sürece tüm tarihler M.Ö. (Milat'tan Önce) ve M.S. (Milat'tan Sonra) kısaltmasıyla kullanılmıştır. Ayrıca, Suriye, Makedonya, İskenderiye ve Kıbrıs gibi Türkçe'ye yerleşen isimlerin kullanımında Yunanca asılların yerine Türkçe kullanım tercih edilmiştir.

I-KONUyla İLGİLİ ANTİK KAYNAKLAR VE MODERN ARAŞTIRMALARIN TARİHÇESİ

Strabon, '*Geographika*' adlı eserinde Kilikia Bölgesinin coğrafi sınırlarını ayrıntılı olarak tasvir eder. Ayrıca Strabon, Kilikia Bölgesi'nin sedir ağacı zenginliğinden de söz etmektedir. Bu konuda özellikle gemi yapımı kerestesinin elde edildiği Hamaksia (Sinekkalesi) kentinin önemli bir merkez olduğunu ve filo yapımına çok uygun olduğundan Antonius tarafından VII. Kleopatra'ya verildiğini vurgular.² Ankhiale (Karaduvar) kenti ise yine Antonius ve Kleopatra tarafından nazik davranışları nedeniyle Kilikia Trakheia'nın tiranlarından biri olan Ksenophanes ve kızı Aba'ya bağışlanmıştır.³ Strabon, Pamphylia Bölgesi'nin de Kilikia Bölgesi gibi korsanlık faaliyetlerine uygun bir karaktere sahip olduğunu vurgular.⁴

Sicilyalı Diodoros ise, Kilikia Bölgesi'nin Pers hakimiyeti ve Büyük İskender'in fetihleri esnasındaki durumu hakkında bilgi vermiştir.⁵ Ayrıca kendisine ait çeşitli pasajlarda Pers Dönemi'nden itibaren bölgenin gemicilik ve bunu sağlayacak kereste için ne kadar büyük önem taşıdığına dair pek çok atıf bulunmaktadır.⁶ M.S. 23-79 yılları arasında yaşayan Gaius Plinius Secundus, '*Naturalis Historia*' adlı ansiklopedik nitelikteki eserinde Kilikia'nın kentlerini de sıralamış ve yine bu kentler arasında Kilikia Arsinoe'sinin adını geçirmiştir.⁷

Pseudo Apollodoros ise *Bibliotheka* adlı eserinde Typhon mitinden bahsederken diğer tanrıların Mısır'a giderek hayvan şekline büründüklerinden ve sonra Typhon'un Zeus'u yenerek Kilikia'ya getirip burada Korykos Mağarası'na hapsedmekte olduğundan bahsetmektedir.⁸ Ancak bir Hellenistik Dönem yazarı olan

² Strab. XIV, V, 3, bkz. TE 12; ayrıca bkz. Plut. **Ant.** XXXVI (TE 18).

³ Strab. XIV, V, 10, bkz. TE 15.

⁴ Strab. XII, VII, 2, bkz. TE 16.

⁵ Diod. XIV, 19-20; XVII, 47- 48; XVII, 31, 2-6; XVII, 36.

⁶ Diod. XI, 60, 6, bkz. TE 4.; XI.75, bkz. TE 5.

⁷ Plin. **Nat.**, V. 22, bkz. TE 21 .

⁸ Apollod. I, vi, 3.

Apollodoros dışında, bu miti öyküleyen diğer Hellen ve Roma yazarları Mısır ve Kilikia ile ilgili herhangi bir bağ kurmamaktadırlar.

Pausanias, ‘*Periegesis tes Hellados*’ adlı eserinde Diadokhlar mücadelesinde Ptolemaioslar Hanedanı’nın yeri ile I. ve II. Ptolemaios hakkında bilgi vermektedir.⁹ Ayrıca Serapis kültünün Hellen dünyasına Ptolemaioslar ve İskender tarafından sokulduğunu teyid eder.¹⁰

Ancak M.Ö. 3. yüzyıl ne yazık ki tüm Hellen doğusu için oldukça zayıf dökümanlara sahiptir ve bu devrenin Suriye Savaşları’nı içermesi de bu olayların yeterince detaylı aktarılamamasına neden olmuştur. Bu bağlamda Diodoros’un tarihi de M.Ö. 302’de kesintiye uğramaktadır. Polybios ise 3. yüzyılın son bir kaç on yılını, özellikle de 4. Suriye Savaşı’nı (M.Ö. 221-217) hikayeye dahil etmemiştir. Aradaki boşluklar ise yazılı kaynakların olmaması dolayısıyla ancak dağıntık yazıtlar, papirüsler ve sikkeler ile doldurulabilmektedir¹¹.

Doğal olarak yazıtlar da çalışmamızda büyük öneme sahiptir, bu kapsamda Kilikia Bölgesi’nde bulunan iki yazıt çalışma için büyük önem taşımaktadır. Bunlardan ilki Kilikia’nın III. Ptolemaios’un egemenliğine geçişi hakkında da bilgi veren Adulis yazıtıdır¹², diğeri ise Arsinoe kentinin kuruluşu ile ilgili bir yazıttır ve **SEG**’de yer almaktadır¹³. Ayrıca bu yazıtı dair çalışmamız için önem taşıyan pek çok makale ve kitap pasajı bulunmaktadır¹⁴.

Bölgede bulunan Ptolemaioslar dönemi sikkeleri için ise **SNG**’ler ve diğer sikke katalogları ne yazık ki bölgenin Ptolemaioslar dönemine ilişkin doyurucu sonuçlara ulaşmamızı sağlayacak bir zenginliğe sahip değildir. Dolayısıyla bu

⁹ Paus. I. 6. 3 vd.

¹⁰ Paus. I. 18. 4, bkz. TE 26.

¹¹ H. Heinen, “The Syrian-Egyptian Wars and the New Kingdoms of Asia Minor”, **CAH** VII, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 41.

¹² **OGIS** 54.

¹³ **SEG**, 39,1426.10-16.

¹⁴ C. P. Jones, C. Habicht, “A Hellenistic Inscription from Arsinoe in Cilicia”, **Phoenix**, 43, No. 4; E. Kirsten,– I. Opelt, “Eine Urkunde der Gründung von Arsinoe in Kilikien”, **Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik** 77 (1989) 55–66.

noktada Meydancikkale’de (Gülnar) bulunan define ile Hüseyinli Definesi çalışmamız için önem taşımaktadır.¹⁵

Antik kaynakların yanında çalışmamızın en önemli parçalarından birini de modern çalışmalar oluşturmaktadır. Yukarıda da kısaca değindiğimiz gibi Kilikia Bölgesi tarihi coğrafyası ve Hellenistik Dönem’deki konumu hakkında yapılan tüm çalışmalar doğrudan ya da dolaylı olarak bizi ilgilendirmektedir. Bu nedenle öncelikle bölgenin tarihi anıtların zenginliği sayesinde kendine çektiği ilk seyyah araştırmacılardan söz etmemiz gerekir. Kilikia Bölgesi tarihi anıtlar açısından çok cazip ve zengin olmasına rağmen 20. yüzyılın başlarından önce, bölgenin nisbeten ücra bir yerde olması, iklim koşullarının bölgenin pek çok kesiminde olumsuz olması ve siyasi açıdan karışıklığı dolayısıyla çok az sayıda Avrupalı gezgin tarafından ziyaret edilebilmiştir.

Wilbrandus de Oldenborg 1209’da Kilikia’daki dini alanları ziyaret ederek detaylı olmasa da bölgenin genel bir tasvirini çizen ilk kişi olmuştur¹⁶. Daha sonra Bertrandon de la Broquiere ve W. F. Ainsworth bölgeyi ziyaret etmiştir. Ainsworth Royal Geographical Society tarafından Türkiye’ye gönderilerek 19. yüzyıl Küçük Asya coğrafyası ve yerel halkı üzerine yoğunlaşan “Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea”¹⁷ adlı çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Daha sonra bölge 1837 yılında ve Giosafat Barbaro¹⁸ tarafından ziyaret edilmiştir. Ancak bugün tahrip edilmiş olan bu anıtlar hakkında ayrıntılı bilgi veren seyyahlar arasında 1811-1812 yıllarında ilk amacı bölgenin harabelerini betimlemek olan Beaufort¹⁹ ile 1817-1818’de Kilikia’da bulunan Irby ve Mangles²⁰ olmuştur. Langlois ise diğer

¹⁵ A. Davesne - V. Yenisoğancı, “Les Ptolémées en Séleucide : le trésor d’Hüseyinli ”, **Revue Numismatique**, VI, 34, 1992, s. 23-36; A. Davesne ; G. Le Rider, **Le Trésor de Meydancikkale**, Paris, 1989.

¹⁶ E. Borgia, “Archaeology in Cilicia in the Ancient Traveller’s Notes”, **Olba VII**, Mersin, 2003, s. 43.

¹⁷ W. F. Ainsworth, **Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea I-II**, Londra, 1842.

¹⁸ Borgia, **a.g.e.**, s. 41.

¹⁹ F. Beaufort, **Karamania or a Brief Description of the South Coast of Asia Minor and of the Remains of Antiquity**, London, 1818.

²⁰ C. L. Irby- J. Mangles, **Travels in Egypt and Nubia, Syria, And the Holy Land**, Londra, 1845.

gezinlerin bölgenin olumsuz şartları nedeniyle iç kesimlere girememiş olmasına rağmen tüm bölgenin keşfedilmesini hedeflemiştir²¹.

De Laborde'dan sonra gelen Barker²² ise bölgenin tarihini en eski dönemlerden ziyaret ettiği tarihe kadar kısa bir özetini çıkartmış ve özellikle Paganizm Dönemi inançları üzerine yoğunlaşmıştır. Daha sonra bölgeyi Collignon ve ilk kez Lamos vadisini ve içindeki pek çok yerleşimi keşfeden Bent²³ ziyaret etmiştir. Bunların ardından ise Hicks, Heberdey ve Wilhelm bölgede inceleme gezileri yaparak elde ettikleri bilimsel sonuçları yayımlamışlardır. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi bu çalışmalar doğrudan konumuzla ilgili değil ancak çalışmamızın bir parçası olan bölgelerin coğrafyası, tarihi ve bugün bazıları tahrip edilmiş olan anıtları ile ilgili bilgiler vermektedirler.

Çağdaş araştırmacıların ise yine çok az bir kısmı doğrudan Mısır'ın anavatan dışında kalan mülklerini ya da Mısır dışında kalan Hellenistik dünya ile Ptolemaioslar Mısır'ının sosyo-kültürel ve siyasi bağlarını ele almıştır. Örneğin R. S. Bagnall gerek doktora tezi²⁴ gerekse sonradan yazdığı kitap ve makaleleri²⁵ ile özellikle Ptolemaioslar'ın Mısır dışında kalan mülkleri ve buraların yönetim biçimi hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir ve "The Administration of the Ptolemaic Possessions Outside Egypt" ile kitabın yazıldığı tarihe dek konu üzerine yapılmış en geniş kapsamlı ve çok sayıda epigrafik material ile papirüsün kullanıldığı eseri ortaya çıkarmıştır²⁶. K. Mueller ise "Settlements of the Ptolemies"²⁷ adlı kitabında farklı bir yaklaşımla Hellenistik Dönem'de Ptolemaioslar hakimiyetinde Mısır, Kızıl Deniz kıyısı ve Akdeniz Sahilleri'nde yeni kurulan kent ve yerleşimlerin yapısını ve gelişim sürecini incelemiştir. Ayrıca yer isimleri, mekansal yerleşim ağları ve yeni kurulan yerleşimlerdeki ziraî durum, nüfus, kentsel dokulardaki etnik farklar gibi konulara değinmiştir.

²¹ Borgia, **a.g.e.**, s. 45.

²² W. B. Barker, **Lares and Penates or Cilicia and its Governors**, Londra, 1853.

²³ Borgia, **a.g.e.**, s. 45.

²⁴ R. S. Bagnall, **Administration of the Ptolemaic Empire**, Toronto, 1972 (Basılmamış doktora tezi).

²⁵ R. S. Bagnall, **Egypt in Late Antiquity**, Princeton, 1996; R. S. Bagnall, "Egypt, the Ptolemies, and the Greek World", **Bulletin of the Egyptological Seminar** 3, 1981, s. 5-21.

²⁶ R. S. Bagnall, **The Administration of the Ptolemaic Possessions Outside Egypt**, Leiden, 1976.

²⁷ K. Mueller, **Settlements of the Ptolemies**, Peeters, 2006.

Ptolemaioslar hakimiyeti ve Hellenistik Dönem ile ilgili bilgi vererek dolaylı yoldan çalışmamız ve yapılacak değerlendirmeler açısından büyük önem taşıyan kaynaklar arasında ilk baskısı 1927 yılında yapılan ve Ptolemaioslar'ın siyasi ve kültürel tarihi hakkında yazılmış geniş bir kaynak kitap olan "House of Ptolemy bulunmaktadır"²⁸. Ayrıca C. Skeat'ın "The Reigns of The Ptolemies"²⁹ adlı kitabında yine Ptolemaios Hanedanı'nın siyasi yapısı incelenmiştir.

W. Ellis "Ptolemy of Egypt"³⁰ adlı, bir biyografi kitabı da sayılabilecek olan çalışmasında Mouseion'un ve İskenderiye Feneri'nin inşa edilmeye başlandığı kültürel anlamda da büyük önem taşıyan I. Ptolemaios (Soter) dönemini, gerek Mısır içi gerekse Mısır ötesindeki gelişmeleri de dikkate alarak aktarmıştır. J. P. Mahaffy ise Büyük İskender'den son Ptolemaios kraliçesi Kleopatra döneminin sonuna kadar devlet yönetiminde yer alan tüm Ptolemaioslar'ın siyasi ve kültürel politikalarını incelemiş olduğu "The Empire of the Ptolemies"³¹ adlı kitabı yayımlamıştır.

G. Cohen'in "The Hellenistic Settlements in Europe the Islands and Asia Minor"³² adlı çalışmasında ise Avrupa, Adalar ve Küçük Asya'da Hellenistik Dönem boyunca kurulan ya da yeniden yapılandırılan tüm şehirler hakkında bilinenleri detaylı referanslar ve alıntılar ile irdeleyerek aktarmıştır.

R. Billows'un "Kings and Colonists" adlı çalışması ise bize M.Ö. 4. yüzyıl ile 2. yüzyıl arasında Makedonya emperyalizminin Küçük Asya'daki etkilerini inceleyerek Büyük İskender ve ardıllarının şehir kurma aktiviteleri ve güçlerini korumada kullandıkları propaganda faktörünün önemini aktarmaktadır³³. Yine aynı yazarın "Hellenistic World" adlı kitapta yer alan "Cities" başlıklı bölümünde,

²⁸ E. Bevan, **The House of Ptolemy**, Arganout Inc. Publishers, Chicago, 1968.

²⁹ C. Skeat, **The Reigns of The Ptolemies**, München, 1954.

³⁰ W. M. Ellis, **Ptolemy of Egypt**, New York, 1994.

³¹ J. P. Mahaffy, **The Empire of the Ptolemies**, London, 2005

³² M. G. Cohen, **The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor**, California, 1995.

³³ R. A. Billows, **Kings and Colonists**, New York, 1995.

Hellenistik Dönem’de kurulan kentlerin yapısı ve düzenine yönelik, dönemin iskan politikalarına ışık tutan bir makalesi yayınlanmıştır.³⁴

S. Durugönül ise “Development of Ancient Settlements in Cilicia” adlı makalesinde³⁵, Kilikia Bölgesindeki şehirleşme sürecini öncelikle coğrafi ve tarihi açılardan incelemiş; özellikle Hellenistik ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde kurulan ve birbirini devam ettiren şehirler hakkında ayrıntılı bilgiler sunmuştur. Hellenistik Dönem ile ilgili olarak makalede yer alan hemen tüm kentler Seleukos yönetimi altında kurulan kentlerdir. Ancak bölgede, Ptolemaios etkisi ile kurulan kentlere ise lokalizasyon sorunlarına bağlı olarak geriye çok fazla bilgi kalmamış olması nedeniyle değinilmemiştir. Makale aynı bölgede kurulan ve dönem boyunca Ptolemaioslar ile sürekli çekişme halinde bulunan Seleukoslar’ın yerleşimlerinin yapısı ve karakterini ortaya koyması dolayısıyla konumuz için çok aydınlatıcı ve ışık tutucu olmuştur.

Ü. Aydınöğlü ise Olba dergisinde yer alan “Yerleşim Modeli Oluşturmak Mümkün müdür? Dağlık Kilikia’dan İki Yerleşim Modeli Denemesi” adlı makalesinde Hellenistik Dönem’de Dağlık Kilikia’da benzer iki yerleşim modelini örnek olarak mimari ve coğrafi açıdan incelemiş ve bölgenin kentleşme sürecini etkileyen iç ve dış faktörleri ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Çalışma bugüne dek lokalizasyonu yapılmamış olan Ptolemaios kolonileri için de açıklayıcı bir nitelik taşımaktadır³⁶.

Braund³⁷ ve Clarysse’nin çeşitli makale ve kitapları³⁸ Ptolemaioslar hakkında bilgi veren önemli kaynaklar arasında sayılabilir. C. Habicht “The Hellenistic

³⁴ R. A. Billows, “Cities”, **Hellenistic World**, London, 2006, s.196-216.

³⁵ S. Durugönül, “Development of Ancient Settlements in Cilicia”, **Adalya**, V, İstanbul, 2002, s.107-119.

³⁶ Ü. Aydınöğlü, “Yerleşim Modeli Oluşturmak Mümkün müdür? Dağlık Kilikia’dan İki Yerleşim Modeli Denemesi”, **Olba**, XII, Mersin, 2005, s. 165 – 182.

³⁷ D. Braund, “After Alexander: the Emergence of the Hellenistic World”, **Hellenistic World**, London, 2006, s. 19-35.

³⁸ W. Clarysse, "Egyptian Estate-Holders in the Ptolemaic Period", **In State and Temple Economy in the Ancient Near East**, ed. by E. Lipinski, s. 731-743; "Greeks and Egyptians in the Ptolemaic Army and Administration." **Aegyptus**, 65, 1985, s. 57-66; "Literary Papyri in Documentary 'Archives.'" **In Egypt and the Hellenistic World**, ed. by E. van 't Dack, P. van Dessel, and W. van Gucht, s. 43-61; "Some Greeks in Egypt", **In Life in a Multi-Cultural Society: Egypt from Cambyses to**

Monarchies” isimli eserinde,³⁹ Büyük İskender’in ölümünün ardından toprakları paylaşan büyük ve güçlü yöneticilerin egemenliklerini son araştırmaların ışığında özellikle birbirleriyle olan ilişkileri bağlamında incelemiştir. Falivene’nin “Government, Management, Literacy: Aspects of Ptolemaic Administration”⁴⁰ isimli makalesi ise Ptolemaioslar’ın yönetim mekanizması hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca Cambridge Ancient History’nin Hellenistik Dönem’e ayrılmış olan VII. cildinde Hellenistik Dönem’i farklı yönlerden inceleyen ve konumuzu doğrudan ilgilendiren J. K. Davies’in Hellenistik Dönem’in sosyal ve ekonomik yapısını irdelediği, “Cultural, Social And Economic Features of The Hellenistic World” ve E. Turner’in “Ptolemaic Egypt” adlı makaleleri gibi pek çok makale bulunmaktadır⁴¹.

S. Dmitriev’in Anadolu’da Hellenistik Dönem’de varolan Hellen şehirlerinin sosyal ve idari değişimleri ile Hellenistik krallarla ve Roma ile ilişkilerinin incelediği, “City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor”⁴² adlı kitabı Hellenistik Dönem’de Anadolu’daki şehirlerin genel durumunu anlatan önemli bir kaynaktır.

P. Vasunia’nın “Hellenizing Egypt” isimli basılmamış doktora tezi ve “The Gift of the Nile” adlı kitaplarında Hellenistik Dönem öncesi ve Hellenistik Dönem başlangıcında Mısır’da meydana gelen ekonomik ve etnik kimlik sorunları, ötekilik gibi konulara değinerek antik Hellen yazarlarının nasıl bir Mısır imajı yarattıklarını incelemiştir.⁴³

İki bölge arasında yaşanan ekonomik ilişkiler için en aydınlatıcı kaynak sikkeler olmakla beraber, sikke kataloglarından oldukça az bilgiye ulaşılabilmektedir. Bu sebeple, bölgede bulunmuş olan iki defneye ait, A. Davasne

Constantine and Beyond, ed. by Janet H. Johnson, 51-56. Studies in Ancient Oriental Civilization, no. 51. Chicago, 1992.

³⁹ C. Habicht, **The Hellenistic Monarchies**, The University of Michigan Press, Michigan, 2006.

⁴⁰ M. R. Falivene, “Government, Management, Literacy: Aspects of Ptolemaic Administration”, **AncSoc**, 22, Leuven, 1991, s. 203-227; J. G. Manning, **Land and Power in Ptolemaic Egypt**, Cambridge University Press, 2003.

⁴¹ J. K. Davies, “Cultural, Social And Economic Features of The Hellenistic World”, **CAH**, VII, 1984, 257-321; E. Turner, “Ptolemaic Egypt”, **CAH**, VII, 1984, 118-175.

⁴² S. Dmitriev, **City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor**, Oxford University Press, Oxford, 2005.

⁴³ P. Vasunia, **Hellenizing Egypt**, Stanford University, 1995 (Basılmamış Doktora tezi).

ve G. Le Rider'in "Le trésor de Meydancikkale : Cilicie Trachée"⁴⁴ ve yine A. Davasne ile V. Yenisoğancı'nın "Les Ptoleemes En Seleucide: Le Tresor D'Hüseyinli"⁴⁵ isimli çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Bahsi geçen kitap ve makalelerin yanında O. Tekin'in "Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları Nagidos" adlı kitapta yazmış olduğu "Sikkeler" başlıklı kısım, Nagidos'un sikke çeşitliliğini ortaya sermesi ve bunların yorumlanması açısından son derece önem arz etmektedir.

Ptolemaioslar'ın dinsel inançları konusunda kaleme alınan çalışmalardan en önemlileri arasında A. Chaniotis'in, Büyük İskender'in Siva Vahası'nda Amon rahipleri tarafından tanrılaşdırılması ve Hellen dünyasında da kendini Zeus'un oğlu olarak ilan etmesinden sonra hızlanan süreçte Hellenistik yöneticilerin sahip oldukları ve monarşik ideal olarak kullandıkları tanrısallığı irdelediği "The Divinity of Hellenistic Rulers"⁴⁶ adlı makale ve Günther Hölbl'in M.Ö. 1. Bin yıldan itibaren Akdeniz etkisinde gelişmeye başlayan bereket kültü ile ilgili makalesi⁴⁷ sayılabilir. Ayrıca H. Frankfort, "Ancient Egyptian Religion" adlı kitabında Eski Mısır dini düşünce sistemini, inancın köklerine inerek açık ve ayrıntılı bir şekilde çalışmıştır.⁴⁸ Yazar, "Kingship and the Gods"ta ise Mezopotamya ve Mısır halkı arasındaki temel farkları özellikle de krallık formlarını inceleyerek ortaya koyar ve her iki çalışması ile de eski Mısır dininin yapısı ve kökenleri ile ilgili derin bilgiler vererek daha sonraki yüzyıllarda uğrayacağı değişiklikleri anlamamızı kolaylaştıracak bir temel oluşturur.

D. Magie'nin "Egyptian Deities in Asia Minor in Inscriptions and on Coins" adlı makalesi ise bize makalenin yayınlanmış olduğu 1953 yılına kadar Küçük

⁴⁴ A. Davesne - G. Le Rider, **Le Trésor de Meydancikkale**, Paris, 1989.

⁴⁵ A. Davasne - V. Yenisoğancı, "Les Ptoleemes En Seleucide: Le Tresor D'Hüseyinli", **Revue Numismatique**, VI, 34, 1992, s.23-36

⁴⁶ A. Chaniotis, "The Divinity of Hellenistic Rulers", **Hellenistic World**, London, 2006, s.431-447.

⁴⁷ G. Hölbl, "Egyptian Fertility Magic within Phoenician and Punic Culture" **Archaeology and Fertility Cult in the Ancient Mediterranean**, Malta, 1985.

⁴⁸ H. Frankfort, **Ancient Egyptian Religion**, New York, 1948.

Asya’da Mısır kültlerine dair bulunan tüm sikke ve yazıtları değerlendirerek kültürlerin dağılımının bir haritasını çizmiştir.⁴⁹

W. Huss ise “Der Makedonische König und die Ägyptischen Priester”⁵⁰ adlı çalışmada kült ve siyaset ilişkisini incelemiştir. Çalışmanın odağında Hellenistik Dönem’de Mısır’da oldukça derin ve baskın olan yabancı hakimiyet ve bunun karşısında bulunan Mısırlı rahipleri ve bu bağlamda gelişen dengeyi irdelemiştir. Aynı konu farklı bir yaklaşımla J. H. Johnson tarafından “The Role of the Egyptian Priesthood in Ptolemaic Egypt”⁵¹ adlı makalede de ele alınmıştır.

Koester “History, Culture and Religion of the Hellenistic Age” adlı kitabında⁵² Hellenistik Dönem’i siyasi ve sosyolojik açıdan ele almanın yanı sıra Mısır’ın hükümdar kültü ile Serapis ve Isis kütlerini inceleyerek de Ptolemaios dönemi inançları ile ilgili bilgi vermektedir.

L. H. Martin “Hellenistic Religions” adlı kitabında⁵³ Hellenistik Dönem düşünme sistemi ve felsefesinden başlayarak tüm mitleri tek tek ele almış ve zaman içinde meydana gelen yenilikleri ve reformları incelemiştir. Van Open de Ruitter’in “The Religious Identification of Ptolemaic Queens With Aphrodite, Demeter, Hathor And Isis”⁵⁴ adlı çalışmada ise Ptolemaioslar Hanedanı’ndaki kraliçelerin Hellenistik hükümdar kültü kapsamında çeşitli Mısır ve Hellen tanrıçaları ile kimliklendirilmeleri ele alınmıştır. Ayrıca bu konuda bilgi veren kaynaklar arasında Merkelbach’ın “Isis Regina-Zeus Serapis”⁵⁵ adlı kitabı, H. Volkmann’ın hükümdar kültü üzerine yazdığı “Der Herrscherkult der Ptolemaer in Phönikischen Inschriften” başlıklı makalesi⁵⁶, J. D. Mikalson’un “Greek Religion: Continuity and Change in

⁴⁹ D. Magie, “Egyptian Deities in Asia Minor in Inscriptions and on Coins”, *AJA* 57, 3, 1953, s. 163-187.

⁵⁰ W. Huss, *Der Makedonische König und die Ägyptischen Priester*, Stuttgart, 1994.

⁵¹ J. H. Johnson, "The Role of the Egyptian Priesthood in Ptolemaic Egypt", *In Egyptological Studies in Honor of Richard A. Parker*, ed. by L. H. Lesko, Hannover and London, 1986, s. 70-84.

⁵² H. Koester, *History, Culture and Religion of the Hellenistic Age*, Berlin, 1995.

⁵³ L. H. Martin, *Hellenistic Religions*, Oxford University Press, Oxford, 1987.

⁵⁴ F. Branko, V. O. de Ruitter, *The Religious Identification of Ptolemaic Queens With Aphrodite, Demeter, Hathor And Isis*, New York, 2007.

⁵⁵ R. Merkelbach, *Isis Regina-Zeus Serapis*, Stuttgart, 1995.

⁵⁶ H. Volkmann, “Der Herrscherkult der Ptolemaer in Phönikischen Inschriften”, *Historia V*, Wiesbaden, 1956, s. 448-455.

the Hellenistic Period”⁵⁷ başlıklı makalesi ve A. Tripolitis’in ⁵⁸ Religions of the Hellenistic Roman Age adlı kitabı sayılabilir.

Kilikia Bölgesi’nde meydana gelmiş olan, Ptolemaioslar temelli dini etkiler hakkında doğrudan bilgi veren önemli çalışmalardan biri ise M. H. Sayar’ın “Kilikia’da Tanrılar ve Kültler”⁵⁹ adlı makalesidir.

Aynı şekilde, Nagidos’ta bulunan, Pan figürü taşıyan altın bir diadem hakkında S. Durugönül tarafından hazırlanan ve “Nagidos’tan (Bozyazı) Bir Diadem”⁶⁰ adını taşıyan makale ile Nagidos’ta bulunmuş olan Isis-Horus temalı heykelciğin değerlendirmesinin yapılmış olduğu “Dağlık Kilikia’da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları Nagidos” adlı kitapta hazırlamış olan “İki Hellenistik Bronz Heykelcik ve Bir Kalıp”⁶¹ adlı kitap bölümü dikkate değerdir.

⁵⁷ J. D. Mikalson, “Greek Religion: Continuity and Change in the Hellenistic Period”, **The Cambridge Companion to the Hellenistic World**, Cambridge, 2006, s. 208-223.

⁵⁸ A. Tripolitis, **Religions of the Hellenistic Roman Age**, Cambridge, 2002.

⁵⁹ M. H. Sayar, “Kilikia’da Tanrılar ve Kültler”, **Olba** II, 1. Cilt, Mersin, 1999.

⁶⁰ S. Durugönül, “Nagidos’dan (Bozyazı) Bir Diadem”, **Olba**, III, Mersin, 2003.

⁶¹ “İki Hellenistik Bronz Heykelcik ve Bir Kalıp”, **Dağlık Kilikia’da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları Nagidos**, Ed. Serra Durugönül, Antalya, 2007, s. 355-369.

II- KILIKIA BÖLGESİ'NİN TARİHİ COĞRAFYASINA VE BÜYÜK İSKENDER'İN ÖLÜMÜNE KADAR DOĞU AKDENİZ'İN SİYASAL DURUMUNA GENEL BAKIŞ

Eskiçağ'da anahatlarıyla batıda Pisidia ve Pamphylia, doğuda Suriye, kuzeyde ise Lykaonia ile sınır oluşturan Kilikia Bölgesinin⁶² güneyinde ise doğal bir sınır olan Akdeniz bulunmaktadır⁶³. Bölge fiziki ve coğrafi açıdan farklılıklar gösteren iki bölüme ayrılmaktadır. Bunlardan ilki batıda yer alan ve 3000 metreyi aşan Orta Toroslar'ın sivri dorukları arasında bulunan “Dağlık Kilikia” ya da “Kilikia Trakheia”⁶⁴ (Cilicia Aspera) adları ile anılan⁶⁵ ve Akdeniz'e açılan bir bölgedir⁶⁶. Bölgenin kuzey sınırı Konya Ovası'dır. Kıyı şeridindeki sınırları ana hatlarıyla batıda Pamphylia ile sınırını oluşturan Korakesion (Alanya) ve doğuda Ovalık Kilikia ile sınırını belirleyen Soloi (Viranşehir) kentidir. Ancak bu sınırlar net değildir. Doğu sınırı olarak bazı kaynaklarda Lamos Irmağı (Limonlu Çayı) geçmektedir⁶⁷. Strabon, aralarında Artemidoros'un da bulunduğu bazı yazarların Kilikia'yı Korakesion (Alanya) yerine Kelenderis'ten (Aydıncık) başlattıklarını ifade eder. Ancak anlaşıldığı kadarıyla kendisi bu yazarlarla hemfikir değildir⁶⁸. Ovalık Kilikia ise Soloi (Viranşehir) ve Tarsos'tan (Tarsus) Issos'a (Dört Yol) ve oradan da kuzey kısımlara uzanmaktadır.

Bölgenin karakterini ve diğer bölgelerle ilişkilerini sağlayan en önemli unsur Toros Dağları'dır. Burada dağların kayalık etekleri neredeyse doğrudan kıyıda yükselerek deniz iletişimini engellemenin yanı sıra tarımı da elverişsiz kılmaktadır. Dolayısıyla Dağlık Kilikia'nın yüzey şekilleri açısından kendi içinde farklılık

⁶² Ayrıntılı Bilgi için bkz.: W. Ruge, “Kilikia”, **RE**, XI, Stuttgart, 1922, s. 385-389; A. Kammenhuber, “Kilikien”, **Der Kleine Pauly IV.**, 1972, s. 208-209.

⁶³ Strab. XI, I, 7; Plin. **Nat.** V, 129, 30.

⁶⁴ Strab. XIV, V, 1, bkz. TE 10'da bölgenin adını “Trakheiotis” olarak bildirmektedir.

⁶⁵ Strab. XIV, V, 1, bkz. TE 10,; K. Ziegler, “Kilikien”, **KP 3**, 1979, s.208.

⁶⁶ Kilikia Pedias'ta ticaret kent yaşamının gelişmesine vesile olurken, Kilikia Trakheia'da daha çok ilkel kabile yaşamı baskındı, ayrıntılı bilgi için bkz. A.H.M. Jones, **The Cities of the Eastern Roman Provinces**, Oxford, 1971, s191.

⁶⁷ J. A. Cramer, **A Geographical and Historical Description of Asia Minor**, Amsterdam, 1971.s. 323; Y. Er, **The Funerary Monuments of Cilicia Tracheia**, Cornell University, 1991 (Doktora Tezi). 1991, s. 37, L. Zoroğlu, **Kelenderis I.**, Ankara 1994, s. 1.

⁶⁸ Strab. XIV, V, 3, bkz. TE 12.

gösteren iki kısma ayrıldığı söylenebilir. Dağlar bölgeyi dar bir kıyı şeridi ve dağlık bir iç alana bölmüştür. Bazı kısımlarda kıyı kentleri sarp yamaçlarla kesilir ve düzlüklere nadir olarak rastlanır. Kıyı şeridi ve iç bölgeler arasındaki coğrafi farklılık bölgenin coğrafi tarihine de yansımıştır. Dış etkilere nispeten açık olan kıyı şeridinde Hellen, Roma ve Yakındoğu'nun etkileri daha fazla görülürken, bu etkilerin iç kısımlara yansımaları bu kadar kolay olmamıştır.⁶⁹

Tarıma elverişli olmayan fakat gemi yapımına uygun sedir ağaçlarının bol olarak bulunduğu⁷⁰ Dağlık Kilikia'nın en önemli akarsuları ise Selinus⁷¹ (Adanda Deresi), Toros Dağlarını vadilere bölen Kalykadnos⁷² (Göksu Nehri) ve Lamos'tur⁷³ (Limonlu Çay) ve bunların dışında çok fazla su kaynağı bulunmamaktadır.

Dağlık Kilikia'da yer alan iki önemli kent olan Kelenderis (Aydıncık) ve Nagidos (Bozyazı) birer Samos (Sisam) kolonisidir. Fenike etkilerinin kente sokulduğu ancak, arkeolojik bulguların Fenikeliler'in varlığını M.Ö. 6. yüzyıldan geriye götüremediğinden bu söylencenin temelsiz olduğu düşünülmektedir⁷⁴. Antik kaynaklarda Aphrodisias'ın (Ovacık) kolonize edildiği geçmediği halde arkeolojik veriler bu kentin bir koloni olabileceğini gösterir⁷⁵.

Dağlık Kilikia'nın diğer kentleri ise Seleukeia⁷⁶ (Silifke), Korasion (Susanoğlu)⁷⁷, Korykos (Cennet-Cehennem)⁷⁸, Korykos'u izleyen ve Ayaş civarında yer alan kıyı kenti Elaiussa⁷⁹ (Ayaş), Dağlık Kilikia'nın en önemli kentlerinden biri

⁶⁹ Er, **a.g.e.**, s. 40.

⁷⁰ Strab. XIV, V, 3, , bkz. TE 12; A.H.M. Jones, **The Cities of The Eastern Roman Provinces**, Amsterdam, 1983, s.191.

⁷¹ Strab. XIV, V, 3, bkz. TE 12.

⁷² Kalykadnos nehri Pisidia'dan doğmakta ve güney kıyısında kurulan Seleukeia kentinde denize ulaşmaktadır; Er, **a.g.e.**, s. 43; Strab., XIV, V, 4, bkz. TE 13.

⁷³ Lamos Irmağı Toroslar üzerindeki Mara Köyü'nde doğar, dağların arasından geçerek Lamos Kenti'nde Akdeniz'e karışır; Er, **a.g.e.**, s. 43; Strab., XIV, V, 6, bkz. TE 14; V,8.

⁷⁴ Zoroğlu, **a.g.e.**, s. 22.

⁷⁵ Sayar, **a.g.e.**, s. 196; Arslan 2001, s. 3.

⁷⁶ Sayar, **a.g.e.**, s. 208; M.Ö. 3. yüzyılda I. Seleukos tarafından kurulmuş olan kent Kalykadnos Irmağı'nın güney kıyısında bulunmakta ve Augustus döneminde "Civitas Libera" (serbest kent) unvanı aldığı sanılmaktadır.

⁷⁷ Isauria Valisi Flavius Uranius (M.S. 367–375) tarafından kurulmuştur.

⁷⁸ Sayar, **a.g.e.**, s. 209.

⁷⁹ Sayar, **a.g.e.**, s. 209; M.Ö. 1. yüzyılda sikke bastırmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait bir tapınak, iki su kemeri ve tiyatro kentin önemli kalıntılarıdır.

olan ve Silifke'nin 30 km. kuzeyinde bulunan Olba (Uzuncaburç)⁸⁰ ve Ammianus tarafından Isauria'da gösterilen Claudiopolis⁸¹ (Mut) ile Soloi (Viranşehir)⁸² dir.

Bölgenin doğusunda ise diğer bölümü oluşturan ve Saros (Seyhan)⁸³ ile Pyramos (Ceyhan)⁸⁴, nehirlerinin ortak deltasıyla denize ulaşan Aleion Ovası (Çukurova) bulunmaktadır⁸⁵. Ksenophon'un da belirttiği gibi burası, fevkalade güzel, geniş, sulak, etrafı yüce dağlar ve denizlerle çevrili ve içinde her türlü canlı ve bitkinin kolayca yetiştiği bir ovadır⁸⁶. Daha batıda kaynağını Toroslardan aldığı için suyu soğuk ve berrak olan Tarsos (Kydnos)⁸⁷ Irmağı'nın ve güneyde Deliçay'ın (Pinaros)⁸⁸ alüvyonlarının birikimleriyle denizden toprak kazanılmıştır.

Antik Çağ'da Grekçe Kilikia Pedias⁸⁹ ya da Latince Cilicia Campestris⁹⁰ olarak anılan ve yaz aylarının nemli sıcaklığı ve kış yağmurlarının bolluğu ile ünlü olan bu kesimde Tarsos ve Adana gibi önemli yerleşmeler bulunmaktadır ve adından da anlaşılacağı gibi burası genellikle düzlük bir bölgedir. Ayrıca bu kesim Soloi (Viranşehir) ve Tarsos'tan (Tarsus) Issos'a (Dört Yol) ve oradan da kuzey kısımlara uzanmaktaydı⁹¹. Aynı zamanda bölgede yer alan Kilikia Kapıları'nın⁹² (Κιλικία Πύλαι –Gülek Boğazı) doğuda Mezopotamya ile batıda Sardeis arasındaki başlıca ticaret yollarının üzerinde bulunması nedeniyle Eskiçağ dünyasında stratejik açıdan

⁸⁰ Burada M.Ö. 3. yüzyıla tarihlenen Zeus Olbios'a adanmış bir tapınak bulunur. Bir yazıt ve Roma paraları kentin, İmparator Vespasianus döneminden itibaren Diokaisereia olarak adlandırıldığını gösterir.

⁸¹ Cramer, **a.g.e.**, s. 332; Augustus'un emekli askerleri yerleştirmek için kurduğu bir kenttir. İmparator Claudius döneminde serbest kent statüsüne kavuştuğundan onun ismini almıştır.

⁸² M.Ö. 66 ya da 65'te resmen Pompeiopolis olmuştur. Kentin kökeni çok gerilere uzanır. Rhodos'un Lindos kentinden gelenlerce kolonize edilmiştir.

⁸³ Ksen. **Anab.**, I, 4, 1; Diod. XIV, 20, 2. Strab. XIV, II, 3; Plin. **Nat.**, V. xxii.91.

⁸⁴ Strab. XIV, II, 4.

⁸⁵ Ruge, **a.g.e.**, s. 387; Kammenhuber **a.g.e.**, s. 209.

⁸⁶ Ksen. **Anab.**, I, ii, 9.

⁸⁷ Arr. **An.**, II, iv, 7; Strab. XIV, V, 11, bkz. TE 15; Paus. **Arc.**, xxviii, 1-4.

⁸⁸ Arr. **An.**, II, 10; Curt. II, 4. 11.

⁸⁹ Strab. XIV, V, 1, bkz. TE 11 ; W. Ruge, "Kilikia", **RE XI/1**, Stuttgart, 1921, s. 385-396.

⁹⁰ M. H. Sayar, "Antik Kilikia'da Şehirleşme", **XII. Türk Tarih Kongresi**, C.I, Ankara, 1999, s.194.

⁹¹ Jones, **a.g.e.**, s. 191.

⁹² Diod. XIV, 19, 20; Plin. **Nat.**, V. xxii. 91, bkz. TE 21; Ksen. **Anab.**, I, 2.20; Ayrıntılı Bilgi için Bkz.: W. Ruge, "Kilikiai Pulai", **RE**, XI, Stuttgart, 1922, s. 389- 390.

önem taşımaktaydı ve askerlere doğudan batıya ya da batıdan doğuya doğru kolay hareket olanağı sunuyordu.⁹³

Nehirler arasındaki bölge kulelerle kontrol edilmekteydi çünkü derin vadiler isyancılara saklanmak için iyi fırsatlar sunmaktaydı. Batıda ise başka bir ünlü geçit olan ve Seleucia ad Calycadnum'un kuzeydoğusu ve hinterland arasında bir bağlantı sağlayan Sertavul Geçidi bulunmaktadır. Olba kenti (Uzuncaburç) ise bu iki geçidin arasındaki konumu dolayısıyla stratejik olarak büyük önem taşımaktadır.⁹⁴

Ayrıca Kilikia'nın zengin orman ürünleri gemi yapımında kullanılan kereste gereksinimini sağlayan önemli kaynaklardandı⁹⁵. Bu nedenle dayanıklılığı ve kullanıma elverişliliği ile meşhur olan bu keresteler Hellenistik devir boyunca Mısır'a ihraç edilmiştir.⁹⁶ Bölge ormanlarına aşırı bir şekilde zarar veren bu kereste ticareti, Yunanistan, Mısır, Kıbrıs ve Yakındoğu ile hız kazanmış ve bu durum kısa sürede nitelikli Kilikia ormanlarını tüketmiştir⁹⁷.

Çukurova'nın iklimsel şartları tüm toprak bereketi ve stratejik konumuna rağmen sıcak, aşırı nemli ve yaz mevsimlerinin yağışlı olması sebebiyle ovalık kesimlerde verimsizdi. Yüksek ve iç kesimlerindeyse karasal bir klimatolojik etki olup, yoğun kar yağışları olmaktadır. Bununla birlikte kış ve güz yağmurlarının akabinde bölge bataklık bir hale gelmekte ve drenaj sistemlerinde olmamasından ötürü sıtma hastalığı ciddi bir sorun teşkil etmekteydi.

Antik Çağda bölge sahillerinin dik ve derin kanyonları nedeniyle sahilten ya da iç kesimlerden yapılacak taşıma işlemleri zor bir hal almaktaydı. Bu sebeple de dönem içerisinde yaygın bir ikamet bulunmamaktaydı. Bununla birlikte Kilikia limanlarının Mısır, Kıbrıs ve diğer Ege ve Doğu Akdeniz limanlarıyla ciddi irtibatının söz konusu olduğu da aşıkardır. Su altı arkeologlarının oldukça fazla olarak Ugarit, Mısır, Roma, Hellen ve Fenike, gemilerinin batıkları ile batıklar

⁹³ Durugönül, **a.g.e.**, 108; Ksen. **Anab.**, I, 2, 21.

⁹⁴ Durugönül, **a.g.e.**, 108.

⁹⁵ H. Braunert, "Hegomoniale Bestrebungen der Hellenistischen Grossmächte in Politik und Wirtschaft", **Historia**, **XIII**, Weisbaden, 1964, s.101.

⁹⁶ Strab. XIV, V, 3, bkz. TE 12.

⁹⁷ Ruge, **a.g.e.**, s. 387.

dahilinde taşınan malları buldukları bilinmektedir. Bölgenin karstik coğrafyası neticesinde su yer üstünden yer altına doğru inmekte böylelikle de su kaynaklarının taksimatı transit sorunların haricinde bölgenin dönemsel iskanını etkileyen başka bir etken olmuştur.

Korakesion (Alanya), Strabon'da bildirildiğine göre çok dik bir kayalığa kurulan bir kaledir⁹⁸. Kent bir süre Romalılar ve Ptolemaioslar arasında mücadele sebebi olmuş, M.S. 72'de ise Kilikia'dan ayrılarak Pamphylia Eyaleti'ne dâhil olmuştur⁹⁹. Hierokles, Syedra (Sedre) kentini Pamphylia sınırları içinde göstermiştir¹⁰⁰. Laertes (Kozyaka Köyü yakınları) tepede kurulmuştur ve aşağıda bir limanı vardır. Cebel İres Dağı eteğine lokalize edilen kent, M.S. 3. yüzyıla kadar iskân edilmiştir¹⁰¹. Selinus kenti (Gazipaşa) hem kasabanın hem de limanın adıdır. İmparator Traianus'un burada ölmesi sebebiyle daha sonra Traianopolis olarak anılmıştır¹⁰². Titiopolis'in adını Marcus Antonius'un önemli destekçilerinden Marcus Titius'tan aldığı düşünülmektedir¹⁰³. Anemurion (Anamur) Küçük Asya'nın güneydeki en uç noktasıdır. Kentte bir odeon ve tiyatro açığa çıkmıştır. M.S. 72 yılında Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiştir.

Kilikia¹⁰⁴ bölgesinin prehistorik dönemlerden itibaren yerleşim tarihine göz attığımızda ise Suriye ve Anadolu arasında köprü rolü oynayan ve Herodotos'un tarifleriyle Mısır'ın karşısında yer alan¹⁰⁵ bu bölgenin prehistorik dönemlerden itibaren yoğun bir yerleşime sahne olduğu görülmektedir¹⁰⁶. Neolitik Dönem'de ise köylerin kuruluşuyla (Yumuktepe, Gözlükule) birlikte Suriye, Mezopotamya ve Orta Anadolu kültürlerinin etkisi görülmeye başlamıştır.

⁹⁸ Strab. XIV, V, 2, bkz. TE 11.

⁹⁹ Sayar, **a.g.e.**, s. 214.

¹⁰⁰ Cramer, **a.g.e.**, s. 321.

¹⁰¹ Sayar, **a.g.e.**, s. 214.

¹⁰² Cramer, **a.g.e.**, s. 322.

¹⁰³ Jones, **a.g.e.**, s. 208.

¹⁰⁴ A. Kammenhuber, "Kilikien", **Der Kleine Pauly**, IV, Stuttgart, 1969, s. 208-209.

¹⁰⁵ Hdt., I, 34.

¹⁰⁶ Lloyd, **a.g.e.**, s. 6.

Kilikia M.Ö. 2500'den sonra Kıbrıs'tan, M.Ö. II. Binyılda ise Mısır, Girit ve Mykenai'den gelen gemilerin uğrak yeri haline gelmiştir. Luvilerin yaşadığı bölge Hititler tarafından ele geçirilmiş (M.Ö. XVII. y.y.) ve daha sonra Kizzuvatna Krallığı içinde yer almıştır. Bu krallığı Hitit İmparatorluğu'nun ilk güçlü kralı olarak tanıdığımız I. Şuppiliuma kontrol altına almıştır¹⁰⁷. Zaten Kilikia Bölgesi'nin adı da Anadolu kökenlidir ve Hitit metinlerinde 'Khalaka' olarak geçmektedir¹⁰⁸. "Khalaka" Dağlık Kilikia'yı kapsarken, 'Adanija', 'Kilikia Pedias'ı yani 'Ovalık Kilikia'yı tanımlamak için kullanılmıştır. Kilikia Pedias M.Ö. 15. yüzyıldan itibaren ise Mısır kaynaklarında 'Qedi/Kedi' ya da 'Kode' olarak adlandırılmıştır¹⁰⁹. 'Qedi' bölgesinin M.Ö. 12. yüzyılda Mısır'a mobilya ve bira ihraç ettiği bilinmektedir. Kilikia Trakheia bölgesi ise krk (klk) olarak adlandırılan genç köleleri ihraç ediyordu. Başkent Tarsa (Tarsos) ile birlikte 'Qedi' krallığını egemenlik alanlarında bulunduran Hitit İmparatorluğu ise burayı 'Adanija Ülkesi' olarak adlandırıyordu. Bu adlandırma Kilikia Pedias'ın hemen ortasında bulunan Adana'dan dolayı yapılmıştı¹¹⁰.

M. Ö 1200 civarında gerçekleşen Deniz Halkları'nın saldırısından sonra bölgede Geç Hitit krallıkları kurulmuştur. Asur kaynaklarında bu krallıklardan 'Que' (Çukurova) ve 'Hilakku' (Toros Dağlık Yöresi'nin bulunduğu kesim)¹¹¹ olarak söz edilmektedir¹¹². Bir süre sonra ise (M.Ö. 713-663) bu iki krallık da Asurluların egemenliğini tanımak zorunda kalmıştır¹¹³.

Kilikia'nın coğrafi konumu Ege adaları ve Batı Anadolu kıyı kentlerinde yaşayanların da ilgisini çekmiştir. Bu bağlamda bölgede Hellen dünyasına ait en erken buluntular M.Ö. 16. Yüzyıla tarihlenen ve çoğunlukla Ovalık Kilikia'da ele

¹⁰⁷ M. H. Sayar, "Antik Kilikia'da Şehirleşme", **XII. TTK** Ankara, 12-16 Eylül 1994, Cilt:1 (1999), s. 3; Lloyd, **a.g.e.**, s. 7.

¹⁰⁸ Jones, **a.g.e.**, 191.

¹⁰⁹ Jones, **a.g.e.**, s. 194.

¹¹⁰ Hild-Hellenkemper, **a.g.e.**, s. 30; 155, Şahin, **a.g.e.**, s.20.

¹¹¹ N. Arslan, "Kilikia Bölgesindeki Grek Kolonizasyonu", **Olba**, Sayı 4, Mersin, 2001, s 1-17; Jones, **a.g.e.**, s. 191.

¹¹² M. A. Dinçol, "Geç Hititler", **Anadolu Uygarlıkları**, I, İstanbul, 1982, s. 122.

¹¹³ Hild- Hellenkemper, **a.g.e.**, 30.

geçen Myken keramikleridir. Ancak Hellenler asla bölgede siyasi bir güç olmamışlardır.¹¹⁴

M.Ö. 8. yüzyılın sonlarına doğru Kilikia’da Hellenler tekrar ortaya çıkmış ancak bu kez Ovalık değil Dağlık Kilikia’da faaliyet göstermişler ve bölgede doğudan batıya; Nagidos (Bozyazı), Kelenderis¹¹⁵ (Aydıncık), Aphrodisias (Ovacık), Holmoi (Taşucu) ve Soloi (Viranşehir) gibi koloniler kurmuşlardır¹¹⁶. M.Ö. 625 yılındaki İskit akınları esnasında Que bölgesinin halkı korunma ihtiyacı ile Hilakku bölgesine göç etmiş ve böylece Asurlulardan sonra bu bölgede küçük bir krallık ortaya çıkmıştır¹¹⁷.

M.Ö. 561 civarında Kroisos Sardeis’te yaşadığı dönemde Yunanistan’ın hemen tüm entelektüelleri etrafında toplanmıştı ve bunlara ünlü yasa koyucu Solon da dahildi. Ancak bir süre sonra fazla açık sözlü konuşmalar gerçekleştirmesi dolayısıyla Solon’dan memnun olmayan Kroisos onu kaba bir şekilde yanından kovdu. Bu olayın ardından Kilikia’ya giden Solon kendinden sonra “Soloi” olarak adlandırılan kenti kurdu ve içine çok sayıda Atinalıyı yerleştirdi.¹¹⁸

Ayrıca bu dönemde Lydia, Persler tarafından kuşatıldığı dönemde Kroisos Sparta, Mısır ve Babylonia’dan elçiler aracılığıyla yardım istemiş fakat Mısır ve Babylonia, Kilikia Kyros’un tarafına geçmiş olduğu ve dolayısıyla Sardeis’e giden yol bloke edildiği için bunu başaramamışlardı.¹¹⁹

Kilikia Satraplığı Anadolu’da M.Ö. 546 yılında başlayan Pers hakimiyeti esnasında Pers Krallığı’na bağlı olarak özerk bir şekilde varlığını sürdürmekteydi.¹²⁰ Yaygın olarak Adana’nın da Kilikia Satraplığı’nın başkenti olduğu fikri kabul görmektedir. M.Ö. 546 – 401 seneleri arasındaki periyodun “özerk” yapısının

¹¹⁴ Arslan, **a.g.e.**, s. 3.

¹¹⁵ Apollodoros **Bibliothèque** adlı eserinde (III. XIV. 3) bu kentin Astynous oğlu Sandokos tarafından kurulduğunu söylemektedir.

¹¹⁶ Arslan, **a.g.e.**, s. 3; Hild - Hellenkemper, **Kilikien und Isaurien. Tabula Imperii Byzantini** 5, Wien, 1990, s. 30; Jones, **a.g.e.**, s. 194.

¹¹⁷ Hild- Hellenkemper, **a.g.e.**, s.31.

¹¹⁸ J. Ussher- L. Pierce,, **The Annals of the World**, New York, 2006, s. 110-111.

¹¹⁹ M. A. Dandamaev, **A Political History of the Achaemenid Empire**, Netherland, 1989, s. 24.

¹²⁰ Hild-Hellenkemper; **a.g.e.**, s. 31.

sebebiyse Pers İmparatorluğu'nun Anadolu'da fetih gerçekleştirdikleri diğer iskan birimlerinin haricinde bölgeyi lokal hanedanların aracılığında "Syennesis" adı verilen krallarla yönetmeleri, ülkeye yalnızca kendilerine ait olan bir adet süvari birliğini görevlendirmeleri ve budunsal kimlikleri önemli oranda deformasyona uğratmamaları söylenebilir.

M.Ö. 543 yılında Babil ve Mısır arasında yüzyıllar süren anlaşmazlık sona erdi çünkü her iki ülke de yaklaşmakta olan Pers tehlikesine karşı birlik olmalıydı. Nabonidus'un egemenliğinin başlarında yeni Babil İmparatorluğu neredeyse tüm Mezopotamya'yı, Fenike, Filistin, Arap yarımadasının bir bölümünü ve Doğu Kilikia'nın bir bölümünü kapsamaktaydı¹²¹. Dolayısıyla en azından doğu Kilikia'da Persler'e karşı bir tepki olduğu ve dolayısıyla Mısır ile bir yakınlaşmada yer aldığı varsayılabilir.

Bu dönemde bölgenin vergisini "kır at" olarak ödediği bilinmektedir¹²². Kilikia Bölgesi bahsi geçen Pers işgali sırasında kültürlerini Hellen pantheonu ile özdeşleştirmiş ve Persler de durumdan rahatsızlık duymayarak onların yerel kültürlerine dokunmamışlardır¹²³.

Bilindiği gibi Thermopylai bozgunundan sonra Atinalılar Isthmos Körfezi ve Salamis Adası'na çekilmişlerdi. Kserkses komutasındaki Pers ordusu da Hellen donanmasını izleyerek Salamis'e kadar gelmişti. Yapılan savaşta Hellenler bu kez Persler'e karşı kesin bir zafer kazandı. Pers komutanı Mardonios ise büyük bir ordu ile Thessalia'da kaldı ve kışı orada geçirdi. Ona göre Persler deniz çarpışmasını Fenikeliler'in, Mısırlılar'ın, Kıbrıslılar'ın ve Kilikalılar'ın korkaklığı nedeniyle kaybetmişti¹²⁴.

M.Ö. 490-479 yılları arasındaki savaşlardan sonra Persler geri püskürtülmüş olmalarına rağmen adalar ve küçük Asya'daki kentler için Pers tehlikesi devam

¹²¹ Dandamaev, a.g.e., s. 41.

¹²² Lloyd, a.g.e., s. 122.

¹²³ L. Zoroğlu, "Dağlık Kilikia-Ovalık Kilikia", *Varia Anatolica*, XVII, **Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler**, İstanbul, 2001, s. 425.

¹²⁴ Dandamaev, a.g.e., s. 212.

etmekteydi. M.Ö. 477 yılından itibaren Attika Delos deniz birliği ile Persler arasında yaşanan savaşlar Anadolu'ya ve Doğu Akdeniz'e taşınmıştır. Bu durum M.Ö. 6. yüzyıl sonundan itibaren bir gerileme süreci yaşayan Nagidos'ta (Bozyazı) M.Ö. 5. yüzyılın son çeyreğine yaklaşılrken yeni bir dönemin başlamasına neden olmuş gibi görünmektedir. Aynı dönemde Kilikia'nın Persler için daha da önemli hale geldiği Nagidos'un ise Persler'in Akdeniz'e açıldıkları kapılardan biri haline geldiği söylenebilir.

Nagidos'a komşu olan coğrafyalarda benzer ya da aksi yönde gelişmelerin yaşandığı başka kentler de bulunmaktadır. Örneğin Tarsus (Gözlükule) ile Mersin'in (Yumuktepe) Pers istilasının ardından tıpkı Nagidos (Bozyazı) gibi karanlık bir döneme girdiği kaydedilmiştir.¹²⁵

Bu durumu Perslerin Anadolu'yu ele geçirmiş olmalarıyla ilişkilendiren Hanfmann, Persler'in yerel yöneticilerden, geleneksel savunma yapılarını terk etmelerini istemiş olabileceklerini düşünmüştür. Ayrıca aynı dönemde bazı önemli sahil kentlerini güçlendiren Perslerin potansiyel tehlike arz eden kentler üzerinde ise katı politikalar uyguladıklarına değinmektedir. Son olarak kuzey Fenike sahillerinden bulunan Hellen kolonisi Tel Sukas'ın M.Ö. 540 civarında sona erdiğini hatırlatan Hanfman, Forrer'in Persler'in emriyle Hellen yerleşimcilerin bu merkezi boşaltmış olduğuna inandığını vurgulamaktadır.¹²⁶

Dolayısıyla Persler'in Kelenderis'e (Aydıncık) bazı ticari özerklikler verdiği düşünülmektedir. Ancak bu imtiyazın bir nedeni olmalıdır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, Kelenderis'in Persler için stratejik bir önem taşıdığı ve Akdeniz'de kontrolü kaybetmemek amacıyla önemsedikleri limanlardan biri olduğu önerilebilir. Meydancikkale'de (Gülнар) bir Pers garnizonunun üstlenmiş olması Kelenderis kentinin (Aydıncık) Persler için neden önemli olduğunu açıklamaktadır. Bu garnizonun şüphesiz ki bir limana ihtiyacı vardır ve Kelenderis (Aydıncık), Meydancikkale (Gülнар) ile doğrudan bağlantısı olan ve bu garnizona en yakın liman kentidir. Dolayısıyla Kelenderis'in Persler'den kopuk olmadığı düşünülmelidir ve bu

¹²⁵ Durukan, a.g.e., s. 238.

¹²⁶ Durukan, a.g.e., s. 239.

durum, diğer bazı Kilikia kentlerinde M.Ö. 6. yüzyıl sonlarında başlayan duraklama döneminin Kelenderis'te hissedilmiyor olmasını açıklamaktadır.

M.Ö. 5. yüzyıl ortalarından sonra ise, Perslerle Hellenler arasında yaşanan gelişmelerin, Nagidos'un tekrar canlanmasına neden olduğu görülmektedir. Kallias barışından itibaren, Kilikia'nın diğer kentleriyle birlikte Nagidos'un da, Perslerin izin verdiği ölçüde ve Pers politikalarına uygun şekilde gelişme göstermiş olduğu önerilebilir. Kinet Höyük ve Nagidos örneklerinden hareketle; yeni politik gelişmelerin ardından, Pers politikalarının da değişim gösterdiği ve yeni koşullara göre bölge kentlerinin gelişmesine izin verip destekledikleri anlaşılmaktadır.¹²⁷

Mısır özellikle buğday açısından zenginliği nedeniyle Hellen dünyası için önem taşımaktaydı¹²⁸. Zira Hellenistik Dönem'de ve öncesinde yiyecek ticareti ekonominin temel direğini oluşturmaktaydı¹²⁹. Bu nedenle M.Ö. 459'da Atina donanması o dönemde Mısır'da patlak veren Pers karşıtı ayaklanmayı desteklemek üzere yola çıktı. Önceleri bazı ufak başarılar elde eden Hellenler, M.Ö. 454'te Memphis yakınında büyük bir yenilgiye uğradılar.

Bunun akabinde Hellenler, Mısır yenilgisinin öcünü almak üzere M.Ö. 450'de Doğu Akdeniz'e iki ordu gönderdiler. Kimon komutasındaki donanma Kıbrıs'a giderken bir ordu da Mısır'daki isyanı canlandırmak için Mısır'a gitti. Fakat Kimon'un Kition kuşatması sırasında bir hastalık yüzünden ölmesi nedeniyle savaş planı Atinalılar adına bozulmuş oldu ve zor durumda kalan Atinalı devlet adamı Perikles Perslerle barış imzalamak zorunda kaldı (Kallias Barışı, M.Ö. 449). Ancak bu sırada Suriye Satrabı Megabyzos da güçlerini Atina gemilerine saldırmak için Kilikia'da topladı. Hellenler ise Salamis'e geri döndüler. Yapılan savaşta Atinalılar karada elde ettikleri başarının yanında Fenike, Kilikia ve Kıbrıs gemilerine karşı büyük bir zafer kazandılar ve 100 düşman gemisi ele geçirdiler¹³⁰.

¹²⁷ Durukan, **a.g.e.**, s. 240.

¹²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. L. Casson, "The Grain Trade of the Hellenistic World." **TAPhA** 85 , 1954, s. 168-187.

¹²⁹ G. Reger, "The Economy", **Hellenistic World**, London, 2006, s.332.

¹³⁰ Dandamaev, **a.g.e.**, s.250; Thuc. I, 112.

M.Ö. 401 yılında Pers Satrabı Genç Kyros, ordusuyla ağabeyi Pers Kralı II. Artakserkses'e karşı düzenlediği sefer esnasında Küçük Menderes Nehri kıyılarına ulaşmış ve Phrygia'ya doğru yürümüştür¹³¹. Ancak bu esnada büyük bir mali krize düşerek askerlerinin maaşlarını ödeyememiş ve askerler de buna karşılık seslerini yükseltmeye başlamışlardır. Kastroupedion'da kral Syennesis'in karısı Epyaksa Kyros'a katılmıştır. Epyaksa öteden beri Kyros'a aşıktır ve Kyros da çok önceden Epyaksa ile yakın ilişkide bulunmanın kendisine menfaat sağlayabileceğini öngörmüştür¹³². Böylece Epyaksa ona 4 aylık parayı sağlamış ve Kyros da sadece, orduya üç aydır borçlu olduğu maaşları dağıtmakla kalmamış, bir sonraki ayın ücretlerini de verebilmiştir¹³³.

Bunun üzerine Kyros, Kappadokia üzerine ilerlerken Kilikia'dan geçmiştir. Yoluna, Pers Kralı tarafından kontrol edilmeyen oldukça zor bir rotadan devam ettikten sonra Syennesis'in sarayının içinde yer aldığı Kilikia'nın başkenti Tarsos'a (Tarsus) girmiştir. Epyaksa ise Kilikia'ya Kyros'tan beş gün önce varmış ve kocasını bölgeye gelerek Kyros'a orduyu desteklemek üzere yüklü bir miktar para vermeye ikna etmiştir. Ancak Syennesis'in bu savaşta ikili oynadığı ve her iki tarafı da gizlice desteklediği bilinmektedir.

Daha sonra Kilikia Kralı, insanların çoğunu ve şehrini bırakarak dağlara kaçmıştır. Bu durum ise Hellenler'e şehri ve sarayı yağmalama imkanı sağlamıştır. Daha sonra Kyros bir elçi ile Syennesis'i davet etmiş fakat Syennesis bu daveti reddetmiştir. Daha sonra Epyaksa Kyros'tan kocasının zarar görmeyeceğinin garantisini almış ve kocasını daveti kabul etmeye ikna etmiştir¹³⁴.

Kyros Kilikia'nın en büyük kenti olan Tarsos'ta (Tarsus) 20 gün kalmış¹³⁵ ve bu noktada Hellen birlikleri daha uzağa gitmeyeceklerini kendisine bildirmişlerdir.

¹³¹ Hild, Hellenkemper, **a.g.e.**, s. 31.

¹³² Ussher-Pierce; **a.g.e.**, s. 179.

¹³³ Dandamaev, **a.g.e.**, s.250; Thuc. I, 277.

¹³⁴ Diod. XIV, 20.

¹³⁵ Diod. XIV, 19- 20.

Ancak Klearkhos kendi taktiğini uygulayarak onların fikirlerini değiştirmiş ve Kilikia'nın sonunda yer alan Issos'a (Dörtöyol) doğru yürümelerini sağlamıştır¹³⁶.

Plutarkhos'a göre Babylonia yakınlarındaki Kunaksa Mevkii'nde gerçekleşen savaş sonrasında son Kilikia Syennesis'i bölgeden sürülmüş ve Kilikia tam anlamıyla bir Pers satraplığı haline getirilmiştir¹³⁷. Ayrıca Sicilyalı Diodoros, bu savaş esnasında Mısır Satrabı'nın öldürüldüğünü bildirmektedir.¹³⁸

Aslında bölgede bu dönemden sonraki Pers hakimiyeti de Anadolu'nun diğer bölgelerindeki gibi sadece Pers idare sisteminden ibaret olduğu için asla çok katı olmamıştır. Persler özellikle Kilikia'nın batı kesimindeki kentleri ticari açıdan desteklemek amacıyla yönetsel açıdan serbest bırakmışlardı. Hatta Kelenderis (Aydıncık) ve Nagidos (Bozyazı) gibi kentler M.Ö. 5. yüzyılın ortalarından itibaren kendi sikkelerini basabilmişlerdir.

Pers Dönemi'nde Meydancikkale'nin de (Gülнар) bir Pers garnizonu olduğu bilinmektedir. Bu dönemde Nagidos'ta da Pharnabazos'a ait gümüş sikkeler bulunmuştur. Bununla birlikte Nagidos (Bozyazı) gibi Kelenderis (Aydıncık), Holmoi, Soloi (Viranşehir) ve Mallos da (Karataş-Kızıлтаhta Köyü) "Büyük Kral'ı" tanımakla birlikte kendi şehir lejandı olan tanrı ve sembollerini kullanarak sikke basmıştır. Bu durum, Nagidos'un M.Ö. 5. yüzyıl sonu ve 4. yüzyılda ekonomik açıdan güçlü olduğunun göstergesidir. Sikkeler ikonografik açıdan Hellen özelliği taşıyıp, sadece satrap Pharnabazos döneminde (M.Ö. 380-375) Pers unsurları gösteren bir baskı tipi seçilmiştir ancak bu halde dahi Hellen özelliklerini tamamen kaybetmemiştir. Ön yüzde Aphrodite sfenksli bir taht üzerine oturur durumdadır, arka yüzde ise her zaman gördüğümüz Dionysios, yerini miğferli bir başa ve Arami harflerine bırakmıştır (Pharnab)¹³⁹. Durugönül bu sikke betimlenmesinde, Aphrodite'nin sfenksli bir taht üzerinde oturuyor olmasını ve Hellen özelliklerine sahip miğferli bir başın yanında Aramice yazı bulunmasını bu dönemde kentin

¹³⁶ Diod. XIV, 21.

¹³⁷ Hild-Hellenkemper; **a.g.e.**, s. 31.

¹³⁸ Diod. XVII, 47- 48.

¹³⁹ S. Durugönül, "Coğrafi-Topografik Özellikler ve Tarihi Gelişim", **Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları Nagidos**, Ed. S. Durugönül, Antalya, 2007, s. 5.

kendine özgü tarzına bir süre için ara vermek zorunda kaldığı şeklinde yorumlamıştır¹⁴⁰.

Süreç dahilinde Anadolu'ya yerleşen Pers toplulukları coğrafi özelliklerinden ötürü Kilikia'yı yerleşke olarak kabullenmeyip, kendi ülkelerine eşdeğer olarak gördükleri Orta Anadolu'yu yaşanacak alan olarak seçmişlerdir.

En başta Herodotos olmak üzere Hellen kaynakları yerli hanedan mensubu kralların adını hep Syennesis olarak vermişlerdir¹⁴¹ ve bahsi geçen hanedanın merkezi Tarsos (Tarsus) olmuştur. Ancak 'Syennesis'in isim mi yoksa unvan mı olduğu konusu henüz tam olarak açıklığa kavuşmamıştır.

M.Ö. 350'de Persler Mısır'ı yeniden fethetmek için bir atakta bulunmuş, Mısırlılar ise Persleri geri püskürtmeyi başarmışlardır. M.Ö. 349'da Fenike şehirleri de Mısırlılar ile birlikte Persler'e karşı isyan etmişlerdir. İsyen Kilikia Iudaea ve Kıbrıs'a da yayılmış, Kıbrıs ise Persleri yenmek için Fenike ile birleşmiştir.¹⁴² Ancak M.Ö. 344'te geri kalan Fenike şehirleri direnişlerine son vermişlerdir. Sonuçta ise Fenike, Kilikia ile birleşti ve tek bir satraplık haline getirilmiş, Mazaeus ise bölgeye vali olarak atanmıştır.

Makedonya Kralı Büyük İskender M.Ö. 334 yılında Çanakkale Boğazı'nı geçerek Troia yakınlarındaki Granikos Çayı (Biga Çayı) vadisinde 5 satraplığın askerlerinden oluşan Pers ordularını yenerek Anadolu'yu Pers idari hakimiyetinden kurtarmıştır.

Granikos'tan sonra Sardeis'e hareket eden İskender oradan Karia'ya ve ardından da Lykia kıyısı boyunca doğuya doğru ilerlemeye devam etmiştir. Bu rota doğrultusunda M.Ö. 333 yılı başında Pamphylia üzerine yürümüştür. Büyük İskender, Pamphylia'nın güney kıyılarında bulunan ve kendisini dostça karşılayan Perge (Aksu) ve liman kenti Side'yi (Selimiye) kolaylıkla ele geçirmiş¹⁴³ ise de

¹⁴⁰ Durugönül, **a.g.e.**, s. 5.

¹⁴¹ Hdt. I,74;V. 118;VII, 98.

¹⁴² Dandamaev, **a.g.e.**, s.308.

¹⁴³ S. Lauffer, **Büyük İskender**, İlya Yay, İzmir, 2004, s.73.

Eurymedon'un (Köprü Çay) kıyısında bulunan Hellen şehri Aspendos (Belkıs) ve Sillyon (Yanköy) kentleri ona karşı düşmanca bir tavır takınarak savunmaya geçmişlerdir. Tahkimli durumundan dolayı Kral'ın kuşatma sırasında zaman kaybetmek istememesi sebebiyle Sillyon (Yanköy) cezasız kaldıysa da Aspendos (Belkıs) büyük bir para cezasına çarptırılmıştır. Ayrıca doğusu ve batısı dik yamaçlı dağlara bakan, kuzey ve güneyi çok dar bir vadiye açık, tek giriş yolu bulunan Termesos'u günlerce kuşatmış ancak bir sonuç alamayacağını anlayınca, civardaki zeytinlikleri ve ormanları ateşe vererek seferine devam etmiştir. İskender'in Anadolu şehir devletlerini ele geçirmesinden sonra yönetimlerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır.

İskender bölgede idari anlamdaki gerekli düzenlemeleri yaptıktan ve uygun yerlere askeri birliklerini yerleştirdikten sonra Lykia ve Pamphylia ile Toros dağlarına komşu ülkelere donanma komutanlarından Nearkhos'u satrap olarak atamış¹⁴⁴ ve Phrygia içlerine doğru yürüyüşüne devam etmiştir.

M.Ö. 333 yılı ilkbaharında Büyük İskender Kappadokia tahtını Curtius'a göre Abistenes'e ya da Arrianos'a göre Sabiktas'a bıraktıktan sonra tüm ordusuyla birlikte Kilikia Kapıları'na¹⁴⁵ yönelmiş ve Kyros ile Ksenophon'un konakladıkları yere gelip kısa sürede Kilikia Kapıları'nın güçlü düşman garnizonlarının idaresinde olduğunu anlamıştır¹⁴⁶. Bunun üzerine İskender Parmanion'u, düşmanı kontrol dahilinde tutulabilmesi için burada bırakmış ve ilk gece garnizona baskın düzenlemek için yola çıkmıştır. Ancak amacı İskender'i oyalayarak zaman kazanmak suretiyle Kilikia'yı yağmalatıp efendisi olan Büyük Kral'a kaçmak olan Kilikia Satrabı Arsames, Persleri dağınık halde bölgeye yerleştirmiş olmasına rağmen Persler Gülek Geçidi'nin müdafası için gerekli hazırlığa sahip olmadığından, İskender'in kampa doğru yöneldiği haberi ulaştığında kampı kaçarak terketmişlerdir.

Bu plana uygun olarak daha önce Granikos'ta da savaşa katılmış olan Kilikia Valisi Arsames İskender'in kentten faydalanmasını engelleyebilmek için kenti ateşe

¹⁴⁴ Arr. An., III, vi, 6.

¹⁴⁵ Hild-Hellenkemper, a.g.e., s. 132.

¹⁴⁶ Arr. An., II, iv, 2-3; Ussher-Pierce; a.g.e., s. 219.

vererek kılıçtan geçirmiş, ardından da hükümet merkezi olan Tarsos'u (Tarsus) terk ederek Dareios'a sığınmak üzere yola çıkmıştır¹⁴⁷.

İskender hızla, Persler'in şehri yağmalamasını önlemek amacıyla Tarsos'a (Tarsus) doğru yola çıkmış ve kenti ani bir şekilde ele geçirerek hem Tarsos'u (Tarsus) korumuş hem de Kilikia Bölgesinin bütününde meydana gelebilecek olan yağmalama olaylarını engellemiştir. Ancak İskender yolculuk esnasında silahlarını çıkararak Tarsos (Tarsus) şehrinin ortasında akmakta olan Kydnos Nehri (Tarsus Çayı) sularına girmesi nedeniyle sağlığını tamamen bozmuştur. Yüksek ateş ve uykusuzluk çekmekteydi ve ölmeyi beklemeye başlamıştı. Curtius Rufus bu durumun Kilikia Bölgesindeki farklı iklim koşullarına ek olarak gün içinde ısının aşırı yükselmesiyle ilgili olduğunu kaydetmektedir¹⁴⁸. Neyse ki İskender, bir süre sonra toparlanmış ve iyileşir iyileşmez Tarsos'tan (Tarsus) ayrılarak Gülek Boğazı ile doğuda Kilikia'yı Mezopotamya ile bağlayan Amanos Geçidi arasındaki geniş bölgenin işgal edilmesini sağlamıştır. Parmenion'u doğudaki bu geçidi işgal etmek üzere göndermiş, kendisi ise Dağlık Kilikia üzerinden gelebilecek tehlikelere karşı önlem almak üzere batıya yürümüştür. Burada oturan vahşi kabilelerin Laranda (Karaman) ve Ikonion (Konya) ile ilişki kurarak kendisini arkadan vurmalarını önlemek için ise Mersin Karaduvar yakınlarındaki Ankhiale üzerine yürümüştür.

Bundan sonra gelişen olayları Arrianos şu şekilde kaydetmektedir: “Bundan sonra geçişi güvenlik altına almak için Parmenion'u Kilikia ile Suriye'nin sınırını oluşturan diğer geçitlere gönderdi. Bunun için de onun yanına müttefik piyadelerini, Hellen paralı askerlerini, Sitalkas'ın komutasındaki Trakyalılar'ı ve Thessalialı atlılarını verdi. Bir süre sonra kendisi de Tarsos'tan (Tarsus) harekete geçerek aynı gün Ankhialos (Karaduvar) şehrine vardı. Arrianos'un da aktardığı gibi efsaneye göre bu şehrin kurucusu Asurlu Sardanapalos'tur¹⁴⁹. Kale duvarlarının uzunluğundan ve temellerinden anlaşıldığı kadarıyla şehrin bir zamanlar oldukça büyük olduğu düşünülmektedir. Ayrıca şehrin kale duvarlarının yakınında Sardanapalos'un mezar anıtı vardır. Anıtın üzerinde Sardanapalos'un bir şeyleri alkışlar haldeki bir taş

¹⁴⁷ Lauffer, *a.g.e.*, 77.

¹⁴⁸ Curt. III, V, 1-4.

¹⁴⁹ Arr. *An.*, II, v, 1-3.

kabartması ile Assur yazısıyla yazılmış bir de kitabe vardır. Suriyeliler'in söylediğine göre kitabe şiir olarak yazılmış olup dizelerinin anlamı şöyledir: “Anakyndarakses oğlu Sardanapalos, Ankhialos (Karaduvar) ile Tarsos'u (Tarsus) aynı günde kurdu. Fakat sen ey yabancı, ye, iç, eğlen. Çünkü bunlardan başka şeylerin insan için şu kadar bile değeri yoktur!” Bununla ellerin çırpıldığı an çıkardığı ses ima edilmektedir. Bundan başka bizim “eğlen” diye çevirdiğimiz kelime de Assur dilinde açık saçık bir anlam içerecek biçimde ifade edilmiştir.

İskender, Ankhialos'tan (Karaduvar) Soloi'ya (Viranşehir) geçerek kente bir işgal kuvveti bırakmış ve Persler'e haddinden fazla sadık oldukları için kent halkını iki yüz *talanton* gümüş para cezasına çarptırmıştır.¹⁵⁰ Burada Makedonya piyadelerinden üç bölük, bütün okçular ve Agrianlarla birlikte dağları tutmuş olan Kilikialılar'a karşı bir akına çıkmıştır. Sadece bir hafta içinde çoğunu yenip kalanlarını da bir anlaşma ile emri altına alarak hemen Soloi'ya (Viranşehir) dönmüştür. Burada Ptolemaios ile Assandros'un hâlâ Halikarnassos Kalesi'ni savunmakta olan ve Myndos, Kaunos, Therra ile Kallipolis'i elinde tutan Pers Orontobates'i yendiklerini, ayrıca Kos ve Triopion'u ele geçirdiklerini öğrenmiştir. Yazdıklarına göre Orontobates kanlı bir çarpışma sonunda yenilmiş, yaya askerlerinden yedi yüz kadarıyla süvarisinden elli kadarı öldürülmüş, binden fazla askeri ise esir edilmiştir. İskender Soloi'da (Viranşehir) Asklepios'a kurban kesmiş ve ordusuyla bir meşale koşusu, müzik ve spor yarışmalarını içeren bir geçit töreni düzenlemiştir. Daha sonra Soloilular'ın demokrasiyi kurmalarını sağlamış ve sonra da Tarsos'a (Tarsus) çekilmiştir. Süvariye Philotas'ın komutasına verip Pinaros Nehri (Deliçay) yakınındaki Aleion Ovası'na (Çukurova) gönderdikten sonra kendisi de piyade ve hassa süvarisiyle Magarsos'a (DörtDirek) giderek orada Magarsos Athena'sına kurban kesmiştir. Buradan Mallos'a (Karataş-Kızıлтаhta Köyü) geçmiş ve buranın kurucusu yarı tanrı Amphilokhos için kurban sunmuş ve bir süre şehirdeki kargaşayı bastırmaya çalışmıştır. Şehrin o zamana kadar Kral Dareios'a ödediği haracı da kaldırmıştır. Çünkü Malloslular (Karataş-Kızıлтаhta Köyü) Argos

¹⁵⁰ T. S. Scheer, “The Past in a Hellenistic Present: Myth and Local Tradition”, **Hellenistic World**, London, 2006, s.226.

göçmenlerinin torunlarıydılar ve kendisi de soyunu Argos Heraklidlerine bağlıyordu.”¹⁵¹

Böylece güney kıyı şehirleri Soloi (Viranşehir) ve Mallos’un (Karataş-Kızıлтаhta Köyü) ele geçirilmesiyle İskender güney kıyılarındaki tüm limanları ele geçirmiş ve bu sayede Pers donanmasının buradan lojistik destek alma olasılığını da ortadan kaldırmış oluyordu.

İskender Mallos’tayken (Karataş-Kızıлтаhta Köyü) doğudan gelen haberler, Dareios’un Kilikia-Suriye sınır bölgesine kadar ilerlediğini bildirmekteydi¹⁵². Bunun üzerine İskender hemen oraya doğru yola çıkmıştır (M.Ö. 333 sonbaharı).

Küçük Asya ve Suriye arasında kalan ve Akdeniz’in kuzeydoğu kısmını oluşturan Issos Körfezi’nin (İskenderun Körfezi) doğu kıyıları Amanos Dağları’na dayanmakta ve bu dağlarda iki geçit (Kuzeydeki Aslan Geçidi ve güneydeki Belen Geçidi) bulunmaktaydı. İskender’in Tarsos’tayken (Tarsus) önden gönderdiği Parmenion, ordu birlikleriyle Issos (Dört Yol) ve Myriandros (İskenderun) şehirlerinin bulunduğu körfeze doğru ilerlemiş ve Belen Geçidi’ni işgal etmişti. Böylece Fırat yönünden ilerleyen ve Amanos’un doğusundaki Suriye Ovası’nda, Sohoi yakınlarında bir ordugâh kurmuş olan Dareios’un Pers ordusundan önce davranmıştı. Dareios kısa bir süre içinde hastalandığını duyduğu İskender’in halen Kilikia Bölgesinde bulunduğu haberini almıştı. Dareios işgal altında olmayan Aslan Geçidi’nden Kilikia’ya geçip burada düşmanıya karşılaşmaya karar verdi.

Bu esnada İskender de Kilikia’dan yola çıktı ve Parmenion’un gittiği yoldan Issos (Dört Yol) üzerinden güneye ulaştı ve bu iki ordu birleştirildi. Burada İskender şaşkınlıkla Dareios’un Sohoi’deki ordugâhını dağıtıp Belen Geçidi’ni geçerek kuzeye ilerlediği haberini aldı. Bu arada Aslan Geçidi’ni geçip Issos (Dört Yol) kıyısına varmış olan Dareios da aynı şaşkınlıkla İskender’in çoktan buradan geçtiğini tespit etmişti. İskender şiddetli bir saldırıyla nehrin üzerinden Perslerin sol kanadını

¹⁵¹ Arr. An., II, vi, 1-7; T. S. Scheer, “The Past in a Hellenistic Present: Myth and Local Tradition”, **Hellenistic World**, London, 2006, s.216.

¹⁵² Diod. XVII, 31, 2-6.

dağıttı ve uzaktan görülen Dareios'un arabasına dek ilerleyerek savaşı sonuçlandırdı¹⁵³.

M.Ö. 333'de gerçekleşen Issos Savaşı'nın getirdiği galibiyet artık İskender'e iki yol sunuyordu. Bunlardan ilki kuzey doğu istikametinde ilerleyerek Dareios'u kendi ülkesinde kesin bir yenilgiye uğratmak ve başkentlerini ele geçirmek, ikincisi ise güneye yani Suriye ve Mısır'a doğru ilerlemektir¹⁵⁴. İskender bu iki olasılıktan ikinciye tercih etmişti, çünkü Mısır'ın zaptı ile Perslerin son deniz üssü Makedonyalılar'ın eline geçecek ve bu verimli ülkenin ürünlerini Yunanistan'a göndermek suretiyle buranın tarafsız kalması sağlanabilecekti. Ayrıca denizlerde kazanılacak bu üstünlükle ileride düşmanın Yunanistan içlerine taşınması engellenmiş olacaktı¹⁵⁵.

İskender böylece, Dareios'un planlarını bir süreliğine görmezden gelerek önce Suriye'ye girdi ve Issos Savaşı'nda büyük Pers Kralı Dareios'u yenilgiye uğrattıktan sonra Pers ordusunun belkemiğini oluşturan Phoinike'ye doğru ilerledi. Amacı Pers Ülkesi'ni boyunduruğuna almadan önce denizde bekleyen bu büyük tehlikeyi ortadan kaldırabilmektir. M.Ö. 332 yılının yedi ayı boyunca kuşatılan Tyros (Sur) şehri sonunda denizden yapılan bir saldırı ile ele geçirildi. Tyros'un (Sur) bir Makedonya kalesi haline gelmesi, İskender'in en büyük başarılarından biri olmuştur¹⁵⁶.

Gaza'ya boyun eğdirilmesinden sonra İskender'in ilk hedefi "Güney Yürüyüşü"nü'nün asıl amacı olan Mısır'a ilerlemek olmuştur. Aralık M.Ö. 332 sonbaharında yaklaşık 40.000 kişilik bir orduyla girdiği¹⁵⁷ ve uzun zamandan beri Pers egemenliği altında bulunan Mısır hiçbir direnç göstermeksizin İskender'e teslim olmuştur¹⁵⁸. Mısır'ın Hellen askerlerine karşı bu dirençsizliğinin nedeni yaklaşık bir yüzyıl önce Pers Savaşları esnasında Hellenler ile müttefik olmaları ve Hellen

¹⁵³ Diod. XVII, 36.

¹⁵⁴ Freeman, **a.g.e.**, s. 308.

¹⁵⁵ Bonnard **a.g.e.**, s. 139.

¹⁵⁶ E. Bradford, **Akdeniz**, Çev. A. Fethi, İstanbul, 2004, s.152.

¹⁵⁷ E. Bevan, **The House of Ptolemy**, Arganout Inc. Publishers, Chicago, 1968, s.1.

¹⁵⁸ Bonnard, **a.g.e.**, s. 139; C. B. Welles, **Alexander And The Hellenistic World**, Toronto, 1970. s. 29.

halkını tamamen yabancı olarak algılamamalarından kaynaklanıyordu. Ayrıca Pers Mısır Valisi Mazakes'in komutası altında yerli birliklerin bulunmaması ve Dareios'un oldukça korkmuş olduğuna dair haberler ile Suriye, Fenike ve Arabistan'ın büyük bölümünün Makedonyalılar'ın eline geçmiş olduğu gerçeği de İskender'in ülkeye bu sorunsuz kabulünde rol oynamış olmasındaki muhtemel nedenlerdir¹⁵⁹. J. Vercoutter "Mısır'ın tarihi tam olarak Makedonyalılar'ın fethiyle son bulmuştur." demektedir¹⁶⁰. Zira Makedonyalılar'ın gelişinin ardından bir daha Mısır'da yerel yöneticiler görülmemiş, Mısır'ı önce Hellenler daha sonra ise Romalı hükümdarlar yönetmiştir. Büyük İskender'in fethi ise var olan güçler dengesinin bir sonucudur ve Mısır bu dönemde Akdeniz'in bütünleyici bir parçası haline gelmişti. Mısır daha genç ve güçlü olsaydı belki de bağımsızlığını daha uzun süre elinde tutabilecekti ancak son yerel hanedanlar Mısır'ın eski gücünü canlandıramamış ve diğer güçlü devletlerin karşısındaki varlıklarını ancak Hellen askeri birlikleriyle bir süre daha uzatabilmişlerdir. Bu da, neden sadece İskender'in fethini isteyerek kabul ettiklerini ve asıl kimliklerinden kolayca vazgeçerek Hellenleştiklerini açıklamaktadır.¹⁶¹

Mısırlılar için kendinden önceki Apis Boğası'nı öldürmek suretiyle halkın hislerini yaralayan Pers yöneticilerin aksine İskender din alanında gösterdiği tolerans ve Apis Boğası'na kestiği kurbanlar sayesinde Mısırlılar'ın kalplerini fethetmiş ve muhtemelen Mısır geleneklerine göre Memphis'teki Ptah Tapınağı'nda firavun olarak taçlandırılmıştır¹⁶². Fakat İskender, başkentlerden Memphis'te bu Mısır törenlerinin yanında Hellen dünyasının ünlü aktörleri ve müzisyenlerinin de katıldığı Hellen tarzında spor, şiir ve müzik yarışmalarının da yapılmasını ihmal etmemiştir.

Kral M.Ö. 331 kışında ülkenin kuzey kıyısında büyük bir liman için uygun bir yer bularak, Nil Deltası'nın batısında, Mareotis Gölü ile deniz arasında¹⁶³, eski bir Mısır kasabası olan, içinde Oserapis kültürünü barındıran Rhakotis (İskenderiye)

¹⁵⁹ Bevan, **a.g.e.**, s.2; Bradford, **a.g.e.**, s. 152.

¹⁶⁰ J. Vercoutter, **L'Egypte Ancienne**, Paris, 1979, s.110.

¹⁶¹ Vercoutter, **a.g.e.**, s. 110.

¹⁶² Bonnard **a.g.e.**, s. 140; Bevan **a.g.e.**, s. 3.

¹⁶³ Strab. XVII, I, 6- 7; F. C. Andreas, "Alexandreia", **RE**, I, Stuttgart, 1894, s. 1378.

yerleşiminin bulunduğu yerde doğal liman olma özelliği taşımamasına rağmen¹⁶⁴, iki güzel limana sahip bir şehir kurdu. Şehrin lokasyonu binlerce yıl Mısır'da süregeldiği gibi iç kesimlerde değil, Hellen dünyasının bir parçası olarak Akdeniz'e doğru bakacak şekilde yapılmıştı¹⁶⁵. Gerçekten de İskenderiye muhteşem limanı, uygun iklimi, taze suyu, kireçtaşı ocakları ve Nil'e kolay ulaşımı ile şehir kurmak için çok uygundu¹⁶⁶. Bu şehir İskender'in adını taşıyan şehirlerin ilki ve en mükemmelidir. Şehrin inşası bir yıl sonra Kleomenes tarafından tamamlanmış ve kısa süre sonra Ptolemaioslar'ın başkenti ve Hellenistik dünyanın en büyük şehri haline gelmiştir¹⁶⁷. Planı Hippodamos sistemine göre çizilen ve bir Hellen Polisi şeklinde teşkilatlandırılan bu şehir elverişli coğrafi alanından ötürü kısa zamanda büyük bir gelişim geçirmiş ve planlandığı gibi Hellen kültürünün Mısır'a girmesinde başlıca rolü oynamıştır. Ayrıca Nil'e bir kanal sayesinde bağlanan şehir aynı zamanda Mısır ile Akdeniz arasında oluşturduğu köprü rolü ile ticaret ve yönetim için büyük kolaylık sağlamaktaydı. Eski Rhakotis (İskenderiye) yerleşiminin tanrısı Oserapis de Serapis adıyla Hellenize olmuş ve İskender tarafından Hellenistik dünyaya iyileştirme, kehanet ve bereket tanrısı olarak sunulmuştur¹⁶⁸.

İskender'in Mısır'da iken stratejik planları dışında, çöl ortasında bulunan ve öteden beri tanınmış bir kahinlik ocağına sahip olan Amon Tapınağı'nın bulunduğu Siva Vahası'na M.Ö. 331 yılı başlarında yapmış olduğu gezi gerek kendisinin gerek ordusunun üzerinde bıraktığı manevi etkilerden ötürü oldukça önemli bir yere sahiptir¹⁶⁹. İskender bu ziyaretiyle III. Dareios'a karşı ikinci bir muharebeye tutuşmadan önce kahinden gelecekle ilgili cevap almakla yaptığı sefere dini bir karakter vermek istemiş olmalıdır. Gerçi İskender kahinden aldığı cevabı bir sır olarak bütün ömrü boyunca saklamış ve bundan hiç kimseye bahsetmemiştir¹⁷⁰. Fakat Amon rahibinin İskender'i tapınak avlusunda ve adamlarının yanında, Mısır

¹⁶⁴ B. Demiriş, "İskenderiye: Antik Çağ Akdeniz'inde Bir Kültür Kenti, **Doğu Batı**, 34, İstanbul, 2005, s. 76.

¹⁶⁵ Bradford, **a.g.e.**, s. 152.

¹⁶⁶ Bradford, **a.g.e.**, s. 195.

¹⁶⁷ Welles, **a.g.e.**, s. 30.

¹⁶⁸ Welles, **a.g.e.**, s. 31.

¹⁶⁹ İnan, **a.g.e.**, 162; Ayrıntılı bilgi için bkz. S. M. Burstein, "Pharaoh Alexander: A Scholarly Myth." **AncSoc** 22, 1991, s. 139-145.

¹⁷⁰ Bonnard, **a.g.e.**, s. 141.

adetlerine uygun olarak “Zeus-Amon’un oğlu” olarak selamlaması bir taraftan bu hükümdarın kendisinin bir tanrı olduğuna inanç getirmesine ve kendisine ya da babasına resmen tapınılmasını istemeksizin bu inancı hayatının sonuna kadar korumasına, diğer taraftan etrafındakilerin ve hatta tüm ordusunun bu inancı kendisiyle paylaşmasına yol açtı. Bu olayın Hellenler üzerinde de derin bir etki yarattığını Miletos, Didyma’daki kahinin, uzun bir sükuttan sonra, dile gelerek İskender’i “Zeus’un Oğlu” olarak selamlaması gösterir.

Bölgedeki Pers hakimiyeti Büyük İskender doğu ve batı ülkelerini egemenliği altında birleştirerek bir cihan devleti kurma isteği ile son bulmuş, fakat İskender’in bu projesi 13 Haziran 323’de Babylonia’da,¹⁷¹ ardında varis bırakmadan gerçekleşen ölümü¹⁷² nedeniyle yarıda kalmıştır. Kral o zamanlar henüz 33 yaşını doldurmamıştı. Naaşı bazı olaylardan sonra 64 katır tarafından çekilen, tablolarla süslü bir cenaze arabasında Mısır’a götürüldü; ilk önce Memphis’e geldi, ancak yüksek rahip buraya kabul etmek istemeyince, bir süre sonra İskenderiye’de defnedildi¹⁷³.

Ölmeden önce doğunun fethi, büyük ölçüde tamamlanmış fakat Tuna’dan Indus’a (Sind) ve Aral Gölü’nden Mısır içlerine kadar uzanan geniş topraklarda çeşitli uluslar onun güçlü kişiliği altında barış içinde bir araya gelmişlerdi. Onun yerine geçecek durumda olan biri ailede yoktu. İskender’in karısı Roksane’den doğan oğlu henüz çocuktü ve kardeşi Arrhidaios ise aklen gelişmemişti¹⁷⁴. Bunların yanı sıra İskender’e yakın olan komutanlar arasında taht kavgaları başlamakta gecikmedi. Babylonia’da kurulan bir devlet konseyinde Diadokhlar adı verilen, İskender’in ardılları meydana gelen dünya devletinin akıbetini görüşerek geçici olarak devleti Perdikkas’ın yönetmesine karar verdiler.

Satraplık statüsünün korunması kararı verilen topraklarda Kilikia Bölgesi, ardılları arasında yapılan anlaşmalar neticesinde Seleukos’a düşmüş,¹⁷⁵ Pamphylia

¹⁷¹ Curt. X, 5, 6; Plut. **Aleks.**, XCVIII; Arr. **An.**, VII, 28 .

¹⁷² Curt. X, 5, 6; Plut. **Aleks.**, XCVIII; Arr. **An.**, VII, 28 ; N. Davis- C. M. Kraay, **The Hellenistic Kingdoms**, London, 1973, s. 31.

¹⁷³ Bradford, **a.g.e.**, 153; Erskine, **a.g.e.**, s. 41.

¹⁷⁴ Braund, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁷⁵ D. Magie, **Roman Rule In Asia Minor**, Vol. I, New Jersey, 1950; Jones, **a.g.e.**, 196; T. B. Mitford, “Roman Rough Cilicia”, **ANRW**, VII, Walter de Gruyter, 1980, s. 1230-1261.

ise Lykia ile birlikte Antigonos'un Asya Büyük Krallığı'na bağlanmışır. Ekonominin temel taşıını tarımın oluşurduğı Seleukos Krallığı'nda bereketli toprakları ve coğrafi koşulları sayesinde Kilikia Bölgesi önemli bir yere sahip olmuştu¹⁷⁶. Bu dönemde kurulan kentlerden biri de Kalykadnos (Göksu) kıyısındaki, Strabon'a göre Kilikia ve Pamphylia örf ve adetlerinin çok uzağıındaki Seleukeia (Silifke) olmuştur¹⁷⁷.

Ptolemaioslar'ın Küçük Asya'yı kontrol ve kolonize etme tutkuları ise onları Seleukoslar'la daimi bir savaş içine sokmuştur. Tarihçiler genelde Seleukoslar ve Ptolemaioslar arasındaki mücadeleden daha çok Suriye'nin kontrolü için gerçekleştirilen Suriye Savaşları üzerine yoğunlaşmıştır, ancak aynı zamanda başka bir rekabet de Küçük Asya'nın güney kıyıları için devam etmekteydi. İki hanedan da bu bölgeye en az Koile Suriye (Lübnan ve çevresi) kadar hakim olmak istiyorlardı ve bunun için gereken çözüm de bölgede kolonilerin kurulmasıydı. Pamphylia ve Kilikia bu anlamda M.Ö. III. yüzyıl boyunca Seleukoslar ve Ptolemaioslar arasında sırayla el değıştirdi¹⁷⁸. Ancak zayıf kaynaklar nedeniyle her iki hanedana ait mülklerin kesin olarak tesbiti çoğu zaman mümkün olmamaktadır.

Kilikia bu dönemde çoğunlukla Seleukoslar hakimiyetinde görünmekle birlikte, aslında çoğunlukla Ptolemaioslar etkisinde kalmıştır¹⁷⁹. Esasen Mısır'da bulunmayan kerestenin Kilikia'da bol miktarda bulunması ve dağlık bölgelerdeki kabilelerden toplanabilen paralı askerler de Ptolemaioslar'ın Kilikia'ya fazlaca olan ilgilerinin sebebini oluşturmaktaydı.

¹⁷⁶ D. Musti, "Syria And the East", **CAH**, VII, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 196.

¹⁷⁷ Hild-Hellenkemper; **a.g.e.**, s. 31; Strab. XIV, V, 4; , bkz. TE 13.

¹⁷⁸ Lloyd, **a.g.e.**, s. 168; Hild-Hellenkemper; **a.g.e.**, s. 31.

¹⁷⁹ Jones, **a.g.e.**, s. 198.

III- DOĞU AKDENİZ'DE PTOLEMAIOSLAR EGEMENLİĞİNİN KURULMASI VE I. PTOLEMAIOS (SOTER) DÖNEMİNDE KILIKIA

Bilindiği gibi Büyük İskender'in fetihleriyle kazandığı iktidar hiçbir zaman, özellikle de İskender'in ölümünden sonra Makedonya, Mısır, Pers Ülkesi ve Hindistan gibi farklı unsurları uyumlu şekilde bir araya getirebilecek kurumsal bir yapı kazanamamıştır ve bu durumun kaçınılmaz sonucu, İskender'in generalleri arasında 20 yıl sürecek iktidar mücadelesi olmuştur.

İskender'in İmparatorluğu'nun ardılları arasındaki en önemli rakiplerden biri, diğer generaller imparatorluğun geri kalanında savaşırken, İskender'in ölümünden sonra Mısır yöneticisi olarak atanan ve, bir yönetici olarak sadece kendi konumunu güçlendirmekle ilgilenen Ptolemaioslar Hanedanı'nın ilk kurucusu, Lagos ve Arsinoe'nin oğlu I. Ptolemaios (Soter)'dir. Soter'in bu politikasını sürdürmesinde en büyük yardımcısı ise kısa sürede ülkenin ekonomisini güçlendirebilmesini sağlayan Mısır'ın tarımsal zenginliği ve askeri anlamda etkili ve uzun süreli bir kuvvet üssü sağlayan doğal sınırları olmuştur¹⁸⁰.

Büyük İskender'in ölümünün ardından yapılan paylaşımdan sonra Küçük Asya topraklarındaki Pisidia ve Isauria'yı kuvvetli savunmalarına karşın zapt eden Perdikkas,¹⁸¹ bu başarılarından sonra Küçük Asya'da kesin bir otorite sağlamak amacıyla Eumenes'i yeni fetihlerle görevlendirmiştir¹⁸². Perdikkas'ın amacı Makedonya'yı ele geçirmek ve öncelikle rakibi Ptolemaios'u ortadan kaldırmaktır. Perdikkas, Antigonos'la mücadeleye girmeden önce, onunla birleşmiş bulunan ve Mısır'da adeta bağımsız bir devlet kurmuş olan Ptolemaios'a karşı yürüyüp burayı kendi hakimiyetine sokmaya karar vermiş, Eumenes'i de, kendi satraplığına sınır olan Lykia, Karia, Phrygia ve Pamphylia'yı ele geçirmek, ayrıca Antipatros ile

¹⁸⁰ D. J. Thompson, "The Ptolemies and Egypt", **Hellenistic World**, London, 2006, s.107.

¹⁸¹ Diod. XVIII, 22.

¹⁸² E. Bosch, **Hellenizm Tarihinin Ana Hatları**, I. Kısım, Çev. A. Erzen, İstanbul, 1942.s. 137.

Krateros'un Anadolu'ya geçmelerini önlemekle görevlendirmiştir¹⁸³. Böylece Perdikkas, Antigonos'a karşı planladığı amacına ulaşmak için M.Ö. 321 yılında Mısır'a sefer yapmış,¹⁸⁴ bu durumu haber alan diğer komutanlar da aralarına Ptolemaios'u da alarak Perdikkas'a karşı bir birlik oluşturmuşlardır¹⁸⁵. Perdikkas'ın Mısır'da yenilerek katledilmesi üzerine¹⁸⁶ Triparadeisos kentinde, M.Ö. 321 yılında, yeniden görüşmeler yapılarak Antipatros, imparatorluğun yeni naibi seçilmiş ve satraplıklar yeniden bölüştürülmüştür. M.Ö. 320 yılında Antigonos Eumenes'e karşı savaşırken bir süre önce Kyreneika'yı (Bingazi) zaptetmiş olan Ptolemaios, güney Suriye'yi Mısır satraplığına katmıştır¹⁸⁷. Ancak birkaç yıl sonra Antipatros'un ölümü (M.Ö. 319) ile Antigonos en güçlü kişi konumunu almıştır¹⁸⁸.

Makedonya'da Kassandros, Polyperkhon'a karşı harekete geçince ona, Antigonos ve Ptolemaios yardım etmeye başlamışlar ve Polyperkhon bu durum karşısında Eumenes'in Antigonos, Ptolemaios ve Kassandros'a karşı savaşa devam etmesini istemiştir. Bunun üzerine Eumenes, M.Ö. 318'de Kappadokia'dan 5000 süvari ve 2000 piyade ile ayrılarak, Toroslar üzerinden Kilikia'ya girmiş¹⁸⁹, burada Makedonyalılar Eumenes'in emri altına girmişlerdir¹⁹⁰. Eumenes, arkadaşları arasından en güçlülerini seçerek ve onlara büyük paralar vererek, bu yerlerde ücretli asker sağlamaları için göndermiş, bunlardan bazıları Lykia, Pisidia ve bu bölgelere yakın olan yerlere giderek büyük bir gayretle bu iş için uğraşmışlardır. Diğer bir kısım ise Kilikia, Koile Suriye (Lübnan ve çevresi), Phoinikeia ve Kıbrıs'a gitmişler ve bu sayede kısa zamanda 10.000 piyade ile 2000 süvari temin edilmiştir¹⁹¹. Bunların sonucunda M.Ö. 316 yılında Antigonos, Eumenes'i öldürmeyi başardı¹⁹². Eumenes'e karşı yapılan mücadele Antigonos, Seleukos,¹⁹³ Ptolemaios, Lysimakhos ve Kassandros bir süre için bir araya gelerek bir cephe şeklinde hareket etmişlerdir.

¹⁸³ Akşit , **a.g.e.**, s. 21.

¹⁸⁴ Diod. XVIII, 25,29, 33; Plut. **Eum.**,5; Bosch, **a.g.e.**, s. 137.

¹⁸⁵ Bosch, **a.g.e.**, s. 136.

¹⁸⁶ Paus. 1.6.3-4.

¹⁸⁷ Braund, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁸⁸ Bosch, **a.g.e.**, s. 144.

¹⁸⁹ Diod. XVIII, 58,3.

¹⁹⁰ Diod. XVIII,59,1-3; Plut. **Eum.**, 13,2-3; Iust.14, 2.

¹⁹¹ Diod. XVIII,61,4-5.

¹⁹² Nep.10-13; Plut. **Eum.**, XV- XIX; Bosch, **a.g.e.**, s. 143.

¹⁹³ I. Seleukos (Nikator) (M.Ö. 321-280) : Büyük İskender'in kumandanlarından biri.

Ayrıca bu mücadele Antigonos'a muazzam bir servet ve toprak bakımından İskender İmparatorluğu'nun yaklaşık olarak yarısından fazlasını kazandırmıştır¹⁹⁴.

Antigonos, Yunanistan ve Makedonya'da taraftar bulmak ve burada Kassandros'u yıpratmak düşüncesiyle Aitol'leri kendi tarafına çekmenin çarelerini aramış ve bu amacında bir süre için bile olsa başarılı olmuştur¹⁹⁵. M.Ö. 313 yılında, Karia şehirlerinin Antigonos tarafından zapt edildiğini öğrenen Kassandros, buraya bir ordu göndermiş ancak bu ordular başarı sağlayamamışlardır¹⁹⁶. Kassandros'un Küçük Asya'ya geçeceğini haberini alan Antigonos, oğlu Demetrios'u Suriye'ye bırakarak¹⁹⁷, Ptolemaios'un Mısır'dan buraya yapması olası olan bir hücumu beklemekle görevlendirmiştir¹⁹⁸.

Daha sonra M.Ö. 311'de Kuzey Suriye'de Ptolemaios'un güçleri Demetrios tarafından yok edilmiş ve Antigonos kuzeyden Filistin içlerine doğru yürümüştür. Ptolemaios ise Filistin'den kendi sınırlarına çekilmek zorunda kalmıştır.

M.Ö. 311 barışı Ptolemaios için tatmin edici olmamış, Antigonos idaresinde bulunan Dağlık Kilikia'daki Hellen şehirlerini bağımsızlaştırma sloganı ile bölgeye askeri bir sefer düzenlemiştir. Ptolemaios, muhtemelen bunu yaparken Kıbrıs'ın tam karşısındaki lokasyonunun cazibesine kapılmıştır. Kassandros, yıllarca yasal kral olarak tanınmanın avantajını yaşamış, ancak M.Ö. 310-309 yıllarında, 14 yaşına yaklaşmakta olan ve tehlike arz eden IV. Aleksandros'dan kurtulmaya karar vererek, onu ve annesi Roksane'yi bir suikastle öldürmüştür.

Ptolemaioslar ile Antigonos'un oğlu Demetrios arasında M.Ö. 310-309 yıllarında savaş başlamıştır. İlk olarak kumandanı Leonidas'ı Antigonos'a bağlı bulunan Kilikia Trakheia şehirlerine hücum ettiren Ptolemaios, bu saldırının Demetrios tarafından geri püskürtülmesi neticesinde bu kez M.Ö. 309 yılında bizzat kendisi bir filo ve ordu ile birlikte Phaselis'i zapt etmiş,¹⁹⁹ Lykia'ya geçerek

¹⁹⁴ Bosch **a.g.e.**, s. 144.

¹⁹⁵ Diod. XIX, 66.

¹⁹⁶ Diod. XIX, 68.

¹⁹⁷ Bosch, **a.g.e.**, s. 145.

¹⁹⁸ Diod. XIX, 69,1; Plut. **Dem.**,5,2; App. **Syr.**, 54.

¹⁹⁹ Diod. XX.19.4, bkz. TE 6.

Antigonos'un garnizonunun bulunduğu Ksanthos'u da ele geçirmiştir. Daha sonra da Kaunos ve Kos aynı şekilde Ptolemaios'un olmuştur.²⁰⁰ Ksanthos'un zaptıyla diğer Lykia şehirlerinin de alındığı sonucuna varılabilir. Çünkü Diodoros'un da belirttiği gibi Kaunos ve Kos da Ptolemaios tarafından ele geçirilmişti. Lykia'daki Mısır egemenliği kısa bir süre de olsa devam etmiştir.

Bu dönemde Kıbrıs'ın yönetimi Ptolemaios'un kardeşi Menelaos'un elinde bulunmaktadır. M.Ö. 306 yılında Demetrios adaya çıkmış ve Menelaos'u yenmiştir. Ptolemaios, kardeşine yardım için yola çıkmış ve Salamis açıklarında yapılan deniz savaşında Demetrios, Ptolemaios'u yenilgiye uğratarak kendisinin ve babası Antigonos'un "Kral" (Basileus) ünvanını kazanmasını sağlamıştır.

Kıbrıs'taki başarılarından cesaretlenen Antigonos bundan sonra Ptolemaios'u anakarasında vurmak üzere Mısır'a karşı büyük bir sefer daha düzenlemiştir, fakat ülkenin coğrafi durumundan faydalanan Ptolemaios'un ustaca savunması karşısında başarısız olarak geri dönmüştür (M.Ö. 305). Fakat kısa süre sonra bu başarısızlığın acısını çıkarmak için oğlu Demetrios'u uzun süredir Mısır ile ticari ilişkiler içinde olan Rodos'un fethiyle görevlendirmiştir. Demetrios adanın başkentini kuşatmış, ancak şehir surlarına karşı yeni araçlar ve mancınıklar taşıyan dokuz katlı kuleler kullanarak kendisine "Poliorketes" (Kuşatıcı) ünvanını kazandırmasına rağmen şehri almayı başaramamış ve bir yıl sonra kuşatma kaldırılmıştır (M.Ö. 304).

M.Ö. 304 yılında I. Ptolemaios (Soter)'in Kıbrıs'ı ele geçirmesinden sonra Ptolemaioslar'ın Dağlık Kilikia'daki çıkarları ön plana geçmiş olmalıdır. Ptolemaioslar için, öncelikle Kıbrıs üzerinden ulaşılan Mısır, Ege ve Batı Akdeniz arasındaki eski deniz yolunu yeniden canlandırmak ve gelişimini sağlamak önemli bir projeydi ve bunun için Kıbrıs'a en yakın konumda bulunan Dağlık Kilikia (özellikle orta kesimi) bu projenin hayati bir halkasını oluşturmaktaydı.²⁰¹

²⁰⁰ Diod. XX. 27.1-2, bkz. TE 7 ; Plut. **Demetr.**, 7; Beloch **a.g.e.**, s. 148; Meyer, **a.g.e.**, s. 24.

²⁰¹ Zoroğlu, **a.g.e.**, s. 373.

Bu başarılarından sonra Antigonos'a tekrar cephe alan Ptolemaios, Kassandros, Lysimakhos ve Seleukos birleştiler²⁰². Lysimakhos daha sonra Küçük Asya'ya geçti ve bu haberi alan Antigonos Kilikia üzerinden Kappadokia'ya geldi. Yukarı Phrygia ve Lykaonia'yı tekrar kendisine bağlayan Antigonos o sırada düşmanın yakınında olduğunu öğrendi ve Demetrios'a haber göndererek kendisine yardıma gelmesini istedi²⁰³. Bu esnada, Ptolemaios da Koile Suriye'de (Lübnan ve çevresi) bazı yerleri işgal etti. Bu savaşa hazırlık aşamasında, Lysimakhos'un ordusundan bazı askerlerin Antigonos'un ordusuna geçtikleri bilinmektedir.

M.Ö. 302- 301 yıllarında, kışın yaklaşması üzerine Antigonos, Lysimakhos'u takipten vazgeçmiş, ancak daha sonra Seleukos'un büyük bir kuvvetle Yukarı Asya'dan Küçük Asya'ya doğru ilerlediği haberini almıştır²⁰⁴.

Antigonos'a karşı birleşmiş olan Seleukos, Lysimakhos ve Ptolemaios, ondan kalan mirası eşit olarak paylaşmamışlardır. Paylaşım sırasında Ptolemaios aldığı yalan haber neticesinde Mısır'a dönmek zorunda kaldığı için bu taksimden bir pay alamamıştır. Kassandros, Makedonya'dan başka bir talepte bulunmamış ancak Kilikia, kardeşi Pleistarkhos'a verilmiştir.²⁰⁵ Ipsos (Sipsin/Çayırbağı Köyü) Savaşı'ndan en karlı çıkan kişi ise Seleukos olmuştur. Seleukos, Euphrates (Fırat) ile deniz arasındaki (Akdeniz) Suriye'ye, Phrygia'nın içlerinden Indus'a kadar olan İskender İmparatorluğunun tamamına sahip olmuştur²⁰⁶. Lysimakhos ise, Trakya'ya ek olarak, Kilikia ve Ptolemaios'un eline düşmüş görünen Lykia, Pamphylia ve Pisidia'daki birkaç yerin dışında, Tauoros (Toros) Dağları'na kadar Küçük Asya'yı elde etmiştir.

M.Ö. 298 yılında Seleukos, Demetrios'tan kendisine, Kilikia'yı uygun bir ücret karşılığında satmasını istemiş ancak bu talebi reddedilmiştir. Bunun üzerine Seleukos öfkelenerek Tyros (Sur) ve Sidon'un Demetrios tarafından kendisine verilmesi gerektiğini söylemiş böylece durum daha da kötüleşmiş ve savaş

²⁰² Diod. XX, 106, 3-5, bkz. TE 8; Diod. XX, 107, 3-5.

²⁰³ Diod. XX, 108,1-2; 109, 4-5.

²⁰⁴ Diod. XX, 109; Bosch **a.g.e.**, s. 153

²⁰⁵ E. Will, "The Succession to Alexander", **CAH**, VII, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 60.

²⁰⁶ App. **Syr.**55.

başlamıştır. Bu arada Demetrios'un en güçlü rakibi Lysimakhos'un Kilikia limanı Soloi'nin (Viranşehir) kuşatılması esnasında ona karşı görevlendirilen askeri birliklerin olduğunu belirtmek gerekir²⁰⁷.

M.Ö. 295 yılında, I. Ptolemaios (Soter)'in kuvvetleri, Antigonos'u yenerek adayı Mısır'a bağlamayı başarmıştır. Kıbrıs Adası, Roma İmparatorluğu'nun adayı ele geçirmesine dek Ptolemaioslar'ın idaresinde kalmış, ayrıca Kıbrıs şehirleri için de, M.Ö. 295'deki Mısır işgali, bir barış ve istikrar döneminin başlangıcı olmuştur. I. Ptolemaios (Soter) adaya yerleşmemiş ve Kıbrıs Mısır'dan gönderilen asil temsilciler tarafından Mısır'dan idare edilmiştir. Sonuç olarak, Kıbrıs Adası, gemi yapımına uygun ormanları ve zengin madenleri ile Mısır merkezli kurulmuş olan Ptolemaioslar için bir servet kaynağı olmuştur²⁰⁸. Kıbrıs vasıtasıyla Akdeniz'de bir güç merkezi oluşmaya başlamış, dolayısıyla bu dönemde yani M.Ö. 295 yılında, Ptolemaioslar için bir Thalassokrasi; yani deniz imparatorluğu kurma fikri de gelişmeye başlamıştır²⁰⁹.

Antigonos'la Seleukos'un mücadelesi sırasında Ptolemaios, "Antigonos egemenliğinde bulunan Dağlık Kilikia'ya, "Hellen Kentlerini özgürleştirme" sloganı altında bölgeye asker göndermiş ve bunu yaparken olasılıkla Kilikia'nın Kıbrıs karşısındaki elverişli konumunu dikkate almıştır²¹⁰.

M.Ö. 281 yılında Suriye'den yürüyüşe geçen Seleukos, büyük bir orduyla Küçük Asya'ya girmiştir. Bu sırada Trakheia'da bulunan Lysimakhos ise, Hellespontos'u (Çanakkale Boğazı) geçip güneye doğru ilerlemiştir. Böylece Kurupedion mevkiinde son büyük meydan muharebesi M.Ö. 281 yılında yapılmış ve savaş Seleukos'un galip gelmesi ve Lysimakhos'un ise ölümü ile sonuçlanmıştır²¹¹. Neticede, Lysimakhos'un Bütün ordusu Seleukos'un tarafına geçmiş ve Seleukos, Bosphorus ve Bithynia hariç, bütün Küçük Asya'nın hakimi olmuştur. Böylece

²⁰⁷ Plut. **Demetr.** XX.8.

²⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Burnet, Elis Julia, "Sowing the Four Winds: Targeting the Cypriot Forest Resource in Antiquity", **Res Maritimae, (Cyprus and the Eastern Mediterranean from Prehistory to Late Antiquity)**, 1997, Atlanta, s. 59 - 69.

²⁰⁹ Durugönül, **a.g.e.**, s. 60.

²¹⁰ G. Hölbl, **A History of the Ptolemaic Empire**, New York, 2003, s.19.

²¹¹ App. **Syr.**,62; Davis- Kraay, **a.g.e.**, s. 188-189.

Küçük Asya'da M.Ö. 301- 281 yılları arasında görülen Lysimakhos Hanedanlığı sona ermiş, M.Ö. 188 yılına kadar devam edecek olan Seleukos Hanedanlığı'nın hakimiyeti başlamıştır. Seleukos, yalnız Anadolu ve Trakheia'ya sahip olmakla kalmamış aynı zamanda Makedonya Kralı da ilan edilmiştir. Dolayısıyla artık Mısır'ın dışındaki imparatorluk toprakları neredeyse tek bir kişinin elinde toplanmak üzeredir.

Seleukos M.Ö. 281 yılında ölmüş ve onun ölümüyle birlikte İskender'in son generali de siyasal sahneden çekilmiş oluyordu. Büyük İskender'in ölümünün ardından, sahip olduğu topraklarda üç büyük krallık oluşmuştu. Bunlar; Mısır'da Ptolemaioslar; Trakheia'nın bir parçası ile Küçük Asya, Suriye ve Yukarı Asya'da Seleukoslar, Makedonya'da M.Ö. 279 yılına kadar Ptolemaios (Keraunos) ve Keraunos'un ölümüyle²¹², Antigonos Monophthalmos'un torunu Antigonos Gonatas ile başlayan Antigonoslar sülaleleridir.

Ancak yeni kurulan Seleukeia'nın (Silifke) batısındaki Dağlık Kilikia'da gerçek anlamda bir Seleukos hakimiyeti söz konusu değildir ve bu nedenle Ptolemaioslar, M.Ö. 3. yüzyılın ortalarından itibaren, buradaki sahil kentlerine kolaylıkla ayak basabilmişlerdir. Seleukeia (Silifke) kentinin kurulmuş olmasına rağmen Kilikia'nın batısında ve Pamphylia'daki Seleukos hakimiyeti sadece isim olarak kalmıştır.

Seleukoslar ve Ptolemaioslar arasındaki uzun yıllar süren ve çeşitli nedenlere dayanan çatışmaların sebeplerinden biri de, her iki krallığın Anadolu'nun güney kıyılarında egemenliklerini kurma istekleridir²¹³. Çok kısa aralıklarla gerçekleşen bu değişikliklerde amaç, mümkün olduğunca çok toprak sahibi olarak hem ticari, hem de askeri açıdan güçlü bir devlet ortaya çıkarmaktır. Denize kıyısı olan topraklar her zaman olduğu gibi bu dönemde de caziptir ve bu kategoriye giren Kilikia'nın uzun

²¹² Polybios bu olayın 124. Olympiad'da gerçekleştiğini belirtir; Pol. II, 41,2.

²¹³ Zoroğlu, **a.g.e.**, s.373.

kıyıları da, kendi devletini kurma aşamasındaki komutanlar için oldukça stratejik bir önem taşımaktadır.²¹⁴

Kısacası Mısır, İskender'in eline geçtikten 10 yıl sonra, eyaletsel bir yönetim sisteminin parçası olmuştur. İskender'in sadece din alanında gösterdiği saygı değil, aynı zamanda yerli asilleri idari yapılanma içinde kullanmış olması da akıllıca ve başarılı bir politika oluşturmuştur. İdari sistem 3 aşamalı olarak tasarlanmıştır. Askeri yönetim üç kişinin idaresindedir; bu üç kişiden ikisi kara kuvvetlerinden diğeri ise deniz kuvvetlerinden sorumludur ve bunlar Makedonyalılar ya da Hellenlerdir.

Mansel; "Mısır, Ptolemaioslar'ın adeta zengin bir çiftliği idi" demektedir ve bu görüşünde haklılık payı bulunmaktadır. Zira Ptolemaioslar Hanedanı'nın egemenliğinin temelleri sömürgeciliğe dayanmaktadır.²¹⁵

Mısır'da ortaya çıkan bazı papirüslerin verdiği bilgiye göre, Ptolemaioslar Mısır'ında, tarımsal arazi sahipliği diye bir şeyin olmadığı anlaşılmaktadır. Tarımsal arazilerin tümü kralın malı sayılmaktadır ve bu bereketli toprakların büyük bir kısmı kraliyet çiftçileri adı verilen bir grup tarafından işletilmektedir. Mısır'ın en bereketli toprakları bunlardır ve belirli aralıklarla bu toprakların sözleşmeleri yenilenmektedir. Eski kiracıların sözleşmeleri sona erdiğinde, bu topraklarda yaşayan insanlar yeni tekliflerle hükümete gitmekte, Mısır yönetimi de içlerinden en uygun olanları değerlendirerek hükümet ile kraliyet çiftçisi arasında yeni bir kontrat yapılmaktadır.

Devlete ait toprakların başka bir kısmı da "Bahşedilen Topraklar" olarak adlandırılmakta, bu topraklar, başlıca üç gruptan oluşmaktadır. Birinci grup tapınakların elindeki 'Kutsal Topraklar'dır, ikinci grup, asillere verilmekte olan 'Bahşedilen Topraklar'dır ve bu topraklara resmi olarak sahip olma hakları bulunmamaktadır. Üçüncü grup ise 'Klerukhia'lardı ve aktif askerlere

²¹⁴ M. Durukan, "M.Ö. 301-188 Arasında Olba Territoriumunda Yaşanan Siyasi Gelişmeler", *Olba*, I, 1998, s.88.

²¹⁵ Vercoutter, *a.g.e.*, s. 110.

verilmekteydi²¹⁶.

Mısır diğer Hellenistik devletlerden farklı olarak, coğrafi yapısının da etkisiyle dışarıdan hiçbir düşman tarafından doğrudan doğruya tehdit edilmemekteydi. Zira yaklaşık kırk yılı bulan I. Ptolemaios (Soter)²¹⁷ döneminde de (M.Ö. 323-283), hiçbir düşman ordusu, devlet arazisine ayak basmış değildir. Bunda coğrafyanın olduğu kadar akılcı bir idare tarzı benimsemiş olan I. Ptolemaios'un da etkisi büyüktür²¹⁸. Ptolemaios, Büyük İskender'in bir zamanlar yapmış olduğu gibi, Mısır'ın tüm eski müesseselerini imkanlar dahilinde korumaya çalışmıştır. Ancak Ptolemaios Hellen kültürüne karşı büyük bir saygı ile eğitilmiş ve hiçbir zaman kendisini bir Mısırlı olarak hissetmemiştir²¹⁹.

Ülkenin verimli olmasının doğal sonucu olarak, toplanan gelirin de büyük olması sebebiyle Ptolemaios, en küçük köylere dek uzanan oldukça büyük bir memur ordusunu, deniz ve kara kuvvetlerini kolayca besleyebilmiştir. Ayrıca İskender'in ölümünden sonra atanan diğer generaller, imparatorluğun geri kalanındaki toprakları da elde etmek için savaşırken, Ptolemaios'un bunlardan tamamen farklı bir politika izleyerek ilgisini sadece kendi konumunu güçlendirmeye yoğunlaştırması, Mısır'ın uzun ömürlü ve diğer devletlere oranla güçlü bir yapıya sahip olmasında etkili olmuştur.

Bu dönemin en önemli özelliği, Ptolemaios'un, Büyük İskender'in Fenike ticaretini tahrip etmesi ve İskenderiye'nin inşasına başlayarak başlatmış olduğu süreci en iyi şekilde devam ettirerek, önceden sadece hububat ticareti ile varlığını sürdüren Mısır'ı, Dünya ticaretinin merkezi haline getirmeye başlamış olmasıdır.²²⁰ Diğer yandan bu dönemde bir Hellen kolonisi olan Naukratis varlığını sürdürmeye

²¹⁶ P. Baker, "Warfare", **Hellenistic World**, London, 2006, s. 378.

²¹⁷ Lagos adlı Makedonyalı bir soylunun oğlu olan Ptolemaios, burada bir çok sorunla karşılaşan Makedonyalılar'ı ve Hellenleri güvenli bir birlik altında topladığı ve Mısır'da huzuru sağladığı için "Kurtarıcı" (Soter) olarak ünlenmiştir.

²¹⁸ Bonnard, **a.g.e.**, s 27.

²¹⁹ W. M. Ellis, **Ptolemy of Egypt**, New York, 1994, s. 59.

²²⁰ Bosch, **a.g.e.**, 22.

devam etmiş fakat İskenderiye'nin gölgesinde önemini yitirmiştir.²²¹

²²¹ Tarn, **a.g.e.**, 157; G. F. Bass, **A History of Seafaring**, Thames and Hudson, London, 1972, s. 73.

IV- II. PTOLEMAIOS (PHILADELPHOS) DÖNEMİNDE KILIKIA

M.Ö. 283'te I.Ptolemaios (Soter)'in ölümünün ardından, başa tahtı ortak olarak yönetmekte olan oğlu II. Ptolemaios, oldukça az bir taht mücadelesi ile geçmiştir.²²²

I. Ptolemaios (Soter) ve Berenike'nin oğlu olan II. Ptolemaios, I. Ptolemaios'un en büyük değilse de, en gözde oğludur. Bunun sebebi belki en sevdiği eşinden olması, belki de babası ile pek çok benzer özelliğe sahip olmasıdır. "Green", onu, "Tıpkı babası gibi; 'saldırgan değil bir savunmacı' idi." diyerek tanımlamaktadır.²²³

M.Ö. 285-246 yılları arasında hüküm sürmüş olan II. Ptolemaios, (Philadelphos) babasının geniş bir kitleyi kucaklayan aydınlık politikalarını sürdürmüş, kütüphane ve Mouseion(müze)'u geliştirmeye devam ederek uluslararası bir önem kazanmalarını sağlamış ve ailesinin onuruna, babası I.Ptolemaios (Soter) ve annesi Berenike'nin tanrı ve tanrıça olarak anıldığı 'Ptolemaieia' adında bir festival tesis etmiştir. Ayrıca İskenderiye'nin deniz girişinde bulunan Pharos Adası'nı da yapılandırmıştır. Siyasi anlamda ise, Phoinikeia ve Suriye'nin bazı bölümlerini topraklarına katarak Mısır etkisini genişletmeye çalışmış, Mısır toprakları içinde yeni şehirler kurarak Yunanca konuşan nüfusu artırmakla ilgili politikasını büyük bir ciddiyetle yürütmüştür. Tarım konusunda da Fayyum'da kapsamlı bir sulama programı uygulamaya koyarak, Mısır'ın tarımsal faaliyetlerini dikkate değer biçimde artırmıştır.

II. Ptolemaios (Philadelphos), tahta çıktığında kendisini bekleyen zorlukları, düşmanlarını tespit ederek hepsini kraliyet evinden sürmek yoluyla aşmıştır. Bu

²²² S. L. Ager, "The Arrival of Rome: from the Death of Seleukos to the Battle of Raphia", **Hellenistic World**, London, 2006, s. 35.

²²³ Green, **a.g.e.**, s. 138

durumda, üvey kardeşi Ptolemaios ‘Keraunos’ da, korku içinde Mısır’ı ve kraliyet sarayını terk etmiştir²²⁴.

II. Ptolemaios, ayrıca kendisine suikast düzenlediği söylenen kardeşi Argaeus’u ve yine kardeşi olan ve Kıbrıs’ta muhalefet oluşturan Eurydike’nin oğlunu öldürmüştür. Bu durum da, II. Ptolemaios’un Doğu Akdeniz’deki statüsüne verdiği önemi vurgular niteliktedir.²²⁵ Ptolemaios hakimiyeti, bu dönemde, sadece merkez Mısır’dan ibaret değildir ve Suriye’nin bazı kesimleri, Fenike, Kıbrıs, Ege Adaları, Kyreneika ve Küçük Asya Sahilleri’ni de kapsamaktadır.

Seleukoslar ve Ptolemaioslar arasında süre giden düşmanlık, yıllarca sürecektir olan ve temelleri M.Ö. 301 de gerçekleşen Ipsos (Sipsin/Çayırbağı Köyü) Savaşı’nda aranabilecek, coğrafi sınırı Fenike ve Filistin’deki sınır bölgelerinin dışında, Küçük Asya’nın batı ve güney kıyılarını da içermekte olan Suriye Savaşları’na neden olmuştur. Lysimakhos’un ölümü ve krallığının dağılmasının ardından I. Seleukos’un da aniden gerçekleşen ölümü sonucu, Küçük Asya, bir dağınıklık içine girmiştir. Kısa süre içinde, Seleukoslar Hanedanı’nın başına, Seleukos’un, İranlı eşi Apame’den olan ve 10 yıldır tahtı ortak hükümdar olarak paylaşan oğlu I. Antiokhos geçerek (M.Ö. 281)²²⁶ mirasını geri almak için çalışmaya başlamıştır²²⁷. Bu dönemde II. Ptolemaios, Seleukoslar’ın en büyük rakibi olarak görünmektedir²²⁸.

Babil kaynaklarına göre, M.Ö. 276 yılında, II. Ptolemaios’un ordusu, Seleukoslar Suriye’sini işgal etmiş ancak aynı yıl, Antiokhos, Ptolemaios’u yenerek bölgeden atmıştır. M.Ö. 274-273 yıllarında ise Ptolemaios’un Antiokhos’u bir karşılaşmada yendiği bilinmektedir.²²⁹ Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere bu savaflara Ptolemaios’un ivme kazandırdığı görülmektedir.

²²⁴ Ager, **a.g.e.**, s. 35.

²²⁵ Paus. I. 7. 1-4, bkz. TE 23-24-25.

²²⁶ Ager, **a.g.e.**, s. 35.

²²⁷ C. M. Alonso, **The Seleucids in Mesopotamia**, Canada, 1995, (Basılmamış Doktora tezi), s. 4.

²²⁸ E. Bevan, **The House of Seleucus**, Ares Publishers, Chicago, 2006., 144 vd.

²²⁹ W.W.Tarn, “The First Syrian War”, **The Journal of Hellenic Studies**, Vol. 46, Part 2 (1926), pp. 157.

İlk iki evliliğini Lysimakhos²³⁰ ve II. Ptolemaios'un üvey kardeşi Ptolemaios 'Keraunos' ile yapmış olan, I. Ptolemaios (Soter) ile Berenike'nin kızı II. Arsinoe²³¹, oğlunun öldürülmesinden sonra Mısır'a giderek, kardeşi II. Ptolemaios (Philadelphos)'a sığınmış ve kısa sürede kardeşini etkisi altına almayı başarmıştır. Bu dönemde sarayda bir takım entrikalara karışarak, kardeşi II. Ptolemaios (Philadelphos)'un karısını, kocasına karşı suikast hazırlığı ile suçlamış ve neticede kraliçenin çocukları ile birlikte saraydan sürülmesine neden olmuştur. Bu olaylardan sonra kardeşi II. Ptolemaios (Philadelphos)'u Mısır adetlerine uygun olarak kendisi ile evlenmeye ikna etmiş²³² ve Hıbeh papirüsünün de aktardığı gibi, M.Ö. 279'da II. Ptolemaios ile evlenerek hem kendisinin hem de kardeşinin/kocasının, birliklerini simgeleyen 'Kardeşini Seven' unvanını almasına neden olmuştur²³³. Bundan sonra Arsinoe, kocasını, Lysimakhos'tan kalan son oğlunu evlatlığa kabul etmeye ve hükümetin idaresine ortak etmeye mecbur bırakmıştır.²³⁴

Arsinoe, Hellenistik Dönem'deki en dikkate değer ve etkili kadınlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Görünen odur ki kardeşi ile evlendikten sonra onun üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuş ve neredeyse kardeşi / kocasına eşit olarak Mısır'ı yönetmiştir. W. Tarn, 'Arsinoe'yi "Mesafeli, ruhani güzellik" olarak tanımlarken,²³⁵ P. Green onu "Ancak rahatsız edilmiş bir çingiraklı yılanın olabileceği kadar mesafeli ve ruhani" olarak tanımlamaktadır.²³⁶ Arsinoe'nin bu entrikaları sonucunda, II. Ptolemaios (Philadelphos)'un kardeşi Libya Valisi Magas harekete geçmiş ve Arsinoe'nin davranışlarını kendisi için tehdit olarak görerek Mısır'a karşı bir isyan girişiminde bulunmuştur.

²³⁰ Arsinoë II (Philadelphos) ilk kez kaynaklarda Lysimakhos ile M.Ö. 299-298'de evlendiğinde görülür. Lysimakhos'tan 3 çocuğu olmuştur: Telmessoslu Ptolemaios, Philippos ve Lysimakhos. Çok net biçimde oğullarının Makedonya tahtına geçmesini ummuştur. Bu amaç doğrultusunda yolundaki tek engel ise üvey oğlu Agathokles olmuştur. Ancak M.Ö. 283'te Lysimakhos'u Agathokles'i idam etmeye ikna ederek bu problemin üstesinden gelmiştir. Bkz. Paus., I.10.3.

²³¹ W. M. Ellis, **Ptolemy of Egypt**, New York, 1994, s. 75.

²³² Paus. 1.7.1. bkz. TE 23.

²³³ P. Hib.199, Çevrimiçi:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=P.Hib.+199&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.05.0135>, 18 Eylül 2009.

²³⁴ R. A. Hazzard, **Imagination of a Monarchy: Studies in Ptolemaic Propaganda**, Toronto, 2000, s. 90 vd.

²³⁵ Tarn, **a.g.e.**, s. 97.

²³⁶ Green, **a.g.e.**, s. 132.

Bu dönemde, Seleukos oğlu I. Antiokhos, kızı Apame ile evli olan Magas'a²³⁷ yardım ederek Mısır'ı işgal etmeyi umut etmiştir, I. Antiokhos, Ipsos (Sipsin / Çayırbağı Köyü) Savaşı'ndan sonra babası Seleukos'un payına düşmüş olan ancak Ptolemaios tarafından elde tutulmaya devam eden Koile Suriye'yi (Lübnan ve çevresi) elde etmeyi arzu etmektedir.

Böylece I. Suriye Savaşı, M.Ö. 274'te, Magas'ın, Mısır'ın batı sınırını geçmesi ile başlamıştır. Mısır da bu işgale karşın Antiokhos'a karşı saldırıda bulunmuş, Mısır donanması, (muhtemelen donanmaya ticaret gemileri de katılmıştır) Antiokhos'u, uzak tutmayı başararak anahtar niteliği taşıyan Kilikia'ya saldırmış ve Antiokhos'u Antiokheia'dan Sardeis'e uzanan yol için savaşmak zorunda bırakmıştır.²³⁸

Savaşın Antiokhos'un başarısıyla tanımlanan ilk evresi M.Ö. 276-275 yılları arasında gerçekleşmiştir. Ancak ikinci evrede kazanan taraf II. Ptolemaios olmuştur. Bütün bu olayları kapsayan M.Ö. 3. yüzyıl ne yazık ki tüm Hellen Doğusu için oldukça zayıf dökümanlara sahiptir ve aynı devrenin Suriye Savaşlarını da içermesi, bu olayların günümüze yeterince detaylı aktarılamamasına neden olmuştur. Bu bağlamda, "Diodoros"un tarihi de M.Ö. 302'de kesintiye uğramaktadır. "Polybios" ise M.Ö. 3. yüzyılının son bir kaç on yılını, özellikle de IV. Suriye Savaşı'nı (M.Ö. 221-217) hikayeye dahil etmemiştir²³⁹. Aradaki boşluklar, yazılı kaynakların olmaması dolayısıyla ancak dağınık yazıtlar, papirüsler ve sikkelerden edinilen bilgiler ışığında doldurulabilmektedir²⁴⁰.

M.Ö. 3. yüzyılın ikinci çeyreğine girildiğinde de, Kilikia'da bulunan Seleukoslar ile yine aynı bölgede bulunan Ptolemaioslar arasında nerede ve ne tür bir sınır olduğu konusu hâlâ aydınlanamamıştır. Ancak Ptolemaioslar'ın Kilikia Trakheia'nın orta bölümünde kurmuş oldukları bazı koloniler, onların burada güçlü şekilde yerleşmiş olduklarını göstermektedir. Ayrıca Kelenderis (Aydıncık) ve

²³⁷ Paus. 1.7.4.

²³⁸ Tarn, **a.g.e.**, s. 161; Paus. 1.7.3, bkz. TE 25.

²³⁹ A. M. Eckstein, **Mediterranean Anarchy, Interstate War, and the Rise of Rome**, London, 2006, s. 100.

²⁴⁰ H. Heinen, "The Syrian-Egyptian Wars and the New Kingdoms of Asia Minor", **CAH**, VII, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 41.

Meydancikkale (Gülnar) gibi önemli kentlerde bulunmuş olan Ptolemaios sikkeleri, bu savı desteklemesine ve Ptolemaioslar'ın yayılımı konusunda ipuçları vermesine rağmen, iki devletin etkinlik alanının net olarak çizilmesine yardımcı olmamaktadır. Seleukeia kentinin bu tarihlerde iki devlet arasında sınır olduğu ve bu kentin Ptolemaios egemenliğinde olabileceği savı ileri sürülmektedir²⁴¹.

Suriye Savaşları içinde hakkında en az bilgiye sahip olduğumuz I. Suriye Savaşı'nın başarısının ardından, Ptolemaioslar egemenliği, epigrafik kanıtlardan anlaşıldığı kadarıyla Karia bölgesine dek uzanmıştır. Ayrıca pek çok yazıt, Ptolemaios (Soter)'in, Lykia içlerine dek uzanan toprak yayılımından söz etmektedir. II. Ptolemaios (Philadelphos)un topraklarının genişlemesi ile birlikte Kilikia'nın kazanımı da M.Ö. 270'lerin sonlarına yani I. Suriye Savaşı zaman aralığına (M.Ö. 274-271) denk gelmektedir²⁴². Bölgede bulunan bir yazıt, Nagidoslular'ın, muhtemelen I. Antiokhos'un emri altında, Antiokheia adlı yeni bir şehrin kuruluşuna katıldıklarını söylemektedir. J. Ma, buna dayanarak, Ptolemaioslar'ın Kilikia'daki varlığının en erken bulgusu olarak, M.Ö. 260'da Arsinoe kentinin kuruluşunun kabul edilebileceğini söylemektedir²⁴³.

II. Ptolemaios (Philadelphos)'un bölgesel kazançları Theokritos'un bir şiirine de yansımıştır: “ O (Philadelphos) kendisi için Phoinikeia, Arabia, Suriye, Libya ve kara derili Ethiopialılar'ın (toprakları)ndan parçalar aldı. O tüm Pamphyliyalılar'a, Kilikalı mızrakçılara, Lykialılar'a ve savaşçı Karialılar'a ve Kyklad Adaları'na emirler verir... Ki onun gemileri denize yelken açan en iyi gemilerdir. Kara ve deniz gibi çağlayan nehirler de onu selamlar.”²⁴⁴

Ayrıca yine Theokritos, II. Ptolemaios (Philadelphos)'un donanması hakkında bilgi verir ve onun pek çok süvari ve parlayan bronz kalkanlar taşıyan piyadelere sahip olduğundan bahseder²⁴⁵. Polybios ise Ptolemaioslara ait dış

²⁴¹ M. Durukan, “M.Ö. 301-188 Arasında Olba Territoriumunda Yaşanan Siyasi Gelişmeler”, *Olba*, I, 1998, s.89.

²⁴² Hölbl, *a.g.e.*, s. 38.

²⁴³ J. Ma, *Antiochos III and the Cities of Western Asia Minor*, Oxford University Press, Oxford, 1999, s. 39.

²⁴⁴ Theokr. (The Panegyric of Ptolemy), XVII. 77; bkz. TE 1.

²⁴⁵ Theokr. (The Panegyric of Ptolemy), XVII. 90 bkz. TE 1.

şehirlerde konaklayan tüccarlardan söz etmektedir²⁴⁶. Anakara dışında Ptolemaioslar'ın sahip oldukları mülkler, Mısır'ı koruyan bir savunma sistemi oluşturmaktadır. Kısacası, antik kaynakların da desteklediği gibi, Ptolemaioslar'ın Küçük Asya'da sahip oldukları mülkler Ptolemaioslar'ın anakara dışında da pek çok karasal kesime ulaşabildiklerini göstermektedir.²⁴⁷

Ptolemaioslar'ın, Kilikia'nın komşu bölgesi Pamphylia bölgesindeki egemenlikleri de ilk kez yine II. Ptolemaios (Philadelphos) zamanında gerçekleşmiş gibi görünmektedir. Bu durum II. Ptolemaios zamanından kalan, Termessos'a ait, Makedonyalı Philippos oğlu Aleksandros'u onurlandıran bir kararname tarafından doğrulanmaktadır. Ancak taşın bir bölümü kayıptır. Bu nedenle Pamphyliyalılar'ın hizmetlerinin ne olduğu konusunda bilgi edinilememektedir. L. Robert tarafından keşfedilen bu yazıttan anlaşıldığı kadarıyla, II. Ptolemaios (Philadelphos), Pamphylia'yı yönetmek için bir memur atamıştır. Ayrıca Pamphylia ve Pisidia arasındaki Termessos da, II. Ptolemaios (Philadelphos)'un sayesinde ele geçirilmiştir.

I. Antiokhos tarafında meydana gelen yenilgiye rağmen, mevcut statüko değişmemiş ancak M.Ö. 261'de, muhtemelen I. Antiokhos'un ölümü ve yeni kralın tahta geçişi ile II. Suriye Savaşı tetiklenmiştir²⁴⁸. M.Ö. 261-254 yılları arasında, II. Antiokhos (Theos) ile yeni kralın olası zayıflığını kullanmayı planlamış olan Ptolemaios²⁴⁹ arasında meydana gelen II. Suriye Savaşı'nın nedenlerinden biri de M.Ö. 281'de gerçekleşen Kurupedion savaşıdır.

II. Antiokhos, tahta çıktığı ilk günden itibaren, batı Anadolu sahillerinden Ptolemaiosları çıkarmayı kendisinin en öncelikli görevi olarak addetmiştir. Bu dönemde II. Ptolemaios (Philadelphos), Kyklad Adaları'na, Girit'in bir kısmına ve Samos'a (Sisam) sahiptir ki bu üç bölge, onun deniz hakimiyetindeki üç önemli dayanak noktasını oluşturmaktadır. Ayrıca Ptolemaios, Bergama'yı ve I. Suriye

²⁴⁶ Pol. V. 63. 8, bkz. TE 3.

²⁴⁷ Ma, a.g.e., s. 41; P. Green, *Alexander to Actium*, California, 199, s. 146.

²⁴⁸ J. Wolski, *The Seleucids The decline and Fall of Their Empire*, Krakow, 1999, s. 26; Alonso, a.g.e., s. 4-5.

²⁴⁹ Alonso, a.g.e., s. 5.

Savaşı esnasında Ephesos ve Miletos'u da işgal etmiştir ki bu durum artık Ege denizinde çıkarı olan tüm devletleri tehdit eder bir hal almıştır. Dolayısıyla II. Antiokhos, Antigonos Gonatas ve Rodoslular'ı M.Ö. 258 yılında, Mısır aleyhine kendisine müttefik olarak çekmekte zorlanmamıştır. Bunun üzerine Mısır da, Yunanistan'da müttefik arayışına girmiş ve Epeiros Kralı Pyrrhos'un oğlu Aleksandros ve Sparta ile ittifak kurmuştur. Aleksandros, önceleri Makedonya'ya saldırıp Antigonos'u yendiyse de, Antigonos'un oğlu Demetrios tarafından kesin olarak mağlup edilmiştir. Bunun paralelinde Spartalılar da Megalapolis'te yenilgiye uğramışlar ve Makedonya ile onları bir süre için Hellen siyasetinin dışında bırakan bir barışa imza atmışlardır.

Bu dönemde Ptolemaios'un orduları Suriye'ye kuzeyden, yani Ovalık Kilikia yoluyla ulaşmayı planlamışlardır. En uygun limanlar ve koylar Kıbrıs'ın tam karşısındaki Orta Dağlık Kilikia kıyılarındadır ve tabii bu eylemin gerçekleştirilmesi için, Kilikia sahilleri boyunca Ptolemaioslar'a ait deniz üslerinin bulunması zorunlu gözükmektedir.²⁵⁰

Ancak bundan sonra, Antigonos Gonatas, müttefikleri ile birleşerek donanması ile hareket etmiş ve Kos civarında Mısır donanması ile karşılaşarak Mısır donanmasının sayıca üstünlüğüne rağmen M.Ö. 257'de kesin bir yenilgiye uğratmış, bu galibiyetin ödülü olarak da Kyklad Adaları'nı almıştır. Bu esnada II. Antiokhos da Ephesos'u Rodoslular'ın yardımıyla işgal etmiş, ardından Miletos ve Samos'ta (Sisam) bulunan Mısır muhafız kıtaları bölgeden çıkarılmışlardır. Böylece Ptolemaioslar'ın Ege denizindeki üstün hakimiyetleri de kırılmıştır.

Yukarıda da değinildiği gibi II. Antiokhos bu savaşın kesin galibi olarak ortaya çıkmaktadır ve bu savaşta, bir önceki savaşta kaybettiği Kilikia ve Pamphylia bölgesi topraklarını tekrar ele geçirebilmiştir. M.Ö. 253 yılında ise bir barış yapılmış ve Ptolemaios'un başarılı diplomasisi ile, II. Antiokhos ve Ptolemaios'un kızı

²⁵⁰ Zoroğlu, a.g.e., s.373.

Berenike arasında bir evlilik gerçekleştirilmiştir. Bu evliliğin gerçekleşebilmesi için ise II. Antiokhos öncelikle ilk karısı Laodike'yi boşamıştır.²⁵¹

M.Ö. 247 yılında, Soloi (Viranşehir) yine Ptolemaioslar tarafından işgal edilmiştir. Hatta Mısırlılar daha da ileri giderek sahil kesimlerini terk edip içerilere girmiş ve Meydancikkale'ye (Gülнар) kadar ilerlemişlerdir. Orada bulunan bir yazıtta da belirttiği gibi, Ptolemaios (Euergetes), karısı Berenike ve çocukları kutsanmış ve adlarına bir gymnasium inşa edilmiştir²⁵². Ayrıca Hüseyinli Definesi'nin de gösterdiği gibi, Kilikia'da Ptolemaioslar'a ait sikkeler basılmış ve bunlar çok sayıda ele geçirilmiştir²⁵³. Buradan hareketle, gerek hazinenin gerekse gymnasiumun varlığının, buranın sadece basit bir garnizon ve sığınak olmanın ötesinde bir yerleşim yeri olarak algılanmış ve kullanılmış olabileceğine işaret edebileceği öne sürülebilir. Ancak Ptolemaioslar'ın Kilikia'daki hakimiyeti, antik kaynaklar ve arkeolojik delillerden anlaşıldığı kadarıyla daha önceki Yunan kolonizasyonlarına benzer biçimde, sahil şeridinde varolabilmiş ve Meydancikkale (Gülнар) gibi istisnai birkaç yer haricinde iç bölgelere nüfuz edememiştir. II. Ptolemaios, II. Antiokhos ile aynı yılda (M.Ö. 246) ölmüştür.

²⁵¹ Jones, **a.g.e.**, s. 198.

²⁵² A. Davasne, "Meydancık Kalesi 1980 Kazı Dönemi ve Hazine", **KST III**, Ankara, 1981, s.15.

²⁵³ A. Davasne, - V. Yenisoğancı, "Les Ptolémées en Séleucide : le trésor d'Hüseyinli ", **Revue Numismatique**, VI, 34, 1992, s. 23-36.

V- III. PTOLEMAIOS (EUERGETES) DÖNEMİNDE KILIKIA

III. Ptolemaios (Euergetes), 40 yaşları civarındayken babasının yerine geçmiş ve M.Ö. 246-221 yılları arasında hüküm sürmüştür²⁵⁴.

Diğer taraftan Seleukos Devleti, M.Ö. 3. yüzyılın ortalarında, doğuda ve batıda dağılma sürecine girmeye başlamış, ancak II. Antiokhos bu devrede, önceden Ptolemaios'un zaptetmiş olduğu Küçük Asya'nın batı sahil şeridindeki şehirleri ele geçirmeyi başarmış ve bu esnada barış için Mısır ile uzlaşma çabası içine girmiştir²⁵⁵. M.Ö. 252 yılında, her iki devlet arasında ellerinde bulunan arazinin karşılıklı olarak garanti edilmesi şartıyla imzalanan dostluk anlaşmasına göre; Ephesos (Selçuk), Samos (Sisam) ve Küçük Asya'nın batısındaki diğer topraklarda hak iddia etmeyecek ve yine anlaşma uyarınca, II. Antiokhos, Koile Suriye'den (Lübnan ve çevresi) kesin olarak vazgeçecektir. İskenderiye hükümetinin de anlaşmaya olumlu yaklaşması, Ptolemaioslar'ın bu devrede barışa ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Yine bu dönemde, II. Antiokhos, Ptolemaios'un kızı Berenike ile evlenmiş ve Seleukoslar devletinde bu evlilikten doğacak bir çocuğun tahta geçeceği gerçeği açıklık kazanmıştır. Bu gelişmeler üzerine, II. Antiokhos'un eski karısı Laodike ile çocukları saraydan sürülmüştür.

Daha sonra Berenike, eski eşi Laodike'nin evinde gizemli bir şekilde ölen II. Antiokhos'un yerine, kendisinin ve II. Antiokhos'un oğlu Seleukos'un veliht olarak bırakıldığını açıklayarak oğlunu kral ilan etmiştir. Bu esnada II. Seleukos Anadolu'nun büyük bir kısmında kral olarak tanınmış durumdadır ve Berenike'nin resmi açıklaması, III. Suriye Savaşı'nın çıkmasına vesile olmuştur. Berenike

²⁵⁴ Mahaffy, **a.g.e.**, s. 193.

²⁵⁵ Hazzard, **a.g.e.**, s. 111.

tarafından yardıma çağırılan III. Ptolemaios (Euergetes) Antiokheia'ya varmadan önce Berenike ve genç kral öldürülmüştür. Seleukos hâlâ Küçük Asya'dayken III. Ptolemaios (Euergetes), kızkardeşi Berenike Syra ve oğlunun katillerinden intikam almak için Suriye'yi işgal etmiş ve Babylonia'yı ele geçirmiştir. Bu esnada kızkardeşi ve yeğeninin öldürülmüş olduğunu saklamayı sürdürmüştür²⁵⁶. Suriye'den sonra Euphrates (Fırat) ve Mezopotamya içlerine doğru ilerlemiş, ancak Mısır'da meydana gelen bir ayaklanmayı bastırması gerektiği için bölgeyi terketmesi gerekmiştir.

M.Ö. 245'te II. Seleukos, Babylonia Kralı olmuş, savaş ise bir kaç yıl daha devam etmiştir. III. Ptolemaios (Euergetes), M.Ö. 246-245 yıllarında meydana gelmiş olan bu savaştan 40.000 *talanton*luk bir ganimet ile ayrılmıştır. Ayrıca bizzat III. Ptolemaios tarafından yazıldığı öne sürülen ve III. Suriye Savaşı'nın (Laodike Savaşı) başlarında Ptolemaios güçlerinin, Seleukos Kraliçesi Laodike'ye karşı yaptığı askeri operasyonun raporu niteliğindeki bir papirus parçası, Kilikia Pedias ile Kilikia Trakheia'nın sınırını çizen Soloi'da²⁵⁷(Viranşehir) 1500 gümüş *talanton*luk bir kazanımdan söz etmektedir.²⁵⁸ Bunlara ek olarak anlaşıldığı kadarıyla savaş esnasında Ptolemaioslar Soloi'ya (Viranşehir) asker çıkararak, Seleukoslar'ın Anadolu sahilleriyle irtibatını kesmiş ve kenti ele geçirmişlerdir²⁵⁹. Berenike, Seleukos savaş fonunun ele geçirilmesiyle meydana gelen bu kazanımın Seleukeia'ya (Silifke) getirilmesini emretmiştir. Papirüs üzerindeki belgenin Soloi (Viranşehir) ile ilgili kısmı aşağıdaki gibidir;

“...ve onlara anlaşmayı bozacak ya da düşmanca herhangi bir şey (yapmamalarını) söyleyerek, şunu dedi, bizim tarafımızdaki ve (kızkardeşimizdeki) (cömertlik) (onlar için gelecekte de) açık olmalıdır ve bundan sonra (onlara) sağ elini (vererek)... Aynı zamanda Pythagoras (ve Aristokles) 5 gemiyle kız kardeşimiz onlara emirler

²⁵⁶ W. Chr. I; R.S. Bagnall- P. Derow, **The Hellenistic Period**, Oxford, 2004, s. 53-54.

²⁵⁷ Jones, **a.g.e.**, s. 199.

²⁵⁸ W. Chr. I; R.S. Bagnall- Peter Derow, **The Hellenistic Period**, Oxford, 2004, s. 53-54; M. Austin, “Hellenistic Kings, War, and the Economy”, **The Classical Quarterly**, New Series, Vol. 36, No. 2 1986, s. 465.

²⁵⁹ Jones, **a.g.e.**, s. 198.

gönderdiğinde... ve Kilikia Soloi'su boyunca yelken açtığında, parayı aldılar ve onu Seleukeia'ya (Silifke) ulaştırdılar. Bunun miktarı 1500 (gümüş) *talantonluktu* ki Kilikia strategosu Aribazos, bu parayı Laodike'ye, Ephesos'a göndermeyi planlamıştı. Ancak Soloilular ve askerler orada Pythagoras ve Aristokles'in güçlü yardımlarıyla başka biriyle anlaştılar... ve onların tümü cesur adamlardı, bu sayede para ele geçirildi ve şehir ile sitadel bizim elimize geçti. Ancak Aribazos kaçtı ve Toros geçitlerine yaklaştığında bölgedeki bazı yerliler onun başını kestiler ve Antiokheia'ya getirdiler...’’²⁶⁰

Papirüsün geri kalanında, Ptolemaios'un Seleukeia'ya (Silifke) gösterişli bir karşılamayla gelmiş olması, kısa süre sonra benzer bir karşılamanın kendisini beklediği Antiokheia'ya gitmek üzere oradan ayrılması ve orada Berenike ile buluşması anlatılmaktadır. Yazıt bu noktada güvenilirliğini kaybetmektedir çünkü antik yazarlar yukarıda da belirtildiği gibi, III. Ptolemaios (Euergetes) Antiokheia'ya döndüğünde Berenike'nin çoktan öldürülmüş olduğunu söylemektedirler. Muhtemelen yazar onun ölmüş olduğunu okuyuculardan saklamaya çalışarak onu Asya'da politik bir silah olarak kullanmaya çalışmaktadır²⁶¹. Çevirisi Bagnall ve Derow tarafından yapılan papirüs, yine Bagnall ve Derow'un da belirttiği gibi kesinlik içermemekle birlikte, içerdiği bilgilerdeki çelişki açısından da dikkatle ele alınması ve değerlendirilmesi gereken bir kaynaktır.

Yine III. Suriye Savaşı ile ilgili önemli bir yazıt, III. Ptolemaios (Euergetes)'in hükümdarlığının ilk günlerinde yaptığı seferin anısına dikilen²⁶² ve III. Suriye Savaşı esnasında kralın Asya içlerine yürüyüşünü anlatan “Adulis Yazıtı”dır. Bugüne kadar gelişini M.S. 6. yüzyıl ın ortalarında, Adulis'te (Eritre'de Kızıl Deniz kıyısında) onu kopyalayan ‘Kosmas Indikopleustes’e borçlu olduğumuz yazıt, bu seferden, büyük bir fetih seferi olarak söz etmektedir.²⁶³ Yazıt bazalttan yapılmış kırık bir steldir ve Kilikia'nın III. Ptolemaios (Euergetes)'in egemenliğine

²⁶⁰ W. Chr. I.

²⁶¹ Bagnall- Derow, **a.g.e.**, s. 54.

²⁶² Bagnall- Derow, **a.g.e.**, s. 51.

²⁶³ Austin, **a.g.e.**, s. 459.

geçişini hakkında da bilgi vermektedir. Bahsi geçen savaşta, III. Ptolemaios (Euergetes)'in karşısında, yukarıda da belirttiğimiz üzere, kendisi gibi tahta yeni geçmiş olan II. Seleukos bulunmaktadır²⁶⁴.

İlk kez Mısır Kralı III. Ptolemaios (Euergetes) tarafından (246-221) Adulis limanına dikilen ve Yunanca yazılan yazıt şöyledir:

“Kurtarıcı tanrılar olan Kral Ptolemaios ve Berenike'nin çocukları oldukları için baba tarafından Zeus'un oğlu Herakles'in soyundan, anne tarafından ise Zeus'un oğlu Dionysios'un soyundan gelen ve kız ve erkek kardeş tanrılar olan Kral Ptolemaios ve kraliçe Arsinoe'nin oğlu Büyük Kral Ptolemaios, Mısır krallığını ve Libya'yı ve Suriye'yi ve Fenike'yi ve Kıbrıs'ı ve Lykia'yı ve Karia'yı ve Kyklad Adaları'nı babasından miras alarak Asya içlerine asker ve süvarilerden oluşan bir orduyla sefer düzenledi. Yanında deniz kuvvetleri ve Troglodyt ve Ethiopia filleri de vardı. Bunları babası ve bizzat kendisi bu bölgelerde avlayarak ele geçirmiş ve Mısır'a getirerek askeri kullanım için eğitmişti. Fakat tüm ülkenin başı haline geldikten sonra, özellikle Euphrates'in bu tarafı ve Kilikia'nın ve Ionia ve Hellespontos ve Trakheia ve bu ülkelerdeki tüm askeri güçlerin ve Hindistan fillerinin ve yerel hanedanların hepsini kendi vassalı yaptıktan sonra Euphrates Nehri'ni geçti ve Mezopotamya ve Babylonia ve Susiana ve Pers Ülkesi ve Media ve Baktriana'ya dek geri kalan yerleri kendi himayesine aldı ve buralarda Persler tarafından götürülen tapınaklara ait tüm kutsal emanetleri arayarak buldu ve bunlarla birlikte çeşitli bölgelerden ele geçirdiği hazineleri ordusuyla birlikte kanallar yoluyla Mısır'a geri gönderdi...”²⁶⁵

Theokritos, Pampyhlia ve Lykia'nın fethinin Ptolemaios (Philadelphos)'a ait olduğunu söylese de Adulis yazıtında (Euergetes) bu bölgelerin fethinin kendisine ait

²⁶⁴ Bagnall- Derow, a.g.e., s. 51.

²⁶⁵ OGIS 54; Phillips, a.g.e., s. 445.

olduğunu belirtmektedir.²⁶⁶ Bu noktada Hieronymus onu destekleyerek, Kilikia'yı III. Suriye Savaşı kazanımlarından biri olarak sayar ve Ptolemaios'un, savaştan dönerken, Kilikia'yı arkadaşı Antiokhos'a yönetmesi için verdiğinin altını çizer. Bu açıdan bölge Mezopotamya içinde hesaplanmaktadır²⁶⁷ ve Ptolemaios (Euergetes)'in bölgedeki fetihleri, Dağlık Kilikia'da sonlanır gibi görünmektedir.²⁶⁸ Diğer yandan III. Ptolemaios (Euergetes), Mısır'ın donanma kapasitesini dikkate değer biçimde artırmıştır. Mülklerini genişletmesinde ise Kyreneika'lı (Bingazi) Berenike ile yaptığı politik evliliğin ciddi sayılabilecek bir etkisi olmuştur.

²⁶⁶ R. S. Bagnall, **The Administration of the Ptolemaic Possessions outside Egypt**, Leiden, 1976,

²⁶⁷ Bagnall, **a.g.e.**, s. 114-115.

²⁶⁸ Bagnall, **a.g.e.**, s. 115.

VI - M.Ö. 221- M.Ö. 51 YILLARI ARASINDA PTOLEMAIOSLAR'IN DOĞU AKDENİZ POLİTİKALARI VE KILIKIA

M.Ö. 223 yılında Seleukoslar devleti oldukça kötü bir durumda bulunmaktadır. Doğuda Parthia²⁶⁹ (Horasan, Kuzeydoğu İran) ve Baktria-Sogdiana (Türkistan) kaybedilmiş, Pergamon (Bergama) ise Anadolu'nun büyük bölümünü ele geçirmiştir. Ayrıca Seleukeia Pieria (Samandağ), Orontes (Asi) üzerindeki Antiokheia ve başkentleri de artık ellerinde değildir ve 3. Suriye Savaşı'nda Mısır'a yenilmişlerdir. Mısır ise bu dönemde saray entrikaları ve halk isyanları ile zayıflamaktadır ve IV. Ptolemaios göreve II. Berenike'nin öldürülmesiyle başlamıştır. Bunları müteakiben genç kral kısa sürede saray soylularının etkisi altına girmiştir.

M.Ö. 221-203 yılları arasında, Mısır topraklarında IV. Ptolemaios hüküm sürmüştür. Hükümdarlık sülalesi ve yakın aile üyelerinin entrikalarına yoğun şekilde maruz kalan bu hükümdar, Ptolemaioslar Sülalesi'nde geleneğe dönüşmüş olduğu şekliyle, bir biçimde yolunun üzerinde duran herkesi öldürmek suretiyle problemleri çözmeye çalışmıştır. IV. Suriye Savaşı da, III. Ptolemaios'un ölümü ve akabinde IV. Ptolemaios'un tahta geçtiği bu tarihte, yani M.Ö. 221 yılında patlak vermiştir²⁷⁰. Zira III. Antiokhos bu dönemde, yani yeni Mısır Kralı'nın kendini kabul ettirme sürecinde, Koile Suriye (Lübnan ve çevresi) meselesini halletmenin daha kolay olabileceğini düşünmüştür. Başlarda çok da şiddetli olmayan savaş, M.Ö. 219'dan itibaren şiddetlenmiş ve III. Antiokhos, Suriye Savaşı'ndan beri Ptolemaioslar'ın elinde bulunan Seleukeia Pieria'yı (Samandağ) almış ayrıca Tyros'u (Sur) ve İsrail'in bazı kentlerini de ele geçirmeyi başarmıştır. Ancak hemen Mısır'ı işgal

²⁶⁹ Parth İmparatorluğu M.Ö. 247'de İran'da kurulmuştur. M.Ö. II. yüzyılın ortalarına doğru İran Platosu'nun tümü ile Dicle –Fırat Vadisi Parthlar'ın yönetimindeydi. M.Ö. 53'te Karrae'de (Harran) Romalılar'a karşı büyük bir zafer kazanan Parthlar, uzun süre Roma yayılışının önünde engel oluşturmuşlardır. Parthlar, Asya ile Hellen-Roma dünyası arasındaki ticaret yollarından elde ettikleri gelirlerle büyük kentler inşa etmişlerdir. M.S. 224'te Sasani İmparatorluğu'nun kurulmasıyla Parth İmparatorluğu da sona ermiştir.

²⁷⁰ A. Chaniotis, *War in the Hellenistic World*, Oxford, 2005, s. 59.

etmek yerine, bir yıldan fazla bir zaman diliminde, yeni kazandığı bölgelerdeki hakimiyetini sağlamlaştırmak ve Ptolemaioslar Hanedanı'ndan gelecek diplomatik önerileri görüp değerlendirmek amacıyla İsrail'de beklemeyi seçmiştir. IV. Suriye Savaşı, Polybios'un yazılarında kapsamlı bir şekilde anlatıldığı için, bu savaş hakkındaki bilgilerimiz öncekilere oranla çok daha fazladır.

IV. Ptolemaios egemenliğinin erken dönemlerinde, Pamphylia'nın da Ptolemaios egemenliği altına girdiği bilinmektedir.²⁷¹ Ayrıca IV. Ptolemaios, hükümdar kültüründe büyük bir değişim yaratmış ve kendisinin Hellen tanrısı Dionysios'un torunu olduğunu açıklayarak vücudunda Dionysios'un sarmaşık yapraklarının dövmesi bulunduğunu iddia etmiştir.²⁷² Mısır'daki egemenliği esnasında pek çok ekonomik kriz yaşamış ve kızkardeşi III. Arsinoe ile bir evlilik gerçekleştirmiş olan IV. Ptolemaios, beklenmedik bir biçimde ölmüştür. Ölümü, bakanları tarafından bir müddet saklanmıştır²⁷³.

IV. Ptolemaios'dan sonra M.Ö. 205-181 yıllarında yöneticilik yapan V. Ptolemaios tahta geçtiğinde henüz 6 yaşındadır ve bu nedenle de bakanları tarafından yoğun şekilde manipüle edilebilmiştir. Ayrıca bu dönemde III. Antiokhos, IV. Ptolemaios'un karısı ve kızkardeşi olan Arsinoe ile yeni kral arasında meydana gelen çatışmaları fırsat bilerek yeniden Koile Suriye'ye (Lübnan ve çevresi) saldırmıştır. Bu saldırı esnasında Antiokhos, Makedonya Kralı V. Philippos ile de bir anlaşma imzalayarak kendine müttefik edinmiş ancak bu açgözlü anlaşmanın ömrü çok uzun sürmemiştir. Roma temsilcileri olası buğday yoksunluğunun İtalya'ya büyük zarar verebileceği düşüncesiyle Antiokhos ve Philippos'a giderek Mısır'ı işgal etmekten imtina etmelerini istemişlerdir. Roma'nın bu müdahalesi, Mısır'ın geleceği açısından talihsiz olarak nitelenebilecek, ülkenin yazgısını belirlemiş bir olaydır. Bu durumda zaten hiç kimsenin öteden beri Mısır anakarasını işgal etmek gibi bir niyeti olmadığından iki taraf da kolaylıkla Roma'nın dileğini yerine getirebilmiştir. Ancak bunun üzerine Antiokhos, M.Ö. 198'de Koile Suriye'nin (Lübnan ve çevresi) işgalini tamamlamış ve Ptolemaioslar'ın deniz kenarındaki mülklerinin geri kalanını da ele

²⁷¹ Pol. V, 34, 7, bkz. TE 2.; Bagnall-Derow, **a.g.e.**, s. 53.

²⁷² Koester, **a.g.e.**, s. 38.

²⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mahaffy, **a.g.e.**, s. 243 vd.

geçirebilmek için Karia ve Kilikia sahillerine hücum etmiştir. Şurası artık açıktır ki bu esnada Ptolemaios'un anakara dışındaki mülkleri yalnızca denizden kontrol edilebilen limanlardan oluşan bir şeride değil tüm cephelerden iç kesimlere yayılmıştır.²⁷⁴

Bu olaylardan sonra V. Ptolemaios, Antiokhos'un kızı I. Kleopatra ile evlenmiştir. V. Suriye Savaşı'nda (M.Ö. 202 – 195) Mısır'ın aldığı yenilgi²⁷⁵ de muhtemelen Ptolemaios'un diğer aile üyeleri Mısır'da kalırken ülkesini neden terketmiş olduğunu açıklamaktadır²⁷⁶.

Hild ve Hellenkemper, Hieronymus'un listesinde, M.Ö. 197'de, III. Antiokhos tarafından V. Ptolemaios'tan alınan yedi yer sıralandığını belirtmektedirler. Bunlar; Selinus (Gazipaşa), Anemurion (Anamur), Zephyrion (bugün Mersin, Tarsus'un 25 km. güneybatısı)²⁷⁷, Aphrodisias (Ovacık), Korykos (Mersin-Kızkalesi), Soloi (Viranşehir) ve Mallos'tur (Karataş-Kızıldahta Köyü)²⁷⁸. Bu şehirlerden Mallos (Karataş-Kızıldahta Köyü), ovalık kesimde, geri kalanlar ise sahil boyunca Dağlık Kilikia'da bulunmaktadır. Soloi (Viranşehir) hariç, bu noktadaki Ptolemaios kontrolü hakkında diğer kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Ancak Soloi (Viranşehir) ile ilgili mektup niteliğinde bir yazıt bulunmuştur. Bu yazıt muhtemelen Ptolemaios tarafından emrindeki memurlardan birine yazılmıştır ve bir kopyası şehir tarafından dikilmiştir. 1892 yılında, Wilhelm tarafından Soloi'de bulunan yazıt, memuru şehirdeki sivil mekanların askerler tarafından kötü kullanımına izin verdiği için azarlamaktadır. Yazıtın tarihi, harf formlarından anlaşıldığı kadarıyla M.Ö. 3. yüzyıl sonlarıdır ve bu da tarihlenmeyi olasılıkla Ptolemaios (Philopator) dönemine denk getirmektedir.²⁷⁹ Yazıt Welles tarafından şöyle çevirilmiştir:

“...Zamanınız olmadığından ve bir inceleme yapamadığınızdan bu kent pek de hafif olmayan bir şekilde ezilmiştir; (böyle söylediler) sadece dış

²⁷⁴ Ma, **a.g.e.**, s. 40.

²⁷⁵ E. S. Gruen, **The Hellenistic World and the Coming of Rome**, London, 1984, s. 622.

²⁷⁶ Chaniotis, **a.g.e.**, s. 66.

²⁷⁷ Hild - Hellenkemper, **a.g.e.**, s. 464.

²⁷⁸ Livius, 33.20.4, bkz. TE 20.

²⁷⁹ Bagnall, **a.g.e.**, s. 115

değil iç şehir de düzensiz askeri kamplarda konaklayan askerlerce işgal edildi. - şehrin içi hiç bir zaman, hatta İskender zamanında bile askeri kampların konaklamasına sahne olmamıştır - yükün ihtiyaçtan fazla olması nedeniyle evlerin büyük bir çoğunluğu da işgal edilmiştir. Şimdi düşünüyorum ki , benimle birlikteken bu konuyla ilgili size bir emir verdim, eğer vermediysem de, çok dikkatli davranmalıydınız...’’²⁸⁰

Hieronymus’un listesine göre, Arsinoe ve Berenike’nin, Anemurion (Anamur) ve Zephyrion (bugün Mersin, Tarsus’un 25 km. güneybatısı) arasına konumlandırılması mümkündür. Anemurion Strabon tarafından betimlenmiştir ve Nagidos (Bozyazı) ile Kelenderis (Aydıncık) arasına konumlandırılmıştır²⁸¹. Kilikia Aphrodisias’ının (Ovacık) batısında bulunduğu söylenen Berenike ise Stephanos Byzantios tarafından dile getirilmiştir²⁸² ancak sonradan antik kaynaklardan başka bilgi gelmemiştir. Stadiasmos, kentin yerini Aphrodisias (Ovacık) ve Kelenderis’in (Aydıncık) arasına yerleştirerek biraz daha belirginleştirmiştir. Heberdey ve Wilhelm ise, Berenike Koyu’nun (Kolpos Berenike) yerini Ovacık’ın yakınında ve yine Psyrgia ve Kelenderis’in (Aydıncık) arasında göstermektedir. Ruge tarafından, Kelenderis’in (Aydıncık) doğusuna, muhtemelen kentin yaklaşık 3 km. doğusundaki Büyükalan Mevkiine yerleştirilen şehir,²⁸³ Hild ve Hellenkemper tarafından ise Spurie’nin karşısındaki Sancak Burnu’na yerleştirilmiştir²⁸⁴. Ancak Levent Zoroğlu tarafından bu iki iddiadan ilkinde; Büyükalan Kamaş Deresi’nin getirdiği alüvyonlarla oluşmuş bir kıyı düzlüğü olması ve burada günümüze kalan herhangi bir kalıntı olmamasına dayanılarak, ikincisine ise; Sancak Burnu’nun bulunduğu yerin topografik olarak yerleşime elverişli olmamasına dayanılarak karşı çıkmış²⁸⁵ ve kentin lokasyonu, Kelenderis’in (Aydıncık) doğusunda, Meydancikkale’ye (Gülнар)

²⁸⁰ C. B. Welles, **Royal Correspondence in the Hellenistic Period**, New Haven, Yale University Press, 1934, s. 136 (30) vd.

²⁸¹ Strab. XIV. V. 3, bkz. TE 12.

²⁸² L. Zoroğlu, “Kilikia Berenike’sinin Yeri”, **Olba II**. Cilt, Mersin, 1999, s. 371.

²⁸³ W. Ruge, “Berenike”, **RE**, 3/1, 1897, 280/1.

²⁸⁴ Hild-Hellenkemper, **a.g .e**, s. 214.

²⁸⁵ Zoroğlu, **a.g.e.**, s. 371.

giden önemli yollardan birinin başlangıcında bulunan Büyükeceli Köyü'nün Berenike Koyu'na (Berenikes Kolpos) yapılmıştır.²⁸⁶

Bu konudaki bir başka bilgi de Kıbrıs yazıtında yer almaktadır. Yazıt Nikandros'u onurlandırmaktadır. Salamis'te bulunan yazıt, Mitford tarafından yeniden düzenlenerek yayınlanmıştır. Mitford, Neapolis'in (Kanlıdivane), garnizona sahip Dağlık Kilikia'daki Kharadros (Kaledıran) gibi bir şehir olduğunu iddia etmektedir. Bu yazıt muhtemelen Kharadros'u (Kaledıran) onurlandıran yazıtla aynı zamana tarihlenir. Bu öneri olasılıktan uzak olmamakla birlikte, bugün için bunun doğruluğunu kanıtlayacak yeterli bilgimiz yoktur. Aynı zamanda bu garnizon kumandanlarının genel bir bölge kumandanına tabi olmaları da ihtimal dahilindedir.²⁸⁷

V. Ptolemaios'un ölümünden sonra tahta çocuk yaşta oturan ve M.Ö. 181-145 yılları arasında hüküm süren VI. Ptolemaios (Philometor)'un tahta geçişinde, V. Ptolemaios'un dul karısı olan annesinin katkısı büyük olmuştur. Zaten adının anlamı da 'Annesini Seven'dir. Genç kardeşi Ptolemaios da VI. Ptolemaios'un yerine kendini kral ilan etmiştir. Fakat onun görevi Antiokhos tarafından iade edilmiş ve bir süre için iki kardeş birlikte hüküm sürmüşlerdir.

VI. Ptolemaios, kardeşi VIII. Ptolemaios tarafından Mısır dışına atıldıktan sonra, Roma'ya başvurarak görevini geri almış, kardeşi ise Kyreneika'ya (Bingazi) gönderilmiştir. VIII. Ptolemaios burayı bağımsız bir krallık olarak yönetme hakkına sahiptir. VI. Ptolemaios, Aleksandros Balas'a karşı yaptığı bir savaş esnasında öldürülmüştür. Daha sonra, M.Ö. 170-156 yıllarında hüküm sürecek olan VIII. Ptolemaios, tahtı ele geçirmiştir. VIII. Ptolemaios, Ptolemaioslar Hanedanı'ndaki en uzun süreli hükümdarlardan biri olmuştur. Takma adı "Şişman, Göbekli"dir. Kraliçeyi destekleyen halk tarafından İskenderiye'den sürülmüş; daha sonra kente tekrar dönerek pek çok entrikaya karışmıştır.

²⁸⁶ Zoroğlu, a.g.e., s. 378.

²⁸⁷ Bagnall, a.g.e., s. 115.

VIII. Ptolemaios'un ardından tahta geçen IX. Ptolemaios (Soter) II Lathyrus (nohut), M.Ö. 116-107 ve M.Ö. 88-81 yılları arasında olmak üzere iki dönem Mısır'ı yönetmiştir.

M.Ö. 118-116 yılları arasında Kıbrıs strategosu olarak görev yapan IX. Ptolemaios, babasının M.Ö. 28 Haziran 116'da ölmesi üzerine M.Ö. 116 yılında, ilişkileri son derece kötü olan annesi III. Kleopatra ile ortak yönetici ilan edilmiş,²⁸⁸ ancak III. Kleopatra onu Mısır tahtından kovarak Kıbrıs'a yerleşmesine sebep olmuştur. Sonuç olarak IX. Ptolemaios, adayı bağımsız bir kral olarak yönetmiş,²⁸⁹ M.Ö. 88'de annesinin ölümünün ardından vatandaşların da isteğiyle İskenderiye'ye geri dönmüştür. Bu devrede, IX. Ptolemaios ölmeden önce annesi tarafından tahta geçirilmiş olan erkek kardeşini tahttan indirmiş ve M.Ö. 88 yılında kral olarak ölmüştür.

M.Ö. 107-88 yıllarında hüküm süren X. Ptolemaios Aleksandros ise annesi tarafından kardeşi IX. Ptolemaios ile tahta ortak olarak atanmış, kardeşinin sürülmesinden sonra annesi ile birlikte tahta kalmaya devam etmiştir. Ancak annesini M. Ö 101 sonbaharında öldürmüştü²⁹⁰ ve kardeşi ile yeniden bir ortaklık içine girmiştir. Bir süre mevcut statükoyu koruyan kardeşlerden IX. Ptolemaios, diğerini bir süre sonra tahttan indirmiş ve Kıbrıs'ta savaşırken ölümüne sebep olmuştur.

M.Ö. 80 yılında bir kaç gün süre için Mısır tahtına oturmuş olan X. Ptolemaios'un oğlu XI. Ptolemaios Aleksandros, IX. Ptolemaios'un kızıyla evlenmiş ve evlilikten 19 gün sonra bilinmeyen bir sebeple eşini öldürdüğü için İskenderiye vatandaşları tarafından linç edilip parçalara ayrılmak suretiyle öldürülmüştür.

VII. Kleopatra'nın da babası olan XII. Ptolemaios (Neos Dionysios), M.Ö. 80-51'de hüküm sürmüştür. IX. Ptolemaios'un gayri meşru oğludur ve artık meşru soy tükendiği için başa geçmiştir. Ancak M.Ö. 58 yılında İskenderiye halkı

²⁸⁸ R. Stieglitz, "Ptolemy IX (Soter) II Lathyrus on Cyprus and the Coast of the Levant", **Res Maritimae (Cyprus and the Eastern Mediterranean from Prehistory to Late Antiquity)**, 1997, Atlanta, s. 301.

²⁸⁹ Stieglitz, **a.g.e.**, s. 302.

²⁹⁰ Paus. 1.9.3.

tarafından tahttan kovulmuş, bir süre sonra ise Roma tarafından yeniden başa getirilmiştir. Roma artık Ptolemaioslar Hanedanı Kralları'nı, hükmedebileceği ve Roma çıkarlarını dikte ettirebileceği kolay lokmalar olarak görmeye başladığı için bu doğrultuda davranmaya başlamıştır.

Diğer yandan, bu devrede meydana gelen önemli bir gelişme, Ptolemaioslar'ın ticari ve askeri açıdan çok önemsedikleri ve uzun yıllar ellerinde tutmayı başardıkları Kıbrıs Adası'nın M.Ö. 58-56 yılları arasında Cato'nun düzenlemelerine uygun olarak Kilikia ile birleştirilmesidir.²⁹¹

²⁹¹ Hölbl, **a.g.e.**, s. 195 vd.

VII- XIII. PTOLEMAIOS DÖNEMİNDE KILIKIA

XII. Ptolemaios, M.Ö. 51-47 yılları arasında hüküm sürmüştür. Bergama Kralı II. Attalos'un, Kilikia Trakheia'nın da dahil olduğu topraklarını vasiyet yoluyla Romalılar'a bırakması ve M.Ö. 133 yılında gerçekleşen ölümünün ardından Romalılar M.Ö. 129 yılında bu topraklar üzerinde Asya eyaletini kurmuşlardır²⁹². Bu yeni düzenlemeler kapsamında Pisidia, Pamphylia ve Kilikia Trakheia'nın Sarpedon Burnu'ndan (Sarpedion Akra) başlayan toprakları, Kappadokia Kralı Ariarathes'e verilmiştir²⁹³.

M.Ö. 95 yılında başa geçen ve aynı zamanda VI. Mithradates'in de damadı olan Armenia Kralı Tigranes, Parthların aleyhine ülkesinin topraklarını genişletmiş ve Kuzey Mezopotamya'ya ek olarak, Suriye ve Doğu Kilikia'yı da topraklarına katmıştır. M.Ö. 69 yılında Lucullus, Mithradates ve Tigranes'e karşı savaş açmış, kazandığı zaferler sonucunda beş eyaletin: Asya, Kilikia, Pontos ve Armenia'nın Valisi haline gelmiştir. Bu dönemde Lucullus'un, XIII. Antiokhos'u Kilikia ve Suriye'nin Kral'ı olarak ilan ettiği görülmektedir. Fakat tüm bu zaferler Lucullus'un düşmanlarını harekete geçirmeye neden olmuştu ve M.Ö. 67 yılında Armenia'daki savaş daha tam olarak sona erdirilmemişken Senato'dan hem Lucullus'u komutanlıktan alan hem de tümenlerinin terhisine onay veren bir tasarı geçmiştir. Lucullus ertesi yıl Roma'ya döndüğünde Mithradates, Pontos'a dönmüş, Tigranes ise Kappadokia'da yeni bir saldırıya başlamıştı. Lucullus'un Pontos ve Armenia gibi yerli devletlere karşı yürüttüğü sefer devam ederken, Romalılar kendilerini yine Küçük Asya'dan kaynaklanan ve büyümekte olan bir problemle karşı karşıya bulmuşlardır. Bu problem, Kilikia korsanlarının, Küçük Asya'nın güney sahillerini barınak haline getirmeleri ve bunun paralelinde Romalılar'ın Akdeniz ticaretine ve bağlantılarına karşı yarattıkları tehlikedir.

²⁹² J. Marquardt, **Römische Staatverwaltung I**, Darmstadt, 1957, s.379.

²⁹³ F. B. Burr, "**A History of The Roman World**", London, 1953, s.106.

M.Ö. 2. yüzyılın büyük bölümünde, güneyde denize kıyısı olan bölgelerde hakim olan Ptolemaioslar'ın Sulla'nın ardılları tarafından bölgeden sürülmelerinden sonra, Roma'nın etki alanı batıya doğru Lykia'ya, doğuya doğru Isauria'ya ve Kalykadnos vadisine dek yaymış fakat Kilikia Ptolemaioslar'ın elinde kalmıştır. Bölgenin batı kısmı (Cilicia Aspera, Cilicia Campestris'in (bugün Adana Ovası) karşısında), Akdeniz'de gemilere saldıran bir gurup korsanın yuvası ve üssü haline gelmiştir²⁹⁴. Faaliyetlerini İtalya kıyılarına baskınlar düzenleyecek kadar genişleten korsanların yarattığı ve Roma'nın ilk kez bu bölgeye doğrudan müdahalesine yol açan bu bunalım dönemi, Gnaeus Pompeius Magnus adlı kişinin öne çıkmasını sağlamış ve bölge 70 gün içerisinde korsanlardan temizlenmiştir²⁹⁵. Bundan sonra, Pompeius stratejik açıdan son derece önemli olduğunu anladığı Ovalık Kilikia'yı Roma hakimiyeti altına alabilmek amacıyla, korsanlığa başlamış olan yerli halkı Doğu Kilikia şehirlerine yerleştirmiştir²⁹⁶. Ardından Lucullus'un bölgedeki hakimiyetini tanıdığı Seleukos Kralı III. Antiokhos'u, M.Ö. 64 yılında tahtından indirmiştir. Böylece başkenti Tarsos (Tarsus) olarak kabul edilen Ovalık ve Dağlık Kilikia, Lykia, Pamphylia, Pisidia, Kıbrıs ve Phrygia'nın bazı kesimlerini de içine alan bir eyalet olan "Provincia Cilicia" kurulmuştur²⁹⁷. Pompeius zamanında, Kilikia'nın, Ceyhan Nehri'nin doğusunda kalan parçası, Tarkondimotos²⁹⁸ adlı sülalenin yönetimi altında, görünüşte bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürmektedir. Başkenti Kastabala (Osmaniye-Kazmacılar Köyü) olan bu devlet, Roma tarafından da saygı görmektedir²⁹⁹.

Pompeius sayesinde bu ana dek Romalılar'ın sahil boyunca ellerinde tuttıkları Kilikia, iç bölgelere doğru genişletilmiş ve böylece eyaletin batı sınırı Asya eyaletine kadar uzatılmıştır. Kıbrıs, Romalılar'ın adayı Mısır kontrolünde

²⁹⁴ D. Magie, **Roman Rule In Asia Minor**, Vol. I, New Jersey, 1950, s. 527; M. Adak, "Lykia ve Roma", **Likya İncelemeleri 1**, İstanbul, 2002, s. 130

²⁹⁵ Mitford, **a.g.e.**, s.1237; Lloyd, **a.g.e.**, s. 213; Freeman, **a.g.e.**, s. 404.

²⁹⁶ Sayar, **a.g.e.**, s. 203.

²⁹⁷ Sayar, **a.g.e.**, s. 204; Hild-Hellenkemper; **a.g.e.**, s. 32.

²⁹⁸ W. Spickermann, "Tarkondimotos", **Der Neue Pauly**, 12/1, Stuttgart, 2002, s. 27-28; Hans, Volkman "Tarkondimotos", **Der Kleine Pauly**, V, Stuttgart, 1975, s. 518.

²⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz: M. H. Sayar, "Tarkondimotos-Seine Dynastie, Seine Politik und sein Reich", **Kilikia : Mekanlar ve Yerel Güçler**, İstanbul, 2001, s. 373-380.

temizlemelerinin ardından, Cato'nun düzenlemeleri kapsamında M.Ö. 58'de bu eyalete dahil edilmiştir³⁰⁰.

VII. Kleopatra, bugüne kalan portrelerinden anlaşıldığı kadarıyla, pek de anlatıldığı gibi dillere destan bir güzelliğe sahip olmasa da dokuz dil bilen³⁰¹, dinsel festivallere katılan zeki ve karizmatik bir yönetici ve dolayısıyla yenilmesi güç bir rakiptir. Kısa sürede önüne çıkan fırsatı değerlendirmiş ve Caesar İskenderiye'de kraliyet sarayına oturduğu zaman, kendisini bir halının içine sardırarak onun yanına gitmeyi başarmış ve bu şekilde başlayan süreçte Caesar'ın metresi olmuştur. Caesar, Ptolemaios'un destekçilerinin kuşatmasına, Kleopatra ile göğüs germiş ve Suriye'den gelen birlikler rahatlayınca Ptolemaios'u yenerek Kleopatra'yı tek hükümdar olarak törenle tahta oturtmuştur. Bu olaylardan kısa süre sonra, Kleopatra doğurduğu Kaisarion adlı erkek çocuğun babasının Caesar olduğunu iddia etmiştir³⁰². Ancak iç savaş henüz sona ermemiş olduğundan, Caesar M.Ö. 47 yılında tekrar Roma'ya dönmüştür.

Pompeius'un düzenlemesinden hemen sonraki yıllarda, Toros (Tauros) Dağları'nın kuzeyindeki çok geniş topraklar Büyük Kilikia'ya eklenerek eyaletin yüzölçümü iki katına çıkarılmıştır. Bu sayede meydana gelen genişlemeler ve Romalı hatip Cicero'nun bir süre Kilikia'ya prokonsül olarak atandığı bu dönemde (M.Ö. 51-50)³⁰³ önemini korumakta olan Kilikia, Caesar'ın öldürülmesi ve buna bağlı olarak gelişen olayların ardından önemini yitirmiştir.

Triumvirlerden Marcus Antonius, Philippi'den sonra doğu komutanlığını üstlendiğinde, M.Ö. 41 yılında, Anadolu'ya geçmiş ve Parthlar'a karşı sefere çıkmadan önce Anadolu ve Doğu Akdeniz'i emniyete almak amacıyla, o dönemde kardeşini katlederek yerine Caesar'dan olduğunu iddia ettiği oğlu Kaiserion'u geçiren VII. Kleopatra ile Tarsos'ta (Tarsus) buluşmuştur³⁰⁴. Buluşma esnasında muhtemelen Kleopatra Antonius üzerinde büyük etki yaratarak, onun doğudaki en yakın politik

³⁰⁰ Freeman, **a.g.e.**, s. 405; Hölbl, **a.g.e.**, s. 195 vd.

³⁰¹ M. R. Falivene, "Government, Management, Literacy: Aspects of Ptolemaic Administration", **AncSoc**, 22, Leuven, 1991, s. 206; Plut. Ant. XXVII.

³⁰² H. Heinen, **Vom Hellenistischen Osten zum römischen Westen**, Stuttgart, 2006, s. 11 vd.

³⁰³ Sayar, **a.g.e.**, s. 205; Marquardt, **a.g.e.**, s. 382.

³⁰⁴ Plut. Ant. XV. Bkz. TE 17.

müttefiği haline gelmiş ve bir süre sonra da ilişki romantik bir boyut kazanmıştır. Aynı yıl içinde Antonius kışı Mısır'da geçirmiş, Kleopatra ise bir yıl sonra Antonius'tan olan ikizleri dünyaya getirmiştir³⁰⁵.

M.Ö. 39 yılında Anadolu'da yaptığı yeni düzenlemeler esnasında Antonius, Pompeius'un kendinden önce yapmış olduğu düzenlemeleri büyük ölçüde değiştirmiş ve Pompeius tarafından kurulmuş olan Kilikia eyaletinin batısındaki Pamphylia ve Pisidia'yı da Asya eyaletine bağlamış, ayrıca Kilikia eyaletinde yaptığı yeni düzenlemeler dahilinde Ovalık Kilikia'nın doğu kesimlerini Suriye Eyaleti'ne dahil etmiştir³⁰⁶. Dağlık Kilikia ile Ovalık Kilikia arasında kalan bölgeyi ise başkenti Kastabala (Osmaniye-Kazmacılar Köyü) olmak üzere, yerel krallardan Tarkondimotos'a vermiştir. Antonius'un M.Ö. 41 yılı sonları ya da M.Ö. 40 yılı başlarında Kilikia Eyaleti'nin kalan kısımlarını da Ptolemaioslar'ın elinde bulunan Kıbrıs'a bağlamasıyla, M.Ö. 64 yılında, Pompeius tarafından kurulmuş olan Kilikia Eyaleti'nin ortadan kalktığı görülmektedir³⁰⁷.

Bu devrede dikkati çeken bir durum da, M.Ö. 38 yılına ait bir yazıtta, Ptolemaioslar'ın Kıbrıs Valisi'nin, aynı zamanda Kilikia Valisi olarak bildirilmiş olmasıdır.³⁰⁸

Antonius M.Ö. 34 yılında Parth seferini zaferle tamamladıktan sonra düzenlenen törende Kleopatra ve Antonius'tan olan oğullarına ünvan ve toprak dağıtılmış; Kilikia, Fenike ve Suriye'yi Ptolemaios'a (Philadelphos), Armenia, Media ve Parthia ise Aleksandros'a verilmiştir. Bu törenden bir kaç gün sonra Antonius ve Kleopatra 'İskenderiye Bağışı' adı verilen bir tören düzenlemişlerdir. Bu tören sırasında Gymnasiumda toplanan İskenderiyeliler'in önünde Antonius Osiris-Dionysios, Kleopatra Isis kıyafetleri giyerek (bu tören esnasında kendini Yeni Isis ilan etmiştir), gümüş bir kürsü üzerinde yükselen altın tahtlara oturmuşlardır.

³⁰⁵ C. Eilers, "A Roman East: Pompey's Settlement to the Death of Augustus" **Hellenistic World**, London, 2006, s. 95.

³⁰⁶ R. Syme, **The Roman Revolution**, Oxford, 1939, s. 326.; Sayar, **a.g.e.**, s. 203; Plut. **Ant.**, 25-26.

³⁰⁷ Sayar, **a.g.e.**, s. 205.

³⁰⁸ Sayar, **a.g.e.**, s.207, dipnot 94.

Platformun daha aşağısına Kleopatra'nın çocukları için ayrılan dört altın taht daha yerleştirilmiştir.

Antonius bu tören sırasında Kleopatra'yı Mısır, Kıbrıs, Libya ve merkez Suriye'nin Kraliçe'si ilan etmiřtir³⁰⁹. Halen Kleopatra ile tahtı ortak olarak yönetmekte olan 13 yaşındaki Caesarion ise resmi olarak Caesar'ın oğlu ilan edilmiş ve 'Kralların Kralı' ünvanını almıştır. 6 yaşındaki Aleksandros Helios küçük bir ta ve Med kostümü giyerek Armenia, Media ve Parthia bölgelerinin yöneticisi ve Armenia askerlerinin onurunun koruyucusu ilan edilmiş, ikiz kardeşi Kleopatra Selene ise Kyreneika (Bingazi) ve Girit'in bir bölümünü almıştır. Kleopatra'nın en genç oğlu, 2 yaşındaki Ptolemaios (Philadelphos) ise, bot, kısa pelerin ve geniş siperlikli şapka ile tipik Makedon kıyafetleri giyerek Fenike, Suriye, Kilikia'nın sahibi ve Makedon askerlerinin onurunun koruyucusu sayılmıřtır³¹⁰. Ayrıca Antonius, bunlara ek olarak bir yüzünde kendi, diğer yüzünde ise Kleopatra'nın portresinin yer aldığı sikkeler bastırmıřtır³¹¹.

Bu olayların ardından Antonius Roma'ya bildirisinin onaylanacağı umuduyla bir tebligat göndermiş, fakat Roma tarafından reddedilmiştir. Böylece 'İskenderiye Bağışı' töreninde yapılan yeni düzenleme politik olarak tanınmayarak dönemin dünya politikası içinde yeni bir düzenleme olarak kabul grmemiřtir³¹².

Her ne kadar siyasi anlamda kabul görmemiş de olsa, Ptolemaioslar Hanedanı'nın siyasi anlamda oldukça zor bir süreç yaşadığı bu dönemde gerçekleşmiş olan törende, Kleopatra'nın çocuklarını, sahibi ilan edildikleri bölgenin kostümleri ile giydirmiş olması dikkate değerdir. Zira bu, Büyük İskender'in yerleştirmeye çalışmış olduğu homojen dünya idealine (tek dil, tek para sistemi, tek din) oldukça zıt olarak nitelenebilecek bir uygulamadır. Bu durum Ptolemaioslar Hanedanı'nın dış desteğe şiddetle ihtiyaç duymuş olduğu bir dönemde gerçekleşmiş olduğu için ayrıca dikkate değer olduğu gibi, Ptolemaioslar'ın genel olarak kendi

³⁰⁹ R. Alston, *The City in Roman and Byzantine Egypt*, London/New York, 2002, s. 398 .

³¹⁰ Plut. Ant. LIV. Bkz. TE 19.

³¹¹ Eilers, *a.g.e.*, s. 97.

³¹² P. J. Jones, *Cleopatra: The Last Pharaoh*, Haus Pub., London, 2006, s. 91.

anakaraları çekirdekli siyasetleri çerçevesinde, kendi sınırlarını ve ticaretlerini korumak dışında fayda getirmeyecek alanlarda hakimiyet kurma amacı gütmeyen politikaları açısından da değerlendirilebilir niteliktedir. Ancak bu durum Hellenistik idealden tamamen uzaklaşmış ve topraklar dağıtılmış olsa da, Ptolemaioslar'ın kendi hanedanlarını bir aile olma ülküsü çerçevesinde ele aldıkları varsayımından hareketle, çocukları tarafından giyilen giysilerle temsil edilen farklı bölgelerin de bu ailenin bir parçası olarak değerlendirildiği yorumu yapılabilir.

M.Ö. 31 yılında gerçekleşen ve Octavianus'un Antonius'u yendiği Actium Savaşı'nda³¹³, Antonius'un tarafını tutan Tarkondimotos'un hayatını kaybetmesi üzerine³¹⁴ M.Ö. 29 yılında, Tarkondimotos'un arazisi Octavianus tarafından Kappadokia Kral'ı I. Arkhelaos'a verilmiştir³¹⁵. Fakat Augustus M.Ö. 20 yılında Tarkondimotos'un oğlu Tarkondimotos Philopator'a "II. Tarkondimotos" adı ile kral ünvanını vermiş ve o da bu sayede babasına ait toprakların bir kısmını geri almayı başarmıştır. Augustus'un neden böyle bir dönüş yaptığı açık değildir. Fakat bu dönemde Roma'nın doğu sınırlarının stabilizasyonu esnasında Roma'nın doğrudan kontrolünün gerekli olmadığı düşüncesinin belirleyici olduğu varsayılabilir³¹⁶. Ayrıca Galatia Kralı Amyntas, Kilikia Trakheia'nın sahil kısmını almıştır³¹⁷, Olba (Uzuncaburç) ve Seleukeia (Silifke) ise bağımsızlıklarını sürdürmeye devam etmiştir.

M.Ö. 21 yılının sonlarında Samos'a (Sisam) gelerek kışı orada geçiren Augustus, M.Ö. 19 yılı ilkbaharında Küçük Asya'ya geçmiş ve burada bir dizi düzenleme yapmıştır. Bu sırada doğu Kilikia'yı da ziyaret etmiş ve II. Tarkondimotos, imparatoru onurlandırmak adına Anazarbos³¹⁸ (Anavarza), şehrine

³¹³ H. W. Benario, "Augustus Princeps", **ANRW**, II, 2, Walter De Gruyter, Berlin, 1975, s. 75.

³¹⁴ Bowersock, **a.g.e.**, s. 46.

³¹⁵ Mitford, **a.g.e.**, s. 1172; Lloyd, **a.g.e.**, s. 239.

³¹⁶ J. Tobin, "The Tarcondimotid Dynasty In Smooth Cilicia", **XVII, Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler**, İstanbul, 2001, **Varia Anatolica**, s. 384.

³¹⁷ App., **Rom. Hist.**, V, 75; H. Hellenkemper, "Zur Entwicklung des Stadtbildes In Kilikien", **ANRW** II, 7.2 1980, s.1262-1283; F. Hild, "Elaiussa", **Der Neue Pauly** 3, 1997, s. 958.

³¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. : R. Ergeç, "Anazarbus Antik kenti ve Nekropolü", **Varia Anatolica, XVII, Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler**, İstanbul, 2001, s. 39.

“Καίσαρια προς τω Αναζαρβω” adını vererek yeniden kurmuştur³¹⁹. Böylelikle Ovalık Kilikia’da Kastabala’nın yanında ikinci bir merkez ortaya çıkmıştır.

Amyntas’ın M.Ö. 25’de ölümünden sonra, Kilikia Trakheia bölgesinin, Kappadokia Kral’ı I. Arkhelaos’a verildiği bilinmektedir. Arkhelaos böylelikle Kilikia’nın büyük bir bölümünü yönetmeye başlamış ve önceden Kleopatra’nın yönetiminde bulunan³²⁰ Elaiussa’yı (Ayaş) yönetim merkezi haline dönüştürerek adını Sebaste olarak değiştirmiştir³²¹.

Augustus³²² ayrıca Tarsos’a (Tarsus) Antonius tarafından verilmiş olan serbest şehir statüsünü de değiştirmemiş ve şehrin arazisini genişletmiştir. Augustus’un bu şehri önemsemesinde öğretmeni stoacı Athenodoros’un da etkisi önemlidir. Ayrıca Augustus, Ovalık Kilikia şehirlerinden Mopsuestia’nın da (Yakapınar) serbest şehir statüsüne dokunmamıştır³²³. Germanicus, burayı imparatorluk eyaleti olan Suriye’ye bağlamış, Caligula ise M.S. 38 yılında Germanicus’un düzenlemesini yeniden değiştirerek, Kommagene Krallığı’nı IV. Antiokhos’a vermiştir. Kısa aralıklarla da olsa IV. Antiokhos M.S. 72 yılına kadar, bir zamanlar II. Tarkondimotos Philopator’a ait olan Amanos bölgesine, batı Kilikia’nın büyük bir bölümüne, Sebaste (Ayaş), Selinus (Gazipaşa), Anemurion (Anamur) ve Kelenderis (Aydıncık) kentleri ile Lykaonia bölgesine hakim olmuştur³²⁴. Vespasianus döneminde ise Cilicia, tek ve bütün bir eyalet olarak M.S. 72 yılında yeniden yapılandırılmış ve bu temel eyalet yapısını Diocletianus’un bölgesel reformlarına dek korumayı sürdürmüştür.

³¹⁹ M. H. Sayar, “Tarkondimotos”, *Varia Anatolica*, XVII, *Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler*, İstanbul, 2001, s. 373-378; Sayar, *a.g.e.*, 1999, s. 208.

³²⁰ Sayar, *a.g.e.*, 1999, s. 206.

³²¹ H. Hellenkemper, “Zur Entwicklung des Stadtbildes In Kilikien”, *ANRW* II, 7.2 1980, s.1262-1283; F. Hild, “Elaiussa”, *Der Neue Pauly* 3, 1997, s. 958.

³²² Ayrıntılı bilgi için bkn. R. Wien, “Augustus”, *Der Kleine Pauly*, I, 1964, s.744-754; D. Kienast, “Augustus”, *Der Neue Pauly*, II, Stuttgart, 1997, s.302-314.

³²³ Sayar, *a.g.e.*, 1999, s. 205.

³²⁴ Hild-Hellenkemper; *a.g.e.*, s. 32.

VIII- PTOLEMAIOSLAR DÖNEMİ'NDE MISIR - KILIKIA EKONOMİK İLİŞKİLERİ

A- Sikke Yayılımı

M.Ö. 333 yılının Ağustos ayında Büyük İskender Kilikia'ya vardığında; artık Makedonya'dan fazlasıyla uzaklaşmış olduğunun ve iletişimin son derece güçleşmiş olduğunun farkına vararak Tarsos'ta (Tarsus) krali bir darphane kurmaya karar vermiş ve Tarsos'u (Tarsus) yeni fethedilen eyaletin yönetim merkezi haline getirmiştir³²⁵.

Diğer yandan, Büyük İskender dönemine kadar devam eden satrapların özerklikleri, İskender'in Kilikia'ya girişi ile değişime uğramış ve satraplar bundan böyle bölge yöneticileri değil kraliyet memurları olarak görev yapmaya başlamışlardır. Bu dönemde (M.Ö. 333'ten itibaren) artık şehir sikkelerinin basılması da son bulmuştur. İskender'den önce Pers satrapları askeri harcamaları karşılamak için Tarsos'ta (Tarsus) sikke basmaktaydılar ve Büyük İskender'in burayı darphane kurmak için üs olarak tayin etmesinin nedeni de büyük ihtimalle burada sikke darbı için gerekli personeli ve tesisatı hazır bulması olmuştur.³²⁶

Yukarıda da belirtildiği gibi İskender'in ölümünden sonra bile, krallığın ismi devam ettiği sürece kentlerin kendi adlarına sikke basması mümkün olmamıştır ve satraplar ancak kralların tipolojisi ve ismi altında sikke basabilmişlerdir. Sadece Ptolemaioslar'ın kartalını Seleukoslar'ın çipasına basan satraplar ortaya çıkmıştır ama bu da ancak M.Ö. 4. yüzyılın sonunda gerçekleşebilmiştir. Satraplar arasında çekişmeler başlayıp, diadokhlar güç savaşına girişince de Küçük Asya'nın Hellen şehirlerinin özgürlüğü bölgesel özerkliklere indirgenmiş, bu arada Kilikia yine tarafsız bölge olmuştur.

³²⁵ O. Morkholm, **Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri**, Çev. O. Tekin, İstanbul, 2000, s. 49.

³²⁶ Morkholm, **a.g.e.**, s. 50.

Ptolemaioslar Nübye'deki altın madenlerine sahip olmalarının yanı sıra, Kıbrıs'ın zengin bakır madenlerinden de yararlanmışlar³²⁷, ancak para basımı için gümüş bulmakta sorun yaşamışlardır. Kıbrıs'ta kontrolleri altında bulunan maden ocakları ise gümüş açısından pek verimli değildir. Ticari dengeler ülkeye gümüş girişini sağlıyor olsa da yine de altın ve bronz sikke basımına, gümüşe oranla daha fazla ağırlık verdiği gözlemlenmektedir.³²⁸ Bununla beraber gümüş madeni, o dönemde Anadolu'da Troas bölgesi dışında Pontos ve Kilikia ile Kappadokia arasında yer alan Tauros (Toros) Dağları'nda bulunmaktadır.³²⁹

Tarsos (Tarsus) şehrinde lejand metal kalıbın kenarı boyunca kavisli bir şekilde yazılıdır ve bu Ptolemaios sikkelerine has bir özelliktir. Halbuki Seleukos sikkelerinde yazı dikey olarak bulunmaktadır.

Tarsos (Tarsus) M.Ö. 261/260'da Ptolemaioslar'ın sikke darbına sahne olmuştur. Ayrıca burada muhtemelen M.Ö. 246'dan M.Ö. 243'e dek yine Ptolemaios tarzı sikke darbu yapılmıştır ve bu sikkelerin en erken üç örneğinde arka motif olarak Ptolemaios prototipi olan boynuz kullanılmıştır ve lejand olarak yine Ptolemaios alışkanlıklarına uygun bir biçim kullanılmış olması sürpriz değildir.³³⁰

Diğer yandan III. Ptolemaios; bir kısmı babasından miras kalan, kısmen de kendisinin ele geçirdiği Küçük Asya ve Avrupa'daki Mısır topraklarında, olağan tiplerle çeşitli gümüş tetradrahmi serileri bastırmıştır. Bu sikkelerin çoğu muhtemelen iktidarının ilk kısmına aittir. Teşhisi kesin olan darphaneler Kilikia'daki Tarsos (Tarsus), İonia'daki Ephesos (Selçuk) ve Trakya'daki Ainos'dur (Enez).

1986 yılında Antakya'nın Hüseyinli Köyü'nde ele geçirilen ve muhtemelen II. Suriye Savaşı esnasında (M.Ö. 259/258) oluşan istilalar sırasında terkedilmiş olan 58 altın ve 1 bronz parçadan oluşan "Hüseyinli Definesi" de, bölgede özellikle

³²⁷ J. K. Davies, "Hellenistic Economies", **The Cambridge Companion to the Hellenistic World**, Cambridge University Press, 2006, s. 82.

³²⁸ Morkholm, **a.g.e.**, s.3-4.

³²⁹ Morkholm, **a.g.e.**, s. 3.

³³⁰ M. Meyer, "Cilicia as Part of the Seleucid Empire The Beginning of Municipal", **Kilikia : Mekanlar ve Yerel Güçler -1999**, İstanbul, 2001, s.508.

Ptolemaios kökenli paraların sirkülasyonu hakkında bize fikir vermektedir³³¹. Paralar muhtemelen M.Ö. 258'den önce bölgeye getirilmişlerdir.

Definedeki en ilginç noktalardan biri de; Ptolemaioslar'a ait 58 altın ve bir çok değerli parça ile Seleukoslar'a ait orta değerde küçük, bronz bir parçanın aynı grupta bir araya getirilmiş olmasıdır³³².

Kilikia'da bulunan Ptolemaioslar dönemi sikkelerinin önemli bir kısmı da Kilikia Trakheia'da yer alan Meydancikkale'de (Gülнар) ortaya çıkmıştır. Meydancikkale (Gülнар) yaklaşık 750 metre boyunda ve 150 m. genişliğinde, deniz seviyesinden 700 metre yukarıda, dağlık, düzleştirilmiş bir çıkıntı şeklindedir ve Akdeniz'e 24 km. uzaklıktadır. Meydancikkale Hazinesi 21 Eylül 1980'de ortaya çıkarılmıştır ve 5215 gümüş sikke içermektedir. Sikkeler üç ayrı kap içine bölüştürülmüştür ve dağılımları aşağıdaki gibidir;

A Kabı:

1. 1257 (586 Tetrarahmi + 671 Draһmi) İskender (İskender ya da Philippos II adına).
2. 14 (13 tetrarahmi + 1 draһmi) Demetrios Poliorketes'e ait sikke.
3. Antigonos Gonatas'a ait 1 tetrarahmi.
4. 78 (62 tetrarahmi -1 tanesi İskender tipinde- + 16 draһmi -13 tanesi İskender tipinde-) Lysimakhos'a ait sikke.
5. 120 (114 tetrarahmi + 6 draһmi) Seleukos'a ait sikke .
6. Attalidlere ait 32 tetrarahmi.
7. 796 (1 oktarahmi + I. Ptolemaios tipinde 794 tetrarahmi + II. Arsinoe tipinde 1 tetrarahmi) adet Ptolemaioslar'a ait sikke.

³³¹ Davasne-Yenisoğancı, a.g.e., s. 36.

³³² Davasne-Yenisoğancı, a.g.e., s.29.

B Kabı : (1786 parça içerir)

3 oktahrahmi.

1344 tetradrahmi I. Ptolemaios tipi.

13 dekahrahmi.

1 tetradrahmi II. Arsinoe tipinde .

C kabı

1 tetradrahmi I. Ptolemaios tipi.

Meydancikkale’de bulunan Ptolemaios sikkeleri ilk üç Ptolemaios’a aittir. Bu sikkeler; J. Svoronos’un korpuslarından referans alınmıştır ki; le Rider bunların derecelendirmesinde, bulunmalarından çalışmasını yaptığı zamana kadar pek az değişikliğe uğramış olduklarını söylemektedir.³³³

Ptolemaioslar’a ait sikkelerin hangi atölyelerde bastırıldığına dair soru çoğu zaman cevapsız kalmıştır. Açıktır ki bu emisyonların sınıflandırılması zordur. Ancak Davasne, hazinede eğilimin daha çok (neredeyse emisyonların tamamı için) İskenderiye’yi göstermekte olduğunu söylemektedir.³³⁴

Nagidos’un bu dönemdeki konumu iki ayrı yazıttan takip edilebilmektedir. Birincisi; Seleukoslar’ın zamanında I. Seleukos ve/veya I. Antiokhos (M.Ö.281) dönemine ait olup, Nagidos’a Antiokhos’un kurulması için yerleşmeciler vermesi üzerine yapılan çağrı yazıtıdır. Diğeri ise, M.Ö. 238/230 yıllarına tarihlenen ve Arsinoe’nin Nagidos’tan alınan topraklar üzerine kurulmasından sonra iki yerleşimin

³³³ A. Davasne - G. Le Rider, **Le Trésor de Meydancikkale : Cilicie Trachée**, Paris, 1989.

³³⁴ Davasne-Le Rider, **a.g.e.** s.277.

uyum içinde olmasını hatırlatan bir yazıttır. Her iki yazıt da bize Nagidos'un koloni kurmada taşıdığı önemi ifade etmektedir. İlkinde Nagidos halkının, ikincisinde ise topraklarının bir kısmı alınmaktadır. İkinci yazıt ayrıca Nagidos'un konumunun Ptolemaioslar politikası içerisindeki stratejik önemini göstermektedir.³³⁵

Anlaşıldığı kadarıyla Arsinoe kentinin kuruluşu tamamlandıktan sonra bölgedeki Ptolemaios sikkelerinin yoğunluğunda artış olmuştur³³⁶.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Hellenistik Dönem'in başlamasıyla bölge Seleukoslar ve Ptolemaioslar arasında bitmez tükenmez çekişmelere sahne olmuş ve genelde synoikismos ile yeni yerleşimler kurulmuştur. Öte yandan bu yerleşimlerin çoğu savunmaya yönelik garnizon niteliği taşımıştır.

Adı geçen garnizonlarda yapılan para basımı ve yerel baskılar konusunda ise çeşitli görüşler vardır. S. Durugönül, Nagidos'ta bulunan Ptolemaios sikkelerinin; Ptolemaioslar'ın kendi ordularına kendi bronz sikkeleriyle ödeme yaptığını gösterdiğini belirtmektedir³³⁷. Eski bir darphane olan Nagidos, muhtemelen Büyük İskender zamanında da İskender'e tabi olarak bu işlevini sürdürmeye devam etmiştir. Ayrıca S. Durugönül, bir başka makalesinde, Nagidos'ta ele geçen Ptolemaios dönemi sikkelerinin kentteki yoğun Ptolemaios ticari ve askeri etkinliğini işaret etmekte olduğunu vurgulamaktadır³³⁸ ki sikkelerin yoğunluğu gerçekten de bu dönemde baskın olan Ptolemaios egemenliği ile paraleldir.

Kilikia, kendilerinden önceki dönemde olduğu gibi Ptolemaioslar için de Kıbrıs'a ve Kilikia'ya askeri olarak kara ve deniz gücü yerleştirmeleri açısından, gerek gemi yapımı için, gerekse hareket noktası olarak önem taşımaktadır. Bunun için de Ptolemaioslar'ın valileri tüm yetkiyi, askeri ve sivil otoriteyi ellerinde tutmaktaydılar. Kurdukları Arsinoe gibi yerleşimlerde de askerlerine toprak sağlamanın yanında askeri ve tarımsal üretimlerinden de fayda sağlamaktaydılar. Bu

³³⁵ S. Durugönül, "Nagidos'un Tarihteki Yeri", **Kilikia : Mekanlar ve Yerel Güçler -1999**, İstanbul, 2001, s. 432.

³³⁶ Körsulu, **a.g.e.**, s. 99.

³³⁷ Durugönül, **a.g.e.**, s. 436.

³³⁸ Durugönül, **a.g.e.**, s. 360.

nedenle Arsinoe-Nagidos gibi tarıma ya da ticarete elverişli mekanları seçmekteydiler. Ayrıca öteden beri Hellen kolonisi olan yerler tercih edilmekteydi. Nitekim bu yerleşimlerde kökleşmiş idari sistemler vardır. Bunu en açık olarak Nagidos'un M.Ö. 5. yüzyıldan M.Ö. 4. yüzyılın sonuna kadar sikke darp etmesinden, yani bağımsız sayılacak nitelikte organize olmasından anlamaktayız.³³⁹

O. Tekin, Nagidos'ta bulunan Ptolemaioslar dönemi sikkelerini '**Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları Nagidos'** adlı kitapta yazdığı bölümde ve "Nagidos Kazı Sikkeleri" başlıklı makalesinde incelemiştir. O. Tekin, kazılarda bulunan Ptolemaioslar'a ait sikkeler tüm kazı sikkelerinin yaklaşık %17'sini oluşturmakta olduğunu belirtmektedir.

Nagidos kazılarında ele geçen Ptolemaioslar'a ait sikkeler arasında en çok II. Ptolemaios (Philadelphos)'a ait sikkeler ele geçirilmiştir. Tekin, bu durumu, Nagidos'un Ptolemaioslar'la ilişkisinin esas olarak II. Ptolemaios (M.Ö. 285-246) zamanından itibaren başladığının ya da o dönemde yoğunluk kazanmaya başladığının işareti olarak yorumlamıştır ki³⁴⁰ zaten Suriye Savaşları'nın başlaması ile de bu durum antik kaynaklardan ve diğer arkeolojik materyallerden takip edilebilmektedir. Dolayısıyla sikkelerin varlığı bu durumu destekler niteliktedir.

Tekin'in belirttiğine göre; "...Kazıda ele geçen Ptolemaioslar'a ait en geç tarihli sikkeler IV. Ptolemaios Philopator'a (M.Ö. 221-204) aittir. Böylece, numismatik kanıtların ışığında M.Ö. 3. yüzyılın ikinci çeyreğinden M.Ö. 2. yüzyılın başlarına kadar olan zaman diliminde (yaklaşık 75 yıl) Ptolemaioslar'ın Nagidos'taki varlığından – etkisinden söz edilebilir. Ptolemaioslar'a ait sikkelerin sınıflandırılması, krallara ve darphanelere atfedilmeleri halen problemlidir. Define buluntularının yanı sıra üslup ve darp teknikleri bu konuda yardımcı olmaktadır. Ayrıca, yoğun darp nedeniyle, her zaman yeni varyantlar çıkmaktadır. Ptolemaioslar'a ait sikkeler uzun bir süre aynı tiplerle basılmıştır: ön yüzde Zeus başı, arka

³³⁹ Durugönül, a.g.e, s. 436.

³⁴⁰ O. Tekin, "Sikkeler", **Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları Nagidos**, Ed. S. Durugönül, Antalya, 2007, s. 372.

yüzde şimşek demeti üstünde kartal. İkinci önemli sikke tipi, İskender başı/kartal'dır. Sikke boşluğunda (veya kartalın bacakları arasında) yer alan harflerin, kralların iktidar yıllarını mı yoksa darp işaretlerini mi gösterdiği ya da monogramların anlamları gibi açıklanması pek de kolay olmayan sorular tam bir kronolojik sınırlandırmayı güçleştirmektedir. Bu nedenle biz de kazı sikkeleri arasında bulunan ama harf ve monogramların belirsiz olduğu Zeus başı/şimşek demeti üstünde kartal sikkelerini soru işaretiyle birinci veya ikinci Ptolemaios'a atfettik. Keza, yine kondisyonları kötü olan, harf ve monogramlar ile detayların belirsiz olduğu sikkelerin, üzerinde yer alan trident kontrmarkından dolayı II. Ptolemaios (Philadelphos)'a ait olabileceğini düşündük. Esas olarak bronz sikkelerin arka yüzlerine vurulan trident kontrmarkı Kıbrıs'ta yoğun olarak kullanıldığından Nagidos kazı sikkeleri arasında bulunan örneklerin de Kıbrıs'ta kontrmarklanmış olduklarını düşünmekteyiz; kontrmarkın krali/ resmi niteliği olduğu da açıktır. Kazıda ele geçen IV. Ptolemaios'a atfettiğimiz Zeus başı/şimşek demeti üzerinde kartal, sol kanadı yukarısında bereket boynuzu tipli sikkeler, bazı yayınlarda III. Ptolemaios'a atfedilmektedir. Ön yüzde Amon başı, arka yüzde şimşek demeti üzerinde kartalın yer aldığı bir sikke arka yüzde bulunan bereket boynuzu kontrmarkından dolayı IV. Ptolemaios'a atfedilmiştir. Ayrıca silik olmasına rağmen sol boşlukta (eğer bereket boynuzunun tepe kısmı değilse) bir yıldız motifine ait olması gereken bir iz görülmektedir ki IV. Ptolemaios'un bazı emisyonlarında bu sembolü görmek mümkündür. Kazıda bulunan Ptolemaioslar'a ait sikkelerden ön yüzde Amon başı, arka yüzde Aphrodite kült heykelinin yer aldığı sikkeler genelde III. Ptolemaios'a bazen de V. Ptolemaios'a atfedilmektedir.³⁴¹

Ayrıca Tekin, bu grup sikkeleri III. Ptolemaios'a atfetmiş, bunu yaparken, Nagidos kazılarında M.Ö. 2. yüzyıl içlerine kadar tarihlenen sikkelerden ele geçmemiş olmasını ölçü aldığını ve dolayısıyla sikkelerin V. Ptolemaios'un nispeten daha geç bir tarihteki iktidarı sırasında basılmış olmasının daha zayıf bir ihtimal olduğunu çıkarsayarak, bir anlamda tercihini III. Ptolemaios'tan yana kullandığını

³⁴¹ Tekin, a.g.e., s. 372 -373.

belirtmiştir.³⁴²

Ancak Tekin, yukarıda alıntılanmış bulunduğumuz makalesinde bahsetmiş olduğu ve ‘...Kazıda ele geçen IV. Ptolemaios’a atfettiğimiz Zeus başı/şimşek demeti üzerinde kartal, sol kanadı yukarısında bereket boynuzu tipli sikkeler, bazı yayınlarda III. Ptolemaios’a atfedilmektedir.’ şeklinde ifade etmiş olduğu sikke grubunu daha sonra ‘Nagidos Kazı Sikkeleri’ başlıklı makalesinde revize ederek III. Ptolemaios’a atfedilmeleri gerekliliğinin altını çizmiştir.³⁴³

S. Durugönül ise, paranın Ptolemaioslar’ın Kilikia garnizonlarında darp edilmesi ve otonom baskıların olması konusunda görüş ayrılıkları olduğunu; ancak en azından Nagidos’ta bulunan Ptolemaios sikkelerinin Ptolemaioslar’ın kendi ordularına kendi bronz sikkeleri ile ödeme yaptıklarına işaret etmekte olduğunu belirtmektedir.³⁴⁴

Durugönül’e göre Nagidos, eski bir darphane olarak İskender zamanında bu gücün hizmetine girmek suretiyle işlevini sürdürmüş olmalıdır. Kilikia, kendilerinden önceki dönemde olduğu gibi, Ptolemaioslar için de Kıbrıs’a ve Kilikia’ya askeri ve deniz gücü yerleştirilmesi açısından, gemi yapımı için ve hareket noktası olarak önem taşımaktadır. Bunun için de Ptolemaioslar tüm yetkiyi, askeri ve sivil otoriteyi ellerinde tutmaktaydılar. Kendi kurdukları Arsinoe gibi yerleşimlerde de askerlerine toprak sağlamakta, onların askeri ve tarımsal üretimlerinden faydalanmakta ve bu nedenle Arsinoe - Nagidos gibi tarıma veya ticarete elverişli mekanları seçmekteydiler. Ayrıca kökleşmiş geleneksel idari sistemlerin olduğu yerler tercih edilmekteydi. Durugönül, bunu en iyi şekilde Nagidos’un M.Ö. 5. yüzyıldan M.Ö. 4. yüzyılın sonuna kadar sikke darp etmesinden, yani bağımsız sayılacak nitelikte organize olmasından izleyebilmekte olduğumuzu da eklemektedir.³⁴⁵

³⁴² Tekin, **a.g.e.**, s. 372 -373.

³⁴³ O. Tekin, “Nagidos Kazı Sikkeleri”, **Toplumsal Tarih**, 185, İstanbul, 2009, s.63.

³⁴⁴ Durugönül, **a.g.e.**, s. 7.

³⁴⁵ Durugönül, **a.g.e.**, s. 7.

Diğer yandan Nagidos yamaç evlerinden stratigrafik malzeme elde edilememiş olmasına rağmen, bu yapılar kendi içerisinde en az iki evrelidir ve bu evrelerin ikisi de Hellenistik Dönem'e aittir. Nagidos'un M.Ö. 2. yüzyılın ikinci çeyreğinde terk edilmişinden sonra hem doğanın tahribatı, hem de yeni yerleşimcilerin bu mekanlardan bir yarar sağlayamayacaklarına kanaat getirerek bu yapıları iptal etmeleri, yapının odalarının dolgu malzemesi ile örtülmesine sebep olmuştur.

Yapılan kazılarda, yüzey toprağının hemen altında Klasik ve Hellenistik Dönemler'e ait malzemeleri karışık şekilde içeren dolgu toprağı ile karşılaşmıştır. Yapıların 15a açmasındaki harç döşemesinin hemen üzerinden, en erken M.Ö.480 yıllarına, en geç M.Ö. 3. yüzyılın ortalarına tarihlenen amphora buluntuları ele geçmiştir. Taban üstü buluntular arasında ayrıca ön yüzde Herakles başı, arka yüzünde ise Herakles sopası ve sadak bulunan M.Ö. 3. yüzyılın ortalarına tarihlenen bir sikke bulunmuştur. Anılan harç döşemenin alt dolgusundan çıkarılan malzemeler ise; II. Ptolemaios dönemine ait olduğu düşünülen bronz sikke; ön yüzünde arı, arka yüzünde olasılıkla Artemis bulunan M.Ö. 260-258 yıllarına tarihlenen Ephesos sikkesi; Hellenistik Dönem'e ait bantlı sığ kaseler, parlak siyah firnisli tabak parçaları ve kapalı kaplardır. Yine yamaç evlerde, 15b açmasında, ana kaya üzerinden II. Ptolemaios sikkesi ele geçirilmiştir ki³⁴⁶ bu durum da yine bölgede II. Ptolemaios döneminde yoğunlaşan siyasi ilişkilere işaret olarak yorumlanabilir niteliktedir.

³⁴⁶ Durugönül, a.g.e., s. 20-21.

B- Ticaret

Mısır ve Kilikia arasındaki ekonomik bağı incelemeden önce genel olarak Antik Dönem’de deniz ticareti yapan gemilerin rotalarını incelemek yerinde olacaktır. Özellikle yüzyılımızın ilk yarısında yaygın olarak kabul edilen ve gemilerin kıyıya paralel rotalar izlemek zorunda olduğunu savunan görüşün³⁴⁷ aksine, günümüzde, Antik Dönem ticaret gemilerinin kıyı gemiciliğinden çok, rüzgar, akıntı ve diğer hava muhalefetlerinin uygun olduğu durumlarda güneş ve yıldızlar gibi doğal belirleyicileri de yön tayininde kullanarak, açık denizde gayet rahat hareket edebildikleri ve çok uzun deniz aşırı rotalar üzerinde ticaret yapabildikleri fikri yaygınlaşmıştır.³⁴⁸

İskenderiye başta olmak üzere, Afrika’nın kuzeydoğu sahillerinden ya da Fenike kıyılarından hareket eden Mısır gemilerinin rotaları üzerinde bulunan Kıbrıs, Doğu Akdeniz’deki Ptolemaios ticaretinin odak noktası konumuna gelmiştir. Gemiler ister kıyı şeridini takip etsinler, ister açık deniz rotasını izlesinler Seleukos sınırlarına girmeden ikmal yapabilmek için Kıbrıs Adası’na uğrayabilmektedirler. Böylece Güney Anadolu kıyıları ile Mısır arasında Kıbrıs üzerinden gerçekleştirilen yoğun bir deniz trafiği ortaya çıkmaktadır. Kıbrıs tarafından doğu ve batı olarak ikiye bölünen Akdeniz’in batısı, Ptolemaioslar’ın her zaman güçlü ve büyük donanması tarafından kontrol altında tutulmaktadır. Bu organizasyonun en önemli kontrol merkezlerinden biri olan Kıbrıs, ekonomisini deniz ticaretine bağlayan Ptolemaioslar’ı Seleukoslar karşısında oldukça üstün kılmış ve bir deniz imparatorluğu olmalarında çok önemli bir rol üstlenmiştir.

Anlaşıldığı üzere Ptolemaioslar’ın, Kilikia Trakheia ve dolayısıyla Olba (Uzuncaburç) kıyılarına verdikleri önemin özünde de ticari kaygılar yatmaktadır.

Kilikia’nın Ptolemaios topraklarına katılması sözü edilen deniz trafiğini doğal olarak hızlandırmış ve ticaret hacminin genişlemesini sağlamıştır. Böylece deniz

³⁴⁷ Bosch, **a.g.e.**, s. 1; Durukan, **a.g.e.**, s. 91.

³⁴⁸ Durukan, **a.g.e.**, s. 91.

ticaretinin güvenliği açısından gerekli olan, rota üzerindeki limanların aynı devletin elinde olması ya da bu limanlarla dostane ilişkiler içinde bulunma koşulu da gerçekleşmiştir. Nitekim Hellenistik Dönem’de çok sık rastlanan Seleukos - Ptolemaios savaşlarının en önemli sebeplerinden bir tanesi de, bu ticaret yolu üzerindeki limanlara sahip olma gerekliliğinden kaynaklanmıştır. Ayrıca Ptolemaioslar Kilikia’yı ele geçirerek en önemli rakipleri olan Seleukosların Küçük Asya kıyıları ile ilişkilerini kesmiş³⁴⁹ ve bu sayede onların tarihleri boyunca deniz ticaretinde ilerlemelerine de engel olmuşlardır.

İskender tarafından doğuya yönelik olarak başlatılan siyasi ve ekonomik hareketin sonuçları ve hedefleri arasında, ticari ilişkilerin güçlenmesi de yer almaktadır ve Kilikia Bölgesi de bu artan ticari hacimden payını almıştır. İskender’in ölümünden sonra, Diadokhlar’ın mücadeleleri sırasında oldukça yıpranan ve Seleukoslar ile Ptolemaioslar arasında çekişme konusu olan bu bölgede gerçekleştirilen arkeolojik araştırmalar sırasında ele geçen bulgular, Dağlık Kilikia’da, II. Ptolemaios döneminde göreceli bir refah yaşandığını belgelemektedir³⁵⁰. M.Ö. 3. yüzyılın başlarından itibaren kentin ihtiyaçlarını güney Ege’deki merkezler ve Kıbrıs’ın karşıladığı anlaşılmaktadır. Bu refah döneminde Nagidos’un küçük ölçekli olarak başlattığı şarap üretimini kendine özgü amphora formlarında piyasaya sürerek Akdeniz ticaretinde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Kentin elverişli konumunun yanı sıra Pers İmparatorluğu’nun ve satraplarının Kilikia’ya ve Nagidos’a bağışlamış oldukları özerklikler ve Ptolemaioslar’ın Nagidos’a vermiş oldukları önem nedeniyle kentin, Kıbrıs, Mısır ve Ege ile ticari ilişkileri olmuş ve bu durum bölgeyi ilgi odağı olarak tarihin çeşitli zamanlarında ön plana çıkartmıştır.³⁵¹

M.Ö. 278 - 277 yıllarındaki Kelt istilalarını izleyen yıllarda, Anadolu’da, Bithynia, Pontos, Kappadokia ve Armenia gibi bir takım ulusal devletler ortaya çıkmaya ve Seleukosların hegemonyasını tanımamaya başlamışlardır. Ptolemaioslar,

³⁴⁹ Jones, **a.g.e.**, s.198.

³⁵⁰ A. K. Şenol, E. Aşkın, “Amphoralar Işığında Kentin Ticari İlişkileri”, **Dağlık Kilikia’da Bir Antik Kent kazısının Sonuçları Nagidos**, Ed. S. Durugönül, Antalya, 2007, s. 242.

³⁵¹ Durugönül, **a.g.e.**, s. 7.

Habeşistan, Arabistan ve hatta Hindistan ile ilişkiler kurarak bu ülkelerin ticaretini kendine çekmeyi başarmışlar ve oralardan gelen eşyaları Mısır gemileriyle Akdeniz ve Karadeniz’de dolaştırmışlardır. Buna karşılık gönderilecek mallar önce Nil Nehri üzerinden, Kızıldeniz’e sevk edilmekte, oradan da uzak Asya ülkeleri ve Afrika’ya gönderilmektedir. Bu nedenle Akdeniz dünyasındaki tüm ticari ilişkiler Mısır ile kurulmak istenmektedir. Nitekim bu dönemde Rhodos’un Mısır’a yaklaştığını görmekteyiz. Ayrıca Syrakusai, Kartaca ve hatta bizzat Roma, Mısır ile dostane ilişkilerde bulunmuşlardır.

Ptolemaioslar, ticaretin gerçekleşmesi için, Anadolu’nun güney kıyılarına kurdukları şehirlerin ve iyi ilişkiler içinde buldukları liman kentlerinin güvenliğini güçlü bir deniz filosu ile sağlamaktadırlar³⁵². Dolayısıyla denizciliğe verdikleri önemle, gemileri Nil üzerinden Afrika içlerine kadar giderken, Akdeniz ve Kızıldeniz arasında daha önce yapılan kanalı temizleterek, buradan Hindistan’a dek ticareti geliştirmeye yönelmişlerdir. Aleksandria’dan hububat, yağ³⁵³, papirüs, keten dokuma, cam eşya, mobilya ile değerli metal ve taşlardan yapılmış sanat eserleri, süs eşyaları, fil dişi ve postlar ihraç edilirken; dışarıdan kereste, maden ve çeşitli hammaddeler ithal edilmektedir. Üretim ve ticaret hacminin büyümesi para ekonomisini ve dolaşımını güçlendirmiştir. Bu hanedan ve yakın çevresi Mısır’ın nimetlerini her şekilde değerlendirerek olağanüstü varlık sahibi olmuşlardır. Bunun bir sonucu olarak, geleneksel Hellen kültürünün kurumları ve inancı doğrultusundaki yatırımlar, ağırlıklı olarak İskenderiye’de yapılmış, limana, Sostratus ve dönemin diğer ünlü mimarlarının işbirliği ile, Gaius Iulius Caesar tarafından çok yüksek ve olağanüstü bir inşaat eseri olarak tanımlanan³⁵⁴ Aleksandria feneri inşa edilmiştir³⁵⁵.

Çalışmamızın ana konusunu oluşturan Kilikia limanlarının da Antik Çağ’da Kıbrıs, Mısır, Doğu Akdeniz ve Ege limanlarıyla yoğun bir bağlantısı olduğu

³⁵² Mitford, **a.g.e.**, s. 9; Hölbl, **a.g.e.**, s. 35.

³⁵³ Johnson, **a.g.e.**, s. 328.

³⁵⁴ W. Brazil, “İskenderiye: Eski Dünyanın Merkezi”, **İskenderiye Kütüphanesi**, Çev. E. Böke, İstanbul, 2004, s.53; Caes., **Civ.**, III, 112.

³⁵⁵ M. Grant, **The Ancient Mediterranean**, New York, 1969, s. 215; L. Casson, **Ships And Seamanship in the Ancient World**, Princeton University Press, Maryland, 1995, s. 366; Rowlandson, **a.g.e.** s. 251.

bilinmektedir³⁵⁶. Sualtı arkeoloji çalışmalarında, deniz tabanında çok sayıda Mısır, Ugarit, Fenike, Yunan, Roma, Bizans ve Ceneviz batık gemileriyle birlikte taşıdıkları mallar ele geçirilmiştir. Bilindiği gibi İskenderun, Issos (Dörtiyol), Aigeai (Yumurtalık), Magarsos (Dörtdirek), Tarsos (Tarsus), Mersin-Yumuktepe, Soloi – Pompeiopolis (Viranşehir), Lamos (Limonlu), Elaiussa-Sebaste (Ayaş), Korykos (Kızkalesi), Holmoi (Taşucu), Aphrodisias (Ovacık), Nagidos (Bozyazı) ve Kelenderis (Aydıncık), birer liman kentidir. Bu kentler arasında canlı bir deniz ulaşımı bulunmakta ayrıca tüm ürünler Kilikia'nın sarp virajlı yolları yerine deniz ulaşımı sayesinde aktarılmaktadır.

S. Durugönül, bunu destekler şekilde, arkeolojik verilere dayalı olarak³⁵⁷ coğrafi konumunun elverişliliğinin de etkisiyle Nagidos'un, Arkaik Dönem'den, bölgede yerleşimin sonlanmasına kadar geçen hemen hemen her dönemde ticaretin içinde yer aldığını ve bu durumun her dönemde Samos (Sisam), Kıbrıs, Mısır (Ptolemaioslar dönemi) ya da Ionia veya Attika eserlerinin veya taklitlerinin Nagidos'ta biliniyor ya da üretiliyor olmasından anlaşılabilirdiğini belirtmektedir³⁵⁸.

İklimi ve doğa koşulları daha sert olan bölgelerden gelen insanlar için Çukurova, ilk bakışta farklı bitki ve hayvanlarıyla tropikal bir görünüm sergilemektedir. Bu durum nar ve zeytinyağını ilk kez Çukurova'da gören Hititler, Romalılar, Persler ve hatta Moğollar ile Türkler için de aynı olmuştur.

Kilikia ovaları Kydnos (Tarsus Çayı) ve Pyramos Nehirleriyle (Ceyhan Nehri) sulanmaktadır ve bu ovalar çok çeşitli ürünlerle kaplıdır. Özellikle Korykos (Kızkalesi) en iyi safranın üretimiyle meşhurdur³⁵⁹. Bu safran Suriye'deki ayfındığı balsamı ile birlikte parfüm yapımına da olanak sağlamaktadır. Ayrıca Anazarbos da (Anavarza), safran üretimi açısından az da olsa öneme sahiptir.

Kilikia dağlarının etekleri ve tepeleri yeşil ormanlarla kaplıdır. Bunlar gemi

³⁵⁶ R. L. Vann, "A Classification of Ancient Harbors in Cilicia", **ResMaritimae (Cyprus and the Eastern Mediterranean from Prehistory to Late Antiquity)**, Atlanta, 1997, s. 314.

³⁵⁷ Körsulu, **a.g.e.**, s. 98.

³⁵⁸ Durugönül, **a.g.e.**, s. 4.

³⁵⁹ A. Dalby, **Food in the Ancient World**, London, 2003, s. 87.

yapımı ve marangozluk için mükemmel ağaçlardır³⁶⁰ ve Doğu Akdeniz merkezlerinin, özellikle de inşaatlık ağaç sıkıntısını daima yaşamış olan Mısır'ın donanma ihtiyacına ham malzeme sağlaması açısından büyük önem taşımışlardır çünkü Mısır'da yetişen ağaçlardan palmiye bu tip işler için fazla değerli, akasya ve firavun inciri ağaçlarının gövdeleri ise yumrulu ve eğridir. Ayrıca Kilikia, Hellenistik ve Bizans dönemleri boyunca şarap, susam, balık, balık sosu, meyve, sebze, kimyon, çiğdem yağı ve özellikle balkabağının üretim merkezi olarak bilinmektedir.

A. K. Şenol ve G. Şenol, "Commercial Ties of Cilicia by Means of Hellenistic and Roman Amphorae" adlı makalelerinde, damgalı kulplara göre yapılan sınıflamada, Kilikia Bölgesinde üretilen ve Pistos grubu adı verilen, oldukça geniş bir yayılım alanı gösteren³⁶¹, kili kırmızımsı, mikalı, kalkerli ve kulbun ortasında bir demet üzüm ve etrafında P...stou gibi bir harf grubu olan amphoraların genelde İskenderiye ve Salamis gibi Doğu Akdeniz merkezlerinde kayıt edildiklerinden söz etmektedirler³⁶². Sikkeler üzerinde yer alan Amfora sembolleri ise zeytinyağı ve şarap üretiminin önemini göstermektedir. Rauh, Kilikia Bölgesinde zeytinyağı, yağ ve bağcılığın yükselişinin, kereste ticaretine olanak sağlayan ormanların azalmasına bağlı olarak arttığını belirtmiştir³⁶³.

A. K. Şenol ve E. Aşkın'ın birlikte yazmış oldukları kitabın bir bölümünde, küçük ölçekli olarak Mısır'dan ve Pamphylia bölgesinden ithal edilen amphoraların sembolik oranlarda kaldığını, kentin ihtiyacının önemli bir bölümünün ise Kıbrıs'tan sağlandığı belirterek, özellikle erken Hellenistik Dönem'de, amphora üretimi konusunda ne Pamphylia bölgesinin ne de Mısır'daki üretimin kanıtları hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmadığımızı ve bu nedenle konuya ihtiyatlı yaklaşmamız gerektiğini, özellikle Mısır'da M.Ö. 3. yüzyılın ortalarında güney Ege üretimi amphoraların taklitlerinin üretilerek içinde Mısır şarabının ihraç edildiğini ve

³⁶⁰ Toutain, a.g.e., s.100.

³⁶¹ G. Şenol, **Mühürlü Amphora Üreten Merkezler ve Mühürleme Sistemleri**, Ege Yayınları, İstanbul, 2006, s. 299.

³⁶² A. K. Şenol.- Gonca Şenol, "Commercial Ties of Cilicia by Means of Hellenistic and Roman Amphorae", **Olba** VII, Mersin, 2003, s. 121.

³⁶³ N. K.Rauh- K.W.Slane, "Possible Amphora Kiln Sites in W. Rough Cilicia", **JRA** 13, s. 329.

Nagidos'ta bu amforalar'a ait bazı parçaların ele geçmiş olmasının durumu daha karmaşık bir hale sokmakta olduğunu eklemektedir.³⁶⁴

Şarap üretimi dışında, Hristiyanlığın ilk yüzyıllarında özellikle giyim ve yelken dokumacılığında kullanılan Kilikia ketenleri de çok meşhurdur ve bu şöhet muhtemelen daha eski dönemlere dayanmaktadır. Bilindiği gibi dokumacılık endüstrisi Mısır'daki en eski endüstrilerden biridir ve Mısırlılar'ın giyiminin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca yün eğirme ve pamuk üretimi, Küçük Asyalı işçiler sayesinde sağlanmaktadır ve Galatia ile Kilikia, keçe dokuma ve keçi kılı ürünlerini ihraç etmektedirler³⁶⁵. Yunanca ve Latince'de "undo" adı verilen ve bir çeşit çorap veya tozluğa benzeyen ürün ile Kilikium adı verilen ve halı ya da kilime benzeyen bir çeşit kumaş, bu endüstrinin önemli ürünleri arasındadır ve Tarsos (Tarsus) ile Anazarbos (Anavarza), bu endüstrinin merkezleridirler.³⁶⁶

Hellenistik Dönem'in ortalarında, Pompeius'un başarısına dek Akdeniz'deki otorite boşluğundan faydalanan korsanlar nedeniyle, rakip şehirler arasında ticaretin problemsiz yürüebilmesi için paktlar imzalanmıştır³⁶⁷. Ancak M.Ö. II. yüzyılın ikinci yarısında ekonomi bu krizden etkilenmiştir. Zenon arşivlerine göre ticaretteki bozulmadan bir yüzyıl önce Kilikia malları dolaşımdadır ve Korakesion'dan (Alanya) Mısır'a yapılan şarap ve bal ihracatı, Apollonios kayıtlarında sıralanmıştır³⁶⁸. Kilikia şarabına ilgi Rodos, Knidos ve Kos gibi ticaret liderlerinin arasındaki çekişmeler sırasında artmıştır.

Şarap üretimi ile ilgili başka bir kabul edilebilir görüş de antik yazarların işaret ettiği gibi bazı özel şarapların Mısır'a bu bölgeden getirildiğidir. Bölgenin en önemli şarapları Plinius'un passum adıyla aktardığı kuru üzümünden yapılan bir tür şarap ile yine Plinius'un adını geçirdiği Cilicium hysoppum'dur. Bunun dışında bir de Abates adı verilen ve müşhilin olarak kullanılan ünlü bir şarap çeşidi de vardır.

³⁶⁴ Şenol-Aşkın, **a.g.e.**, s.296.

³⁶⁵ Toutain, **a.g.e.**, s.126.

³⁶⁶ E. Ertekin, "İlkçağ'da Tarsos Ketencileri ve Ketenleri", **Olba XI, Mersin**, 2005, s.155-175.

³⁶⁷ L. Casson, **The Ancient Mariners**, Princeton University Press, Princeton, 1991, s. 177 vd.

³⁶⁸ A. K. Şenol - G. Şenol, **a.g.e.**, s.123.

M.Ö. 3. yüzyılda Kilikia'nın ticari mallarının nasıl kaplarda taşındığı bilinmemektedir ancak Pamphylia amforası denen yeni bir tür bu periyoddan sonra Doğu Akdeniz pazarlarında ortaya çıkmıştır. Ancak üretim merkezi Pamphylia'da lokalize edilememiştir. Çok benzer bir amfora grubu da Syedra'daki (Sedre) işliklerde bulunmuştur. Bu durum, A. K. Şenol ve G. Şenol tarafından, Dağlık Batı Kilikia'daki ticari aktivitelerle bağlantılı olduğu şeklinde yorumlanmıştır.³⁶⁹

Yine Nagidos'ta, Çubukkoyağı nekropolünde bulunan bir Hadra Hydriasi da Hellenistik Dönem, Ptolemaioslar (Mısır) - Nagidos ilişkilerine işaret eder niteliktedir. Ancak Hadra Hydriaları uzun süre İskenderiye sanatının en iyi temsilcileri olarak yorumlanmışsa da daha sonra bunların Girit'te üretilerek İskenderiye'ye ihraç edildikleri ortaya çıkmıştır.³⁷⁰

M.Ö. 4. yüzyıl sonlarında, Makedonya Kralı Büyük İskender'in Doğu'yu fethiyle başlayan yeni dünya düzeni, keramik sanatında da önemli değişimlere sebep olmuştur. Değişen beğeni anlayışıyla birlikte, yeni keramik formları ve bezeme stilleri ortaya çıkmıştır. Atina'dan başka; Asya'dan Kartaca'ya, Mısır'dan Rusya'ya kadar her yerde kurulmuş olan keramik üretim merkezleri, keramik pazarında yer almıştır.³⁷¹

Nagidos'taki M.Ö. 3. yüzyılın ikinci çeyreğine ait keramiklerin nispeten daha az sayıda olduğu tespit edilmiştir. Keramiklerin azlığına karşın, II. Ptolemaios'a ait sikkelerin sayısı oldukça fazladır. Sikkeler dışında, bu döneme ait önemli buluntular arasında mühürlü amforalar sayılabilir³⁷².

Nagidos kenti, Suriye Savaşları sırasında muhtemelen garnizon olarak işlev görmüş olması H. Körsulu tarafından, savaş ortamının mevcut olduğu M.Ö. 3. yüzyılın ikinci çeyreğinde ince keramik çeşitliliğinin ve ticaretin daralmış olabileceği şeklinde yorumlanmıştır³⁷³. Yaklaşık 40 yıl içinde Seleukos-Ptolemaios devletleri

³⁶⁹ A. K. Şenol - G. Şenol, **a.g.e.**, s.123.

³⁷⁰ Durugönül, **a.g.e.**, s. 361.

³⁷¹ M. Durukan, H. Körsulu, "Hellenistik Dönem Seramikleri", **Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları Nagidos**, Ed. S. Durugönül, Antalya, 2007, s. 155.

³⁷² Körsulu, **a.g.e.**, s. 98.

³⁷³ Körsulu, **a.g.e.**, s. 98.

arasında üç kez el değiştirmiş olması, kentte bir kaos ortamına neden olmuş gibi görünmektedir. Bu sarsıntı, küçük bir kent olan Nagidos'un keramik repertuarına yansımış olabilir. Keza az çeşitle temsil edildiği M.Ö. 3. yüzyılın ikinci çeyreği dışında Nagidos, Hellenistik Dönem boyunca çeşit ve sayı bakımından zengin bir keramik repertuarına sahip olmuş ve buluntular kentin özellikle Doğu Akdeniz kıyılarındaki merkezlerle yakın temaslarının olduğunu göstermiştir. Nagidos'un keramik kronolojisi, Doğu Akdeniz kıyılarındaki Hellenistik merkezlerle benzer gelişmeler izlemiştir³⁷⁴. Nagidos batı yamacı seramiğinde görülen kaplar, form özellikleri ve bezeme stilleriyle de Doğu Akdeniz kıyılarındaki Hellenistik merkezlerle yakın ilişki içinde olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak keramik buluntular, Nagidos'un, Hellenistik Dönem'de özellikle Doğu Akdeniz kıyılarındaki merkezlerle yakın bir ilişki içinde olduğunu göstermekte ve Suriye - Filistin bölgesi ile oldukça sıkı ilişkilerin olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Kıbrıs ile erken dönemlerden itibaren varolan ilişkilerin devam ettiği ve Mısır ile yine sıkı temasların olduğu anlaşılmaktadır.³⁷⁵

Diğer yandan bilindiği gibi Kilikia, Mısır için önemli bir kereste kaynağıdır. Kilikia çamı adı verilen ve gemi yapımında kullanılan özel bir tür çam uzun yıllar boyunca iki ülke arasında ticarete neden olmuştur. Bu ağaç, Lübnan, Suriye ve Kilikia'da, denizden 1200-2200 metre yükseklikte yetişmektedir.³⁷⁶

Kilikia'nın Ptolemaisolar için taşıdığı önem açısından eklenebilecek bir madde de, Ptolemaisoların bölgeden iş gücü elde etmiş olmalarıdır. Bu durumun paralelinde yine Ptolemaisolar'ın Kilikia Bölgesinden asker devşirme işlemini sıklıkla gerçekleştirmiş oldukları görülmektedir³⁷⁷.

Arkeolojik buluntuların ve antik kaynakların da kanıtladığı üzere, ticari ilişkiler, Ptolemaisolar döneminde de, öncesinde olduğu gibi bölgenin bulunduğu

³⁷⁴ Körsulu, a.e., s. 98.

³⁷⁵ M. Durukan, "Seramikler Işığında Nagidos", **Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent kazısının Sonuçları Nagidos**, Ed. S. Durugönül, Antalya, 2007, s.237.

³⁷⁶ P. T. Nicholson, I. Shaw, **Ancient Egyptian Materials And Technology**, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s.348.

³⁷⁷ S. Durugönül, "Dağlık Kilikia ve Karpaz Bölgesi", **Olba**, s. 59.

elverişli ve stratejik açıdan önem taşıyan konumu dolayısıyla hızla ve yoğun olarak devam etmiştir. Nitekim önceden de belirttiğimiz gibi Kilikia konum olarak, Mısır'ın Anadolu'da ulaşabileceği en yakın bölgedir ve bu durum, binyıllar boyunca, Kilikia'nın ticari olarak bir köprü niteliği taşımasının ve Doğu Akdeniz'deki komşu bölgelerle yoğun ilişkiler içinde olmasının en büyük nedeni olmuştur.

IX-PTOLEMAIOSLAR DÖNEMİNDE MISIR-KILIKIA KÜLTÜREL İLİŞKİLERİ

A-Ptolemaioslar'ın Kültür Politikalarına Genel Bakış

Sonradan başkent olmasının yanı sıra, deniz üssü, ticaret limanı, sanat merkezi ve Hellen kültür merkezi olarak pek çok vasfı bir arada taşıyacak olan İskenderiye'nin³⁷⁸ imarının tamamlanması, Ptolemaioslar'ın kültürel dünyasının anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir³⁷⁹. Buraya yerleşen Hellenler her şeyden önce zengin olmayı düşünmüş ve bu nedenle 100 yıl süresince yerli halk ile kaynaşmamışlardır. Yönetim, spor okulları ve ticaret kimi Mısırlılar'ı fatihlerine yakınlaştırmış olsa da, bunlar hep kazanç ve onur arayan küçük bir azınlık olarak kalmışlardır. I. Ptolemaios, bir yakınlık kurma amacıyla kimi özelliklerini Osiris, kimi özelliklerini de Zeus ve Dionysios'dan alan Serapis kültünü kurmuştur. Ancak bu kült daha çok Hellenlerin tekelinde kalmış ve bir çok Hellen da, planlananın tersine eski firavun dinine yönelmiştir. Daha sonra ele alacağımız belirgin kültürel rol bir yana, Ptolemaioslar Hanedanı her şeyden önce kendi çıkarlarını korumak amacıyla güçlü bir devlet oluşturmaya çalışmıştır. Ptolemaioslar'a göre, hazinelerinin kasalarını doldurmak, İskender'in isteğine uyarak halkların yüce evrensel kardeşliğe katılmalarını sağlamaktan çok daha önemli olmuştur.

Hellenistik süreç, doğrudan doğruya klasik Yunanistan'dan kaynaklanarak, Hellen dilini, edebiyat türlerini ve sanatını korumuş, bunun da ötesinde, çok daha geniş bir alana yayılmalarını sağlamıştır. Dolayısıyla Hellenizm, Hellas'ın sıkı ulusalcılığından sıyrılarak iyice kozmopolitleşmiştir. Büyük kentler tacirlere, aydınlara, sanatçılara, kucak açmış; Makedonya fethinden gelen hükümdarlar,

³⁷⁸ Davies, a.g.e., s. 82.

³⁷⁹ J. McKenzie – P. Roger, *The Architecture of Alexandria and Egypt, C.300 B.C to A.D. 700*, Yale University Press, New York, 2007, s. 32.

aradaki anlaşmazlıklara rağmen birbirleriyle akraba olduklarını unutmadıkları için, filozoflar, ozanlar ve sanatçılar bir saraydan ötekine geçmişlerdir. Hellenler da aynı biçimde eski doğu kültürleriyle bağlantıda olmuşlardır. Doğu, bilindiği gibi, özellikle dinsel alanda “Hellenizm” üzerinde oldukça etkili olmuştur.

Mısır’da yaşayan Makedonyalılar ve Hellenler diğer Hellenistik devletlerde olduğu gibi, şehirlere toplu olarak yerleştirilmek yerine Mısırlılar arasında dağınık olarak yaşamışlardır. Bunun temelini ise Ptolemaios’un dil, din ve adet açısından homojen bir halk yaratma politikası oluşturmuştur.³⁸⁰ Ancak İskender ve ardılları ile birlikte Mısır tarihinde bir ‘ara’ ve ‘çok büyük değişimler’ yaşandığı düşünülse de, Johnson’a göre, sıradan halkı oluşturan Mısırlılar için bu dönem düşünüldüğü kadar farklı ve önemli olmamış ve yerel halkın hayatı İskenderiye ve Fayyum (Kahire’nin 130 km. güneybatısı) gibi istisnai bir kaç bölge dışında çok fazla değişikliğe uğramamıştır³⁸¹.

Gerçi Mısır, ilk kez Makedonya hakimiyetine girdiğinde, Ptolemaios’un ordusu Makedonyalılar ve Hellen ücretli askerlerinden oluşmaktaydı fakat idari sistem yerine oturdukça Mısırlılar da orduya alınmaya başlamış, ülkenin zengin ve yüksek tabakası orduda ve devlet yönetiminde yüksek memurluklara getirilmişlerdir.³⁸² Mısır ve Hellen halkları birlikte yaşamaya teşvik edilmiş olsalar da bürokraside yer alacak Mısırlılar ancak bir Hellen eğitiminden geçmek koşuluyla göreve kabul edilebilmekteydiler. Hellenler kültürlerinin saldırılmaması gereken bir üstünlüğe sahip olduğuna inanmaktaydılar. Dolayısıyla, Yunanca konuşmak, tiyatroya gitmek ve Hellen kültürüne bağlılık göstermek esastı. Bunu destekler biçimde bir Mısır papirüsünde Mısırlı bir deve sürücüsü “Ben bir barbarım, Hellen gibi davranmayı bilmiyorum” diyerek yakınmıştır³⁸³.

Ptolemaioslar asla resmen bir Hellenleştirme politikası izlememiş olmalarına rağmen, bu yönetenler ve yönetilenler arasında doğal olarak ortaya çıkan ve işleyen

³⁸⁰ Tarn, **a.g.e.**, s. 155.

³⁸¹ Johnson, **a.g.e.**, s. 142.

³⁸² W. Clarysse, "Greeks and Egyptians in the Ptolemaic Army and Administration." **Aegyptus** 65, 1985, s. 57-66; Johnson, **a.g.e.**, s.143.

³⁸³ C. Freeman, **Mısır, Hellen ve Roma**, Çev. S. K. Angı, Ankara, 2003, s. 327.

bir süreç halini almıştır³⁸⁴. Ayrıca yetenekli Mısırlılar, Yunanca öğrenerek kendi dillerinde olduğu kadar, bu dilde de eserler vermişlerdir. Bu suretle en azından halkın yüksek tabakaları arasında gerçek bir kaynaşmanın gerçekleşmiş olduğu düşünülebilir.

Ancak Ptolemaioslar başkentlerini koruyabilmek ve krallıklarını Seleukos ve diğer düşmanlarına karşı savunabilmek için gelire ihtiyaç duymaktaydılar. Dolayısıyla Hellen-Makedon karşımını yönetici sınıf idarenin firavuncu yapısını, üretim fazlasını yukarıya doğru akıtmak için istismar etmiştir. Bu durumun sonucu ise yerel halk arasında derin dargınlara yol açan agresif ve Mısır kaynaklarını acımasızca tüketen bir bürokrasi olmuştur³⁸⁵. M.Ö. 3. yüzyılın başlarında Ptolemaioslar kontrolü sağlamak için son bir çabayla Mısırlılar'ı yönetime getirmeye (genellikle Hellen eğitimi aldıktan sonra) ve Mısır'ın daima en bağımsız kurumları olan tapınaklara ödün vermeye zorlanmışlar ve bu süreç VII. Kleopatra zamanında krallığın çoktan parçalanmaya başlamasına neden olmuştur. Dolayısıyla Kraliçe'nin iktidarını desteklemek için Caesar ve Antonius gibi güçlü Romalı komutanları düşünmek zorunda kalması şaşırtıcı değildir.

Dinin ve rahip sınıflarının yüzyıllar boyunca Mısır'da süre giden önemini kavrayan I. Ptolemaios, Persler tarafından tahrip edilen Mısır tapınaklarını onartmış, rahiplere ise her konuda saygı göstermeyi ihmal etmemesine rağmen, yine de tarihten ders alarak onları mali açıdan kendisine bağlı hale getirmiştir.

Ptolemaioslar Mısır'ında verimli kaynaklar veya gelirlerin idaresi ile önemli görevler Hellen soylularının tekeline verilmiştir. Nüfusun hemen tamamını oluşturan ve kast sistemine bağlı yerli Mısırlılar ise çiftçi, asker, zanaatkar veya hizmet sektörlerinde istihdam edilmekte, ağır çalışma ve vergiler altında ezilmekteydiler. Hellen kökenli halka ise her konuda büyük ayrıcalık sağlanıyordu.

³⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. W. Clarysse, "Some Greeks in Egypt", **In Life in a Multi-Cultural Society: Egypt from Cambyses to Constantine and Beyond**, ed. J. H. Johnson, 51-56. Studies in Ancient Oriental Civilization, no. 51. Chicago, 1992.

³⁸⁵ J. H. Johnson, "Ptolemaic Bureaucracy from an Egyptian Point of View", **The Organization of Power : Aspects of Bureaucracy in the Ancient Near East**, SAOC, 46, Ed. M. Gibson-D. Biggs, Chicago, 1987, s. 141.

Geleneksel Mısır merkezîyetçiliği ile ülkeyi yöneten ve denetleyen Ptolemaioslar'ın, eski Mısır dönemlerine göre getirdikleri en büyük yenilik Akdeniz kıyısındaki İskenderiye'yi büyük bir ticaret limanı olarak geliştirmeleri olmuştur. Akdeniz ve Mısır'ın tüm zengin kaynakları bu limandan ülkeye girmekte ve çıkmaktaydı.

Gemicilere yardımcı olması için dikilen İskenderiye Feneri'nden³⁸⁶ günümüze sadece birkaç büyük taş kalmıştır fakat hakkında anlatılanlardan ve sikkeler üzerindeki tasvirlerinden onun 120 metre yüksekliğinde, uca doğru incelen yerel kireç taşı, mermer ve Yukarı Mısır'a ait kırmızımsı mor renkte granit bloklardan yapıldığı anlaşılmaktadır³⁸⁷. Ayrıca içinde en az yarım milyon kitabın bulunduğu ve Klasik Hellen edebiyatının korunmasında büyük payı olan bir kütüphane ile Müze (Museion) olarak bilinen (I. Ptolemaios döneminde kurulmaya başlanmıştır)³⁸⁸, içinde hayvanat ve botanik bahçesi olan bir bilim merkezi kuruldu. Hellen ve çeşitli ülkelerin bilgin ve yazarların barındığı³⁸⁹ müzede (bu sözcük güzel sanatların ve öğrenmenin geliştirildiği, Musalar'ın yeri anlamına gelmektedir), eskiçağ bilimi, felsefesi ve kültürü doruğa ulaştı. Eski Mısır dilinde Hiyeratik³⁹⁰ ve Demotik³⁹¹ yazıyla pek çok eser üretildi ki edebi eserlerin demotik yazı ile yazılmaya başlanması ilk kez Ptolemaioslar döneminde gerçekleşmiştir.

Roma İmparatorluk döneminin ilk yöneticisi olan Augustus döneminde de Mısır Augustus'un servetinin büyük bir kısmının kaynağını oluşturuyordu³⁹² ve bu bölge, onun kişisel fethi olarak görülüyordu. Burası Roma'nın büyük nüfusunun beslenmesi için gerekenden çok daha fazla buğdayın üretildiği bir yerdı ayrıca

³⁸⁶ Bass, **a.g.e.**, s. 73.

³⁸⁷ Grant, **a.g.e.**, s. 215.

³⁸⁸ Tarn, **a.g.e.**, s.158.

³⁸⁹ A. Erskine, "Culture and power in Ptolemaic Egypt: The Museum and Library of Alexandria", **Greece & Rome**, Second Series, Vol. 42, No. 1, Cambridge, 1995, s. 38.

³⁹⁰ Diğer adı 'Kitap Yazısı'dır. Daha çok papirüsler üzerinde rastlanan bu yazı çeşidi, özellikle dinsel metinlerde hiyeroglif ile birlikte kullanılmıştır. Ancak hiyerogliften çok daha işlek bir yapıya sahiptir.

³⁹¹ Yönetimsel yazışmalarda kullanılan hiyeratik yazı, giderek işlekleşerek 25. Hanedan'da 'normal ötesi hiyeratik' halini almış, 26. hanedan döneminde ise yerini çok daha işlek bir yazı türü olan Demotik yazıya bırakmıştır. Kısa sürede 'halk yazısı' haline gelen demotik yazı Ptolemaioslar dönemi çok dilli rahip fermanlarında ya da mezar anıtlarında kullanılmıştır. Yedi demotik karakter ek harf olarak Kıpti alfabesinden alınmıştır.

³⁹² Grant, **a.g.e.**, s. 282.

Avrupa kıtasında hububatın dağıtımı için kara ulaşımı oldukça pahalı bir yoldu. Bölge Augustus'un yandaşı olan bir "eques" tarafından yönetiliyordu. İmparatorun özel izni olmaksızın hiçbir senatörün bu eyaleti ziyaret etmesine izin verilmiyordu. Augustus aynı zamanda yerel hükümdarların kültleriyle bütünleşti ve onlara edilen duaların odağı durumuna geldi. Firavunların ve Ptolemaioslar'ın yüzyıllarca önceki heykelleri gibi, Augustus'un heykelleri de Mısır tapınaklarına yerleştirildi.

İlk Roma imparatorları, Mısır tahıllarının yönetimlerini kuvvetlendirmek ve büyük başkentleri Roma'yı beslemek için kullandılar. Mısır, Roma İmparatorluğu'na katıldıktan sonra Afrika Sahili ile birlikte Roma'nın bağımlı olduğu tahıl stoklarının başlıca kaynağı olduğu için Mısır'a özel bir ilgi duyulmaya devam edildi. Mısır İskenderiye kentinde büyük bir entelektüel canlılığa sahipti, fakat aynı zamanda bu kentte, özellikle Hellen ve Yahudi cemaatleri arasındaki sosyal gerilim had safhaya ulaşmıştı.

Roma yönetimi altında da Mısır kültürünün bir kısmı bozulmamış olarak kalmış, Mısır tapınaklarının yapımı ve hiyeroglif yazımı sürmüştür. Bunun paralelinde Hellen kültürü de varlığını korumuştur. Kuru kumda bozulmadan kalabilmiş binlerce papirüs metninin büyük çoğunluğu Yunanca yazılmış ve Doğu İmparatorluğu'nun geri kalanında olduğu gibi burada da bir kaç adli ya da askeri belgeyle sınırlı kalan Latincenin etkisi nispeten az olarak kalmıştır. Bu dönemde Kilikia'da, resmi dilin Yunanca olarak kaldığı görülmektedir³⁹³.

İmparatorluk çağının erken dönemlerinde İskenderiye şehrinin de çok fazla değişikliğe uğramamış olduğu ve Hellen kimliğini korumaya devam ettiği görülmektedir. Augustus şehirde herhangi bir yıkım politikasına girişmemiş ve Ptolemaios dönemi yapıları yerlerine yenileri getirilene dek varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu dönem yapılarını daha çok Aleksandreia sikkelerinden öğrenmekteyiz ki bunlar içinde en dikkate değerisi doğu limanı üzerinde yer alan "Büyük Caesareum"dur. Sahilden biraz geride ise yeni "İmparatorluk Agorası" taze bir ticari merkez olarak şekillenmeye başlamıştı. Ayrıca bu dönemde Augustus

³⁹³ Dmitriev, a.g.e., s. 142.

tarafından Aleksandria şehrinin sulama sisteminin güçlendirildiğini ve şehre ulaşan suların kolayca dağıtılabilmesi için bir su kemeri inşa edildiğini de görmekteyiz.

Roma senatosu geçmişten aldığı dersler ve Mısır'ın imparatorluğu besleyen bir tahıl ambarı olması nedeniyle, bu ülkenin yönetimde, toprak mülkiyetinde, ticaret ve ekonomide köklü değişiklikler yapmıştır. Merkezden kopma ve başına buyruk yönetimleri engellemek için, burada toprakları olan senatörlerin Mısır'a girmeleri yasaklandı. Bundan böyle, Mısır'ı temsil eden kişi, İmparator'un şövalye sınıfından olan ve prokonsül yetkileri ile donatılmış, hiçbir zaman tanrılaşma eğiliminde bulunmayacak bir vali idi ki kendisi emrine verilen ve ülkenin çeşitli yerlerine konuşlandırılmış lejyonlarla bu sistemi korumaktan sorumluydu. Roma yönetimi, daha önce Ptolemaioslar'ın uyguladığı ekonomik ve sosyal yapı³⁹⁴ ile sistemi koruyarak buranın sömürülmesine devam etti. Mısır zaman zaman aç kalma pahasına, Roma İmparatorluğu'nun ihtiyacı olan buğdayın dörtte birini sağlamaktaydı. Mısırlılar için ise özde hiçbir farklılık olmamış sadece baştakiler değişmişti.

³⁹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Manning, **a.g.e.**, s. 129 vd.

B- Ptolemaioslar'ın Şehircilik Politikaları ve Eski Kilikia Kentlerine Uyguladıkları Politikalar

Hellen kolonistler Hellenistik Dönem'den çok önce, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında şehirler kurmuşlardı. Bu anlamda Mısır'da gerçek anlamda sadece tek bir Hellen kenti bulunuyordu ki, bu da ticari bir koloni olan ve M.Ö. 650'de Miletos tarafından kurulan Naukratis'ti. Büyük İskender ise Roma İmparatorluk Çağı içlerine kadam eden ve eskiden kırsal olan sosyo-ekonomik yapıyı kökten değiştiren bir şehirleşme politikası başlatmıştı³⁹⁵.

Büyük İskender'in siyasi ülküsü daha belirlenir belirlenmez silinmesine ve Diadokhlar adı verilen ardıllarını karşı karşıya getirmesine rağmen, yine de yeni kurulan krallıklar birbirleriyle organik bir yakınlık içindeydiler. Ayrıca İskender'in kurduğu kentler de ortak bir uygarlığa bağlı olduklarını unutmamışlardır. İskender'in izlediği yol üzerinde, eski askerlerini yerleştirerek bir yandan ticaret pazarları oluşturmak, bir yandan da değişik ırkların kaynaşmasını sağlamak isteğiyle temellerini kendi elleriyle attığı siteler kurulmuştur.

Hellen hükümdarları bu kentleştirme çabasını her yanda sürdürmüşlerdir. Asya'da Seleukoslar, başkentleri Antiokheia'dan başka yirmiden fazla kent yaratmışlar ve yerli halkı daha yüksek yaşam kalitesiyle buralara çekmişlerdir. Bununla birlikte, bu siteler, özel imtiyazlardan da yararlandıklarından, hükümdarın mutlaklığına ters düşmekteydiler, polisle monarşinin birbirini dışlamadan bir arada yaşaması ise örneği görülmeyen bir durumdur.

A. Akarca, Hellenistik çağda ızgara planının geniş ölçüde kullanıldığını ve Doğu Akdeniz'de bu çağ şehirciliğinin, İskender ve halefleri, Seleukoslar ve Ptolemaioslar şehirciliği olarak üç safhaya ve bölgeye ayrmanın mümkün olduğunu

³⁹⁵ Koester, **a.g.e.**, s. 71.

söylemektedir³⁹⁶. İskender ve ilk haleflerinin kurduğu şehirler hakkında bilgilerimiz ise çoğunlukla antik kaynaklara dayanmaktadır.

Ptolemaioslar Mısır'da sadece tek bir kent kurmuşlardı, Bu kent Yukarı Mısır'daki Ptolemais Hermiou idi ve burası bir süre sonra ülkenin güney bölümünde Hellenizmin merkezi haline gelmişti.³⁹⁷ Diğer taraftan yeni yerleşimler büyük kralliyet konutlarına bağlı olarak yeniden düzenlenmişlerdi. Tüm hizmetler yerli Mısırlılar tarafından gerçekleştirilmekteydi. Bu yerleşimler “şehir” olarak adlandırılmayacak olsa da yine de Hellenler için yaşam alanlarıydı. Mısırlılar açısından ise bu yerleşimler hiçbir zaman Hellen kültürünü kabul edip Hellenleşebilecekleri bir yer halini almamıştı.³⁹⁸

Ancak en önemli kentleştirme faaliyetleri, gerçek anlamda İskenderiye'nin imarını tamamlamalarıyla belirginleşmektedir. Nil Vadisi ve Delta'nın sağladığı şartlar sayesinde yüksek bir nüfusu besleme potansiyeline sahip olan³⁹⁹ bu kent, denizle Mariut Gölü arasında dar bir toprak şeridi üzerinde uzanmaktaydı ve gölde ve denizde birer limanı bulunuyordu. Hellen tarihçisi Strabon, bu kenti betimlerken ağaçlarla çevrili olan, genişliği 30 metreyi bulan, ana caddesiyle bu caddeyi dikey olarak kesen ikinci yolundan söz etmektedir⁴⁰⁰. Uzun bir dalga kıran aracılığıyla kıtayla birleştirilen Pharos Adası üzerinde, Antik çağın harikalarından biri olan ünlü deniz feneri yükselmekteydi. Nil gemileri Mariut Gölü'ndeki limana gelmekte ve Ptolemaioslar'ın göz kamaştırıcı eğlence tekneleri yine buraya demir atmaktaydı. Kentin krallık semti ise doğu limanına bakmaktaydı. Burada tapınaklar ve bahçeler arasında, saray, müze ve İskender'in mezarı yükseliyordu. Roma imparatorları bu mezarı kutsal saymışlardır. Oturma semtleri sitenin içinde yer alıyordu ve evler bir kaç katlıydı. M.Ö. 200'e doğru İskenderiye dünyanın en önemli kenti olmuştur. Roma egemenliğinin başlangıcında 1.000.000 civarında nüfusunun bulunması da bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir⁴⁰¹. Ptolemaioslar'ın politik becerisi

³⁹⁶ A. Akarca, **Şehir ve Savunması**, Ankara, 1998, s. 46.

³⁹⁷ Koester, **a.g.e.**, s. 71.

³⁹⁸ Koester, **a.g.e.**, s. 71.

³⁹⁹ J. Rowlandson, “Town and Country in Ptolemaic Egypt”, **Hellenistic World**, London, 2006, s. 249.

⁴⁰⁰ Str, I, 2 vd.

⁴⁰¹ Davies, **a.g.e.**, s. 264.

İskenderiye'yi doğu ve uzak doğu ticaretinin uç noktası durumuna getirmiştir; Baharat, buhur ve değerli taşlar gibi ürünler buraya geliyordu ve lüks ürünler buradan dağıtılıyordu. Bunun için de kent Mısırlılar, Hellenler ve Yahudiler başta olmak üzere oldukça kozmopolit bir nüfusa sahipti⁴⁰². Bununla birlikte, Ptolemaioslar'ın şehircilikteki başarıları Seleukoslar'ın kendi kentlerinde sağladıkları başarıyı sağlayamamış yani, "Hellenizm"i yayma işlevini yerine getirememiştir.

Güvenilir Antikçağ nüfus istatistiklerimiz olmadığı ve bu kentlerin fiziki koşullarını tam anlamıyla ortaya çıkarabilecek ölçüde geniş kapsamlı kazı çalışmaları tamamlanmadığı halde, eski yerleşimlerin üzerine kurulu yeni yerleşimler, ya da her zaman Hellenistik yerleşimlerden ayırmanın kolay olmadığı Roma tabakaları ortaya koymaktadır ki Hellenistik yerleşimler her zaman için klasik Hellen yerleşimlerinden, gerek nüfus, gerekse yüzölçümü olarak daha büyük olmuşlardır.

Yeni olarak nitelenen kolonilerin kurulması hakkında kaynaklar sınırlı olmakla birlikte Hellenistik krallıkların kraliyet isimleriyle yerel bir kasabada ya da yerel yeleşimin yakınında koloniler kurmaları rastlanan bir uygulama idi. Böyle durumlarda yeni koloninin, eski kentin yakınında ya da yanında yer aldığı ve bunun amacının, yerleşimsiz, yeni baştan bir kent kurmaktansa varolan bir kentin yakınlarında yeniden düzenleme ile yeni kenti daha ucuza ve daha masrafsız maletmeye çalışmak olduğu bilinmektedir. Böylece mevcut kentin olanakları kullanılarak yeni koloninin de gelişmesi sağlanabilmektedir. Dağlık Kilikia'da Ptolemaios kolonisi olan Arsinoe'nin Nagidos'un (Bozyazı) yanında, bir diğer Ptolemaios kolonisi olan Berenike'nin ise Kelenderis'in (Aydıncık) yanında kurulması da buna örnek olarak gösterilebilir⁴⁰³.

Tabi ki yukarıda bahsi geçen bu büyük kentlerin yanında pek çok küçük kent de bulunmaktaydı ancak bunlar da büyük ve önemli kentlerin fazla uzağında değillerdi. Kısacası Hellenistik Dönem'de gerçek kent yaşamı erken dönemlerdekine

⁴⁰² Ayrıntılı bilgi için bkz. W. Clarysse, "Egyptian Estate-Holders in the Ptolemaic Period", **In State and Temple Economy in the Ancient Near East**, ed. E. Lipinski, s. 731-743.

⁴⁰³ Aydınoğlu, a.g.e., s. 174.

oranla çok daha geniş bir yayılım göstermekteydi⁴⁰⁴. Bu bağlamda, sadece Ptolemaioslar'ın değil diğer Hellenistik Krallıkların da hem Hellen anakarasında hem de Anadolu'da çok sayıda eski Hellen kentinin yöneticisi oldukları ve bunlara ek olarak çok sayıda yeni kent kurdukları da bilinmektedir. Dağlık Kilikia'nın geneline bakıldığında, Hellenistik Dönem kolonizasyon etkinliklerinden önce bu alanda önemli Hellen kentlerinin bulunduğu ve Hellenistik Dönem kolonizasyon etkinliklerinin bu kentlerle bağlantılı yürütüldüğü görülmektedir.

Bölgede oluşturulan bu kolonilerin askeri, ekonomik, politik ve idari sonuçların hepsinin birarada gözetilerek kurulduğu açık görünmektedir. Bu koloniler ayrıca bölgeyi yatıştırmak, bir yolu korumak ya da bir sınır bölgesinde bir garnizon kurmak gibi özel amaçlara da hizmet etmektedirler. Hellenistik Krallıklar bu amaçları temel alarak özellikle Dağlık Kilika Bölgesi'nde koloniler kurmuşlardır.⁴⁰⁵

Bölgede kentleşmenin gerçekleşmesinde önemli çalışmalar yapmış olan Seleukoslar'ın etkileri de önemli bir yer tutmasına rağmen, özellikle sahip oldukları donanmalarını desteklemek için askeri garnizonlar kurmuş olan Ptolemaioslar bu garnizonlar sayesinde Kıbrıs üzerinden Mısır, Ege ve Batı Akdeniz arasındaki deniz yolunu kontrol etmeyi başarmışlardır⁴⁰⁶. Bu anlamda Ptolemaioslar için Kıbrıs'ın tam karşısında bulunan Dağlık Kilikia sahilleri ve burada bulunan limanlar ve koylar büyük önem taşımış olmalıdır. Ancak bu askeri ve stratejik amaçlı kentler dışında Ptolemaioslar'ın Mısır anakarası dışında kentleşme ve kentleşme kültürü yaratma konusunda çok da istekli olmadıkları görülmektedir.⁴⁰⁷

Dağlık Kilikia sahilleri, Anadolu'nun güney kıyılarının büyük bir parçasını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Doğu Akdeniz için stratejik öneme sahip olan bu sahiller, her dönemde özel bir ilgi merkezi olmuştur; buna göre özellikle Hellenistik

⁴⁰⁴ R. A. Billows, "Cities", **Hellenistic World**, London, 2006, s.199.

⁴⁰⁵ Ü. Aydınöğlu, "Yerleşim Modeli Oluşturmak Mümkün müdür? Dağlık Kilikia'dan İki Yerleşim Modeli Denemesi", **Olba**, XII, Mersin, 2005, s. 166.

⁴⁰⁶ Aydınöğlu, **a.g.e.**, s. 167.

⁴⁰⁷ Aydınöğlu, **a.g.e.**, s.180.

Dönem ve sonrasında yerleşim sayısında büyük artış yaşanan bölgenin doğusu sahip olduğu Hellenistik Dönem yerleşimleriyle öne çıkmaktadır.⁴⁰⁸

Buna kıyasla dağlık ve çıplak bir araziye sahip olan Hellenistik Dağlık Kilikia'da yerleşimler genelde küçük boyutludur. Iotape (Aytap) ve Roma İmparatorluk Dönemi Antiocheia ad Cragum'u arasında son yapılan arkeolojik araştırmalar da bu bölgede Hellenistik Dönem'de yeni yerleşimlerin kurulmamış olduğunu göstermektedir. Ancak Erken Roma döneminde buradaki nüfusun Hellenistik Dönem'de muhtemelen 1400 civarındayken bir patlamayla 18.000'e yükseldiği görülmektedir. Bununla beraber, bölgede yer alan Hellenistik yerleşimler sayıca az ve görece daha küçük ölçeklidir. Yine bu yerleşimlerin büyük çoğunluğu sonradan Roma yerleşimleri tarafında kapsamıştır.⁴⁰⁹

Orta çağlardan itibaren yerleşimlerin yıkılışı Orontes (Asi) kıyısındaki Antiokheia (Antakya), Tarsos (Tarsus), Adana (Adana), Hieropolis-Kastabala (Osmaniye-Kazmacılar Köyü), Mallos (Karataş-Kızıldahta Köyü), Issos (Dört Yol), Soloi (Viranşehir), Diokaisereia (Uzuncaburç), Seleukeia (Silifke), Nagidos (Bozyazı) gibi bir çok Hellenistik yerleşimi ortaya çıkarmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Issos (Dört Yol), Gözlükule-Tarsos (Tarsus), Soloi (Viranşehir) vb. erken Hellenistik yerleşimlerin çoğu genişlememiş ve küçük höyük yerleşimleri şeklinde prehistorik yerleşimlerin devamı olarak kalmışlardır. Mopsuestia (Yakapınar) ya da Nagidos (Bozyazı) gibi büyük kentler ise sahip oldukları akropolisler ile kent görünümüne sahiptirler⁴¹⁰.

Antik kaynaklar sayesinde zaman içerisinde kaybolmuş olan Hellenistik yerleşim birimlerine ilişkin bilgilere ulaşılabilmektedir. Bahsi geçen kentlere örnek olarak I. Antiokhos'a (Soter) (M.Ö. 281-261) tarafından Amik Ovası'nın güneybatı köşesine, Orontes Nehri'nin (Asi) denize ulaştığı noktaya kurulmuş olan Antiokheia verilebilir. Nehrin sol yakasındaki dağlar Silpius Dağı'yla Antiokheia'ya

⁴⁰⁸ Aydınoğlu, **a.g.e.**, s. 166.

⁴⁰⁹ Mueller, **a.g.e.**, s. 91.

⁴¹⁰ S. Durugönül, "Development of Ancient Settlements in Cilicia", **Adalya**, V, İstanbul, 2002, s. 111.

uzanmaktadır.⁴¹¹ Deniz kıyısında bulunan ve Hippodamos plana sahip olan Antiokheia, Seleukeia Pieria (Samandağ), Apameia ve Laodikeia'nın kuruluşu Seleukoslar'ın askeri amaçlı koloni politikalarının iyi bir örneğidir ve geç antik dönem kaynakları bize kısıtlı da olsa bu konuda bilgi vermektedirler.

Bu zengin Hellenistik şehir yerleşimlerine ek olarak, Ovalık Kilikia'da dağ savunma yerleşimleri de mevcuttu. Bunlara en iyi örnek ise Anazarbos (Anavarza), yakınındaki Karasis kompleksidir⁴¹² ve Kappadokia'ya geçiş niteliğindeki konumu da zaten savunmaya yönelik karakterini ortaya koymaktadır. Dağlık Kilikia örneğinde de gördüğümüz gibi Seleukoslar hinterlandın denizden olduğu kadar karadan da iyi korunması gerektiğini biliyorlardı. Bu tip yerleşimler garnizonlarla tanımlanıyordu ve uzun süreli yaşamaya yönelik farklı ihtiyaçları karşılamak adına çeşitli bölümlerden oluşuyordu.

Hellenistik periyodun çok daha iyi korunduğu Olba bölgesinde (Uzuncaburç) I. Seleukos (Nikator) tarafından kurulan (kent muhtemelen M.Ö. 296-280 arasında kurulmuştur) ve içine Holmoi (Taşucu) yerleşimcilerinin yeniden iskan ettirildiği⁴¹³ ilk ve en büyük Hellenistik yerleşim olan Seleucia ad Calycadnum (Silifke) hakkında bilgimiz yoktur⁴¹⁴.

Roma devamlılığı olan bir Hellenistik Yerleşim olan ve içinde Zeus Olbios'a adanmış Hellenistik bir tapınak bulunan Olba kenti (Uzuncaburç) kıyılarının III. Yüzyılın büyük bölümünde Ptolemaios idaresini tanıdığı anlaşılmasına rağmen Olba ile Ptolemaioslar arasında kurulmuş olması muhtemel olan ilişkinin boyutları hakkında yeterli bilgi sahibi değiliz⁴¹⁵.

⁴¹¹ Durugönül, **a.g.e.**, s.111.

⁴¹² Kozan'ın yaklaşık 10km. kuzeyinde M. H. Sayar tarafından bulunan Karasis Dağı üzerindeki Hellenistik Devir kalesi Seleukoslar'a ait bir garnizon niteliği taşımaktadır; Ayrıntılı bilgi için bkz. M. H. Sayar, "Çukurova'nın Gizemli Kalesi Karasis ve Çevresindeki Kültür Varlıkları Bilim Dünyasına Tanıtılıyor" **Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler**, 18, İstanbul, Mayıs 2004, s. 1-6; "Mersin, Adana, Osmaniye ve Hatay İlleri 2005 Yılı Yerleşim Arkeolojisi ve Tarihi-Coğrafya Çalışmaları", **Anmed**, 2006-4, İstanbul, 2006, s. 115-119.

⁴¹³ Hild, Hellenkemper, **a.g.e.**, s. 31.

⁴¹⁴ Durugönül, **a.g.e.**, s. 112.

⁴¹⁵ Durukan, **ag.e.**, s. 89.

Ancak Korykos Antron'daki rahipler listesinde Hellen ağırlıklı isimlerin, Ptolemaioslar'ın Dağlık Kilikia'ya güçlü bir şekilde yerleştikleri M.Ö. 241 yılı sonrası dönemde yoğunlaşıyor olması, muhtemelen bölgedeki Ptolemaios yönetimine işaret etmektedir.

Ptolemaioslar'ın III. Suriye Savaşı'nda, tıpkı I. Suriye Savaşı'nda olduğu gibi, Kilikia'ya asker çıkararak işe başlamaları da bu bölgenin Seleukoslar için nedenli büyük bir stratejik öneme sahip olduğunu göstermektedir. III. Suriye Savaşı'ndan sonra M.Ö. III. yüzyılın sonuna kadar kendisini toparlayamayan Seleukoslar ancak III. Antiokhos'un güçlü bir ordu yaratıp aynı yıllarda son derece kötü bir dönem geçiren Ptolemaioslar'a karşı güney Suriye ve Anadolu kıyılarından bir dizi sefer yapması sonucunda, kaybettikleri toprakları yeniden kazanmışlardır⁴¹⁶.

Olba (Uzuncaburç) sınırlarındaki kalıntılar (ki savunma duvarları III. yüzyılın sonu ile II. yüzyılın başına tarihlenmektedir) genellikle askeri mimari özellikler taşımaktadır ve bunun nedeni de muhtemelen bu dönemde sürekli olarak varolan Ptolemaios tehlikesidir.

M.Ö. 2. yüzyılın başında Apameia barışına göre Seleukoslar'ın Anadolu'daki topraklarına el konmakla birlikte bilindiği gibi onlardan Tauros (Toros) Dağları'nın ardında kalan bölgeye kadar çekilmeleri istenmiştir. "Toroslar'ın ardında kalan bölge" tanımlaması, Roma ile Pergamon için Olba ve çevresini ifade etmektedir. Ayrıca denizden Sarpedon'un (Sarpedion Akra) batısına geçme yasağı konmuştur. Sarpedon Burnu Olba'nın (Uzuncaburç) batı sınırındadır. Seleukoslar için güney kıyılarında çizilen bu sınır, M.Ö. 3. yüzyılın ilk çeyreğindeki Seleukoslar-Ptolemaioslar sınırı ile benzeşmektedir. Pergamon aracılığıyla söz sahibi olacakları topraklar çerçevesinde, Seleukoslar'a yakınlık duyan Olba Krallığı'nı şimdilik sınırların dışında tutma fikri Roma'nın oldukça akıllı bir siyaset izlediğini göstermektedir. Kısacası bir bölgenin Seleukoslar ya da Ptolemaioslar açısından önem

⁴¹⁶ Durukan, a.g.e., s. 89.

taşınması için, bu bölgede ekonomik, güvenlik ya da lojistik çıkarlarının olması gerekliydi. Olba (Uzuncaburç) her ikisi için de her açıdan önem taşımaktaydı⁴¹⁷.

Çatiören ise Olba (Uzuncaburç) bölgesinde bulunan dağlık küçük askeri savunma yerleşimlerine iyi bir örnektir. Bu garnizonda yaşayan nüfusun çoğu askerdi ancak yönetimi rahiplerle paylaşıyorlardı. Yerleşimin orta yerinde ise görkemli bir Hermes Tapınağı yükseliyordu.

Batıya doğru Olba (Uzuncaburç) bölgesinden çıkıldığında ise durum değişmektedir. Bu yönde, Mersin'in Bozyazı ilçesinde yer alan ve sahildeki bir akropolis yerleşimi niteliğinde olan Nagidos bulunmaktadır ki Dağlık Kilikia'nın sahil kesimlerine bakıldığında, Hellenistik dönem kolonizasyon etkinliklerinden önce bu alanda Nagidos (Bozyazı) ve Kelenderis (Aydıncık) gibi önemli Hellen kentlerinin bulunduğu ve Hellenistik Dönem kolonizasyon etkinliklerinin bu kentlerle bağlantılı yürütüldüğü görülmektedir. Nagidos'un (Bozyazı) akropol kesimi 'Paşabeleni Tepesi' olarak anılmaktadır. Kent bir Samos (Sisam) kolonisi olarak M.Ö. 8. y.y.da kurulmuştur. Bölgede bulunan keramik örnekleri ise Kıbrıs ile arasında varolan sıkı bağı ortaya çıkarmaktadır⁴¹⁸ ki bu durum bölgenin stratejik açıdan Akdeniz dünyasındaki önemli konumunu vurgular niteliktedir.

Nagidos (Bozyazı) antik kentinin kesin sınırları tam olarak bilinmemekle beraber batıdaki en yakın antik kent 10 km. doğusunda yer alan Anemurion'dur (Anamur). Ancak buradaki Hellenistik Dönem'e ait verilerin azlığı iki kentin sınırları ve ilişkileri hakkında bir fikir yürütmemize olanak vermemektedir.

Nagidos akropolünün 200 metre kadar güneyinde ise kalıntılarının yoğunlukla Bizans dönemine ait olduğu düşünülen Nagidussa Adası vardır⁴¹⁹. Nagidos antik kentinin akropolü dışındaki geniş yerleşim alanı, alüvyal topraklar altına gömülmüş olmalıdır. Nitekim Paşabeleni tepesinin de 4000 yıl öncesine kadar bir ada konumunda olup zaman içerisinde nehrin getirdiği alüvyal yapılanma sonucu

⁴¹⁷ Durukan, a.g.e., s.92-93.

⁴¹⁸ Durugönül, a.g.e., s. 114.

⁴¹⁹ H. Körsulu, "Hellenistik Dönemde Doğu Akdeniz'de Seramik Üretimi Üzerine Yeni Bir Öneri: Nagidos", *Olba*, XVI, Mersin, 2008, s. 96.

karaya bağlandığı bilinmektedir. Bu da alüvyal birikmenin ne denli güçlü olduğunun bir göstergesidir.

Konum olarak, nehrin yanındaki bir tepenin üzerinin yerleşim alanı olarak tercih edilmesinin şüphesiz ki kent için ticari ulaşım başta olmak üzere pek çok avantajı olmuştur. Kısacası bir çok antik kentin kuruluşunda aranan avantajların hemen hepsi Nagidos'ta bir araya gelmiştir. Hem denizden, hem karadan ulaşılabilir olması, Nagidos'u askeri, ticari ve tarımsal gereksinimlere yanıt verecek özellikler taşıyan önemli bir merkez haline getirmiştir⁴²⁰. Ayrıca, Ptolemaioslar bölgeye kurdukları askeri garnizonlarla, Kıbrıs'ın tam karşısındaki bu bölgeye karşı gösterdikleri fetih arzularını belli etmektedirler⁴²¹. Bagnall'a göre Ptolemaioslar, Dağlık Kilikia Sahili boyunca çoğu ya da tamamı garnizon olan bir kale dizisi (Ptolemaioslar tarafından kurulduğu bilinen beş ayrı garnizon vardır) oluşturmuşlardır⁴²². Bu garnizonlar hakkında yazıtlar ve numismatik kaynaklar dışında arkeolojik verilerin olmamasının bunların gelişemediklerine işaret ettiği düşünülebilir⁴²³ ki zaten Ptolemaioslar'ın kendi anakaraları dışında yürüttükleri şehirleşme politikaları bilindiği üzere Hellenizmi ve şehirciliği geliştirmekten çok anakaralarını korumak ve geliştirmek üzerine kuruluydu. Dağlık Kilikia Bölgesinde sahildeki Kharadros (Kaledıran), iç bölgedeki Meydancikkale (Gülнар) ve Neapolis (Kanlıdivane) diğer Ptolemaios askeri garnizonlarının olduğu yerler olarak bilinmektedir. Dolayısıyla Ptolemaioslar'ın sahildeki ve iç bölgelerdeki yerleşimler arasında askeri bir yerleşim ağı yarattığı ve iletişimi ve kontrolü bu garnizonlar aracılığıyla sağladığı anlaşılmaktadır.

Daha önce de değinildiği gibi Kilikia Bölgesi M.Ö. 3. yüzyılda Suriye Savaşları nedeniyle bir kaç kez el değiştirmiştir ve bu durumu Nagidos kentinde de izlemek mümkündür. Bugün Mersin müzesinde sergilenmekte olan Nagidos yazıtı ve Nagidos kazı sikkelerinin yoğunluğu, bu dönemde koloniler kurdukları Orta Dağlık Kilikia'da güçlü bir varlıkları olduğu bilinen Ptolemaioslar'ın Nagidos'taki

⁴²⁰ Durugönül, **a.g.e.**, s. 3-4.

⁴²¹ Aydınöğlu, **a.g.e.**, s. 174.

⁴²² Bagnall, **a.g.e.**, s. 116.

⁴²³ Aydınöğlu, **a.g.e.**, s. 174; Bagnall, **a.g.e.**, s. 116.

etkinliklerinin de kanıtı niteliğindedir. Bu dönemde Ptolemaios tahtında bulunan II. Ptolemaios (Philadelphos)'a (M.Ö. 285/84-246) ait yoğun sikkeler İskenderiye darbıdır ve I. Suriye Savaşı sonrasında, bölgenin Ptolemaios hakimiyetine geçtiği M.Ö. 266/256 veya M.Ö. 263/262'ye aittir.

M.Ö. 238 - 230'a tarihlenen Nagidos yazıtına göre, Nagidos'tan toprak alınarak kurulmak istenen Arsinoe kentinin kuruluşunun da muhtemelen M.Ö. 260'larda planlanmış olduğu düşünülmektedir. Ancak II. Suriye Savaşı'nda söz konusu bölgenin Seleukos kontrolüne geçmesiyle bu faaliyet kesintiye uğramış gibi görünmektedir.⁴²⁴ Nagidos'ta keramik buluntuların azlığına rağmen bulunmuş olan II. Ptolemaios'a ait sikkeler ise kentin Suriye Savaşları neticesinde garnizon fonksiyonuyla kullanıldığını düşündürmektedir.⁴²⁵

Kilikia Diadokhlar dönemine girilmesiyle beraber bilindiği gibi Ptolemaioslar ve Seleukoslar arasında sık sık el değiştirmiş ve genelde Synoikismos ile yeni yerleşmeler kurulmuştur. Nagidos'tan da yukarıda belirtilmiş olduğu gibi Seleukoslar zamanında yerleşimci, Ptolemaioslar zamanında ise toprak alınmıştır. Yerleşimlerin çoğu ise garnizon niteliğinde kurulmuştur⁴²⁶.

Hellenistik Dönem'de yöneticilerin mimariyi kralın kendi propaganda malzemesi olarak kullandığı ve bu tip etkinlikleri halk ile iletişim yolu olarak kullandığı bilinmektedir. Bu gelenek daha sonraki yüzyıllarda Roma düşüncesini de etkilemiştir. Ancak bölgedeki Hellenistik kentler ya iyi korunmamışlar ya da Seleukoslar ile Ptolemaioslar arasında bitmek bilmeyen mücadeleler nedeniyle uzun süreli bir yerleşime sahne olmamışlardır. Tamamen farklı politikaları olan Roma'nın gelişimiyle durum değişmiş ve artık Kilikia'da bir kentleşmeden söz edilebilir olmuştur. Hellenistik yerleşimlerin birincil amacı askeri, ticari ve dinsel iken Roma kentlerinde gelişmiş alt yapıya sahip daha sivil bir karakter göze çarpar. Bunda mühendislikteki gelişmelerin ve uzun süren barış döneminin de etkisi büyüktür⁴²⁷.

⁴²⁴ Körsulu, **a.g.e.**, s. 97-98.

⁴²⁵ Körsulu, **a.g.e.**, s. 98.

⁴²⁶ Durugönül, **a.g.e.**, s. 7.

⁴²⁷ Durugönül, **a.g.e.**, s. 119.

Küçük Asya'daki Ptolemaioslar'a ait mülkler çoğunlukla kıyı bölgeleri ve kıyı adalarında toplanmıştır. Geç Klasik Çağ ve Hellenistikte muhtemelen yükselen nüfus artışı ile kırsal sömürü, kırsal yerleşimlerde etkili olmaya başlamıştır. Dağlık Kilikia'da da durum aynıdır. Iotape (Aytap) ve Antiokheia (Antakya) arasında yapılan yeni bir araştırma ise bambaşka bir eğilimi ortaya çıkarmıştır; Hellenistik dönemde genel anlamda mütevazı bir büyüme yaşanırken bahsi geçen bölgede neredeyse bomboş bir klasik manzara vardır. Bu durum K. Mueller tarafından büyük bir demografik değişim olmadığına işaret edebileceği şeklinde yorumlanmıştır.⁴²⁸

Daha önce de altını çizdiğimiz gibi Ptolemaioslar'a ait kentlerin bir kısmı gerçekten de yeni kurulan kentlerdir, bir kısmı ise varolan bir yerleşimin yeni yöneticisi tarafından yeniden adlandırılmasıyla oluşturulmuştur⁴²⁹ ve bu kuruluşların büyük çoğunluğu Ptolemaioslar bölgeden çekildikten sonra geleneksel isimlerine geri dönmüşlerdir.

Yüzey araştırmaları, Ptolemaios yerleşimlerinin daha önce bölgede varolan yerleşim örneklerini etkileyip etkilemediğine dair bilgilenmede ideal bir araçtır. Ancak bu, yanında pek çok problemi de birlikte getirmektedir. Öncelikle kavramsal bir problemi ortadan kaldırmak adına ön Hellenistik yerleşimleri gruplayıp karşılaştırırken Kilikia ve Mısır yerleşimlerini birlikte ele almanın doğru olup olmadığını sormak doğru olacaktır; zira bunlar, başlangıçtan itibaren gerek yapılanmaları gerekse yönetimleri açısından pek çok farklılık göstermektedirler.

K. Mueller bu soruya, nüfus yoğunluğu ve tarımsal aktivite için bir üst limit olduğu varsayıldığında 'evet' diye cevap verebilmenin mümkün olduğunu belirtmektedir. Söz konusu kentlerin sayısının oldukça az olduğu göz önüne alındığında, belirtilen zaman dilimi içinde yerleşimlerin yoğunluğunun sadece diğer dönemlerdeki durumla ve bölgenin büyüklüğüyle ilişkilendirildiğinde anlamlı sonuçlara varılabileceğini de eklemektedir. Bu açıdan bakıldığında yerleşim yoğunluğu ve taşıma kapasitesi açısından Kilikia yerleşim örnekleri ile Mısır

⁴²⁸ Mueller, *a.g.e.*, s. 54.

⁴²⁹ Varolan kentin yeniden adlandırılması geleneği antik kaynaklardan da izlenebilmektedir. Lysimakhos'un Ephesos'u yeniden adlandırması için bkz. Str. XIV, 1.21.

yerleşim örneklerinin oldukça benzer bir yapıya sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.⁴³⁰

Bizi bu konuda en çok aydınlatabilecek araştırma türü olan yüzey araştırmaları çok sayıda bölgeden küçük örneklerle verdiklerinden dolayı, Akdeniz’de araştırılan ve henüz araştırılmayan bölgelerin genel bir profilini sunmaktadırlar. Ptolemaioslar’ın yönettiği bazı bölgeler için ne yazık ki şu anda elimizde araştırma sonuçları bulunmamaktadır.

Yine Mueller yüzey araştırmaları sonuçlarına göre Ptolemaios mülklerini Ptolemaioslar’ın gelişinden önceki düzeylerine göre üç sınıfa ayırmıştır ve buna göre Kilikia Bölgesi ikinci grupta yani ağırlıklı çekirdeklenmiş yerleşimler grubunda yer almaktadır. Mueller’in grupları aşağıdaki gibidir;

1. Klasik ve erken Hellenistik Dönem’de varolan dağınık yerleşim örnekleri (Ege adaları, Girit, Samos, İonia)
2. Ağırlıklı olarak çekirdeklenmiş yerleşim örnekleri (Mısır, Kızıl Deniz Kıyıları, Ethiopia, Aşağı Nubia, Koile Suriye (Lübnan ve çevresi), Kilikia ve Kıbrıs)
3. Az bilgi sahibi olunan yerler (Kyreneika, Pamphylia, Trakheia)⁴³¹

Bir çok bölgede Ptolemaioslar’ın varlığı ve etkisi Hellenistik Dönem ile son bulmamıştır. Ptolemaioslar Sülalesi ile ilgili olmayan tarihsel olaylar da büyük ihtimalle kırsal bölgeleri eşit derecede etkilemiştir. Sonuç olarak Ptolemaioslar varlığı ve bölgesel yerleşim örneklerindeki değişim arasında doğrudan bir bağlantı bulunmamaktadır.

Ptolemaioslar’ın bölgede izledikleri akültürasyon (Hellenleşme-Hellenizasyon) çalışmaları konusunda da yine S. Durugönül Korykos Antron’daki 3 bölümden oluşan ve rahiplerin isimlerinin sıralandığı isimler listesindeki isimlerin yerel ya da Hellen ağırlıklı olmaları doğrultusunda bazı çıkarımlarda bulunmuştur. Buna göre A listesindeki ilk otuz ismin Hellen ağırlıklı olması M.Ö. 241 yılındaki

⁴³⁰ Mueller, **a.g.e.**, s. 46.

⁴³¹ Mueller, **a.g.e.**, s.54.

III. Suriye Savaşı'nın sonunda Kilikia Bölgesine yerleşen Ptolemaioslar'ın bu yörede kaldıkları süreye denk gelmektedir ve bu da bize 'Akültürasyon' (Hellenleşme-Hellenizasyon) sürecinde Seleukoslar'ın yanında Ptolemaioslar'ın da etkili olduğunu göstermektedir.⁴³² Ayrıca Durugönül Ptolemaioslar'ın ve Seleukoslar'ın akültürasyondaki (Hellenleşme-Hellenizasyon) başarılarını, kendilerinin zayıfladığı dönemden sonra dahi kültürlerinin sürdürülmesinde görmekte olduğumuzu vurgulamıştır⁴³³. Ancak bu noktada, Seleukoslar için durum aynı olmamakla birlikte, sınırlarını güçlendirmek ve Akdeniz'deki ticaret sahasını kontrol altında tutabilmek amacıyla Güney Anadolu sahillerinde edindikleri topraklarda, kültürel anlamda bir hayli az iz bırakmış olan Ptolemaioslar'ın gerçek anlamda bir akültürasyon politikası izleyip izlemedikleri konusu tartışmaya açıktır.

⁴³² S. Durugönül, "Seleukosların Olba Territorium'undaki 'Akkulturation' Süreci Üzerine Düşünceler", **Olba**, I, s.72.

⁴³³ Durugönül, **a.g.e.**, s. 73- 74.

C- Ptolemaioslar'ın Kilikia'da Kurdukları Yeni kentler

1-Arsinoe

Hellenler'in kentleşmeye ve şehir hayatının yayılmasına ne denli önem verdikleri aşikardır ve bu kapsamda İskender ve ardılları da bazıları büyük zenginliğe ve politik öneme sahip pek çok şehir kurmuşlardır. Bu kapsamda Ptolemaioslar'ın Orta Dağlık Kilikia kıyılarında kurdukları Berenike ve Arsinoe kentleri deniz üssü olmalarından dolayı özel bir yere sahiptirler⁴³⁴.

Ptolemais, Arsinoe, Philoteris, Berenike gibi isimlerin tümü Ptolemaioslar egemenliğindeki yerleri ifade eden toponimlerdir ve bu toponimler bahsi geçen kentleri doğrudan Ptolemaioslar Sülalesi ile ilişkilendirmektedirler. Aslında bu alışkanlık Akdeniz ve çevresine yayılmış olan Ptolemaioslar'ın çağdaşı tüm Hellenistik sülalelerde bulunmaktadır⁴³⁵.

Ancak bu kapsamda isimlendirilmiş olan ve 1970'lere kadar M.Ö. 3. yüzyılda Doğu Akdeniz sahillerinde Ptolemaios egemenliğini kanıtlayan bir yazıt bulunamadığı için uzun süre adını II. Ptolemaios'un karısı ve kız kardeşi olan II. Arsinoe'den alan Arsinoe kentinin varlığı konusu tartışmalara neden olmuştur. Durugönül, Paşabeleni'nin 3 km. doğusundaki tepenin üzerinde yoğun olarak bulunan Roma mezarlarının Arsinoe olarak adlandırılmakta olduğunu; ancak kentin lokalizasyonu ile ilgili sorunlar olduğunu bildirmektedir.⁴³⁶

1979 yılında, bilinmeyen bir yerde bulunarak müzeye getirilen ve Arsinoe'nin kuruluşunu anlatan 56 satırlık yazıtın I. Opelt ve E. Kirsten tarafından

⁴³⁴ J. Toutain, **The Economic Life of the Ancient World**, Ayer Pub., Manchester, 1979, s.86.

⁴³⁵ Mueller, **a.g.e.**, s. 9.

⁴³⁶ Durugönül, **a.g.e.**, s. 4.

yayınlanmasının ardından Opelt ve Kirsten burayı sahilden 200 km batıda lokalize etmişlerdir⁴³⁷.

Yazıt iki farklı dökümandan oluşmaktadır. Birincisi Ptolemaios'un Kilikia'daki kumandanlarından biri olan Thrasesas'dan Arsinoe şehrine bir mektuptur ve Arsinoe şehri elçiliğinden gelen bir mektuba cevap niteliği taşımaktadır. Bu mektuba ikinci bir döküman olarak Arsinoe'nin komşusu Nagidos'a ait bir kararname eklenmiştir. Bu dökümanda Nagidos'un uyması gereken yönetmelikler ve Arsinoe ile gelecekteki ilişkileri konu alınmıştır⁴³⁸.

Yazıttan anlaşıldığı kadarıyla Pamphylia'da bir Aspendos (Belkıs) vatandaşı olan Apollonios'un oğlu Aetos, II. Ptolemaios (Philadelphos)'un (283-246) emri altında strategos olarak hizmet etmiştir ve Kilikia'da II. Ptolemaios ile karısı ve kızkardeşi II. Ptolemaios adına ortak bir kültün (erkek ve kız kardeşler kültü) kurulduğu Arsinoe adlı şehri kurmuştur. Aetos, bölgeyi askeri bir operasyonla ele geçirmiş görünmektedir ve şehir kurulduğunda arkaik dönemde bir Samos kolonisi olarak kurulmuş olan⁴³⁹ Nagidos yakınlarındaki bir Samos kabilesinden toprak alınmıştır⁴⁴⁰, ancak bir süre sonra Nagidos ile Arsinoe arasında Aetos tarafından Arsinoeliler'e verilen bölgenin sahipliği konusunda tartışmalar başlamıştır.

Arsinoeliler Thrasesas'a bölge sorununu tartışmak üzere iki kişilik (Andromenes ve Philotheos) bir delegasyon göndermişlerdir. Muhtemelen elçiler varmadan az önce Thrasesas Nagidoslular'dan tartışmalı bölgenin Arsinoeliler'e bırakılmasını ancak onun, Nagidos'a Arsinoe'nin ana şehri gibi davranmasını ve yönetim şartları ile iki topluluk arasındaki ilişkileri formüle etmesini istemiştir. Muhtemelen bu Nagidosluların kaybettikleri bölge yüzünden düşmanlık beslememeleri ve kaybı mazur görmeleri için yapılan diplomatik bir manevra örneğidir. Bu sayede Nagidoslular'ın toprak nedeniyle tazminat talebi de sona

⁴³⁷ C. Habicht, *The Hellenistic Monarchies*, The University of Michigan Press, Michigan, 2006, s.243.

⁴³⁸ S. L. Ager, *Interstate Arbitrations in the Greek World, 337-90 B.C.*, University of California Press, 1996, s. 128.

⁴³⁹ T. H. Nielsen, *Studies in the Ancient Greek Polis*, Stuttgart, 1997, s. 24.

⁴⁴⁰ Habicht, *a.g.e.*, s. 244.

ermiştir⁴⁴¹. Neticede Nagidoslular Thraseas'ın emrine uygun bir kararname yazmışlardır. Son cümleler kararnamenin hem Nagidos hem de Arsinoe'ye dikilmesini şart koşturmaktadır. Bu amaçla Nagidos kenti, anlaşmanın bir kopyasını Thraseas'a iletmıştır. Daha sonra o da Arsinoe'ye Andromenes ve Philotheos aracılığıyla bir mektup yazmış ve mektuba kararnamenin bir kopyasını ileştirmiştir. Kararnamenin adı "Diğer Detaylar"dır ve şehre elçilerle götürülmüştür.

Yazıt kimi zaman "Arsinoe'nin kuruluş yazıtı" olarak adlandırılrsa da bu tamamen doğru değildir. Şehir muhtemelen Aetos tarafından kuruluşu ile anıtın dikildiği zaman arasındaki süreçte terkedilmiş ya da Nagidos içine tekrar dahil olmuştur. Ancak yazıtın kaleme alındığı esnada burada magistratların olduğu açıktır ve şehir yöneticiye elçiler göndermektedir.⁴⁴²

Thraseas ise şehri yeniden kurmamış ancak onu daha görkemli hale getirmek için çaba harcamıştır. Ayrıca Nagidos Kararnamesi Arsinoe'nin kendini müstakil bir şehir haline getirmesi yolunu da açmaktadır. Ancak dahili ayarlamalar tamamen yerleşimcilere bırakılmıştır. Kararname sadece Nagidos ve müstakbel kolonisinin gelecekteki ilişkilerini düzenlemektedir.

Yazıt Habicht tarafından şöyle çevirilmiştir:

"Thraseas şehri ve Arsinoe magistratlarını selamlar. Mektubunuzu aldık ve elçileriniz Andromenes ve Philotheos'u bölge ile alakalı olarak dinledik. Nagidoslular bizim ricamızı kırmayarak bölgeyi sınırlandırdılar. Yani artık burası sizindir ortada hiçbir anlaşmazlık yoktur. Burada işinizi en iyi şekilde yapacak, tarlaları ekeceksiniz. Böylece siz bizzat zenginliğin keyfini süreceksiniz ve kral için topladığınız gelirler de daha öncekilerden çok daha fazla olacak. Aslında biz de sizin adınıza çok heyecanlıyız. Tüm vatandaşlar için her türlü yararlı ve avantajlı şeyin topluca ya da kişisel olarak toplanmasına yardım ederek şehrin adına yakışır olmasını diliyoruz. Böylece halk meselelerini çok iyi bir şekilde halledecek ve uygun zamanlarda

⁴⁴¹ Ager, *a.g.e.*, s.128.

⁴⁴² C. P. Jones– C. Habicht, "A Hellenistic Inscription from Arsinoe in Cilicia", *Phoenix*, Vol. 43, No. 4 (Winter, 1989), s. 319.

geleneksel kral ve kraliçe adaklarını gerçekleştireceksiniz. Zaten bize Nagidoslular tarafından mesele hakkında gönderilen kararnamenin bir kopyasını size gönderdik böylece siz de yazılanlara itaat edebilirsiniz. Geri kalan konuları elçiler Andromenes ve Philotheos ile tartışıp, detayları size bildirmekle görevlendirdik. Hoşça kalın.”⁴⁴³

“Leosthenes (oturuma) başkanlık etti. Prostataılar’ın (başvurusu) kararı üzerine. Apollonios’un oğlu Aetos Aspendos şehri ve bizim kentimizin vatandaşı, Kilikia yöneticisi (strategos) olduktan sonra stratejik açıdan önemli bir yer buldu ve kralın annesi adına isimlendirilen Arsinoe isimli bir kent kurdu. Kent sakinlerini kente yerleştirdi ve bizim olan toprakları ona tecavüz etmekte olan barbarları kovarak dağıttı ve şimdi kral tarafından kumandan olarak atanan oğlu Thraseas şehri daha göz kamaştırıcı hale getirmek için çok hevesli ve bizden kendilerinin ve gelecek kuşaklarının ebediyete dek gitmesi için halkın topraklarının üzerinde yaşayanlara bırakmasını rica etti. Ayrıca kente magistraların yerleştirilmesini ve onlara ait kanunların çıkarılmasını ve toprağın ise topraksızlar adına kayıt edilerek paylaşılmasını diliyor. Nagidos Halk ve Şehir Meclisleri tarafından onlara yani hem eski yerleşimcilere hem de Thraseas’ın yerleştireceği göçmenlere Thraseas’a şükretmek için halk topraklarının verilmesine karar verildi. Ve onlar artık Nagidosluların kolonistleri olacaklardı. Adaklarını kral, Arsinoe ve Berenike’ye sunacaklar ve vergilerini kendi gelirlerinden ödeyecekler. Kendi halk meselelerini yönetecek ve kendi yaptıkları yasalarla yaşayacaklardır. Vatandaşlar Nagidos’la ortak vatandaş olacaklar ve kutsal olaylara katılma hakkına sahip olacaklardır. Onlardan her biri bir kabileye kaydolacak ve hangisine kaydolduysa ona belirlenen ücreti ödeyecektir. Onlar da (Arsinoeliler) şehir adakta bulunduğu anda davetli olacaklar ve belirlenen başışı getireceklerdir; ayrıca Arsinoeliler tanrılaştırılan ağabey ve kız kardeşe adakta bulduklarında Nagidos da aynılarını sunacak ve yapacaktır.

⁴⁴³ SEG, 39,1426.10-16; Jones– C. Habicht, a.g.e., s. 322.

Bu kararname ile Nagidoslular için toprağın verilmesine karşı çıkma olanağı kalmamıştır. Eğer bir magistrat ya da bir sözcü böyle bir teklifle gelecek olursa magistrat 10.000 drahmi, sözcü ise 1000 drahmi ceza ödeyecek ve teklifleri geçersiz sayılacaktır. İki partinin fertleri arasında meydana gelen tüm zararlar için; eğer bir Arsinoeli bir Nagidoslu'ya zarar verirse Nagidos yasalarına göre mahkemeye verebilecek ya da savunabilecektir. Ancak bir Nagidoslu bir Arsinoeli'ye zarar verirse kendini Arsinoe yasalarına göre savunacak ya da bu yasalara göre mahkemeye gidecektir. Tüm zararlar için zararın meydana geldiği andan itibaren zaman sınırı bir yıldır. Bu sürenin aşılması halinde kişi halk ya da özel davaya gidebilecektir ancak dava geçersiz sayılabilecektir. Bu yazıt iki taş tablete yazılacaktır ve biri Aphrodite (Nagidos'ta) Tapınağı'na diğeri ise Arsinoe'deki kutsal Arsinoe Duvarı'na yerleştirilecektir. Nagidos'ta Nagidos haznedarı tarafından, Arsinoe'de ise Arsinoe haznedarı tarafından yazıt için gerekli para ayrılmış olacaktır.⁴⁴⁴

Ancak Thrases'ın mektubunda söz ettiği diğer problemler devam etmiştir. Özellikle başlarda belki de komşusuyla olan problemleri nedeniyle Arsinoeliler topraklarını işlememişlerdi ve halk gelirleri düşmüştü. Bu sadece Arsinoe'nin şehre ait ekonomisine değil aynı zamanda krala bağlı gelirlere de yansımaktaydı.

Thrases sadece Nagidos topraklarının oturtulmasıyla ilgili değil Arsinoe'nin kamu yönetiminin sağlam temellere oturtulmasıyla da uğraşmaktadır. Nagidos Kararnamesi'ni oluşturan ikinci dökümanda Thrases'ın düzenlemelerine dair daha bol detay bulunmaktadır. Nagidos'tan Arsinoe'nin kurulumuna ve kamusal idaresinin oluşumuna yardım etmesi rica edilmektedir. Bu en azından politik hakların eşitliği bağlamında bir ilişki olacaktır. Nagidos ile Arsinoeliler bağımsız bir devlet olmalarına, kendi magistratları ve yasalarına sahip olmalarına rağmen Arsinoeliler kendilerini Nagidoslular'ın kolonistleri olarak görmüşlerdir. Ancak Arsinoeliler Nagidos'un ortak vatandaşları ve festivallerinin katılımcıları olmuşlardır. İkinci döküman olan Nagidos Kararnamesi Thrases'ın Arsinoe'ye mektubunu daha erkene tarihlese de hâlâ onun sahne arkasında Arsinoe ve Nagidos ilişkilerinin daha sevimli

⁴⁴⁴ SEG 39. 1426; Habicht, a.g.e., s.248; C.P. Jones - Habicht, a.g.e., s. 322.

bir zemine oturması için yaptığı arabuluculuk çalışmalarını görebilmekteyiz. Bu dava aynı zamanda Hellenistik kralların Hellen şehir devletlerinin durumu karşısındaki endişelerini göstermektedir. Barışçıl ilişkiler tabii ki iyi niyetle ve karşılıklı kazançla daha verimli olmaktadır⁴⁴⁵.

Sınır bölgelerinde kurulan Hellenistik sülalelere ait kentlerde, örneğin Ege, Küçük Asya, ya da aşağı Nübye gibi Ptolemaios egemenliğinin daimi olarak tehdit altında olduğu bölgelerde kaçınılmaz olarak Ptolemaios güçleri çabuk yükselip çabuk düşmekteydi. Bu durumda Ptolemaios güçleri geri çekildiğinde yeniden adlandırılan kentin adı eski haline çeviriliyordu. Ancak Nagidos yakınındaki Arsinoe gibi yeniden isimlendirilmek yerine yeni baştan kurulan kentler için böyle bir çözüm yolu bulunmamaktaydı. Kentler ya Ptolemaioslar'a ait adı taşımaya devam edecek ya da yeni gelen yönetici tarafından tekrar isimlendirileceklerdi.

Arsinoe kenti daha önce de belirttiğimiz gibi Aetos tarafından kurulmuştu. Ancak Thraseas sadece babasının koltuğunu değil Nagidos ve Arsinoe arasındaki gerginliği de miras almıştı. Öyle görünmektedir ki Nagidoslular hiçbir zaman yeni yerleşimcilere toprak vermek istememişler ve Arsinoe'nin mülkiyet hakkını almak için çalışmışlardır⁴⁴⁶.

Ayrıca yazıt beraberinde coğrafya ve toponomiye ait bir çok sorunu da getirmiştir. Bunlardan bir kaçı Arsinoe ve Nagidos'un mevcut sınırlarına ilişkindir, başka bir sorun ise Kuzey Akdeniz'deki genel Ptolemaios egemenliğine dairdir. Strabon batıdan doğuya Kilikia şehirlerini şöyle saymaktadır; Korakesion (Alanya), Arsinoe, Hamaksia (Sinekkalesi), Laertes (Kozyaka Köyü yakınları), Selinus (Gazipaşa), Kragos⁴⁴⁷ (Gazipaşa yakınları), Kharadros (Kaledıran), Anemurion (Anamur), Nagidos (Anemurion'dan sonra ilk), Arsinoe (limanlı), Melania, Kelenderis (Aydıncık)⁴⁴⁸, bu sahil boyunca Tauros (Toros) Dağları'nın güney cenahı denizle buluşur ve yerleşime müsait yerler sadece aradaki verimli olan alüvyal

⁴⁴⁵ Ager, **a.g.e.**, s.129.

⁴⁴⁶ Mueller, **a.g.e.**, s. 36.

⁴⁴⁷ Hild-Hellenkemper, **a.g.e.**, s. 191.

⁴⁴⁸ Hild-Hellenkemper, **a.g.e.**, s. 298.

ovalardır.⁴⁴⁹

İkinci döküman Thraseas'ın Arsinoe şehrine mektubunu (1-18 satırlar) takip eden Nagidos Kararnamesi'nden (19-56 satırlar) az da olsa geç tarihlidir.

Nagidos Kararnamesi'ni aldığıında Thraseas Arsinoe'ye bir mektup yazmış ve mektubuna bu kararnamenin bir kopyasını iliştiirmiştir. Bu esnada III. Ptolemaios (Euergetes) (M.Ö.246-221) Kilikia strategosudur. Her iki döküman da onun egemenlik yıllarına denk gelmektedir.

III. Ptolemaios tahta geçtiğinde Kilikia ona ait değildir. Kendisi de zaten babası II. Ptolemaios (Philadelphos)'tan miras aldığı mallar arasında Kilikia'yı saymamaktadır. M.Ö. 246-245 tarihlerinde Seleukos'un memuru Aribazos vali ya da kraliyet birliklerinin komutanı olarak bölgede görev yapmakta olduğu bilinmektedir⁴⁵⁰. Sonuçta M.Ö. 245'te III. Ptolemaios, 3. Suriye Savaşı'nda Seleukos İmparatorluğu'nu ele geçirmiş ve bundan kısa süre sonra kızkardeşi Berenike'nin çağrısı üzerine Seleukos kralı II. Antiokhos'un elindeki Kilikia'yı fethetmiş ve Mısır'a bağlamıştır⁴⁵¹. Bu olayların neticesinde Aribazos ölmüş ve III. Ptolemaios arkadaşı Antiokhos'u yeni Kilikia Valisi olarak atamıştır. Buna göre Thraseas M.Ö. 246'dan sonraki bir dönemde Kilikia Valisi olmuş olmalıdır. Batı ya da Dağlık Kilikia Seleukos Kral'ı III. Antiokhos M.Ö. 197'de bölgeyi tekrar ele geçirene dek Ptolemaioslar'ın elinde kalmıştır.

Yazıtın 13. ve 14. satırlarında “Kral” ve “Kraliçe”den bahsedilmektedir ki burada kastedilen kral ve kraliçe III. Ptolemaios ile Magas'ın kızı II. Berenike'dir. 32. ve 33. satırlar ise Arsinoe vatandaşları tarafından kral, Arsinoe ve Berenike'ye verilen onurdan bahsetmektedir. Bahsi geçen Arsinoe kuşkusuz II. Arsinoe'dir ve şehre adını veren kraliçe artık ölmüş ve tanrılaştırılmıştır. Kirsten, Berenike'yi 14. satırdaki kraliçe ile bir tutmaktadır ancak Habicht'e göre bu mümkün değildir çünkü Berenike kraliçe ünvanı olmaksızın kraliçe kabul edilebilir değildir⁴⁵². Ancak bu

⁴⁴⁹ Habicht, **a.g.e.**, s.253.

⁴⁵⁰ Habicht, **a.g.e.**, s.262.

⁴⁵¹ Ager, **a.g.e.**, s. 128.

⁴⁵² Habicht, **a.g.e.**, s.263.

kişinin I. Ptolemaios (Soter)'ın eşi I. Berenike olma ihtimali de vardır; bu durumda, Berenike kızı Arsinoe'den önce isimlendirilmiş olabilir ya da burada Antiokhos ile evliliğinden itibaren III. Ptolemaios (Euergetes)'in kardeşi II. Berenike kastedilmiş olabilir. Ancak bahsi geçen evlilikle Berenike artık Ptolemaioslar Hanedanı'na mensup sayılmamaktadır. Bu durumda geriye sadece III. Ptolemaios (Euergetes) ve II. Berenike'nin M.Ö. 246 doğumlu kızları kalmaktadır ki o da daha henüz bir çocukken M.Ö. 238 tarihinde ölmüş ve akabinde hemen tanrılaştırılmıştır. 32. ve 33. satırlarda onurlandırılan Kraliçe Berenike'nin o olduğundan şüphe etmek zordur zira Berenike küçük yaşına rağmen zaten kraliçe ünvanını almış ve Nagidos kararnamesindeki yokluğu tıpkı Arsinoe gibi bu oylandığında zaten ölmüş olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Habicht'e göre döküman M.Ö. 238'den erkene tarihlenememektedir⁴⁵³.

Nagidos Kararnamesi, Kilikia Arsinoe'sinin ne zaman kurulduğuna dair kesin bilgiler vermekte ve Nagidos'un konumunun Ptolemaioslar politikası içerisindeki stratejik önemini göstermektedir⁴⁵⁴. Şehir Kilikia'daki Ptolemaios hakimiyeti esnasında, önceki bir vali tarafından; Aspendoslu (Belkıs) Apollonios'un oğlu Aetos tarafından (19. - 20. satırlar) kurulmuştur. Şehrin kuruluşu M.Ö. 279'dan sonra, Arsinoe'nin ölümünün ardından (M.Ö. 270'de) olmuş olmalıdır. Ancak şehir sadece II. Ptolemaios (Philadelphos)'un ölümünden önce değil (M.Ö. 246) ayrıca Kilikia'daki mallarını II. Suriye Savaşı'nda Seleukoslar'a kaptırmadan önce (M.Ö. 260-253) varolmuş olmalıdır. Bununla beraber eğer, Zenon arşivine dahil bir mektupta adı geçen Arsinoe, Pamphylia'daki değil de bahsi geçen Arsinoe ise M.Ö. 257'de kurulmuş olması olası görünmektedir. Bu açıdan bakıldığında M.Ö. 257'de bölge hâlâ II. Ptolemaios (Philadelphos)'un ellerinde olmalıdır. Theokritos Kilikia'nın bu bölümlerinin bir kez II. Ptolemaios (Philadelphos)'a ait olduğunu söyler⁴⁵⁵ ve Kilikia'daki Arsinoe ve Berenike yerleşimlerinin kuruluşunun ona atfedildiğini belirtir. Bahsi geçen şehirler M.Ö. 279-253 yılları arasında bir tarihte kurulmuş olmalıdır. Arsinoe ve belki de Berenike, Ptolemaioslar Valisi Aetos tarafından bölgenin kaybından önce kurulmuştur. M.Ö. 260'ları gösteren bir tarih

⁴⁵³ Habicht, **a.g.e.**, s.263.

⁴⁵⁴ Durugönül, **a.g.e.**, s. 7.

⁴⁵⁵ Theokr. (The Panegyric of Ptolemy), XVII. 88 bkz. TE 1.

muhtemelen doğrudur.

Bölge M.Ö. 246'da Ptolemaioslar'a geçtiğinde, babasının işini tamamlamak bir zamanlar babası şehri kurduğunda sahip olduğu konuma şimdi sahip olan Thraseas'a kalmıştır. Bu muhtemelen M.Ö. 230'larda (M.Ö. 238'den sonra) ya da M.Ö. 220'lerde gerçekleşmiştir.⁴⁵⁶ Zira Thraseas 220'lerin sonlarında hâlâ hayattadır ve politik olarak aktiftir. O esnada Ptolemaios isimli oğlu M.Ö. 219 yılının başlarında etkindir ve bu dönemde Arsinoe'de bulunan yazıt ailenin tarihine ışık tutmaktadır.

Yeni yazıtın 20. satırı ailenin kökeninin Pamphylia'daki Arsinoe olduğunu ortaya koymaktadır. Aspendos (Belkıs) uzun zamandır Ptolemaioslar'la bağı ile biliniyordu. Şehrin iyi bilinen kararnamelerinden biri, Kral Ptolemaios'un (I. ya da II.) şehri bilinmeyen bir düşmana karşı savunan ücretli askerlerini onurlandırmaktadır. Büyük miktarda Aspendos (Belkıs) vatandaşı gerek askeri gerek idari görevlerde yer alarak bunu kanıtlamışlardır⁴⁵⁷.

Nagidos daha çok Peloponnesos Savaşı'ndan İskender'e dek olan dönemde basılan sikkelerinden tanınmaktadır. M.Ö. 4. yüzyılın sonlarına ilişkin bir Samos Genelgesi oradan iki kardeşi iki kent arasında mevcut herhangi bir bağa değinmeden onurlandırmaktadır.

A. H. M. Jones Kilikia Arsinoe'si ile Nagidos'un aynı yer olduğunu iddia etmektedir. Ancak bu görüşe Strabon'a dayanan Magie tarafından itiraz edilmiştir. Bahsi geçen son yazıt ise 3. yüzyılın sonlarında bu iki şehrin bir arada olduğunu ispatlamaktadır.

Aydınoğlu'na göre, Arsinoe'nin Nagidos'un olanaklarından yararlanılarak geliştirilmek istenmesiyle ilgili olarak yapılanların yazıtta açıkça belirtildiğini vurgulayarak Nagidos'un, topraklarının bir bölümünü Arsinoe yerleşimcilerine

⁴⁵⁶ Ager, **a.g.e.**, s.128; H. Mattingly, "Athens Between Rome", **Hellenistic Constructs**, University of California Press, California, 1997, s.129.

⁴⁵⁷ Habicht, **a.g.e.**, s. 265.

vermeyi kabul etmesi ile Arsinoe'nin Nagidos'un akropolü olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, Hellenistik Dönem'deki kolonizasyon sürecinde, eğer daha önceden varolan bir kentin yanına koloni kurulduysa sürecin genelde koloninin o kentin içinde asimile olması ile devam ettiği görüşüne dayanarak Arsinoe örneğinde de bunu gözlemlemenin mümkün olduğunu belirtmekte ve Nagidos yazıtından da anlaşıldığına göre, bu asimilasyon çabasının, koloni olan Arsinoe'ye Nagidos ile eşit haklar sağlamak şeklinde gerçekleştirilmeye çalışıldığını vurgulamakta ve Isopolitea uygulamasını Arsinoe yerleşimcilerinin Nagidos vatandaşı olmaya başladıklarının açık bir göstergesi⁴⁵⁸ olarak yorumlamaktadır. Ancak bu noktada, buradaki uygulamanın tam olarak 'asimilasyon' tanımını karşılayıp karşılamadığı ya da asimilasyonun hedeflenip hedeflenmediği konusunun net olmadığı düşünülebilir. Keza Ptolemaioslar, Arsinoe'nin kuruluşunda köklü bir kent olan Nagidos'u kendilerine çekme ve imkanlarından faydalanma amacını gütmüş olsalar bile, 'farklı kökenden gelen azınlıkları veya etnik grupları, bunların kültür birikimlerini, kimliklerini baskın doku ve yapı içinde eriterek yok etme' anlamı taşıyan 'asimilasyon'⁴⁵⁹ kavramının altının tam anlamıyla doldurulmamış olabileceği ve 'isopoliteia'⁴⁶⁰ ile ancak politik anlamda bir kaynaşmaya gidilmiş olabileceği de öngörülebilir seçenekler arasında yer almaktadır. Zira isopoliteianın da asimilasyonun kuşku götürmez bir kanıtı olarak görülemeyeceği açıktır.

Bunların dışında, koloniyi bir polis olarak geliştirebilmek için gerekli şartlar arasında, koloninin eski bir kentin yakınına kurulması ve ona çeşitli haklar sağlanmasının yanı sıra koloninin nüfusunun çoğaltılması ve bununla bağlantılı olarak artan nüfusu kapsayabilecek oranda savunma yapılarının da genişletilmesi de bulunmaktadır. Nagidos yazıtında, Arsinoe'ye yeni göçmenlerin getirilmesinin kararlaştırıldığı belirtilmektedir. Bununla birlikte bu nüfusu kapsayacak bir savunma yapısının yapıp yapılmadığı Arsinoe'nin lokalizasyonu sağlanamadığı için

⁴⁵⁸ Aydınoğlu, a.g.e., s. 175.

⁴⁵⁹ TDK Genel Sözlük, Çevrimiçi:

<http://www.tdk.gov.tr/TR/Genel/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=asimilasyon>, 26 Nisan 2010.

⁴⁶⁰ Isopoliteia: Bir ya da daha fazla kent devleti arasında meydana gelen bir anlaşma türüdür. Buna göre, anlaşma imzalandığında bir şehrin vatandaşı otomatik olarak diğer şehrin de tüm haklara sahip vatandaşı haline geliyordu.

bilinememektedir. Ancak Aydınoglu, böyle bir savunma yapılanmasına gidilmiş olma ihtimalinin söz konusu olduğu düşünöldüğünde bunun izlerini günümüzde tespit edilebilmesi ve bu bölgenin Arsinoe olarak adlandırılabilmesi gerektiğini belirtmektedir⁴⁶¹.

Bu tartışmalar devam etmekle birlikte yazıtın III. Ptolemaios (Euergetes) dönemine ait olması Arsinoe ve Nagidos arasındaki bağı açıklamakta önem taşımaktadır. Çünkü anılan tarihlere ve hemen sonrasına ait olması gereken savunma yapılanmalarının izlerini Nagidos akropolisinde görmek mümkündür. Nagidos akropolisinin doğu yamacında gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında kentin sahip olduğu ve M.Ö. 5. yüzyıl sonuna tarihlenen savunma sisteminin çok yoğun eklentilerle desteklenmiş olduğu ortaya çıkarılmıştır. Böylece Nagidos'ta M.Ö. 3.yüzyıl sonuna kadar bir imar etkinliğinin göröldüğü anlaşılmaktadır. Bu etkinliklerden ve destek duvarlarından oluşan imar etkinliğinin ise III. Ptolemaios (Euergetes) dönemindeki yazıtla birlikte başlamış olması da mümkün olmaktadır. Nagidos akropolisinin sur duvarları üzerinde, daha küçük ve düzensiz taşlar kullanılarak inşa edilen bu yapıların, kentin sur yapılarını güçlendirmek ve genişletmek için yapılmış oldukları görölmektedir. Nagidos yazıtından hemen sonra kentte görölmüş olması muhtemel bu imar etkinlikleri Arsinoe yerleşimcilerini bu kente konumlandırmalarıyla bağlantılı olmalıdır ve buraya taşınan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için yapılmış olmalıdır. Yukarıda da sözü edildiği gibi bu yazıtla birlikte Arsinoe yerleşimcilerine Nagidos ile isopoliteia hakkı sağlanarak Nagidos'un vatandaşı olmaları sağlanmıştır.

Yeni kurulan bir kente savunma yapıları inşa edilmesi gerekirken eski kentteki savunma yapılarının desteklenmesi ve geliştirilmesi, eski kentin öneminin ve kapasitesinin artırılmasıyla açıklanabilir. Koloni için bir kent merkezinin tercih edilmesinin ise, savunma için o kentin akropolisi ya da kalesinin kullanılmasıyla bağlantılı olduğuna yukarıda değinilmişti. Böylece Arsinoe'nin Nagidos'un imkanlarından yararlanmak amacı taşıdığını anılan dönemlerde Nagidos ile Arsinoe'nin karıştığını ve Arsinoe'nin Nagidos içinde kaldığını söylemek mümkün

⁴⁶¹ Aydınoglu, a.g.e., s. 175.

olabilir. Arsinoe sadece bir askeri garnizon olarak var olmuş ve Ptolemaios donanmasına hizmet etmiş, bununla birlikte Ptolemaios varlığı Nagidos'un içinde devam ettirilmiştir. Arsinoe yerleşimcilerine verilen Nagidos ile eşit haklar ise tamamen bu koloniyi Nagidos'un imkanlarını kullanarak geliştirme çabasının bir ürünü olmalıdır.

Böylece bölgede daha önceden varolan bir kentin yanında askeri bir garnizon olarak kurulmuş olan Arsinoe, eski kentin içinde asimile olmuştur. Benzer bir örnek olarak Ptolemaioslar'ın bölgede kurdukları bir diğer koloni Berenike de Kelenderis'in (Aydıncık) yanında kurulmuştur. Elde yazılı kaynak bulunmaması ve kesin lokalizasyonunun sağlanamamasına karşın Berenike ve Kelenderis arasında Nagidos ve Arsinoe örneğindeki gibi bir süreç yaşandığını düşünmek olasıdır.

Berenike'nin lokalizasyonu ile ilgili çeşitli görüşler vardır. Antik yazarlardan Stephanos'un Kilikia'da bir Berenike'den bahsettiği bilinmektedir. Stadiasmos, onun bir kolpos'a (demirleme yeri) sahip olduğu ve Kelenderis yakınlarında Psyrgia ile Kelenderis arasında yer aldığını aktarır. Aynı şekilde Heberdey - Wilhelm de Berenike Koyunun Psyrgia ve Kelenderis arasında olduğunu söyler. Ruge onu Kelenderis'in doğusuna yerleştirmektedir. Son araştırmalar sonucunda ise Zoroğlu Berenike'yi Kelenderis'in 15 km. doğusunda yer alan bugünkü Büyükeceli'ye yerleştirmiştir. Burada dayanak noktası, Ptolemaioslar'ın dağlardaki Meydancikkale'ye (Gülнар) bir garnizon yerleştirmiş olması ve koloninin de bu garnizonla bağlantıyı sağlayacak uygun bir koyda aranması gerekliliği görüşüdür⁴⁶².

Octave Gueraud tarafından son kez 1931'de yayınlanan ve M.Ö. 221'e tarihlenen bir papirüs Apollodoros'tan söz etmektedir ve kendisi "Nagidos'lu Khrysermos'un ordusu" olarak geçmektedir. Apollodoros Arsinoe nome'unda (idari bölgesinde) bir kleros (birlik) sahibidir ve orada Ptolemaios'a (Philadelphos) ya da (Euergetes) bir gymnasium adamıştır; daha sonra mallarını Polykleitos'a bırakarak ölmüştür. Gymnasium M.Ö. 232/231 yıllarında çürümeye bırakılmıştır. Gueraud, Pisidia Selge'sindeki Artemidoros'tan söz eder ki bu kişi de Khrysermos birliğine

⁴⁶² Aydınöğlu, a.g.e., s. 175; Zoroğlu, a.g.e. s.376-377.

dahildir ve M.Ö. 252/251 yıllarında bir kleros almıştır.⁴⁶³

Bozyazı’da keşfedilen iki yeni yazıt Apollonios oğlu Aetos tarafından zaptedilen Kilikia Arsinoe’sinin stratejik bir noktaya kurulduğunu göstermektedir ve bu yarımadaanın Beaufort ve Heberdey tarafından tanımlanan topografisiyle örtüşmektedir⁴⁶⁴. Aetos yarımadaanın doğu tarafından “Küçük Körfez”e yelken açmış ve tepeleri almış görünmektedir. Ayrıca Softa Kale’nin⁴⁶⁵ güçlü bir pozisyonuna sahip olduğu da açıktır.

Bu ayrıca Akdeniz’de Arsinoe’den sonra isimlendirilen kentlerin tarihi ile de örtüşmektedir. L. Robert pek çok Arsinoe’yi gezerek incelemiş ve onların liman olarak ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Bütün bunların üzerinde Khios Arsinoe’si (Modern Saint Nicholas) Attik sahilin karşısındaki Koressia’nın avantajlı bir limanıdır. Robert, II. Arsinoe’den sonra adlandırılan şehirlerin yeniden kurulan şehirler olduğu savını da güçlendirmiştir;⁴⁶⁶ ancak bu Kilikia Arsinoe’si için geçerli görünmemektedir.

Pamphylia Arsinoe’sinin ise iki yazıttan bilindiğine dair genel bir kabullenme vardı. Ancak Arsinoe bir Zenon Papirüsü’nde de anılmıştı. Sadece Nagidos ile Kilikia Arsinoe’sini birleştirmek ve tek şehir olarak kabul etmek isteyen A. H. M. Jones “Arsinoe”nin “Küçük Gibraltar” yani Korakesion (Alanya) için geçici bir isim olduğunu ileri sürmüştür. Bean ve Mitford bu konuda Jones’tan daha olumludur ve şunları söylemektedirler “Mutluyuz ki Jones, Strabon’un Ptolemaioslar’a ait kaynağı kritik etmeksizin kullanması sonucu iki ayrı şehir haline getirdiği kentin aslında tek olduğu konusundaki fikrinde haklıdır.” Nitekim bahsi geçen yazıt Strabon’un Nagidos ve Arsinoe’yi iki ayrı şehir olarak kabul edişini doğrulamıştır⁴⁶⁷.

Strabon tarafından dile getirilen Korakesion (Alanya) ve Arsinoe arasındaki

⁴⁶³ Habicht, **a.g.e.**, s.258.

⁴⁶³ Habicht, **a.g.e.**, s.258.

⁴⁶⁴ Habicht, **a.g.e.**, s.258.

⁴⁶⁵ Hild-Hellenkemper, **a.g.e.**, s. 198.

⁴⁶⁶ Varolan bir kenti yeniden adlandırma uygulaması en az Büyük İskender dönemine kadar gitmektedir ve Hellenistik dönemin sıradan bir alışkanlığı olmuştur, Mueller, **a.g.e.**, s. 9..

⁴⁶⁷ Habicht, **a.g.e.**, s. 260.

Hamaksia (Sinekkalesi) konusundaki belirsizlik de hâlâ çözülememiştir ve çoğunlukla buranın önemli bir yerleşim olan ve Korakesion'un (Alanya) batı-kuzeybatısında yer alan Sinek Kalesi olduğu düşünülmüştür. Ancak yazıtlarda bu bilgi doğrulanmamıştır.

Kilikia'daki Ptolemaios mülkleri Bagnall tarafından 1976'da incelenmiştir. Pamphylia ve Kilikia'daki etnikler bir İskenderiye Yazıtı'nın parçalarında ortaya çıkmıştır. Yazıt harf karakterlerine göre 3. yüzyıla aittir. Robert, Kilikia şehirleri arasında Korakesion'un (Alanya) kuzey-kuzeybatısında, 40 km. mesafede bulunan Ka(sai) (Asar tepe) ve ayrıca Kes(stros) sahilde, Selinus'un (Gazipaşa) ya da Ke(nnatis)'in güneydoğusunda olduğunu söyler. Şehir kesin olarak yerleştirilememiş olmakla beraber Olba civarında yer aldığı düşünülmektedir. Fransız arkeologlar Kelenderis'in Kuzeydoğusunda sahilden 15 km. uzakta Meydancık Kalesi'ni ortaya çıkarmışlardır. Buluntular arasında Ptolemaios (Euergetes), Berenike ve çocukları onuruna dikilen bir ithaf yazıtı da yer almaktadır. Yazıt Aspendoslu (Belkıs) biri (Meas) tarafından dikilmiştir; bu şehir tıpkı diğer pek çok Ptolemaios kumandanının ya da memurunun olduğu gibi aynı zamanda Aetos ve Thrases'in da öz şehridir.

Şehirde III. Ptolemaios (Euergetes) dönemine tarihlenen 5.000 sikkenin ortaya çıkışı da oldukça dikkat çekicidir. Şehir sahilden iç kesimlere giden önemli rotalara kumanda edebilen bir yere çok iyi yerleştirilmiştir ve bu göstermektedir ki Dağlık Kilikia'daki Ptolemaios (Euergetes) malları sadece sahil boyunca savunulabilir yerleşimler değil yerleşim ve rotalardan oluşan bir ağ şeklinde idi⁴⁶⁸.

Kentin isimlendirilmesi konusunda ise K. Mueller'in "Settlements of the Ptolemies" isimli çalışmasında yaptığı tespitler ve değerlendirmeler dikkate değerdir, buna göre Ptolemaios yerleşimlerinde kullanılan isimlerin %85'i ilk isimle, %13 ü epitle, %2 si ise kült ünvanlarıyla isimlendirilmiştir. Bu kapsamda Ptolemaios kralları ve yöneticileri arasında Ptolemaios ve Kleopatra en sık rastlanandır⁴⁶⁹, Arsinoe ise bu sıralamada üçüncülüğe sahiptir⁴⁷⁰. Ancak kentlerin isimlendirilmesi

⁴⁶⁸ Habicht, **a.g.e.**, s.262.

⁴⁶⁹ Modern tarihçiler en az 14 Ptolemaios ve 8 Kleopatra saymaktadırlar.

⁴⁷⁰ Mueller, **a.g.e.**, s. 10.

konusuna gelindiğinde bunun tam tersi şekilde Arsinoe, Ptolemais ve Berenike'nin en sık rastlanan isimler olduğu görülmektedir. Sülale içinde en çok kullanılan isimlerden Kleopatra'ya atfen kurulan Kleopatra ve Kleopatris isimli kentler ise nadirdir ve bu isme sadece Mısır sınırlarındaki kentlerde rastlanmaktadır. Arsinoe ise tüm Mısır mülklerinde en çok rastlanan kent adı olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁷¹.

Marquaille için, Ege ve Küçük Asya'daki Arsinoe adlı kentler homojen bir grup oluşturmaktadır. Bunlar özeldir ve II. Ptolemaios (Philadelphos)un egemenliği altında II. Arsinoe'nin onuruna kurulmuşlardır ve Arsinoe kültü de Doğu Adeniz'de oldukça popülerdir. Tüm Arsinoeler bir demir atma yerine ve liman özelliklerine sahiptir ki bu durum II. Ptolemaios (Philadelphos)un thalassokrasisini güçlendirmeye yönelik stratejik kaygılarını destekler nitelikte özelliklerdir.

Marquaille, daha sonra Ege ve Küçük Asya'da iki grup Arsinoe olduğundan söz eder. İlk grup; Arsinoe Methena, Arsinoe Koressos ve Girit'teki Arsinoe Rethymna'yı kapsar. İkinci gruptakiler ise Arsinoe Patara, Pamphylia ve Kilikia'da iki Arsinoe ve Kıbrıs'ta üç Arsinoe'dir. Adı geçen kentlerin tümü Küçük Asya Sahilleri ile Kıbrıs'ı kontrol edip güvenliğini sağlıyorlardı. Diğer sülalevi yerleşimler ise (II. Arsinoe'den sonra adlandırılmayanlar) stratejik açıdan daha az öneme sahipti.⁴⁷²

Ptolemaioslar, hanedan isimlerini yeni kurdukları ya da eskiden varolan yerleşimlerin üzerine yapıştirarak izlerini bırakıyorlardı. Bu nedenle yukarıda da belirttiğimiz gibi Ptolemaioslar'a ait topraklarda, bol miktarda Arsinoe, Ptolemais ya da Berenike vardı. Bir çok vatandaş da etnik kökeniyle anılacağı zaman sadece Ptolemaisli, Berenikeli, ya da Arsinoeli olarak anılıyorlardı, kısacası kimliklendirme için de yine bu isimler kullanılmaktaydı⁴⁷³.

⁴⁷¹ Mueller, **a.g.e.**, s. 11.

⁴⁷² Mueller, **a.g.e.**, s. 157.

⁴⁷³ Mueller, **a.g.e.**, s. 32.

2-Berenike

Arsinoe kentinin incelenmesi esnasında altını çizdiğimiz gibi zaman ve politik şartlar sülalevi yer isimlerinin yayılışını ve dağılımını etkilemiş olsa da Ptolemaioslar'ın Mısır dışındaki mülklerinde kullandıkları isimler Arsinoe, Berenike, Philoteris ve Philedelphia ile sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda Kilikia Bölgesinde inceleyeceğimiz Ptolemaioslar'a ait ikinci kent I. Ptolemaios (Soter)'in karısı olan ve M.Ö. 279'daki ölümünden sonra tanrıçalaştırılan I. Berenike'nin adının verildiği düşünülen Berenike'dir.⁴⁷⁴

Ancak Zoroğlu, bu noktada Ptolemaioslar'ın amacının sadece 'deniz üslerine sahip olmak' olması durumunda neden Berenike ve Arsinoe gibi yeni kentler kurulacağına Kelenderis (Aydıncık) ve Nagidos (Bozyazı) gibi eski ve güçlü kentleri işgal edip buraların büyük limanlarından faydalanmadıklarını incelemiş ve bu soruya şöyle bir açıklama getirmiştir; Kelenderis (Aydıncık) ve Nagidos gibi eski kentler Hellenistik Dönem'de de hâlâ eski güçlü konumlarını sürdürmekteydiler ve Ptolemaios Sülalesi'nin bu ilk yöneticileri onların düşmanlıklarını kazanmak yerine desteklerini sağlayarak kendileri ile Seleukoslar arasındaki uzun mücadele esnasında bu kentlerin yakın dostu ve müttefiği olma ayrıcalığını elde etmişlerdir. Bu bağlamda söz konusu limanların yakınında, iç bölgelere ulaşım bağlantısının bulunduğu iki koya, özellikle askeri amaçlı küçük üs kentler kurmuşlardır. Bahsi geçen eski kentler, Persler zamanında olduğu gibi, kısa bir sürede de olsa egemenliklerini korumuşlar ve bu durumu, kendi eski düzenlerine, bir başka deyişle, ticari yaşamlarının tüm aktivitelerine herhangi bir zarar gelmeden ve Mısırlılar'ın yakın dostu olarak, onların koruması altında sürdürmüşlerdir. Dışarıdan gelen gücün, Dağlık Kilikia'yı elinde bulundurması hem burada yaşayan halkla iyi ilişkiler içinde olmasına hem de belli bir askeri gücün bu eski kentler dışında bir garnizonda barındırılmasına bağlıydı. Dağlık Kilikia'daki Pers Dönemi bu uygulamanın en iyi bilinen örneğidir. Böylece Ptolemaioslar'ın Akdeniz kıyısında kurduğu limanlar olan Arsinoe ve Berenike'den başka, kendilerinin kurduğu bir kent olmasa da, Taşeli Platosu'nda adının Luvice Kirşu olması olasılığı üzerinde durulan Meydancikkale'yi (Gülнар) tam anlamıyla

⁴⁷⁴ Mueller, **a.g.e.**, s. 11.

işgal ederek, burada bir askeri güç barındırdıkları anlaşılmaktadır⁴⁷⁵. Meydancikkale’de (Gülнар), Fransız kazıları sırasında bulunan ve Meas tarafından Ptolemaios (Euergetes), karısı Berenike ve çocuklarını kutsayan, onların adına bir gymnasiumun kurulduğunu anlatan bir yazıt bu konuda önem taşımaktadır.⁴⁷⁶

Kısacası Ptolemaioslar bölgeye geldiklerinde, bölgenin iki eski kentinin statüsünü bozmadan, kendi askeri amaçları için iki koy seçerek buraya kraliçelerinin adlarını verdikleri üsler kurmuş ve bölge üzerindeki denetimleri için, asıl askeri güçlerini yayladaki eski Pers garnizonunda, Meydancikkale’de (Gülнар) bulundurmuşlardır.

Durum bu haliyle kabul edildiğinde Ptolemaiosların bu kentlerle oluşturduğu yakınlığın İskenderiye’de bulunan elçiler gibi göstergelerine ihtiyaç duyulacaktır. Bu yönde bazı arkeolojik kanıtlar vardır. Şu anda Brooklyn müzesinde bulunan bir Hadra Hydriası üzerinde “Yıl 31 (M.Ö. 254, Ptolemaios (Philadelphos)’un 31. Yönetim yılı) Audnaios ayında (Şubat sonu, Mart başı) Kelenderisli ... oğlu Tykhon” biçiminde bir yazıt bulunmaktadır ve bu vazoyu yayınlayan B. F. Cook’un yorumuna göre, bahsi geçen Hydria, İskenderiye’de elçi olarak bulunurken ölen Kelenderisli Tykhon’un külleriyle birlikte doğduğu kente gönderilmiştir. İskenderiye dışında bulunan tarihlenebilir bir kaç yazılı örnekten biri olan bu Hadra hydriası, olasılıkla Kelenderis’te bir mezara konulmuştur. Tykhon’un küllerinin ülkesine gönderilmesindeki bu ilgi, biraz önce söylediğimiz Mısır - Kelenderis ilişkilerinin II. Ptolemaios’un zamanında oldukça yakın olduğunun bir kanıtı sayılabilir.⁴⁷⁷ Bunun gibi 1974 yılında Kelenderis’te bir inşaat sırasında bulunan ve şimdi Silifke müzesinde sergilenen II. Ptolemaios (Philadelphos)’un altın tetradrahmileri de bu yakın ilişkinin bir başka önemli belgesi olarak kabul edilebilir.⁴⁷⁸ Kelenderis gibi, Nagidos’un da Mısır ile benzer şekilde ilişkilere sahip olduğu belgelenebilmektedir.⁴⁷⁹

⁴⁷⁵ Zoroğlu, **a.g.e.**, s. 374.

⁴⁷⁶ Laroche-Davasne 1981, 359-360.

⁴⁷⁷ Zoroğlu, **a.g.e.**, s. 375.

⁴⁷⁸ Davasne, **a.g.e.**, s. 407-409.

⁴⁷⁹ Kirsten, Opelt **a.g.e.**, 55-56; Jones, Habicht **a.g.e.**, s. 317-346.

III. Ptolemaios ve IV. Ptolemaios'un dikkate değer bir valisi olan Aspendoslu Aetos oğlu Thraseas M.Ö. 220'lerin sonlarında tıpkı babasının 20 yıl önce yaptığı gibi Kilikia'yı yönetmiştir. M.Ö. 224/3 civarlarında ise Atina vatandaşı olmuş ve Ptolemais kabilesine kayıt olmuştur. Oğlu Ptolemaios M.Ö. 219-217 yıllarındaki savaşta IV. Ptolemaios'un idaresi altında Antiokhos'a karşı mücadele etmiştir. Ayrıca Thraseas'ın bizzat kendisi M.Ö. 217 yılından sonra muhtemelen de M.Ö. 209-204 yılları arasında Koile Suriye'yi (Lübnan ve çevresi) idare etmiştir. Bu sürede muhtemeldir ki kendisi sarayda büyük nüfuz sahibiydi ve hem Kilikia hem de Koile Suriye'de iyi ilişkilere sahipti.

Bütün bu veriler ışığında denebilir ki, Hellenistik çağın başlarında Seleukoslar'ın Kalykadnos'un (Göksu Nehri) batısında fazla hissedilmeyen etkileri, özellikle Kıbrıs'ın fethinden sonra, Ptolemaioslar'ın Dağlık Kilikia kıyılarında bazı üsler elde etme isteklerine katkıda bulunmuş ve Kelenderis (Aydıncık) ve Nagidos gibi kentlerin yakınlarında, onların özgürlüklerine dokunmadan ve Dağlık Kilikia'nın liman olmaya çok elverişli olmasa da yine de iyi birer demir atma yeri olan iki koyunda, Berenike ve Arsinoe kentlerini kurmuşlardır. Zira Kıbrıs'ın tam karşısındaki en uygun limanlar ve koyların Dağlık Kilikia'nın orta kesimlerinde bulunması dolayısıyla Ptolemaioslar'ın buralarda deniz üslerinin bulunması bir bakıma zorunluydu.⁴⁸⁰

Daha önce de belirtildiği gibi Ptolemaioslar, Dağlık Kilikia sahillerinde kolonizasyon faaliyeti gösterirken dikkat ettikleri hususlardan biri de koloni şehirlerini büyük kentlerin yanına kurmak olmuştur. Büyük İskender'in gelişinden önce, Dağlık Kilikia Bölgesinde iki önemli kent bulunmaktadır ve bize göre, bunlardan biri olan Nagidos'un yanında Arsinoe kurulurken diğer önemli kent olan Kelenderis'in (Aydıncık) yanında da Berenike'nin kurulmuş olması gerekmektedir⁴⁸¹.

Berenike ve Arsinoe kentlerinin kuruluşunun en erken tarihlenmesi için Zoroğlu M.Ö. 289-288 yılını yani Ptolemaios (Philadelphos)'un kızkardeşiyle

⁴⁸⁰ Cohen, *a.g.e.*, s. 55.

⁴⁸¹ Aydınöğlu, *a.g.e.*, s. 178.

evlendiği yılı, en geç olarak da M.Ö. 254 yılını önermektedir⁴⁸². Berenike 270 yılında öldüğünde ve tanrıçalaştırıldığına göre, bu kentlerin kurulma tarihinin 270-260 arasında olması büyük bir olasılıktır.⁴⁸³ Bu tarih aynı zamanda, Arsinoe yazıtında sözü edilen ve II. Ptolemaios'un hizmetinde bulunan Aspendoslu Aetos'un bu bölgeyi kral adına işgal ettiği tarih olması olasılığını da güçlendirmektedir. Doğal olarak Pamphylia ve belki de Batı Dağlık Kilikia, Orta Dağlık Kilikia'dan çok önceleri Ptolemaioslar'ın ülkesine katılmıştı. Sonraları başka bir Pamphylia'lı strategos olan Ptolemaios ise, Büyük Antiokhos'un hizmetinde tüm Orta Dağlık Kilikia'nın Seleukoslar'a bağlanmasını sağlamıştır.⁴⁸⁴

Nagidos içinde Arsinoe'nin asimilasyona uğramış olması gibi Berenike'nin de Kelenderis dahilinde asimilasyona uğradığı düşünülmektedir. Bununla birlikte Arsinoe ve Berenike büyük ölçüde askeri yerleşim karakteri taşımış ve varlıklarını civarlarındaki büyük yerleşim birimleri sayesinde sürdürmüşlerdir.⁴⁸⁵ Bu durumun sebebi olarak da yapılaşmanın kolonide değil anakentte oluşması görülmektedir.

M.Ö. 2. yüzyıl başlarındaki bu olay Toroslar'ın kuzeyinde gücün yitiren Seleukoslar'ın Orta Dağlık Kilikia'yı işgal etmelerinin ve yıkımlarının da başlangıcını oluşturmuştur.⁴⁸⁶

⁴⁸² Zoroğlu, **a.g.e.**, s. 376; Magie, **a.g.e.**, s. 1156.

⁴⁸³ Jones - Habicht, **a.g.e.**, s. 337; J.R. Green, "Paphos ve İskenderiye Tiyatroları", **İskenderiye Kütüphanesi**, Çev. E. Böke, İstanbul, 2004, s.146.

⁴⁸³ Kirsten-Opelt, **a.g.e.**, s. 59.

⁴⁸⁴ Kirsten-Opelt, **a.g.e.**, s. 59.

⁴⁸⁵ Aydınoğlu, **a.g.e.**, s. 178.

⁴⁸⁶ Zoroğlu, **a.g.e.**, 376; Jones-Habicht, **a.g.e.**, s. 345-346.

D- Kilikia'da Mısır Kültleri ve Yayılımı

1-Isis, Horus ve Harpokrates Kültleri

Isis'e büyük İskender döneminden önce Yunanistan ve Hellen kolonilerinde tapılmakla birlikte Ptolemaioslar zamanında popülaritesi iyice artmıştır⁴⁸⁷. Isis, Mısır'da en çok tapınılan tanrıça⁴⁸⁸ olarak Roma İmparatorluğu Dönemi'nde de önemini korumuştur. En önemli özelliği bereket sembolü olarak ve yaşam veren tanrıça sıfatı ile doğanın, tarımın, kadınlığın, anneliğin ve doğumun koruyucusu olmasıdır; oğlu Horus'un da hayvanların koruyucusu, askerlerin öncüsü, bereketin sembolü, "ideal çocuk" ve "yalnız çocukların koruyucusu" sıfatlarını taşıması bu ikiliyi kısa zamanda sevilen bir grup haline getirmiştir. Özellikle anne sevgisi, bu grup ile en iyi şekilde temsil edilmiş oluyordu. Isis bir yandan tarla ve ekin tanrıçası Renenutet'i yani Hellen dinine Thermuthis olarak geçen tanrıçayı temsil etmiş, bir yandan da Hellenler tarafından Demeter ile eş değer tutulmuştur. Isis ayrıca Aphrodite ve Tykhe ile eşdeğer tutulup bir Hellen tanrıçası olarak da "Isis Basileon" tacını, yani inek boynuzu ile çevrelenmiş güneş diskini başında taşır şekilde betimlenmiştir. Isis kültü anılan bu önemli özellikleriyle Hellen ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde kabul görmüş ve hızla Nil Nehri kıyılarından Akdeniz kıyılarına, Roma'ya ve buradan da Roma İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde bulunan topraklara doğru yayılmıştır. Ptolemaioslar tarafından yapılan çok önemli Isis şenlikleri bu kültün uzun bir ömür kazanmasını sağlamıştır. Böylelikle çocuğu ile birlikte olan veya onu emziren anne, Nil Nehri'nin taşması veya hasat zamanları Hellen ve Roma dünyasına girmiştir. Bu da eski inançları ile yetinmeyen 'evrensellik arayan' Hellenistik Dönem insanları için Mısır Dini'nin sunmuş olduğu bulunmaz bir fırsatı oluşturmuştur.

⁴⁸⁷ L. H. Martin, **Hellenistic Religions**, Oxford University Press, Oxford, 1987, s. 72 vd.

⁴⁸⁸ Frankfort, **a.g.e.**, s. 126.

Mısırlı yöneticilerin kendilerini Mısır tanrılarıyla özdeşleştirme geleneği çok eski dönemlere dayanmaktadır. Ptolemaioslar da, Horus'ta kralı, Isis'te kraliçeyi görmüşlerdir. Mısır Hellen ilişkileri aslında I. Psammetikhos'un Hellen ve Karia tüccarlarıyla yaptığı işbirliğiyle başlamıştır ve M.Ö. 620 yılında Naukratis kurulduğunda zaten Mısır ve Hellenler'in inandıkları tanrılar özdeş olmuştur. Isis'in Hellenler tarafından kabul edilmesi ve kendilerine göre yorumlanmasının başlangıçları da burada aranmalıdır. İskenderiye Mısır'da Hellen monarşisinin varlığının kendini gösterdiği ilk Hellen şehri olmuştur. İskenderiye'de yaşayan bu yeni yöneticiler Ptolemaioslar, Mısır ve Hellen dinine ortak olarak hitap edebilecek bir din yaratmışlar ve Isis bu yeni oluşum içerisinde önemli bir yer almıştır.⁴⁸⁹

II. Ptolemaios (Philadelphos) Dönemi'nden itibaren Isis ve Osiris Hellen vatandaşları için olduğu kadar Mısır vatandaşları için de özellikle İskenderiye'de kurtuluş ümidi olmaya başlamıştır. Ancak D. Magie 1953 yılında yayınlanan "*Egyptian Deities in Asia Minor in Inscriptions and on Coins*" adlı makalesinde, Küçük Asya'nın güney kıyılarında, Lykia'nın doğu tarafından Kilikia'ya kadar Ptolemaios (Philadelphos) tarafından Mısır yönetimine sokulan bölgelerde, Roma İmparatorluk dönemine kadar Mısır tanrılarına tapıldığına dair çok az kanıt bulunduğunu söylemektedir⁴⁹⁰.

Mısır etkisi, III. Ptolemaios (Euergetes) tarafından Ptolemaioslar'ın ana coğrafyalarından daha uzaklara taşınmıştır. Yaptıklarını anlatan bir yazıtta Lykia ve Karia'nın yönetimini babasından aldığı ve kendisini Kilikia, Pamphylia, Ionia ve Hellespontos'un sahibi yaptığını ilan etmektedir⁴⁹¹.

Komşu bölge Pamphylia'ya ait Aspendos'ta (Belkıs), Serapis (ayakta ya da otururken, Kerberos ile birlikte), Isis Pelagia ve Harpokrates figürlerine geç 2. ve 3. yüzyıl sikkelerinde rastlanmaktadır. Ancak Kilikia Sahilleri'nde Mısır tanrılarının kültlerine ait yazıtsal kanıt mevcut değildir. Uzak iç kesimlerde ise Modern Sis

⁴⁸⁹ Durugönül, **a.g.e.**, s. 357.

⁴⁹⁰ D. Magie, "Egyptian Deities in Asia Minor in Inscriptions and on Coins", **AJA**, Vol. 57, No.3, 1953, s. 177.

⁴⁹¹ CIG, 1527.

Kasabası yakınlarında Roma İmparatorluk Dönemi'ne dair Serapis, Isis ve onlarla ilişkili on bin tanrı ve tanrıçaya sunulmuş bir şükran yazıtı vardır.

Bölgede küllere dair buluntular da yazıtlar kadar olmasa da ne yazık ki son derece az sayıdadır ve bu nadir buluntulardan biri Nagidos'ta ele geçirilmiştir. Bahsi geçen bronz heykelcik S. Durugönül tarafından "Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları Nagidos" adlı kitapta incelenmiştir.

Heykelcikte Tanrıça Isis cepheden, taht üzerinde oturur şekilde verilmiştir (heykelcik 30cm'ye 12 cm. ölçülerindedir). Isis'in başında inek boynuzu bunun arasında güneş diski (Hathor boynuzu / basileon) ve altında Ureus yılanı bulunmaktadır ve kucağında çocuk Horus'u tutmaktadır. Horus ise insan vücutlu, doğan başlı olarak betimlenmiştir.

Isis ve Horus ikilisi genel olarak "Isis Lactans" (Emziren Isis) olarak anılır. Isis Lactans'ın en erken örnekleri Mısır'da üretilmiştir. Bu örneklerde Horus emme anında değil, Isis'in kucağında oturur veya yatar şekilde, karşıya bakarken verilmiştir. Ancak Isis'in sağ elini sol göğsüne doğru götürerek emzirmeye hazırlanma pozisyonunda tasvir edilmiş olması ona "Emziren" sıfatının vermesine neden olmuştur. Bu ikonografide Horus hep insan başlıdır. Böylelikle doğan başlı Nagidos Horus'u hem en erken örnekleri, hem de Hellenistik Roma İmparatorluk Dönemi örnekleri içerisinde bir istisna oluşturmaktadır⁴⁹².

S. Durugönül, eseri yukarıda değinmiş olduğu nedenlere dayanarak M.Ö. 1. yüzyıla tarihlenmektedir. Ayrıca Nagidos buluntusu, Isis-Horus ikilisinin Horus'un başını izleyicilere doğru çevirmiş olması ve bu ikonografide doğan başlı betimlenmesi sebebiyle, Nagidos tarihinde gelişen olaylarla ilişkilendirilerek bu eserin Hellenistik Dönem'e tarihlenmesi gerektiğini önermektedir.⁴⁹³ Makalede ayrıca, bahsi geçen bu buluntu nedeniyle Nagidos'ta bir Isis tapınağı beklemenin yerinde olmayacağını altını çizen Durugönül, benzer kutsal figürlerin Hellenistik Dönem'de evlerdeki kişisel tapınımlar için yapılmakta olduklarını da belirtmektedir.

⁴⁹² Durugönül, a.g.e. s. 356.

⁴⁹³ Durugönül, a.g.e. s. 360.

Dolayısıyla figürün kişiye ait inanç objesi olarak bir asker ya da tüccarın yanında Nagidos'a getirilmiş olması üzerinde durmaktadır.⁴⁹⁴ Bu dönemde II. Ptolemaios dönemine ait buluntu ve sikkelerin sayısındaki artışa rağmen bölgede herhangi bir Mısır kökenli tanrıya ait tapınağın izine rastlanmaması dolayısıyla buluntunun Ptolemaioslar döneminde bölgeye uğur olarak getirilmiş olması tezi akla oldukça yakın görünmektedir.

⁴⁹⁴ Durugönül, **a.g.e.** s. 360.

2-Serapis Kültü

I. Ptolemaios (Soter) bilindiği gibi Büyük İskender'in ölümünden M.Ö. 305 yılına kadar İskender'in, Arrhidaios'un ve İskender'in Roksane'den olan oğlu IV. Aleksandros'un varisi olarak ülkesini yönetmiş ancak M.Ö. 305 yılında kendisini firavun ilan etmiştir. Politikaları çerçevesinde Mısırlı ve Hellen danışmanlarının yardımıyla büyük ölçüde dini ritüellerin farklılığı ile ayrılan bu farklı etnik grupları birleştirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda Mısır'ın başkentinin Memphis'ten İskenderiye'ye taşınması esnasında, Serapis Kültü'nü de yeni başkente taşımış ve İskenderiye'deki Serapeion'da Mısırlı tanrılar ve onların kutsal hayvanlarının yanında Serapis için de, Isis, Osiris ve Harpokrates Tapınakları'nın yakınında bir tapınak inşa edilmiş⁴⁹⁵ ve içine Serapis'in 10 metre yüksekliğinde bir heykeli yerleştirerek Serapis'i İskenderiye kentinin tanrısı haline getirmiştir⁴⁹⁶. Ancak Serapis Kültü bu ad altında yerel Mısırlılar tarafından Mısır tapınaklarında tapım görmemiştir⁴⁹⁷.

Sayar "Kilikia'da Tanrılar ve Kültler" adlı makalesinde Mopsuhestia'da, şehir ve halk meclislerine hitaben, Roma İmparatorluk Dönemine ait blok bir taş üzerine yazılmış iki mektuptan söz etmektedir. Buna göre M.Ö. 83 yılında Sulla ve Lucullus tarafından, şehirdeki Isis - Serapis Tapınağı'na Hellenistik krallar tarafından sağlanmış olan dokunulmazlığın uzatılmasına değinildiğinden ve Epiphaneia'da incelemiş olduğu bir adak yazıtında Serapis Kültü'nün Zeus Keraunios Helios Kültü ile birlikte tapınım görmekte olduğuna işaret etmektedir.⁴⁹⁸

Bir yazıttan takip edilebildiği kadarıyla Taşkent'in doğusunda bulunan ve Olosada adını taşıyan bir Isauria Köyü'nde meydana gelen sınır sorunu Kolybrassus

⁴⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.; D. Arnold, **Temples of the Last Pharaohs**, New York/Oxford, 1999, s. 143 vd.

⁴⁹⁶ J. D. Mikalson, "Greek Religion: Continuity and Change in the Hellenistic Period", **The Cambridge Companion to the Hellenistic World**, Cambridge University Press, 2006, s. 210; Merkelbach, **a.g.e.**, s. 73.

⁴⁹⁷ Ellis, **a.g.e.**, s. 59.

⁴⁹⁸ Sayar, **a.g.e.**, s. 149.

Serapistae'nin araya girmesiyle çözülmüş ve bunun onaylanması amacıyla mevcut sınıra Serapis adına bir tapınak inşa ettirilmiştir. Serapis, Ptolemaioslar Dönemine ait bir tanrı olmasına rağmen paleografik olarak yazıtın Antoninuslar (M.S. 138-161) ya da Severuslar (M.S. 192- 235) dönemine ait olduğu düşünülmektedir⁴⁹⁹. Kilikia'ya bu kadar yakın bir bölgede bulunan bu tapınağın bu kadar geç bir döneme ait olması dikkate değerdir.

İ. Kızgut, büyük ihtimalle Abydos'ta bulunan bir yazıtta ölümler tanrısı olarak anılmasına ve Plutharkos'un Serapis'i doğrudan olarak Osiris'in versiyonu olarak addetmesine dayanarak⁵⁰⁰ Serapis'in Osiris ve Hades'in birleştirilmesiyle ortaya çıkmış olduğunu söylemiş olsa da⁵⁰¹ çoğunlukla kabul gören görüş Serapis'in Osiris ve Memphis'in kutsal boğası Apis'in birleşiminden oluştuğu yönündedir.⁵⁰² Ancak Hellenistik bir tanrı olması hasebiyle Osiris teması içeren betimlerde Hellen'deki eşdeğeri sayılabilecek Hades'in atribülerinden ve tasvirlerinden faydalanılmış olması şaşırtıcı değildir. Bu bağlamda Kızgut, Mısır'da tapınım görmeye başlarken yapılan ilk Serapis yontusunun Hades Serapis'e olduğunun altını çizmektedir⁵⁰³, Serapaion'da bulunan ilk Serapis heykelinde ve Hades Serapis olarak betimlenen tasvirlerde genel olarak Serapis sol elinde asa, başında kalathos ve sağ yanında oturan Kerberos ile betimlenmiştir⁵⁰⁴. Adına düzenlenen kült kıta Yunanistan ve İtalya'da hızla yayılmış, Küçük Asya üzerinde de özellikle Roma egemenliği sırasında çok ilgi görmüş ve geniş yayılım alanları bulmuştur.

Müzedeki kayıtlara göre Silifke buluntusu olarak değerlendirilen bir Serapis heykeli İsa Kızgut tarafından Olba'nın VII. sayısında ayrıntıları ile incelenmiş ve

⁴⁹⁹ T. B. Mitford, St. Andrews, "The Cults of Roman Rough Cilicia", **ANRW, II-18**, Walter de Gruyter, 1990, s. 2152.

⁵⁰⁰ J. E. Stambaugh, **Sarapis Under the Early Ptolemies**, Leiden, 1972, s. 36.

⁵⁰¹ İ. Kızgut, "Silifke Müzesi'nde Bronz Bir Baş ve Bronz Heykelcikler", **Silifke Müzesi Konferansları Kasım 2005- Nisan 2006**, Silifke, 2007, s. 106.

⁵⁰² Stambaugh, **a.g.e.**, s. 60.

⁵⁰³ İ. Kızgut, "Silifke Müzesi Bronz Heykelciklerine yansıyan Kilikia Tanrıları", **Olba**, VII, Mersin, 2003, s. 160.

⁵⁰⁴ G. J. F. Kater-Sibbes, **Preliminary Catalogue of Sarapis Monuments**, Leiden, 1973, s.1.

eser Kızgut tarafından Paris Ulusal Kütüphanesi'ndeki buluntu yeri belirsiz bir benzerinden yola çıkılarak M.S. 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir⁵⁰⁵.

Bahsi geçen heykelcik arkalıksız bir koltuk üzerine oturmakta, ayaklarını da tabure üzerine koymaktadır. Figür, yukarıya kaldırdığı sol eli ile asa tutmaktadır. Sağ elini de aşağı bir nesneye uzatır durumda betimlenmiştir. Başında kalathos bulunmaktadır ve sol eliyle kavradığı asa ile sağ elini uzattığı nesne kayıptır, oturduğu koltuk ise eksiktir⁵⁰⁶.

Kilikia Bölge'si sikkelerinde ayakta ya da oturur durumda görülen tanrının, bölgede ilk olarak ne zaman kabul gördüğü henüz açıklık kazanmamıştır. Serapis betili sikke örneklerinin komşu Pamphylia ve Pisidia bölgelerinde de bulunması, Akdeniz kıyısındaki ve iç kesim yerleşimlerinde bu kültün Roma İmparatorluk Dönemi'nde yaygın olduğunu göstermektedir⁵⁰⁷.

Aynı şekilde Adana'da da bir Serapis büstü ya da başı bulunmuştur, Anazarbos (Anavarza), Elaiussa (Ayaş), Epiphaneia, Flaviopolis (Kadirli) ve Olba'da (Uzuncaburç) Serapis büstü ve Isis birliktedir ve yüzleri birbirine dönük olarak ele geçmiştir. Anazarbos, Epiphaneia ve Olba'da Serapis oturmakta ya da yürümektedir. Tarsos'ta (Tarsus) Maximinus'a ait bir sikke oturan Isis ve başka bir tanrı arasında oturan Serapis gibi alışık olmadığımız tarzda bir kombinasyonu içermektedir.⁵⁰⁸

Diğer taraftan Pamphylia'da; Kilikia sınırındaki Hamaksia'da (Sinekkalesi), Mısır kökenli kültlerin varlığına dair yazıtlar ve pronaoslu bir Serapis Tapınağı olduğu bilinmektedir.⁵⁰⁹ Komşu kent Attaleia'da da Serapis başı ve Serapis'e, Perge'de sikkeler üzerinde Serapis ve Harpokrates figürlerine rastlanmaktadır.⁵¹⁰

⁵⁰⁵ Kızgut, **a.g.e.**, s. 160.

⁵⁰⁶ Kızgut, **a.g.e.**, s. 157.

⁵⁰⁷ Kızgut, **a.g.e.**, s. 161-162.

⁵⁰⁸ Magie, **a.g.e.**, s. 178.

⁵⁰⁹ CIG 4365.

⁵¹⁰ D. Magie, "Egyptian Deities in Asia Minor in Inscriptions and on Coins", **AJA**, Vol. 57, No.3, 1953, s. 177.

Hellen şehirleri İskender'i takip eden dönemde yeni tanrılara her zaman olduğundan daha açık olmalarına rağmen⁵¹¹, anlaşıldığı kadarıyla Kilikia bölgesinde, Hellenistik Dönem'in en karakteristik tanrılarında biri olan Serapis Hellenistik Dönem'den sonra bir popülerlik sağlamış gibidir.

⁵¹¹ D. Potter, "Hellenistic Religion", **Hellenistic World**, London, 2006, s.426.

3- Ptolemaioslar'ın Kilikia'daki Dinsel Etkileri

I. Ptolemaios (Soter) tahta çıkıp kendini firavun olarak taçlandırdıktan sonra ilk işi daha önce de belirttiğimiz gibi Hellen ve Mısırlı danışmanların yardımlarıyla ülke topraklarında yaşamakta olan ve çoğunlukla dini seramonilerindeki farklılıklarla ayrılmış olan çeşitli etnik grupları resmi Osiris Festivalleri ve kutsal bir takım ritüelleri barındıran yeni yıl kutlamaları ile bir arada tutmaya çalışmak olmuştur. Bu festivallere Hellen yöneticilerin baş tanrısı olan Serapis adına yapılanlar da dahildi. İskenderiye'deki Serapeion aslında Serapis adına yapılan ve içinde tanrının 10 metre yüksekliğinde heykeline ve ayrıca bir Hellen tapınağına sahip olmasına rağmen, içinde Mısırlı Tanrılar ile onların kutsal hayvanlarını da barındırıyordu⁵¹². Serapis Kültü İskenderiye üzerinden hızla Akdeniz ve çevresine yayılmıştır ve bunda muhtemelen Ptolemaioslar'ın ücre bölgelerdeki topraklarına dahi kutsal yapı inşa etmede gösterdikleri cesaret etkili olmuştur.

Diğer yandan yerel kültürlerin yönetimi Mısır tapınaklarının rahiplerine bırakılmış ve tapınakların okulları geleneğin koruyucuları olarak konumlanmıştır ve bu sırada Hellen etkisi hassasiyetle kült uygulamalarından ve hiyeroglif literatürden uzak tutulmaya çalışılmıştır. Ancak Hellen yönetimi gelişmeleri krali kararnamelerle bu kültürleri ve tapınakları kontrol etmiştir⁵¹³. Bir kültürün maddi serveti ve kehanet uygulamaları çift dilli bir organizasyon içinde yönetilmekteydi. Bu kapsamda İskenderiye'de Ptolemaioslar Sülalesi'ne ait politik kehanetler Demotik olarak uygulanmış ve yazılmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi Mısır tanrılarına ait bazı kültürler (Isis, Osiris, Apis, Horus, Anubis, Seth) Hellenistik ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde en fazla Hellenize olan tanrılar olmuşlardır. Bunlardan en çok dikkat çekenler Isis ve Osiris kültürleridir ve aldıkları son şekilde artık onlar birer Mısır tanrısı değil Hellenistik Dönem tanrısı olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

⁵¹² Merkelbach, a.g.e., s. 73.

⁵¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. W. Huss, *Der Makedonische König und die Ägyptischen Priester*, Stuttgart, 1994.

Mısır mitolojisinde Isis, Horus'un annesidir (Horus yaşayan firavunun mitik tasviridir) ve dolayısıyla kraliyet tahtının kraliçesidir. Osiris ise aslında Nil'in doğu deltasındaki çobanların kralıdır ve her yıl taşkına uğrayan ve yeni bir hayata başlatan bereketli toprakların mitik bir simgesi haline gelmiştir. Aynı zamanda Osiris ölümün de tanrısıdır. Bu kimliği ile ölü firavun ile bağdaştırır ve firavunun ölümler ülkesindeki hayatını temsil eder. Bu rolüyle mezarlıkların tanrısı ve firavunun cesedini koruyan çakal tanrı Anubis ile de birleştirilmiştir. Osiris aynı zamanda taht mitinde de Isis'in Horus'un ve dolayısıyla yaşayan firavunun annesi olması, Osiris'in ise ölü kralı temsil ediyor olması dolayısıyla Isis'in kocasıydı ve Horus'un babası idi⁵¹⁴.

Klasik formda mit Seth'in kendi ikiz kardeşi Osiris'i öldürdüğü bir savaşla bağlantılıdır, onun vücudunu parçalara ayırır ve Nil Nehri'ne atar. Geç Hellen versiyonunda ejderha Typhon cesedi parçalara ayırır ve Isis'i ve çocuğunu idam eder. Seth'in karısı Nephtys ve Isis Osiris için yas tutarlar. İki tanrıça da onu ararlar ve parçalarını bulup birleştirirler. Isis Osiris'in penisini diriltir, ondan hamile kalır ve Horus'a ya da Harpokrates'e (=çocuk Horus) hayat verir ve o da genelde onun kucağında annesi tarafından bakılırken tasvir edilir.

Burada Kilikia açısından dikkat çekici noktalardan biri de Typhon mitinin Pseudo Apollodoros'ta Mısır ve Kilikia ile ilişkilendirilmiş olmasıdır. Eski devirlerden itibaren deprem, fırtına ve yanardağ patlaması gibi doğa olaylarından sorumlu tutulan⁵¹⁵ Typhon'un miti ilk olarak Hesiodos'ta karşımıza çıkmaktadır⁵¹⁶. Hesiodos *Theogonia* adlı ünlü eserinde Toprak ana ve Tartaros'un oğlu olarak tanımladığı Typhon'u yüz yılan başlı, kara dilli, ejder kafalı, dehşete düşüren sesler çıkaran korkunç bir canavar olarak aktarmaktadır. Mitin devamında ise Zeus'un onu fark eder etmez gökten indiğini ve Typhon ile büyük bir mücadele vererek sonunda onu Tartaros'a gönderdiğini yazmaktadır. Ancak daha sonraki yüzyıllardan gelen aktarımlar miti ayrıntılandırmış ve olay örgüsünü karmaşıklaştırmıştır. Bizim konumuz açısından M.Ö. 1. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Apollodoros ayrı bir

⁵¹⁴ H. Frankfort- S. N. Kramer, **Kingship and the Gods**, Chicago, 1978, s. 40 vd.

⁵¹⁵ M. H. Sayar, "Kilikia'da Tanrılar ve Kültler", **Olba**, II, 1. Cilt, Mersin, 1999, s. 140.

⁵¹⁶ Hes. **Theog.**, 820-865.

önem taşımaktadır zira kendisinden önce aynı miti ele alan Pindaros⁵¹⁷, ya da Aiskhylos'ta değinilmemesine rağmen⁵¹⁸ miti ilk kez Mısır ve Kilikia ile birlikte ilişkilendirmiştir. Bahsi geçen pasaj şöyledir; “.... (Typhon) tıslıyor, bağıyor ve ağzından ateşler saçıyordu. Fakat tanrılar cennette onu görünce uçarak Mısır'a geldiler ve hayvan görünümüne büründüler. Zeus Typhon'u gökgürültüleri ile uzaklara fırlatarak sert bir orakla ona vurdu ve Suriye'ye yakın olan Casius (Iudea sınırındadır) dağına dek onu takip etti. Ancak orada canavarın kötü şekilde yaralandığını görerek göğüs göğüse savaştı ama Typhon ona sarıldı ve kıvrımları arasında onu sıkıştırdı ve elindeki orağı ve ayakları ile ellerindeki kas liflerini ondan aldı ve onu omuzları üzerinde kaldırarak deniz yoluyla Kilikia'ya taşıdı, ardından Korykos mağarasına bıraktı...”⁵¹⁹

Tanrıların özellikle Mısır'a giderek hayvan şekline bürünmeleri⁵²⁰ muhtemelen Hellenistik etki ile Hellenler'in kendi mitleri ve Mısır hayvan tapımını birleştirme - senkronize etme çabalarının bir ürünü olarak görülebilir. Ayrıca Mısır'dan sonra Typhon'un Zeus'u Kilikia'ya getirerek burada bir mağaraya kapatması da belki Hellenistik Dönem'de Kilikia – Mısır – Hellen yakınlığının bir işareti olarak görülebilir. Ayrıca ilginç bir başka nokta da Apollodoros'un çağdaşı ya da daha sonraki Latin yazarların da bu Mısır - Kilikia bağıntısına değinmemiş olmasıdır⁵²¹.

Ayrıca yine Apollodoros, Kekrops⁵²² soyunu anlatan bir pasajında şunları sıralamıştır; “Herse”⁵²³ Hermes'ten Kephalus adlı, daha sonra Şafak tarafından sevilip öldürülen bir oğula sahip oldu, ayrıca Suriye'de ona eş olarak Tithonos adlı bir oğula da sahip oldu. Tithonos'un oğlu ise Phaethon'dur, onun oğlu da Astyonus'tur ve onun oğlu da Sandokus'tur. Sandokus Suriye'den Kilikia'ya geçmiş ve orada Kelenderis (Aydıncık) isimli bir kent kurmuştur. Hyria Kralı Megassares'in

⁵¹⁷ Pind. **Pyt.**, I, 15.

⁵¹⁸ Aiskhylos, **Prometheus Vincetus**, 351.

⁵¹⁹ Apollod. I, vi, 2-3, bkz. TE. 9.

⁵²⁰ T. B. Mitford, “Major Sanctuaries of Pamphylia and Cilicia”, **ANRW**, II, 18.3, Walter de Gruyter, New York, 1990, s. 2103 vd.

⁵²¹ Ov. **Met.**, v, 320- 365.; Hyg. **Fab.**, 146.

⁵²² Atina'nın mitolojik kralıdır ve Atinalılar'a evlilik, okuma-yazma ve ölüm seramonilerinin öğrettiği düşünülür.

⁵²³ Kekrops'un 3 kızından biri.

kızı Pharnace ile evlenerek Kinyras'ın babası olmuştur. Kinyras yanında gelen insanlarla birlikte Kıbrıs'ta Paphos'u kurmuştur ve orada Kıbrıs Kralı Pygmalion'un kızı Metharme ile evlenerek Oksyporos ve Adonis adlı erkek çocukların ve Orsedike, Laogore ve Bresia adlı kız çocuklarının babası olmuştur. Ancak bunlar Aphrodite'nin öfkesi sonucu hayatlarını yabancılarla yaşamak zorunda kalmışlar ve Mısır'da noktalamışlardır. Adonis ise, genç bir çocukken Artemis'in öfkesi nedeniyle av sırasında bir yaban domuzu tarafından yaralanarak öldürülmüştür.⁵²⁴

Isis, Herodotos tarafından bilinmekte ve ilk kez Demeter ile kimliklendirilmektedir. Ancak Isis'in Hellen Kültü olarak ortaya çıkması Hellenistik Dönem'e denk gelir.⁵²⁵

Ptolemaioslar Mısır'ında, eski Polis tanrıları Hellenize edilmiş formda ülkeye girmişti. Bu Hellenize Mısır'ın en dikkat çeken ürünü de kuşkusuz İskenderiye'de I. Ptolemaios (Soter)'in Mısırlı rahipleri, tarihçi Manetho'yu ve Atina'lı Timotheos'u çağırarak İskenderiye şehri için yeni bir tanrı oluşturmasını istediğinde ortaya çıkmıştı. Yeni Tanrı Serapis, Mısır ve Hellen etkilerinin birleşimiydi. Bünyesinde Hades, Osiris, Asklepios ve Zeus'un çeşitli özelliklerini barındırıyordu. Ancak İskenderiye'nin dışında Hellenler Isis ve Osiris gibi geleneksel Mısır tanrılarına tapmaya devam ettiler. Ancak Mısır inançlarının, hayvan tapımı ya da mumyalama geleneği gibi Hellen inançlarına zıt yönleri de muhakkak vardı. Bu bağlamda aslında Osiris'in karısı, Horus'un annesi olan Isis Hellen dünyasına Aphrodite, Demeter ve Athena ile özdeşleşerek Mısır geleneğinde benzersiz bir hal almıştır. Bu gelişimin sonucu olarak Isis tapımı sadece Ptolemaioslar Mısır'ının Mısırlı olmayan halkları arasında değil aynı zamanda Mısır dışında, da hızla yayılmış ayrıca Hristiyanlık yayılmaya başladığında bu dinin en büyük rakiplerinden biri olmuştur⁵²⁶.

Ayrıca S. Durugönül tarafından, 1986 yılında, Nagidos Gürlevik Mevkii'nde yer alan nekropolden ele geçen ve Ptolemaios yönetiminin Nagidos'ta etkin olduğu döneme; bir başka deyişle muhtemelen II. Ptolemaios Dönemine tarihlenen ve

⁵²⁴ Apollod. 3.14.

⁵²⁵ H. Koester, **History, Culture and Religion of the Hellenistic Age**, 1995.

⁵²⁶ M.S. Burstein, **The Reign of Cleopatra**, New York, 2004, s.51.

üzerinde bir Pan figürünün bulunduğu altın bir diadem de Kilikia Bölgesindeki önemli Ptolemaios buluntuları arasında belirtilmektedir⁵²⁷. Tam olarak bulunmuş olduğu konum veya diğer buluntularla olan ilişkisi hakkında hiçbir bilgi aktarılmamış olan diadem şu anda Anamur müzesi deposunda bulunmaktadır. Diademin üzerindeki motifler kabartma şeklinde işlenmiş ve hiçbir motif tekrar edilmemiştir⁵²⁸.

Floral olarak tanımlanabilecek bezemelerin ortasında yer almakta olan çömelir pozisyonundaki figür, bacaklarının yoğun bir tüy tabakası ile kaplı olması ve bacakların keçi ayağı şeklinde iki toynaklı bir biçimde olması nedeniyle S. Durugönül tarafından “Pan” olarak tanımlanmıştır.⁵²⁹

Durugönül, “Pan”ın Hellenistik Dönem yöneticileriyle ilişkisi hakkında da bilgi vermektedir; “Ptolemaioslar’ın resmi ikonografisinde yer almamasına rağmen Pan, tanrının gücünün krala yansıtılması düşüncesi çerçevesinde Ptolemaioslar için önemli bir figürdür. Pan figürü ile savaşta düşmanın dikkatinin ve savaşma gücünün azaltılması hedeflenmektedir; buna da Pan’ın ‘pan’ik yaratan çılgınlığı ile erişileceği düşünülmektedir. Ayrıca Ptolemaioslar’ın Dionysios için düzenledikleri şenliklerde de Satyr ve Pan kılığında yüzlerce insan yer almıştır. Ptolemaios Kralları Dionysios kılığına girmiş, kraliçeleri de yeni Aphrodite’ler olarak Panlar’a eşlik etmişlerdir.”⁵³⁰

Durugönül’ün bu yorumu, doğru olabileceği gibi, yine de temkinle yaklaşılması gereken bir düşüncedir. Çünkü Pan, Hellen dünyasında oldukça popüler olan bir figürdür ve ‘Pan’ kelime anlamıyla Yunanca’da ‘bütün’ anlamına geldiğinden, mistikler Pan’ı herşeyi yapabilen bir tanrı payesine çıkarmışlardır⁵³¹. Pan efsanelerinin çoğu da Homeros sonrası geç dönemlere aittir⁵³². Dolayısıyla Pan ikonografik anlamda⁵³³ Ptolemaioslar’a yakın olduğu kadar pek çok dönemde pek

⁵²⁷ S. Durugönül, “Nagidos’dan (Bozyazı) Bir Diadem”, **Olba**, III, Mersin, 2003, s. 135-141.

⁵²⁸ Durugönül, **a.g.e.**, s. 136.

⁵²⁹ Durugönül, **a.g.e.**, s. 136-137.

⁵³⁰ Durugönül, **a.g.e.**, s. 138.

⁵³¹ A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul, 1997, s. 235.

⁵³² Homeros şiirlerinde Pan efsanesi yer almamaktadır.

⁵³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. N. Marquardt, N. **Pan in der Hellenistischen Und Kaiserzeitlichen Plastik**, 1995.

çok farklı yönetime de yakın olmuştur. Nitekim Nagidos otonom sikkelerinde de pek çok Pan betimi bilinmektedir⁵³⁴. Buradan hareketle diademin kesinlikle Ptolemaioslar'a ait olduğuna işaret eden kesin bir kanıt bulunmadığı söylenebilir.

I. Ptolemaios (Soter) M.Ö. 283'te öldükten hemen sonra tahta geçen oğlu II. Ptolemaios babasını tanrı olarak ilan etmiştir; aynı onur bir süre sonra Ptolemaios'un dul eşi Berenike'ye de M.Ö. 279 yılında bağışlanmıştır.⁵³⁵

Bahsi geçen ölü çift Theoi 'Soteres' (Kurtarıcı Tanrılar) adıyla tapım görmüştür. Bir süre sonra II. Ptolemaios'un eşi Arsinoe'nin de ölmesi üzerine (M.Ö. 270) onun kültü de bizzat Mısır tanrılarının tapınakları ile tanışmış ardından II. Ptolemaios (Philadelphos)'un kültü kız kardeşi Arsinoe'nin resmi kültü ile M.Ö. Temmuz 271'de birleştirilmiştir. Bu aynı zamanda muhtemelen Mısır hükümetine en yakın olan Kilikia Arsinoe'sinin de kültürüdür. II. Arsinoe'nin şehrin eponym tanrıçası olarak kültü farklıydı. Yani iki ayrı kült birlikte yaşıyordu tıpkı İskenderiye'de, İskender'in Kültü'nün 'Şehrin Kurucu Kültü' ve 'Devlet Kültü' olarak ikiye ayrılması gibi. Ayrıca Mısır'daki Philadelphia'da, Arsinoe Tapınağı, Theoi Adelphoi'ye bitişikti.⁵³⁶

Aphrodite, Nagidos sikkelerinde en çok görülen tanrıdır ve Arsinoe şehrindeki Arsinoe kadar önemli bir tanrıça olmalıdır. Ayrıca Arsinoe kentinde, şehrin kuruluşu esnasında kraliçe için kutsal bir alan belirlenmiş olmalıdır; ilginçtir ki şehrin kurucusu olan Aetos İskenderiye'deki Hükümdarlık Kültü için sonradan rahip olmuştur⁵³⁷.

Kilikia Bölgesinde, Makedonya kökenli yıldırım tanrısı Zeus Keraunios'a adanmış epigrafik belgelerden biri Epiphaneia'da bulunan üçgen alınlıklı ve köşe akroterli bir steldir. Alınlığın altındaki boş bırakılan çukurlaştırılmış alanın hemen altındaki yazıtta "Amykasis Sunağının Tanrısı Keraunios Helios Serapis'in bilicisi

⁵³⁴ Tekin, **a.g.e.**, s. 376-377.

⁵³⁵ A. Chaniotis, "The Divinity of Hellenistic Rulers", **Hellenistic World**, London, 2006, s. 436.

⁵³⁶ Jones - Habicht, **a.g.e.**, s. 326.

⁵³⁷ Habicht, **a.g.e.**, s.253.9

Protegenes (sundu) yazılıdır.⁵³⁸ Adakta bulunulan tanrı Zeus, Suriye’de çok sık rastlanan ‘Keraunios’ Epithetonu ile anılmakla kalmayıp Hellenistik Dönem’de Hellen dünyası ile tanışan Mısır kökenli tanrı Serapis⁵³⁹ ile özdeşleştirilmiştir. Ayrıca Helios da doğu kökenli bir tanrıdır ve Sayar bu yazıtın muhtemelen Zeus Keraunios ve Helios Serapis’in özdeşleştirildiği ilk epigrafik buluntu olduğunu belirtmekte ve Anadolu’nun bu kesiminde sıkça rastlanan doğu-batı kültürlerinin kaynaşması durumunun yeni bir kanıtı olarak nitelemektedir⁵⁴⁰. Ayrıca yazıttan anlaşıldığı kadarıyla Zeus Keraunios Helios Serapis burada Amykasis sunağının tanrısı olarak tapınım görmektedir. Amykasis’in bu bölgede kullanılan bir toponym ile ilişkili olduğu tahmin edilmektedir.⁵⁴¹ Sayar bu varsayımın doğruluğu durumunda Amykasis sunağının tanrısı Zeus Keraunios Helios Serapis’in Amanos Dağları’nın güneyinden, kuzeyde Ovalık Kilikia içlerine kadar yayılan bir alanda tapınım gördüğünü söylemektedir.⁵⁴²

Kısacası Hellenistik Dönem şekillenmeye başladığında tapımı ve ritüelleri değiştiren yeni dinsel güçler ve eğilimler de yeşermeye başlamıştır. Mısır başta olmak üzere doğudan bir çok yeni tanrı batı dünyası ile tanışmış ve bunun paralelinde Hellenistik tutku ile beslenen siyaset ve din hükümdar kültüne kanalize olmaya başlamıştır. Bunların yanı sıra gizem kültürleri ve özel dinsel birlikler tomurcuklanmış yeni standartlar oluşarak kişisel dindarlık ve yeni bir ahlak anlayışının ortaya çıkışı ile tanrı ve inananlar arasında samimi bir ilişkinin kurulmasına neden olmuştur. Daha genel bir deyişle, yerel ve milli kültürler tedrici olarak ortadan kalkmış ya da Henrichs’in de dediği gibi herşeyi kucaklayan bir senkretizm içinde erimeye başlamıştır⁵⁴³.

⁵³⁸ M. H. Sayar, “Kilikia’da Tanrılar ve Kültürler”, *Olba* II, 1. Cilt, Mersin, 1999, s. 137.

⁵³⁹ Paus. 1.18.4.

⁵⁴⁰ Sayar, *a.g.e.*, s. 137-138.

⁵⁴¹ Sayar, *a.g.e.*, s. 138.

⁵⁴² Sayar, *a.g.e.*, s. 138.

⁵⁴³ A. Henrichs, *The Sophists and Hellenistic Religion: Prodicus as the Spiritual Father of the Isis Aretologies*, Harvard Studies in Classical Philology, Vol. 88, (1984), s. 139; Martin *a.g.e.*, s. 3.

SONUÇ

İncelediğimiz bölgenin iklimsel, coğrafi, siyasi ve kültürel nitelikleri açısından, çalışmamıza konu olan tarihsel dönemde hangi dinamikler çerçevesinde el değiştirdiğinin anlaşılması önemlidir. M.Ö. 333'te, Makedonya Kralı Büyük İskender'in bölgeye girişi sonrasında yaşananlar; bölgenin öneminin ve Persler'in ardından Makedonya hakimiyetinin bölgede yarattığı idari ve sosyal değişikliğin anlaşılmasında önemli bir rol oynamıştır. Nitekim çalışmamızın önceki bölümlerinde ele alındığı gibi, İskender, yerleşke olarak Orta Anadolu'yu tercih eden Persler'den oldukça farklı olarak, Hellenizm ideolojisinden yola çıkmak suretiyle bölgenin siyasi ve askeri önemini daha fazla dikkate alan bir politika izlemiştir. İskender'in ölümünden sonra bölgede çatışan iki hakim güç olan Seleukoslar ve Ptolemaioslar ise bölgenin sosyal, kültürel ve politik farklılaşmasında en belirleyici rolü oynamışlardır.

Daha önce de söz ettiğimiz üzere Ptolemaioslar'ın Kilikia'ya özel bir ilgileri bulunmaktadır. Bu ilginin kaynağı incelendiğinde, Mısır'da bulunmayan ve özellikle donanma için önem arz eden kerestenin bu bölgede bol miktarda bulunması ile bölgenin özellikle dağlık kesiminde yaşayan kabileler arasından toplanan paralı askerler göze çarpmaktadır. Ayrıca Ptolemaioslar, anakaralarını güçlendirme ve koruma merkezli genel siyasi politikaları çerçevesinde, Akdeniz sahillerindeki ticareti kontrol altında tutabilmek için Dağlık Kilikia'da bir iskan hareketine girişmişlerdir. Bu hareket, deniz ticareti politikası kapsamında yürütüldüğü için, Ptolemaioslar'ın ticari üs olarak da adlandırabileceğimiz yerleşimleri, doğal olarak denize kıyısı olan bölgelerde kurulmuşlardır. Seleukoslar ise deniz ticaretinden çok savunma ağırlıklı bir anlayış geliştirmişler ve burada bulunacak olan güçlü idarenin kendileri için önemli bir müttefik olacağını hesaplayarak bölgeye askeri yönde yardımda bulunma yoluna gitmişlerdir.

Kilikia Bölgesi'ndeki Seleukoslar ve Ptolemaioslar iktidar çatışmaları incelendiğinde, Kilikia Bölgesi'nin önemli bir koloni kenti olarak tanımlanabilecek olan Seleukeia'nın batısında yer alan Dağlık Kilikia'da, gerçek anlamda bir Seleukos hakimiyetinden söz edilemeyeceği düşünülebilir. Bu nedenle, çeşitli çatışmalara

rağmen M.Ö. 3. yüzyılın ortalarından itibaren Ptolemaioslar'ın buradaki sahil kentlerine girişi zor olmamıştır. Bir başka deyişle, bölgede Seleukoslar tarafından bir hakimiyet göstergesi olarak kurulmuş olan Seleukeia'nın varlığına rağmen; Kilikia'nın batısında ve Pamphylia'da Seleukos hakimiyeti sadece isim olarak varlık göstermiştir. Kısacası, Kilikia bu dönemde çoğunlukla Seleukoslar hakimiyetinde görünmesine rağmen, aslında genel olarak Ptolemaioslar etkisinde kalmıştır.

Kilikia'nın Ptolemaioslar için hakimiyetlerindeki diğer bölgelerle birlikte önemine yönelik yapılabilecek çıkarımlardan biri, M. Ö. 34 yılında Parth Seferi'nin zaferle tamamlanmasından sonra düzenlenen törende Kleopatra ve Antonius'tan olan oğullarına ünvan ve toprak dağıtılmasına dayandırılabilir. Bu törende Antonius'un Osiris-Dionysios, Kleopatra'nın Isis kıyafetleri giyerken, Kleopatra'nın çocuklarının, sahibi ilan edildikleri bölgenin kostümleri ile giydirilmiş olması dikkate değerdir. Bu durum, hanedanın yitirilen güce bağlı olarak dış desteğe ihtiyaç duyduğu son döneminde, kendi anakaraları dışındaki bölgelerdeki hakimiyetlerine vurgu yapmak amacıyla gerçekleştirilmiş olarak yorumlanabilir görünmektedir. Bununla beraber aynı durum, aile olma temasına yapılmış bir atıf olarak değerlendirilerek Hellenistik ülküden çok da uzaklaşmayan, aslında hakimiyet altındaki bölgelerin birlikteliğine yönelik bir mesaj olarak da kabul edilebilir görünmektedir.

Yukarıda sıralanan politik amaçlar ve diğer çeşitli dinamikler çerçevesinde, Ptolemaioslar'ın Küçük Asya'yı kontrol ve kolonize etme tutkuları, daha önce de belirtildiği gibi, onları Seleukoslar'la daimi bir savaş içine sokmuştur. Nitekim Ptolemaioslar'ın III. Suriye Savaşı'nda, tıpkı I. Suriye Savaşı'nda olduğu gibi, Kilikia'ya asker çıkararak işe başlamaları da bu bölgenin hem Seleukoslar hem de Ptolemaioslar için ne denli büyük bir stratejik öneme sahip olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir niteliktedir. Ayrıca çalışmamız bir bütün olarak ele alındığında, özellikle Ptolemaioslar Hanedanı'nın ikinci yöneticisi olan II. Ptolemaios (Philadelphos) Dönemi'nin, Hellenistik Dönem'de Kilikia ile gerek siyasi gerekse kültürel ilişkilerin en aktif şekilde yaşandığı dönem olarak değerlendirilmesi mümkündür. Buna dayanak olarak ise I. ve II. Suriye Savaşları'nın bu dönemde gerçekleşmiş olması ve dolayısıyla askeri çatışmaların artmış olması ile bölgede ele geçen yazıtlar ve sikkelerin sayısındaki çoğalma gösterilebilir.

Mimarinin, yöneticiler tarafından kendi propagandalarını yapmak için etkin bir şekilde kullanıldığı bir dönem olan Hellenistik Çağ'da; Ptolemaioslar'ın, tıpkı diğer Hellenistik krallıkların hem Hellen anakarasında hem de Anadolu'da çok sayıda eski Hellen kentnin yöneticisi olmaları ve bunlara ek olarak çok sayıda yeni kent kurmaları gibi, benzer bir şehircilik politikası gütmelerine rağmen, özellikle Kilikia örneğinde, bölgede kentleşme konusunda kayda değer çalışmalar yapmış olan Seleukoslar'ın sağladıkları başarıyı sağlayamadıkları ve Hellenizmi yayma işlevini yerine getirmedikleri görülmektedir.

Ptolemaioslar'ın kendi anakaraları dışında yürüttükleri şehirleşme politikaları, değindiğimiz üzere Hellenizmi ve şehirciliği geliştirmekten çok anakaralarını korumak ve geliştirmek üzerine kuruludur. Bu bağlamda Dağlık Kilikia Bölgesi'nde sahildeki Kharadros (Kaledıran), iç bölgedeki Meydancikkale (Gülнар) ve Neapolis (Kanlıdivane), diğer Ptolemaios askeri garnizonlarının olduğu yerler olarak bilinmektedir. Dolayısıyla Ptolemaioslar'ın sahildeki ve iç bölgelerdeki yerleşimler arasında askeri bir yerleşim ağı yaratarak iletişimi ve kontrolü bu garnizonlar aracılığıyla sağladığı anlaşılmaktadır. Ancak yazıtlar ve numismatik kaynaklar dışında kayda değer arkeolojik verilerin olmamasının, adı geçen garnizonların yeterince gelişemediklerine işaret edebileceği kanısı yaygındır. Bununla beraber Meydancikkale'de bulunan define ve gymnasiumun varlığının, Meydancikkale'yi diğer askeri garnizonlardan farklı bir konuma taşıdığı düşünülebilir.

Çalışmamızın ana konusunu oluşturan Kilikia Bölgesi'nde, limanların, Antik Çağ'da, Kıbrıs, Mısır, Doğu Akdeniz ve Ege limanlarıyla yoğun bir bağlantısı olduğu görülmektedir. Tüm ticari ürünler ise, Kilikia'nın sarp virajlı yolları yerine, deniz ulaşımı sayesinde aktarılmışlardır. Diğer taraftan, Kilikia bilindiği gibi, Mısır için önemli bir kereste kaynağıdır. Gemi yapımında kullanılan, Lübnan, Suriye ve Kilikia'da denizden 1200-2200 m. yükseklikte yetişen ve 'Kilikia Çamı' adı verilen özel bir tür çam, uzun yıllar boyunca iki ülke arasında ticarete neden olmuştur. Buradan hareketle ortaya konabilecek değerlendirmelerden biri, Ptolemaioslar ve Kilikia arasındaki döngüsel etkileşime işaret eder; Kilikia, sahip olduğu ticari hammadde kaynakları –özellikle kereste stoğu- sayesinde Ptolemaioslar ve Seleukoslar için cazip konumunu korurken, donanmasının ve ticaret ilişkilerinin daha güçlü olması sebebiyle Ptolemaioslar'ın bölgede hakimiyet kurma girişimlerinde

daha başarılı oldukları görülmektedir. Bunun sebebi, Seleukoslar'ın, kıyı Kilikia'ya ulaşmalarının ve bu limanları korumalarının coğrafi koşullara bağlı olarak engellenmesi; donanması güçlü olan Ptolemaioslar'ın ise deniz yolunu başarılı biçimde kullanarak kolonileşmeyi ve ticari ilişkilerini bu bölgede daha rahat sürdürebilmiş olmalarıdır. Bu sayede Ptolemaioslar, donanmalarının gücünün devamı için gerekli olan kereste ihtiyacının giderilmesi ve orduları için gerekli olan devşirme askerlerin tedarik edilmesi için bu bölgedeki girişimlerini rahatlıkla sürdürebilmişlerdir.

Sadece Ptolemaioslar'ın değil, diğer Hellenistik krallıkların da hem Hellen anakarasında hem de Anadolu'da çok sayıda eski Hellen kentinin yöneticisi oldukları ve bunlara ek olarak çok sayıda yeni kent kurdukları bilinmektedir. Anadolu'nun güney kıyılarının büyük bir parçasını oluşturan Dağlık Kilikia Sahilleri, Doğu Akdeniz için stratejik öneme sahip olması nedeniyle her dönemde özel bir ilgi merkezi olmuştur. Bu bölgede, özellikle Hellenistik Dönem ve sonrasında yerleşim sayısında büyük artış yaşanmıştır. Bölgenin özellikle dikkat çeken yerleri, doğu kısmındaki Hellenistik Dönem yerleşimleridir ve Hellenistik Dönem kolonizasyon etkinliklerinin bu kentlerle bağlantılı yürütüldüğü görülmektedir.

Kilikia Bölgesi'nde Ptolemaioslar tarafından yürütülen akültürasyon (Hellenleşme-Hellenizasyon) çabaları, kolonilerin devamlılığı ve yeni kurdukları şehirlerin eski yerleşimlerle etkileşimleri açısından yorumlanabilir gözükmektedir. Bu analizin yapılması noktasında, çalışmamıza konu olan dönem ve öncesinde, yerel halkın sosyopolitik tutum ve yaklaşımlarının biçimlenmesinde bölgede çıkarları doğrultusunda hakimiyet kurmaya çalışan güçlerin (Persler, İskender, Seleukoslar, Ptolemaioslar ya da Roma) çabalarının ayrımlaştırılması gerekmektedir. Çalışmamızda, bölge üzerinde, özellikle Selekuoslar ve Ptolemaioslar çatışmalarına dayalı olarak, Ptolemaioslar varlığının kültürel anlamda biçimlenişinin yorumlanmasına öncelik verilmiştir.

Ptolemaioslar'ın bölgeye yönelik akültürasyon çalışmaları konusunda S. Durugönül, Korykos Antron'daki üç bölümden oluşan ve rahiplerin isimlerinin sıralandığı listedeki isimlerin yerel ya da Hellen ağırlıklı olmaları doğrultusunda bazı çıkarımlarda bulunmuştur. Buna göre A listesindeki ilk otuz ismin Hellen ağırlıklı olması, M. Ö. 241 yılındaki III. Suriye Savaşı'nın sonunda Kilikia Bölgesi'ne

yerleşen Ptolemaioslar'ın bu yörede kaldıkları süreye denk gelmesi, 'akültürasyon' (Hellenleşme-Hellenizasyon) sürecinde Seleukoslar'ın yanında Ptolemaioslar'ın da etkili olduğunu göstermektedir. Ancak başta da belirttiğimiz gibi, bu akültürasyon (Hellenleşme-Hellenizasyon) çabaları özellikle Seleukoslar açısından diğer bölgelerde sağladıkları başarıya ulaşamamış, Ptolemaioslar açısından ise genel dış politikaları çerçevesinde sınırlı kalmıştır. Hatta Ptolemaioslar'ın tam bir akültürasyon çabası içinde olup olmadıkları konusu tartışmaya açık görünmektedir. Bu durumda bahsi geçen rahip listelerinin de akültürasyon dışında siyasi değişiklikleri ortaya koyduğu düşünülebilir.

Aynı şekilde Ptolemaioslar'ın Kilikia'da kurdukları önemli koloni şehirlerinden biri olan Arsinoe'nin kuruluşunun Nagidos tarafından kabul edilmesi ve kentin Nagidos içerisinde asimilasyonu çeşitli girişimler sonrasında gerçekleşmiştir. Arsinoe'nin, yanına kurulmuş olduğu Nagidos kentinin imkanlarının kullanılarak geliştirilmek istenmesiyle ilgili olarak yapılanlar, yazıtta açıkça belirtilmiştir; buna göre Arsinoe, Nagidos'un topraklarının bir kısmını Arsinoe yerleşimcilerine vermeyi kabul etmesi sonucu, Nagidos'un akropolü olmuştur. Arsinoe yerleşimcileri bu sayede kendi kanunlarını yapmış, kendilerini yönetmiş ve Nagidos'la isopoliteia'ya sahip olmuşlardır. Arsinoe örneğinden de rahatlıkla gözlemlenebildiği üzere, Hellenistik Dönem'deki kolonizasyon oluşturma sürecinde, yanına kurulduğu eski kentin içinde asimile olması söz konusudur; ancak burada Ptolemaioslar'ın asimilasyon kavramını tam olarak karşılayacak bir tutum sergileyip sergilemedikleri ve isopoliteia'nın her zaman asimilasyonu beraberinde getiriyor olup olmadığı hususları tartışmaya açıktır. Diğer taraftan, Arsinoe yerleşimcilerine Nagidos ile eşit haklar verilmesi tamamen bu koloniyi Nagidos'un imkanlarını kullanarak geliştirme çabasının bir ürünü olmalıdır.

Kısacası Ptolemaioslar, bölgeye geldiklerinde, bölgenin iki eski kentinin statüsünü bozmadan (Nagidos ve Kelenderis), kendi askeri amaçları için iki koy seçerek buraya kraliçelerinin adlarını verdikleri üsler kurmuş ve bölge üzerindeki denetimleri için, asıl askeri güçlerini yayladaki eski Pers gamizonunda, Meydancikkale'de (Gülнар) buldurmışlardır. Bu durum aynı zamanda neden Arsinoe'nin kısa süre içinde Nagidos'un akropolü haline geldiğini de açıklar niteliktedir.

Bütün bu veriler ışığında denebilir ki, Hellenistik Çağ'ın başlarında, Seleukoslar'ın Kalykadnos'un (Göksu Nehri) batısında fazla hissedilmeyen etkileri, özellikle Kıbrıs'ın fethinden sonra, Ptolemaioslar'ın Dağlık Kilikia kıyılarında bazı üsler elde etme isteklerine katkıda bulunmuş ve Kelenderis (Aydıncık) ve Nagidos (Bozyazı) gibi kentlerin yakınlarında, onların özgürlüklerine dokunmadan ve Dağlık Kilikia'nın liman olmaya çok elverişli olmasa da yine de iyi birer demir atma yeri olan iki koyunda, Berenike ve Arsinoe kentlerini kurmuşlardır. Nitekim Kıbrıs'ın tam karşısındaki en uygun limanlar ve koyların Dağlık Kilikia'nın orta kesimlerinde bulunması dolayısıyla Ptolemaioslar'ın buralarda deniz üslerinin bulunması bir bakıma zorunluluk olmuştur.

Çalışmamız kapsamında kültürel etkileşimin irdelenmesinde, bölgedeki kült yayılımı üzerinde durulmuş; ancak, kült yayılımı konusunda bölgede ele geçen verilerin oldukça az oluşu dikkat çekmiştir. Daha önceki bölümlerde söz ettiğimiz bütünleştirilmiş Hellenistik Tanrı anlayışının Mısır'da ortaya çıkışı hakkında kaynaklara ulaşılabılırken, Kilikia - Ptolemaios ilişkileri çerçevesindeki inançsal ortak üretime ya da etkileşime dair kanıtlara ulaşılması zor görünmektedir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, Serapis Kültü'nün İskenderiye'den çıkarak Akdeniz çevresine yayıldığını gösteren bulgular, Ptolemaioslar'ın hakimiyet kurdukları alanlarda kutsal yerler kurma yaklaşımları doğrultusunda anlaşılabilir. Bununla beraber, Hellenistik Dünya'da genel olarak yeni tanrılarla kaynaşmaya açıklığa karşın Kilikia'da Serapis Kültü'nün Hellenistik Dönem sonrası bir popülerlik kazandığı düşünülmektedir. Bu veriler ışığında, Kilikia Bölgesi'nde kült etkileşimine dair bulgulara ulaşılma güçlüğü, konu hakkındaki kaynakların sınırlı olması ile açıklanabileceği gibi varolan kaynaklara ulaşmada yaşamış olabileceğimiz zorluklarla da ilintilendirilebilir.

Kilikia ve Ptolemaios dinsel etkileşiminin göstergelerinden biri sayılabilecek bir diğer bulguya da Pseudo Apollodoros tarafından nakledilen Typhon Miti'nde ulaşılmaktadır. Apollodoros, miti aktarırken Hellen Tanrıları'nın hayvan kılıfına girmesi ile diğer yazarlar tarafından da aktarılan versiyonlardan da çıkarsanabilir olan Mısır-Hellen etkileşimini örneklendirir görünürken, kendisinden önceki antik yazarlardan farklı olarak Mısır ve Kilikia'dan ilk defa birlikte söz eder. Bu söz edişin, Hellenistik Dönem'de Kilikia-Mısır-Hellen yakınlığının bir ifadesi olarak yorumlanabilmesi mümkün görünmektedir.

Çalışmamızın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, bütün bu bulguların önceki akademik çalışmalar ve gelecekteki çalışmalar ile birlikte ele alınmasının, Ptoemaioslar'ın Anadolu'daki varlıklarının siyasi, ekonomik, kültürel ve dinsel etkileşimler bağlamında anlaşılmasına katkı sağlayabileceği söylenebilir. Ancak bu araştırmanın yorum ve sonuçlarının yine ardıl çalışmalar ile birlikte bir bütünlük kazanacağı açıktır. Araştırmamızın gelecek çalışmalara sunabileceği olası bakış açıları değerlendirildiğinde, 'Kilikia'da Ptolemaioslar' başlıklı çalışmamızın özellikle Ptolemaioslar'ın Anadolu'nun diğer bölgelerindeki etkileri ile bir bütün olarak ele alınmasının daha geniş yorum olanağı sağlayacağı öne sürülebilir. Benzer bir bütüncül yaklaşımla, Ptolemaioslar sonrasında Kilikia'daki Roma İmparatorluğu dönemi etkileri, bu bağlam dahilinde yorumlanabilir gözükmektedir. Çalışmamız aracılığıyla katkı sağlanabileceği düşünülen bir başka araştırma başlığı ise, Ptolemaioslar'ın İskender'in Hellenistik mirasını farklı bir biçimde yorumlayarak oluşturdukları politik anlayışları ile anakara dışındaki uygulamalarının, siyasi, sosyal ve kültürel etkilerinin Kilikia örneği dışında nasıl gerçekleştiği üzerinedir. Bu bağlamdaki ardıl çalışmalar aracılığıyla, Ptolemaioslar hakkında daha bütüncül bir resme ulaşılabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

A- Antik Yazarlar

- Apollod. APOLLODOROS, **Bibliothēke**,
Çev. Sir J. G. Frazer, London, 1921 (Loeb
Classical Library).
- App. **Rom. Hist.**, APPIANOS; **Romaikē Historia**,
Çev. Horace White, London 1912. (Loeb
Classical Library).
Çev. H. White, I-IV., London, 1913 (Loeb
Classical Library).
- Arr. **An.** FLAVIUS ARRIANOS; **Anabasis**,
Çev. E. T. Robson, London 1929-1933. (Loeb
Classical Library).
- Caes. **Civ.**, GAIUS IULIUS CAESAR; **Commentarii De
Bello Civili**,
Çev. A. G. Pöhl, London, 1961 (Loeb
Classical Library).
- Curt. QUINTIUS CURTIUS RUFUS; **Historiarum
Alexandri Magni Macedonis**,

- Çev. J. C. Rolfe, London, 1962 (Loeb Classical Library).
- Diod. DIODOROS SICILUS, **Bibliotheke Historike**,
Çev. C. L. Sherman, London, 1952, (Loeb Classical Library).
- Hdt. HERODOTOS, **Historiai**,
Çev. A.D. Godley, London, 1961(Loeb Classical Library)..
- Hes. **Theog.** HESIODOS; **Theogonia**,
Çev. S. Eyuboğlu & Azra Erhat, Ankara, 1991.
- Hyg. **Fab.** GAIUS IULIUS HYGINUS, **Fabulae**,
Çev. R. Scott Smith & Stephen M. Trzaskoma,
New York, 2007.
- Ios. **Bell. Iud.** IOSEPHOS; **Bellum Iudaicum**,
Çev.H.St.J. Thackeray-R. Marcus, London,
1961(Loeb Classical Library).
- Nep. CORNELIUS NEPOS, **Liber de Exellentibus
Ducibus Exterarum Gentium**, Çev. J.C.
Rolfe, London, 1929 (Loeb Classical
Library).

- Ov., **Met.** PUBLIUS OVIDIUS NASO; **Metamorphoses**,
Çev. İ. Z. Eyuboğlu, İstanbul, 1994.
- Paus. PAUSANIAS, **Periegesis Tes Hellados**,
Çev. W.H.S. Jones, London 1964. (Loeb
Classical Library).
- Pind., **Pyt.** PINDAROS, **Pythian**,
Çev. William H. Race, London, 1997 (Loeb
Classical Library).
- Plin. **Nat.** GAIUS PLINIUS SECUNDUS, **Naturalis
Historia**, Çev. H. R. Rackham-W.H.S. Jones,
London, 1947 (Loeb Classical Library).
- Plut. PLUTARKHOS; **Bioi Paralleloi**,
Çev. B. Perrin, London, 1959 (Loeb Classical
Library).
- Pol., POLYBIOS, **Historiai**,
Çev. W.R. Paton, I-VI, London, 1922.
- Strab. STRABON; **Geographika**,
Çev. Horace Lonard Jones, London, 1932
(Loeb Classical Library).

Theokr.

THEOKRITOS; **Idylls**,

Çev. A. Verity, Oxford, 2003.

B- Modern Eserler

- Adams, W. L.: “The Hellenistic Kingdoms”,
The Cambridge Companion to the Hellenistic World, Cambridge University Press, 2006, s. 28-52.
- Ager, S. L.: “The Arrival of Rome: from the Death of Seleukos to the Battle of Raphia”,
Hellenistic World, London, 2006, s. 35-51.
- _____ : **Interstate Arbitrations in the Greek World**, 337-90 B.C. University of California Press, California, 1996.
- Ainsworth, W.F.: **Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea I-II**, Londra, 1842.
- Alonso, C.- Manuel, A.: **The Seleucids in Mesopotamia**, Canada, 1995, (Basılmamış Doktora tezi).
- Alston, R.: **The City in Roman and Byzantine Egypt**, London/New York, 2002.

- Andreas, F. C.: “Alexandria”, **RE**, I, Stuttgart, 1894, st. 1376-1388.
- Arnold, D.: **Temples of the Last Pharaohs**, New York/Oxford, 1999.
- Arslan, N.: “Kilikia Bölgesindeki Grek Kolonizasyonu”, **Olba**, IV, Mersin, 2001, s. 1-17.
- Artzy, M.: “Nomads of the Sea”, **Res Maritimae (Cyprus and the Eastern Mediterranean from Prehistory to Late Antiquity)**, 1997, Atlanta, s. 1-17.
- Austin, M.: **The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest**, Cambridge, 1993.
- _____ : “The Seleukids and Asia”, **Hellenistic World**, London, 2006, s. 121-134.
- _____ : “Hellenistic Kings, War, and the Economy”, **The Classical Quarterly**, New Series, Vol. 36, No. 2 (1986), s. 450-466.
- Aydınoğlu, Ü.: “Yerleşim Modeli Oluşturmak Mümkün müdür? Dağlık Kilikia’ dan İki Yerleşim

- Modeli Denemesi”, **Olba**, XII, Mersin, 2005, s. 165 – 182.
- Bagnall, R. S.: **Egypt In Late Antiquity**, Princeton, 1996.
- _____ : **Administration of the Ptolemaic Empire**, Toronto, 1972. (Basılmamış doktora tezi)
- _____ : **The Administration of the Ptolemaic Possessions Outside Egypt**, Leiden, 1976.
- _____ : "Egypt, the Ptolemies, and the Greek World", **Bulletin of the Egyptological Seminar** 3, 1981, 5-21.
- _____ / Derow, P. **The Hellenistic Period**”, Oxford, 2004.
- Baker, P.: “Warfare”, **Hellenistic World**, London, 2006, s.373-389.
- Barker, W. B.: **Lares and Penates or Cilicia and its Governors**, London, 1853.
- Bass, G., F.: **A History Of Seafaring**, Thames And Hudson, London, 1972.

- Beaufort, F.: **Karamania or a Brief Description of the South Coast of Asia Minor and of the Remains of Antiquity**, London, 1818.
- Bean, G., E.: **Eskiçağda Güney Kıyıları**, Çev. İ. Delemen, S. Çokay, İstanbul, 1999.
- Benario, H. W.: “Augustus Princeps”, **ANRW**, II, 2, Walter De Gruyter, Berlin, 1975, s. 75-85.
- Bevan, E. R. : **The House of Ptolemy**, Arganout Inc. Publishers, Chicago, 1968.
- _____ : **The House of Seleucus**, Ares Publishers, Chicago, 2006.
- Billows, R., A.: “Cities”, **Hellenistic World**, London, 2006, s.196-216.
- _____ : **Kings and Colonists**, New York, 1995.
- Boardman, J.: **The Greeks Overseas: Their Early Colonies and Trade**, London, 1980.

- Bonnard, A.: **Antik Hellen Uygarlığı**, Çev. K. Kurtgözü, İstanbul, 2004.
- Borgia, E.: “Archaeology in Cilicia in the Ancient Traveller’s Notes”, **Olba**, VII, Mersin, 2003, s. 41-75.
- Bosch, C. E. : **Hellenizm Tarihinin Ana Hatları**, I. Kısım, Çev. A. Erzen, İstanbul, 1942.
- Bosworth, B.: **Alexander and the East: The Tragedy of Triumph**, Oxford, 1996.
- _____ : **The Legacy of Alexander: Politics, Warfare and Propaganda Under the Successors**, Oxford, 2002.
- _____ : **Hellenic Civilization**, New York, 1965.
- _____ : “Alexander the Great and the Creation of the Hellenistic Age”, **The Cambridge Companion to the Hellenistic World**, Cambridge University Press, 2006, s. 9-28.
- Bradford, E.: **Akdeniz**, Çev. A. Fethi, İstanbul, 2004.
- Braund, D.: “After Alexander: the Emergence of the Hellenistic World”, **Hellenistic World, London**, 2006, s. 19-35.

- Brazil, W.: "İskenderiye: Eski Dünyanın Merkezi", **İskenderiye Kütüphanesi**, Çev. E. Böke, İstanbul, 2004, s.53-83.
- Bugh, Glenn, R.: "Hellenistic Military Developments", **The Cambridge Companion to the Hellenistic World**, Cambridge University Press, 2006, s.265-295.
- Burnet, J. E.: "Sowing the Four Winds: Targeting the Cypriot Forest Resource in Antiquity", **Res Maritimae, (Cyprus and the Eastern Mediterranean from Prehistory to Late Antiquity)**, 1997, Atlanta, s. 59 - 69.
- Burstein, S. M.: "Pharaoh Alexander: A Scholarly Myth." **Anc.Soc.** 22, 1991, s. 139-145.
- _____ : **The Reign of Cleopatra**, New York, 2004.
- Casson, L.: "The Grain Trade of the Hellenistic World." **TAPhA** 85 , 1954, s. 168-187.

_____ : **Ships And Seamanship in the Ancient World**, Princeton University Press, Maryland, 1995

_____ : **The Ancient Mariners**, Princeton University Press, Princeton, 1991.

Chaniotis, A.: "The Divinity of Hellenistic Rulers", **Hellenistic World**, London, 2006, s.431-447.

_____ : **War in the Hellenistic World**, Oxford, 2005.

Christiansen, E.- Kromann, A.: **Sylloge Nummorum Graecorum**, Alexandria-Cyrenaica, Copenhagen by Danish National Museum, 1974.

Clarysse, W.: "Egyptian Estate-Holders in the Ptolemaic Period", **In State and Temple Economy in the Ancient Near East** , ed. E. Lipinski, s. 731-743.

_____ : "Greeks and Egyptians in the Ptolemaic Army and Administration." **Aegyptus** 65, 1985, s. 57-66.

- _____ : "Literary Papyri in Documentary 'Archives.'" **In Egypt and the Hellenistic World** , ed.E. van 't Dack, P. van Dessel, and W. van Gucht, s. 43-61.
- _____ : "Some Greeks in Egypt." , **In Life in a Multi-Cultural Society: Egypt from Cambyses to Constantine and Beyond** , ed. Janet H. Johnson, 51-56. Studies in Ancient Oriental Civilization, no. 51. Chicago, 1992.
- Cohen, G. M.: **The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor**, University of California press, California, 1996.
- Cramer, J. A. : **A Geographical and Historical Description of Asia Minor**, Amsterdam, 1971.
- Dalby, A.: **Food in the Ancient World**, London, 2003.
- Dandamaev, M.A.: **A Political History of the Achaemenid Empire**, Netherland, 1989.

- Davasne, A.: “Meydancık Kalesi 1980 Kazı Dönemi ve Hazine”, **KST III**, Ankara, 1981, s. 11-15.
- Davasne, A.-Yenisoğancı, V.: “Les Ptolémées en Séleucide : le trésor d'Hüseyinli ”, **Revue Numismatique**, VI, 34, 1992, s.23-36.
- _____, Le Rider, G.: **Le trésor de Meydancikkale : Cilicie Trachée**, Paris, 1989.
- Davies, J. K.: “Cultural, Social And Economic Features of The Hellenistic World”, **CAH, VII**, 1984, 257-321.
- _____: “Hellenistic Economies”, **The Cambridge Companion to the Hellenistic World**, Cambridge University Press, 2006, s.73-93.
- Davis, N. - Kraay, C.M. : **The Hellenistic Kingdoms**, London, 1973.
- Demiriş, B.: “İskenderiye: Antik Çağ Akdeniz’inde Bir Kültür Kenti, **Doğu Batı**, 34, İstanbul, 2005, s. 75-89.

- Dmitriev, S. : **City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor**, Oxford University Press, Oxford, 2005.
- Droysen, J. G.: **Büyük İskender I-II-III**, İstanbul, 2004.
- Durugönül, S.: “Development of Ancient Settlements in Cilicia”, **Adalya**, V, İstanbul, 2002, s.107-119.
- _____ : “Seleukosların Olba Territorium’undaki ‘Akkulturation’ Süreci Üzerine Düşünceler”, **Olba**, I, s.69-76.
- _____ : “Nagidos’un Tarihteki Yeri”, **Kilikia : Mekanlar ve Yerel Güçler -1999**, İstanbul, 2001, s.429-437.
- _____ : “ Coğrafi-Topografik Özellikler ve Tarihi Gelişim”, **Dağlık Kilikia’da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları Nagidos**, Ed. Serra Durugönül, Antalya, 2007, s. 3-9.
- _____ : “Mimari”, **Dağlık Kilikia’da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları Nagidos**, Ed. Serra Durugönül, Antalya, 2007, s. 9-23.

_____ : “İki Hellenistik Bronz Heykelcik ve Bir Kalıp”, **Dağlık Kilikia’da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları Nagidos**, Ed. Serra Durugönül, Antalya, 2007, s. 355-369.

Durukan, M.: “Eine Studie zu Kultfiguren und Symbolen in Olba”, **Kilikia : Mekanlar ve Yerel Güçler -1999**, İstanbul, 2001, s. 329-340.

_____ : “Nekropol Alanları”, **Dağlık Kilikia’da Bir Antik Kent kazısının Sonuçları Nagidos**, Ed. Serra Durugönül, Antalya, 2007, s. 23-39.

_____ : “Seramikler Işığında Nagidos”, **Dağlık Kilikia’da Bir Antik Kent kazısının Sonuçları Nagidos**, Ed. Serra Durugönül, Antalya, 2007, s.228-241.

_____ : “M.Ö. 301-188 Arasında Olba Territoriumunda Yaşanan Siyasi Gelişmeler”, **Olba**, I, 1998, s.87 95.

_____ : “Olba Territoriumu’nun Hellenistik Dönem Ölü Kültü Üzerine Gölemler”, **Olba**, I, 1998, s. 153-160.

- _____ / Körsulu, Hatice: “Hellenistik Dönem Seramikleri”,
Dağlık Kilikia’da Bir Antik Kent kazısının Sonuçları Nagidos, Ed. Serra Durugönül, Antalya, 2007, s. 155-228.
- Eckstein, A. M. : **Mediterranean Anarchy, Interstate War, and the Rise of Rome**, London, 2006.
- Ergeç, R.: “Anazarbus Antik kenti ve Nekropolü”,
Kilikia : Mekanlar ve Yerel Güçler - 1999, İstanbul, 2001, s. 389-428.
- Erskine, A.: “Culture and Power in Ptolemaic Egypt: The Museum and Library of Alexandria”, **Greece & Rome**, Second Series, Vol. 42, No. 1, Cambridge, 1995, s. 38-48.
- Ertekin E.: “İlkağ’da Tarsus “Ketenciler”i ve Ketenleri, **Olba XI**, s.155-175.
- Eilers, C.: “A Roman East: Pompey’s Settlement to the Death of Augustus” **Hellenistic World**, London, 2006, s. 90-105.
- Ellis, W. M.: **Ptolemy of Egypt**, New York, 1994.

- Falivene, M. R.: “Goverment, Management, Literacy: Aspecsts of Ptolemaic Administration”, **Anc.Soc.**, 22, Leuven, 1991, s. 203-227.
- Frankfort, H.: **Ancient Egyptian Religion**, New York, 1948.
- Frankfort, H.- Kramer, S.N. : **Kingship and the Gods**, Chicago, 1978.
- Graham, D.-Shiple, J. “The Polis and Fedaralism”, **The Cambridge Companion to the Hellenistic World**, Cambridge University Press, 2006, s.52-73.
- Grant, M.: **The Ancient Mediterranean**, New York, 1969.
- Green, J.R.: “Paphos ve İskenderiye Tiyatroları”, **İskenderiye Kütüphanesi**, Çev. Elif Böke, İstanbul, 2004, s.145-159.
- Green, P.: **Alexander to Actium**, California, 1990.
- Gruen, E. S.: **The Hellenistic World and the Coming of Rome**, London, 1984.

- _____ : “Greeks and Non-Greeks”, **The Cambridge Companion to the Hellenistic World**, Cambridge University Press, 2006, s.295-315.
- Habicht, C.: **The Hellenistic Monarchies**, The University of Michigan Press, Michigan, 2006.
- Haller, B.: “Augustus Und Seine Politik: Ausgewahlte Bibliographie”, **ANRW**, II, 2, Berlin, 1975, 55- 74.
- Hammond, N. G. L.: “Continuity of Macedonian Institutions and the Macedonian Kingdoms of the Hellenistic Era”, **HISTORIA**, XLIX, Stuttgart, 2000, s.141-160.
- Hazard, R. A.: **Imagination of a Monarchy: Studies in Ptolemaic Propaganda**, Toronto, 2000.
- Heinen, H.: “The Syrian-Egyptian Wars and the New Kingdoms of Asia Minor”, **CAH**, VII, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 412-442.
- _____ : **Vom Hellenistischen Osten zum Römischen Westen**, Stuttgart, 2006.

- Henrichs, A.: **The Sophists and Hellenistic Religion: Prodicus as the Spiritual Father of the Isis Aretalogies**, Harvard Studies in Classical Philology, Vol. 88, (1984), s. 139-158.
- Hild, F.- H. Hellenkemper: **Tabula Imperii Byzantini 5 - Kilikien und Isaurien**, Austrian Academy of Sciences Press, 1990.
- Hölbl, G.: **A History of the Ptolemaic Empire**, New York, 2003.
- _____ : **Geschichte Des Ptolemaerreiches**, Darmstadt, 1994.
- _____ : "Egyptian Fertility Magic within Phoenician and punic Culture", **Archaeology and Fertility Cult in the Ancient Mediterranean**, Malta, 1985.
- Huss, W. : **Der Makedonische König und die Agyptischen Priester**, Stuttgart, 1994.

- Huzar, E. G.: "Alexandria ad Aegyptum In The Iulio-Claudian Age", **ANRW**, II.10.1, Berlin, s. 619-668.
- _____ : "Augustus 'Heir of the Ptolemies'", **ANRW**, II.10.1, Berlin, s. 343-382.
- Irby, C.L. - Mangles, J.: **Travels in Egypt and Nubia, Syria, And the Holy Land**, Londra, 1845.
- Chester, J. A. : **Roman Egypt, II**, New York, 1975.
- Johnson, J. H.: "The Role of the Egyptian Priesthood in Ptolemaic Egypt", **In Egyptological Studies in Honor of Richard A. Parker**, ed. L. H. Lesko, 70-84. Hanover and London, 1986.
- _____ : "Ptolemaic Bureaucracy from an Egyptian Point of View", **The Organization of Power : aspects of bureaucracy in the ancient Near East**, SAOC, 46, Ed. M. Gibson-D. Biggs, Chicago, 1987, s. 141-149.
- Jones, C.P. – Habicht C.: "A Hellenistic Inscription from Arsinoe in Cilicia", **Phoenix**, Vol. 43, No. 4 (Winter, 1989), s. 317-346.

- Jones, A.H.M. : **The Cities of the Eastern Roman Provinces**, Oxford, 1971.
- Jones, P. J.: **Cleopatra: The Last Pharaoh**, Haus Pub., London, 2006.
- Kammenhuber, A.: “Kilikien”, **Der Kleine Pauly IV.**, 1972, s. 208- 209.
- Kater-Sibbes, G.J.F.: **Preliminary Catalogue of Sarapis Monuments**, Leiden, 1973.
- Kızgut, İ.: “Silifke Müzesi Bronz Heykelciklerine yansıyan Kilikya Tanrıları”, **Olba**, VII, Mersin, 2003, s. 155-189.
- _____ : “Silifke Müzesi’nde Bronz Bir Baş ve Bronz Heykelcikler”, **Silifke Müzesi Konferansları Kasım 2005- Nisan 2006**, Silifke, 2007, s. 106-130.
- Kirsten, E. – Opelt, I. : “Eine Urkunde der Gründung von Arsinoe in Kilikien”, **ZPE**, 77 (1989) 55–66.

- Koester, H.: **History, Culture and Religion of the Hellenistic Age**, Berlin, 1995.
- Körsulu, H.: “Hellenistik Dönemde Doğu Akdeniz’de Seramik Üretimi Üzerine Yeni Bir Öneri: Nagidos”, **Olba**, XVI, Mersin, 2008, s. 95-105.
- Kosmetatou, E.: “The Attalids of Pergamon”, **Hellenistic World**, Londra, 2006, s. 159-175.
- Laroche, E.: “La Naissance de la Mission de Gülnar”, **Gülnar I, Le Site de Meydancikkale**, Paris, 1998, s.
- Laubscher, H.P.: “Ein Ptolemaer als Hermes”, **Kotinos**, Mainz/Rhein, s.317-322.
- Lauffer, S.: **Büyük İskender**, İzmir, 2004, İlya yay.
- Leake, W. M.: **Journal of a Tour in Asia Minor**, Londra, 1832.
- Lewis, N.: **Greeks in Ptolemaic Egypt: Case Studies in the Social History of the Hellenistic World**, Oxford, 1986.

- Lloyd, A. B.: “Nationalist Propaganda in Ptolemaic Egypt”, **Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte**, Vol. 31, No. 1, 1982, s. 33-55
- Ma, John: “Kings”, **Hellenistic World**, London, 2006, s.177-196.
- _____ : **Antiochos III and the Cities of Western Asia Minor**, Oxford University Press, Oxford, 1999.
- Magie, D.: **Roman Rule in Asia Minor: To the End of the Third Century after Christ**, Princeton, 1950.
- _____ : “Egyptian Deities in Asia Minor in Inscriptions and on Coins”, **AJA**, Vol. 57, No.3, 1953, s. 163-187.
- Mahaffy, J., P.: **The Empire of the Ptolemies**, London, 2005.
- Manning, J. G.: **Land and Power in Ptolemaic Egypt**, Cambridge University Press, 2003.

- Marquardt, N. : **Pan in der Hellenistischen Und Kaiserzeitlichen Plastik**, 1995.
- Martin, L. H.: **Hellenistic Religions**, Oxford University Press, Oxford, 1987.
- Mattingly, H. : “Athens Between Rome”, **Hellenistic Constructs**, University of California Press, California, 1997, s.120-145.
- Meyer, M.: “Cilicia as Part of the Seleucid Empire The Beginning of Municipal”, **Kilikia : Mekanlar ve Yerel Güçler -1999**, İstanbul, 2001, s.505-518.
- McKenzie, J.-Roger, P.: **The Architecture of Alexandria and Egypt, C.300 B.C to A.d. 700**, Yale University Press, New York, 2007.
- Merkelbach, R.: **Isis Regina-Zeus Serapis**, Stuttgart, 1995.
- Mikalson, J. D.: “Greek Religion: Continuity and Change in the Hellenistic Period”, **The Cambridge Companion to the Hellenistic World**, Cambridge University Press, 2006, s.208-223.

- Mitford, T. B.: "Roman Rough Cilicia", **ANRW, VII**, Walter de Gruyter, New York, 1980, s. 1230-1261.
- _____ : "Major Sanctuaries of Pamphylia and Cilicia", **ANRW, II**, 18.3, Walter de Gruyter, New York, 1990, s.2045- 2129.
- Mitford, T.B.- Andrews, St.: "The Cults of Roman Rough Cilicia", **ANRW, II-18**, Walter de Gruyter, New York, 1990, s. 2131-2160.
- Mooren, L. "The Nature of the Hellenistic Monarchy", **In Egypt and the Hellenistic World** , Derleyen; E. van 't Dack, P. van Dessel, and W. van Gucht, s. 205-240.
- Morkholm, O.: **Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri**, Çev. Oğuz Tekin, İstanbul, 2000.
- Mueller, K.: **Settlements of the Ptolemies**, Peeters, 2006.
- Musti, D.: "Syria And the East", **CAH, VII**, Cambridge University Press, Cambridge, 1984.
- Nervinski, A.: **The Foundation Date of the Panhellenic Ptolema And Related**

- Problems in Early Ptolemaic Chronology**, Duke, 1981.
- Nicholson, P. T. – Shaw, I.: **Ancient Egyptian Materials And Technology**, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.
- Nielsen, T. H. : **Studies in the Ancient Greek Polis**, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1997.
- Olshausen, E.: “Pamphylia“, **Der Kleine Pauly IV.**, 1972, s. 441- 444.
- Phillips, J.: “Punt and Aksum: Egypt and the Horn of Africa”, **Journal of African History**, 38, 1997, Cambridge University Press, 1997, s. 423-457.
- Phiroze, V.: **Hellenizing Egypt**, Stanford University, 1995. (Basılmamış Doktora tezi)
- _____ : **The Gift of the Nile**, California, 2001.
- Potter, D.: “Hellenistic Religion”, **Hellenistic World**, London, 2006, s.407-431.
- Rauh, N.K.- Slane K.W.: “Possible Amphora Kiln Sites in W. Rough Cilicia”, **JRA** 13, s.319- 330.

- Reger, G.: “The Economy”, **Hellenistic World**, London, 2006, s.105-121.
- Rostovtzeff, M. : **The Social and Economic History of The Hellenistic World**, I-III, Oxford, 1953.
- Rotroff, S. I.: “Material Culture”, **The Cambridge Companion to the Hellenistic World**, Cambridge University Press, 2006, s. 136-158.
- Rowlandson, J.: “Town and Country in Ptolemaic Egypt”, **Hellenistic World**, London, 2006, s. 249-264.
- Ruge, W. : “Kilikia”, **RE**, XI, Stuttgart, 1922, st. 385-389.
- _____ : “Kilikiai Pulai”, **RE**, XI, Stuttgart, 1922, st. 389- 390.
- _____ : “Pamphylia”, **RE**, XXXVI/2, Stuttgart, s. 1949, st. 354- 407.
- Sayar, M. H.: “Tarkondimotos-Seine Dynastie, Seine Politik und Seine Reich”, **Kilikia : Mekanlar ve Yerel Güçler -1999**, İstanbul, 2001, s373-380.

- _____ : “Kilikia’da Tanrılar ve Kùltler”, **Olba**, II, 1. Cilt, Mersin, 1999, s. 131-151.
- _____ : “Antik Kilikia’da Şehirleşme”, **XII. TTK Kongresi**, Ankara, 12–16 Eylül 1994, Cilt:1 (1999), s. 193–216.
- _____ : “Çukurova’nın Gizemli Kalesi Karasis ve Çevresindeki Kùltür Varlıkları Bilim Dünyasına Tanıtılıyor” **Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler**, 18, İstanbul, Mayıs 2004, s. 1-6.
- _____ : “Mersin, Adana, Osmaniye ve Hatay İlleri 2005 Yılı Yerleşim Arkeolojisi ve Tarihi-Coğrafya Çalışmaları”, **Anmed**, 2006-4, İstanbul, 2006, s. 115-119.
- Scheer, T.S.: “The Past in a Hellenistic Present: Myth and Local Tradition”, **Hellenistic World**, London, 2006, s.216-232.
- Shiple, G.: **The Greek World After Alexander**, Routledge, London, 2000.
- Skeat, C.: **The Reigns of The Ptolemies**, München, 1954.
- Stambaugh, J. E.: **Sarapis Under the Early Ptolemies**,

Leiden, 1972.

Stieglitz, R. R.: “Ptolemy IX (Soter) II Lathyrus on Cyprus and the Coast of the Levant”, **Res Maritimae (Cyprus and the Eastern Mediterranean from Prehistory to Late Antiquity)**, 1997, Atlanta, s.301-306.

Şahin, H.: **Geç Roma İmparatorluk ve Erken Bizans Dönemlerinde Dağlık Kilikia (Kilikia Trakheia) Bölgesi Yazıtlarında Meslekler**, İstanbul, 2003, (Basılmamış Doktora Tezi).

Şenol, A.K.- Şenol G...: “Commercial Ties of Cilicia by Means of Hellenistic and Roman Amphorae”, **Olba**, VII, Mersin, 2003, s.119-145.

_____ / Aşkın, E.: “Amphoralar ışığında Kentin Ticari İlişkileri”, **Dağlık Kilikia’da Bir Antik Kent kazısının Sonuçları Nagidos**, Ed. S. Durugönül, Antalya, 2007, s. 241-297.

Şenol, G.: **Mühürlü Amphora üreten merkezler ve Mühürleme Sistemleri**, Ege Yayınları, İstanbul, 2006.

- Tarn, W. W.: **Antigonos Gonatas**, Oxford, 1969.
- _____ : **Hellenistic Military And Naval Developments**, Cambridge University Press, 1930.
- _____ : “The First Syrian War”, **The Journal of Hellenic Studies**, Vol. 46, Part 2 (1926), s. 155-162.
- Tarn, W. W.; Griffith, G. T.: **Hellenistic Civilisation**, London, 1952.
- Tekin, O.: “Sikkeler”, **Dağlık Kilikia’da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları Nagidos**, Ed. S. Durugönül, Antalya, 2007, s. 369-391.
- _____ : “Nagidos Kazı Sikkeleri”, **Toplumsal Tarih**, 185, İstanbul, 2009, s.62-65.
- Thompson, D. B. : **Ptolemaic Oinochoai and Portraits in Faience: Aspects of the Ruler-Cult** . Oxford, 1973.
- Thompson, D. J.: “The Ptolemies and Egypt”, **Hellenistic World**, London, 2006, s.105-121.

- _____ : “Literacy and the Administration in Early Ptolemaic Egypt”, In *Life in a Multi-Cultural Society: Egypt from Cambyses to Constantine and Beyond* , **Studies in Ancient Oriental Civilization**, no. 51. Chicago, 1992, s. 323-326.
- Tobin, Jennifer: “The Tarkondimotid Dynasty in Smooth Cilicia”, **Kilikia : Mekanlar ve Yerel Güçler -1999**, İstanbul, 2001, s. 381-387.
- Toutain, J.: **The Economic Life of the Ancient World**, Ayer Pub., Manchester, 1979.
- Trampedach, Kai: “Tempel und Grossmacht: Olba in Hellenistischer Zeit”, **Kilikia : Mekanlar ve Yerel Güçler -1999**, İstanbul, 2001, s.269-288.
- Tripolitis, Antonia: **Relligions of the Hellenistic Roman Age**, Cambridge, 2002.
- Tuplin, C.: “The Administration of the Achaemenid Empire”, *Coinage and Administration in*

- the Athenian and Persian Empires, The Ninth Oxford Symposium on Coinage and Monetary History, **BAR 343**, London, 1987.
- Turner, E.: "Ptolemaic Egypt", **CAH, VII**, 1984, 118-175.
- Jansen-Winkel, Karl: "Alexandria", **Der Neue Pauly I**, Stuttgart, 1996, s. 463-466.
- Van Oppen de Ruyter, Branko, F.: The Religious Identification of Ptolemaic Queens With Aphrodite, Demeter, Hathor And Isis, New York, 2007.
- Vann, Robert, L.: "A Classification of Ancient Harbors in Cilicia", **Res Maritimae (Cyprus and the Eastern Mediterranean from Prehistory to Late Antiquity)**, Atlanta, 1997, s. 307-319.
- Volkman, H.: "Der Herrscherkult der Ptolemaer in Phönikischen Inschriften", **Historia V**, Weisbaden, 1956, s.448-455.
- Walbank, F. W.: "Monarchies And Monarchic Ideas", **CAH, VII**, 1984, 62-101.
- _____ : "Sources For The Period", **CAH, VII**,

1984, 1-23.

_____ : "Könige als Götter. Überlegungen zum Herrscherkult von Alexander bis Augustus." **Chiron** 17 ,1987, s. 365-382.

Welles, C. B.: **Alexander And The Hellenistic World**, Toronto, 1970.

_____ : **Royal Correspondence in the Hellenistic Period**, New Haven, Yale University Press, 1934.

Will, E.: "The Succession to Alexander", **CAH**, VII, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 23-52.

Ussher, J.; Pierce, L.; Pierce, M.: **The Annals of the World**, New York, 2006.

Vercoutter, J.: **L’Egypte Ancienne**, Paris, 1979.

Wolski, J.: **The Seleucids the Decline and Fall of Their Empire**, Krakow, 1999.

Yalçınkaya, I.-Otte, M.- Bar-Yosef, O.-Kolowski, J.-Leotard, J.M.-Taşkıran, H.:

“The Excavations at Karain Cave,
Southwestern Turkey: An Interim
Report”, **The Paleolithic Prehistory of
the Zagros-Taurus**, Philadelphia, 1993,
s. 101-119.

Zoroğlu, L.:

“Dağlık Kilikia- Ovalık Kilikia”, **Kilikia
: Mekanlar ve Yerel Gler -1999**,
İstanbul, 2001, s. 425-428.

_____:

“Kilikia Berenike’sinin Yeri”, **Olba**, II,
II. Cilt, Mersin, 1999, s. 369-379.

_____:

Kelenderis I, Ankara, 1994.

EK I:

ANTİK YAZARLAR TESTIMONIA'SI

THEOKRITOS, XVII, 75-90; (TE 1)

“Orada sayısız ülke ve sayısız halk vardır , Cennetten gelen yağmurların yardımıyla ürünlerini olgunlaştırırlar ancak hiçbiri Nil taşkınlarıyla toprağın yıkandığı zamanki Mısır ovaları kadar verimli değildir ve hiçbirinde işe bu kadar yatkın ve becerikli halk yoktur. Orada 300 kent kurulmuştur; 3.000 ve 2 kez 3 ve bunların üzerine 3 kez 9 daha eklenir ve tümünün Kralı Ptolemaios'tur. Evet o Phoenicia'nın, Arabia'nın, Suriye, Libya ve yanık tenli Ethiopialılar'ın bir bölümünü aldı. Pamphylia'da onun sözü kanundur ve Kilikia mızrakçılar, Lykialılar, savaşçı Karialılar, Kyklad Adaları ve denizlerdeki en uzaklara gidebilen en iyi gemiler ona aittir. Tüm karalar, denizler ve çağlayan nehirler de onun hükümdarlığını kabul ederler. Ve onun etrafında süvariler ve parlayan bronz kalkan taşıyan piyadeler toplanırlar.”

“(75)γεινόμενον τὰ πρῶτα: πολὺς δὲ οἱ ὄλβος ὀπαδεῖ,
πολλᾶς δὲ κρατέει γαίας, πολλᾶς δὲ θαλάσσης.
μυρία ἄπειροί τε καὶ ἔθνεα μυρία φωτῶν
λήιον ἀλδήσκουσιν ὀφελλόμεναι Διὸς ὄμβρω:
ἀλλ' οὔτις τόσα φύει, ὅσα χθαμαλὰ Αἴγυπτος,
(80) Νεῖλος ἀναβλύζων διερὰν ὅτε βῶλακα θρύπτει.
οὐδέ τις ἄστεα τόσσα βροτῶν ἔχει ἔργα δαέντων.
τρεις μὲν οἱ πολίων ἑκατοντάδες ἐνδέδμηνται,
τρεις δ' ἄρα χιλιάδες τρισσαῖς ἐπὶ μυριάδεσσι,
δοιαὶ δὲ τριάδες, μετὰ δὲ σφισιν ἐννεάδες τρεῖς:
(85) τῶν πάντων Πτολεμαῖος ἀλήνωρ ἐμβασιλεύει.
καὶ μὴν Φοινίκας ἀποτέμενεται Ἄρραβίας τε

καὶ Συρίας Λιβύας τε κελαινῶν τ' Αἰθιοπῶν.
Παμφύλοισί τε πᾶσι καὶ αἰχμηταῖς Κιλίκεσσι
σαμαίνει, Λυκίοις τε φιλοπολέμοισί τε Καρσί,
(90)καὶ νάσοις Κυκλάδεσσι, ἐπεὶ οἱ νᾶες ἄρισται
πόντον ἐπιπλώοντι, θάλασσα δὲ πᾶσα καὶ αἶα
καὶ ποταμοὶ κελάδοντες ἀνάσσονται Πτολεμαίῳ.
πολλοὶ δ' ἱππῆες, πολλοὶ δὲ μιν ἀσπιδιῶται.
χαλκῷ μαρμαίροντι σεσαγμένοι ἀμφαγέρονται.”

POLYBIOS, *Historiai*, V, 34, 5-10; (TE 2)

“Babasının ölümünden hemen sonra Ptolemaios Philopator kardeşi Magas ve sempatizanlarını ölüme mahkum etti ve Mısır tahtının getirisi olan mülklerin başına geçti. Bu eylemle saray içi bir tehlikeye karşı kendini emniyete aldığını düşünmekteydi; Antigonos ve Seleukos’un ölümleri ile ve onların sırasıyla Antiokhos ve Philippos gibi tek varise sahip olmalarıyla şans onu yurt dışındaki tehlikelerden de korudu. Böylece pozisyonunu güvenlik altına alıp iktidarını sanki daimi bir festivalmişçesine yönetmeye başladı. Hiçbir işe karışmıyordu ve saray ile ilgili memurlarıyla ya da Mısır’daki idari bölümlerin başlarıyla çok zor görüşme kabul ediyordu. Özellikle yurt dışındaki elçileri onu tamamen ilgisiz ve önemsemez buluyorlardı. Onun öncülleri ise yabancı meselelere fazla dikkat vermemelerine rağmen genellikle Mısır’ın kendi işlerine öncelik ve önem vermişler, Koile Suriye (Lübnan ve Çevresi) ve Kıbrıs’ın hakimleri olarak Suriye Kralı’na karşı gerek karadan gerekse denizden tehditkar bir tutum sürdürmüşlerdi. Adaların yanında en görkemli şehirler, kaleler ve Pamphylia’dan Hellespontos’a kadar uzanan limanları ve Lysimakheia yoluyla Asya prensleri nazarında hakim konumda bulunmuşlardır. Bunlardan başka, rahatlıkla kendi mülkleri olan Aenus ve Maroneia ve daha uzak şehirler üzerine Trakheia ve Makedonya üzerine bir atakta bulunmak üzere yerleşmişler, böylece

ellerini çok daha uzak bölgelere uzatmışlardı. Bundan uzun süre önce ise bir prenslikler halkasıyla kendi pozisyonlarını sağlamlaştırmışlardı ki bu krallar Mısır'daki yönetimleri için asla endişelenmemişler ve yurt dışı politikalarına da büyük bir önem vermişlerdi...”

“ ὑπὲρ ὧν οἱ πρότερον οὐκ ἐλάττω, μείζω δ' ἐποιοῦντο σπουδὴν ἢ περὶ τῆς κατ' αὐτὴν τὴν Αἴγυπτον δυναστείας.

6 τοιγαροῦν ἐπέκειντο μὲν τοῖς τῆς Συρίας βασιλεῦσι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, Κοίλης Συρίας καὶ Κύπρου κυριεύοντες:

[7] παρέκειντο δὲ τοῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν δυνάσταις, ὁμοίως δὲ καὶ ταῖς νήσοις, δεσπόζοντες τῶν ἐπιφανεστάτων πόλεων καὶ τόπων καὶ λιμένων κατὰ πᾶσαν τὴν παραλίαν ἀπὸ Παμφυλίας ἕως Ἑλλησπόντου καὶ τῶν κατὰ Λυσιμάχειαν τόπων: [8] ἐφήδρευον δὲ τοῖς ἐν τῇ Θράκῃ καὶ τοῖς ἐν Μακεδονίᾳ πράγμασι, τῶν κατ' Αἴνον καὶ Μαρώνειαν καὶ πορρώτερον ἔτι πόλεων κυριεύοντες. [9] καὶ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ μακρὰν ἐκτετακότες τὰς χεῖρας, καὶ προβεβλημένοι πρὸ αὐτῶν ἐκ πολλοῦ τὰς δυναστείας, οὐδέποτε περὶ τῆς κατ' Αἴγυπτον ἡγωνίων ἀρχῆς. διὸ καὶ τὴν σπουδὴν εἰκότως μεγάλην ἐποιοῦντο περὶ τῶν ἔξω πραγμάτων. [10] ὁ δὲ προειρημένος βασιλεὺς ὀλιγώρως ἕκαστα τούτων χειρίζων διὰ τοὺς ἀπρεπεῖς ἔρωτας καὶ τὰς ἀλόγους καὶ συνεχεῖς μέθας, εἰκότως ἐν πάνυ βραχεῖ χρόνῳ καὶ τῆς ψυχῆς ἅμα καὶ τῆς ἀρχῆς ἐπιβούλους εὔρε καὶ πλείους”

POLYBIOS, *Historiai*, V, 63, 7-10; (TE 3)

“...İkamet yerlerini Memphis'te sabitledikten sonra bu görüşmelere devam ettiler. Ayrıca Antiokhos'un elçilerine daha az özenli değillerdi ki elçiler her nezaket belirtisini kabul ediyorlardı. Ancak bu sırada İskenderiye'de Mısır dışında bulunan fakat Ptolemaios idaresinde olan ücretli askerleri çağırarak toplanmalarını sağlıyorlardı. Yani burada

asker ikmalı için sevk yapılıyordu ayrıca hem varolan hem de gelmekte olan birlikler için erzak tedariki yapılıyordu.”

[7] ταύταις τε δὴ κατὰ τὸ συνεχὲς ἐχρημάτιζον ἐν τῇ Μέμφει προκαθήμενοι, παραπλησίως δὲ καὶ τὰς παρὰ τῶν περὶ τὸν Ἀντίοχον ἀπεδέχοντο, φιλανθρώπως ποιούμενοι τὰς ἀπαντήσεις. [8] ἀνεκαλοῦντο δὲ καὶ συνήθουσι εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τοὺς μισθοφόρους τοὺς ἐν ταῖς ἔξω πόλεσιν ὑπ’ αὐτῶν μισθοδοτούμενους. [9] ἐξαπέστελλον δὲ καὶ ξενολόγους καὶ παρεσκεύαζον τοῖς προὔπαρχουσι καὶ τοῖς παραγινόμενοις τὰς σιταρχίας. [10] ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τὴν λοιπὴν ἐγίνοντο παρασκευήν, ἀνά μέρος.

SİCİLYALI DIODOROS ; *Bibliothèque Historique*, XI, 60, 5; (TE 4)

“... Şimdi Persler kara kuvvetlerini kendi insanlarından meydana getirdiler ama donanmalarını Fenike, Kıbrıs ve Kilikia’dan toplamışlardı...”

“... οἱ δὲ Πέρσαι τὸ μὲν πεζὸν στράτευμα δι’ ἑαυτῶν κατεσκεύασαν, τὸ δὲ ναυτικὸν ἤθροισαν ἕκ τε Φοινίκης καὶ Κύπρου καὶ Κιλικίας...”

SİCİLYALI DIODOROS; *Bibliothèques Historiques*, XI, 75, 2; (TE 5)

“Kilikia’ya ve Fenike’ye vardıklarında kara kuvvetlerini bu uzun yolculuğun ardından dinlendirdiler ve Kıbrıslılar’a, Phoenikialılar’a ve Kilikialılar’a gemilerin ikmalini emrettiler. Ve 300 trireme hazır olduğunda onları en güçlü deniz silahları, oklar ve bir deniz savaşında kullanılacak diğer şeyler ile donattılar.”

“ὥς δ’ ἦλθον εἰς Κιλικίαν καὶ Φοινίκην, τὰς μὲν πεζὰς δυνάμεις ἀνελάμβανον ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, ναῦς δὲ προσέταξαν κατασκευάζειν τοῖς τε Κυπρίοις καὶ Φοίνιξι καὶ τοῖς τὴν Κιλικίαν οἰκοῦσι. καταρτισθεισῶν δὲ τριήρων τριακοσίων, ταύτας ἐκόσμησαν ἐπιβάταις τε τοῖς κρατίστοις καὶ ὅπλοις καὶ βέλεσι καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς πρὸς ναυμαχίαν χρησίμοις.”

SICILYALI DIODOROS; *Bibliothèque Historique*, XX, 19, 3-4; (TE 6)

“(3) Tüm komutanlar için Hellen şehirlerinin kurtuluşu hususunda uzlaşıldığında, Mısır Kralı Ptolemaios Antigonos’u garnizonlarıyla bazı şehirleri işgal etmekle ve savaşa hazırlanmakla suçladı.

(4) Ordusunu ve ordusunun başında Leonidas’ı gönderen Ptolemaios, Antigonos’a boyun eğen Kilikia Trakheia şehirlerini zaptetti. Ayrıca Kassandros ve Lysimakhos tarafından kontrol edilen şehirlere de Antigonos’un daha fazla güçlenmesini engellemek için işbirliği önerisi ile gitti. Ancak Antigonos en genç oğlu Philippos’u Phoeniks ve asilerle savaşmak için Hellespontos’a, Demetrios’u ise Kilikia’ya gönderdi. Demetrios enerjiyle mücadelesini sürdürdükten sonra Ptolemaios’un komutanlarını yendi ve şehirleri geri aldı.”

SICILYALI DIODOROS; *Bibliothèque Historique*, XX, 27, 1-2; (TE 7)

“(1) Phaleronlu Demetrios Atina’da arkhon iken Roma’da Quintus Fabius 2. kez, Gaius Marcius ise ilk kez konsüllüğe seçilmişti. Onlar görevdeyken Mısır Kralı Ptolemaios kendi komutanlarının Kilikia şehirlerini kaybettiği haberini alarak bir ordu ile Phaselis’e yelken açtı ve kenti aldı. Daha sonra Lykia içlerine ilerleyerek bir baskınla Antigonas tarafından garnizon kurulan Ksanthos’u aldı.

(2) Daha sonra Kaunos’a yelken açmış ve şehri almış; acımasızca garnizonlar tarafından tutulan kalelere ve Herakleium’a saldırmıştır ama Persikum mülklerini askerler tarafından teslim edildiğinde aldı. Daha sonra ise Kos’a doğru yelken açmıştır. ”

SİCİLYALI DIODOROS; *Bibliothēke Historike*, XX, 106, 3-5; (TE 8)

“(3) Onun (Kassandros) devamlı bir alışkanlığı; ne zaman tehlikeli bir durumda kalsa Lysimakhos’u yardıma çağırmasıydı. Bunda hem onun kişisel özellikleri hem de krallığının Makedonya’nın yanında yer alması etkili olmaktaydı. Bu krallar ortak çıkarları hakkında konuşmak için toplandıklarında Mısır Kralı Ptolemaios’a ve yukarı satraplıkların yöneticisi olan Seleukos’a Antigonos’un kibirli cevabını anlatmak ve onlara hepsi için ortak olan ve giderek büyüyen savaş tehlikesini

göstermek için elçiler gönderdiler. (4) Onlar, eğer Antigonos Makedonya'nın hakimiyetini ele geçirecek olursa diğerlerinin elinden de krallıklarını alabileceğini söylediler. gerçekten de bir çok defa açgözlü olduğuna ve paylaşmaya niyetli olmadığına dair kanıtlar vermişti. (5) Bu durumda, eğer planlar ortak yapılırsa ve ona karşı birlik halinde bir savaş açılırsa avantajlı olacakları söylendi. Şimdi Ptolemaios ve Seleukos söylenenlerin doğru olduğuna inanıyorlardı. Heyecanla öneriyi kabul ettiler ve Kassandros'la birbirlerine güçlü kuvvetlerle yardım ayarladılar.”

“Tanrılar devleri yendiğinde, hâlâ öfkeli olan toprak (Gaia) Tartaros ile birleşti ve Kilikia’da insan ve hayvan arasında bir melez olan Typhon’u meydana getirdi. Boyut ve güç olarak yeryüzünün tüm çocuklarından daha güçlüydü. Kalçalara kadar insan biçimindeydi ama kütlesi dağları geçmekte, başı ise yıldızlara değmekteydi. Ellerinden biri batıya, diğeri ise doğuya ulaşırdı ve ucundan 100 ejderha başı çıkardı. Kalçalarından aşağı doğru büyük engerek sarmalları uzanmaktaydı ki onlar dışarı çıktıklarında kafasına kadar uzanır ve yüksek bir tıslama çıkarırlardı. Bütün bedeni kanatlarla kaplıydı. Dağınık saçları rüzgarda başından ve yanaklarından akardı ve gözlerinden ateşler çıkardı. Böyle büyük olan Typhon alevli kayaları fırlattığında tıslayıp bağırarak ve ağzından hızla büyük ateşler püskürterek cennete doğru yola koyuldu.

Fakat tanrılar cennette onu görünce uçarak Mısır’a geldiler ve hayvan görünümüne büründüler. Zeus Typhon’u gökgürültüleri ile uzaklara fırlatarak sert bir orakla ona vurdu ve Suriye’ye yakın olan Casius (Iudea sınırındadır) dağına dek onu takip etti. Ve orada canavarın kötü şekilde yaralandığını görerek, göğüs göğüse savaştı ancak Typhon ona sarıldı ve kıvrımları arasında onu sıkıştırarak Zeus’un elindeki orağı ve ayakları ile elindeki kas liflerini ondan aldı ve onu omuzları üzerinde kaldırarak deniz yoluyla Kilikia’ya taşıdı, ardından Korykos mağarasına bıraktı. Aynı şekilde bir ayı postuna gizleyerek kas liflerini orada bir kenara sakladı ve yarı hayvan bir bakire olan dişi ejderha Delphyn’i bunları korumakla görevlendirdi. Ancak Hermes ve Aegipan kas liflerini çaldılar ve Zeus’a farkedilmeden geri verdiler. Zeus gücünü geri kazanmış olarak kanatlı atların çektiği bir arabaya binerek cennetten geldi ve şimşeklerle Typhon’a saldırarak Nysa isimli dağa kadar onu takip etti, burada Kader Tanrıçaları kaçağı kandırdılar ve fani meyveleri yediği takdirde güçleneceğine inandırdılar. Sonra tekrar takip edilerek Trakheia’ya geldi ve Haemus tepesinden tüm dağları fırlattı. Ancak şimşeklerin gücüyle bu

durum gerilediğinde bir kan akarsuyu dağdan fıskırdı. Derler ki bu şartlar altında dağ Haemus (Kanlı Dağ) olarak adlandırılmıştır. Ve o Sicilya Denizi yoluyla kaçmaya başladığında Zeus Sicilya'daki Etna Yanardağı'ni onun üzerine fırlattmıştır. Bu gerçekten de büyük bir dağdır ve o günden bu güne fırlatılan şimşeklerden ötürü ateş patlamaları meydana gelir...”

“περὶ μὲν οὖν Δήμητρος ταῦτα λέγεται: Γῆ δὲ περὶ Τιτάνων ἀγανακτοῦσα γεννᾷ Γίγαντας ἐξ Οὐρανοῦ, μεγέθει μὲν σωμάτων ἀνυπερβλήτους, δυνάμει δὲ ἀκαταγωνίστους, οἱ φοβεροὶ μὲν ταῖς ὄψεσι κατεφαίνοντο, καθειμένοι βαθεῖαν κόμην ἐκ κεφαλῆς καὶ γενείων, εἶχον δὲ τὰς βάσεις φολίδας δρακόντων. ἐγένοντο δέ, ὡς μὲν τινες λέγουσιν, ἐν Φλέγραις, ὡς δὲ ἄλλοι, ἐν Παλλήνῃ. ἠκόντιζον δὲ εἰς οὐρανὸν πέτρας καὶ δρυὸς ἡμίμενας. διέφερον δὲ πάντων Πορφυρίων τε καὶ Ἀλκυονεύς, ὃς δὴ καὶ ἀθάνατος ἦν ἐν ἧπερ ἐγεννήθη γῆ μαχόμενος. οὗτος δὲ καὶ τὰς Ἥλιου βόας ἐξ Ἐρυθείας ἤλασε. τοῖς δὲ θεοῖς λόγιον ἦν ὑπὸ θεῶν μὲν μηδένα τῶν Γιγάντων ἀπολέσθαι δύνασθαι, συμμαχοῦντος δὲ θνητοῦ τινος τελευτήσῃν. αἰσθομένη δὲ Γῆ τοῦτο ἐζήτει φάρμακον, ἵνα μηδ’ ὑπὸ θνητοῦ δυνηθῶσιν ἀπολέσθαι. Ζεὺς δ’ ἀπειπὼν φαίνειν Ἡοῖ τε καὶ Σελήνῃ καὶ Ἥλιῳ τὸ μὲν φάρμακον αὐτὸς ἔτεμε φθάσας, Ἡρακλέα δὲ σύμμαχον δι’ Ἀθηνᾶς ἐπεκαλέσατο. κάκεϊνος πρῶτον μὲν ἐτόξευσεν Ἀλκυονέα: πίπτων δὲ ἐπὶ τῆς γῆς μᾶλλον ἀνεθάλπτο: Ἀθηνᾶς δὲ ὑποθεμένης ἔξω τῆς Παλλήνης εἵλκυσε αὐτόν. [2] κάκεϊνος μὲν οὕτως ἐτελεύτα, Πορφυρίων δὲ Ἡρακλεῖ κατὰ τὴν μάχην ἐφόρμησε καὶ Ἥρα. Ζεὺς δὲ αὐτῷ πόθον Ἥρας ἐνέβαλεν, ἧτις καὶ καταρρηγνύντος αὐτοῦ τοὺς πέπλους καὶ βιάζεσθαι θέλοντος βοηθοὺς ἐπεκαλεῖτο: καὶ Διὸς κεραυνώσαντος αὐτὸν Ἡρακλῆς τοξεύσας ἀπέκτεινε. τῶν δὲ λοιπῶν Ἀπόλλων μὲν Ἐφιάλτου τὸν ἀριστερὸν ἐτόξευσεν ὀφθαλμόν, Ἡρακλῆς δὲ τὸν δεξιόν: Εὐρυτον δὲ θύρσῳ Διόνυσος ἔκτεινε, Κλυτίον δὲ δασὶν Ἐκάτη, Μίμαντα δὲ Ἥφαιστος βαλὼν μύδροις. Ἀθηνᾶ δὲ Ἐγκελάδῳ φεύγοντι Σικελίαν ἐπέρριψε τὴν νῆσον, Πάλλαντος δὲ τὴν δορὰν ἐκτεμοῦσα ταύτη κατὰ τὴν μάχην τὸ ἴδιον ἐπέσκεπε σῶμα. Πολυβώτης

δὲ διὰ τῆς θαλάσσης διωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἤκεν εἰς Κῶ:
Ποσειδῶν δὲ τῆς νήσου μέρος ἀπορρήξας ἐπέρριψεν αὐτῷ, τὸ λεγόμενον
Νίσυρον. Ἑρμῆς δὲ τὴν Ἄιδος κυνὴν ἔχων κατὰ τὴν μάχην Ἴππόλυτον
ἀπέκτεινεν, Ἄρτεμις δὲ † Γρατίωνα, μοῖραι δ' Ἄγριον καὶ Θόωνα
χαλκείοις ῥοπάλοις μαχόμεναι τοὺς δὲ ἄλλους κεραυνοῖς Ζεὺς βαλὼν
διέφθειρε: πάντας δὲ Ἡρακλῆς ἀπολλυμένους ἐτόξευσεν. [3]

ὡς δ' ἐκράτησαν οἱ θεοὶ τῶν Γιγάντων, Γῆ μᾶλλον χολωθεῖσα μίγνυται
Ταρτάρῳ, καὶ γεννᾷ Τυφῶνα ἐν Κιλικίᾳ, μεμιγμένην ἔχοντα φύσιν
ἀνδρὸς καὶ θηρίου. οὗτος μὲν καὶ μεγέθει καὶ δυνάμει πάντων διήνεγκεν
ὄσους ἐγέννησε Γῆ, ἣν δὲ αὐτῷ τὰ μὲν ἄχρι μηρῶν ἄπλετον μέγεθος
ἀνδρόμορφον, ὥστε ὑπερέχειν μὲν πάντων τῶν ὀρῶν, ἡ δὲ κεφαλὴ
πολλάκις καὶ τῶν ἄστρον ἔψαυε: χεῖρας δὲ εἶχε τὴν μὲν ἐπὶ τὴν ἐσπέραν
ἐκτεινομένην τὴν δὲ ἐπὶ τὰς ἀνατολάς: ἐκ τούτωνδὲ ἐξεῖχον ἑκατὸν
κεφαλαὶ δρακόντων. τὰ δὲ ἀπὸ μηρῶν σπείρας εἶχεν ὑπερμεγέθεις
ἐχιδνῶν, ὧν ὀλκοὶ πρὸς αὐτὴν ἐκτεινόμενοι κορυφὴν συριγμὸν πολὺν
ἐξείεσαν. πᾶν δὲ αὐτοῦ τὸ σῶμα κατεπτέρωτο, ἀχμηραὶ δὲ ἐκ κεφαλῆς
καὶ γενύων τρίχες ἐξηνέμωντο, πῦρ δὲ ἐδέρκετο τοῖς ὄμμασι. τοιοῦτος
ὢν ὁ Τυφὼν καὶ τηλικούτος ἡμμένας βάλλων πέτρας ἐπ' αὐτὸν τὸν
οὐρανὸν μετὰ συριγμῶν ὁμοῦ καὶ βοῆς ἐφέρετο: πολλὴν δὲ ἐκ τοῦ
στόματος πυρὸς ἐξέβρασε ζάλην. θεοὶ δ' ὡς εἶδον αὐτὸν ἐπ' οὐρανὸν
ὀρμώμενον, εἰς Αἴγυπτον φηγάδες ἐφέροντο, καὶ διωκόμενοι τὰς ιδέας
μετέβαλον εἰς ζῶα. Ζεὺς δὲ πόρρω μὲν ὄντα Τυφῶνα ἔβαλλε κεραυνοῖς,
πλησίον δὲ γενόμενον ἀδαμαντίνη κατέπληττεν ἄρπη, καὶ φεύγοντα ἄχρι
τοῦ Κασίου ὄρους συνεδίωξε: τοῦτο δὲ ὑπέρκειται Συρίας. κείθι δὲ
αὐτὸν κατατετρωμένον ἰδὼν εἰς χεῖρας συνέβαλε. Τυφὼν δὲ ταῖς
σπείραις περιπλεχθεὶς κατέσχεν αὐτόν, καὶ τὴν ἄρπην περιελόμενος τὰ
τε τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν διέτεμε νεῦρα, ἀράμενος δὲ ἐπὶ τῶν ὤμων
διεκόμισεν αὐτὸν διὰ τῆς θαλάσσης εἰς Κιλικίαν καὶ παρελθὼν εἰς τὸ
Κωρύκιον ἄντρον κατέθετο. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ νεῦρα κρύψας ἐν ἄρκτου
δορᾷ κείθι ἀπέθετο, καὶ κατέστησε φύλακα Δελφύνην δράκαιναν:
ἡμίθηρ δὲ ἦν αὕτη ἡ κόρη. Ἑρμῆς δὲ καὶ Αἰγίπαν ἐκκλέψαντες τὰ νεῦρα

ἤρμωσαν τῷ Διὶ λαθόντες. Ζεὺς δὲ τὴν ἰδίαν ἀνακομισάμενος ἰσχύν, ἐξαίφνης ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ πτηνῶν ὀχούμενος ἵππων ἄρματι, βάλλων κεραυνοῖς ἐπ’ ὄρος ἐδίωξε Τυφῶνα τὸ λεγόμενον Νῦσαν, ὅπου μοῖραι αὐτὸν διωχθέντα ἠπάτησαν: πεισθεῖς γὰρ ὅτι ῥωσθήσεται μᾶλλον, ἐγεύσατο τῶν ἐφημέρων καρπῶν. διόπερ ἐπιδιωκόμενος αὐθις ἤκεν εἰς Θράκην, καὶ μαχόμενος περὶ τὸν Αἴμον ὅλα ἔβαλλεν ὄρη. τούτων δὲ ἐπ’ αὐτὸν ὑπὸ τοῦ κεραυνοῦ πάλιν ὠθουμένων πολὺ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἐξέκλυσεν αἶμα: καὶ φασιν ἐκ τούτου τὸ ὄρος κληθῆναι Αἴμον. φεύγειν δὲ ὀρμηθέντι αὐτῷ διὰ τῆς Σικελικῆς θαλάσσης Ζεὺς ἐπέρριπεν Αἴτην ὄρος ἐν Σικελίᾳ: τοῦτο δὲ ὑπερμέγεθές ἐστιν, ἐξ οὗ μέχρι δεῦρό φασιν ἀπὸ τῶν βληθέντων κεραυνῶν γίνεσθαι πυρὸς ἀναφυσήματα. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων μέχρι τοῦ δεῦρο ἡμῖν λελέχθω.

STRABON, *Geographika*, XIV, V, 1; (TE 10)

“ Tauros’un dışında kalan Kilikia’ya gelince: onun bir parçası Trakheia ve diğeri Pedias olarak adlandırılır. Trakheia’yı soracak olursanız, kıyısı dardır ve düzlük toprağı yoktur veya ancak tek tük vardır; ve ayrıca Tauros’un eteğinde uzanan Isauria Bölgesi’nde ve Homonadeis’den Pisidia’ya kadar giden kuzey tarafında fakir bir geçim sağlar; ve aynı ülke Trakheiotis olarak da adlandırılır ve orada oturanlara da Trakheiotlar denir. Fakat Kilikia Pedias, Soli ve Tarsos’tan Issos’a ve keza Tauros’a Kappadokialılar’ın yerleşmiş olduğu kuzey yanındaki kısımlara kadar uzanır. Bu ülke çoğunlukla ovalardan meydana gelmiş verimli topraklardır. Madem ki bu ülkenin bazı parçaları Tauros’un iç ve diğeri dış kısımdadır ve de madem ki iç kısımlardakilerden söz etmiştim, şimdi izninizle Trakheiotlardan başlayarak dış kısımlar üzerine konuşayım.”

“τῆς Κιλικίας δὲ τῆς ἔξω τοῦ Ταύρου ἢ μὲν λέγεται τραχεῖα ἢ δὲ πεδιάς: τραχεῖα μὲν, ἣς ἢ παραλία στενή ἐστι καὶ οὐδὲν ἢ σπανίως ἔχει τι χωρίον ἐπίπεδον, καὶ ἔτι ἣς ὑπέρκειται ὁ Ταῦρος οἰκούμενος κακῶς μέχρι καὶ τῶν προσβόρων πλευρῶν τῶν περὶ Ἴσαυρα καὶ τοὺς Ὀμοναδέας μέχρι τῆς Πισιδίας: καλεῖται δ’ ἢ αὐτὴ καὶ Τραχειῶτις καὶ οἱ ἐνοικοῦντες Τραχειῶται: πεδιάς δ’ ἢ ἀπὸ Σόλων καὶ Ταρσοῦ μέχρι Ἴσοῦ, καὶ ἔτι ἣς ὑπέρκεινται κατὰ τὸ πρόσβορον τοῦ Ταύρου πλευρὸν Καππάδοκες: αὕτη γὰρ ἢ χώρα τὸ πλεον πεδίων εὐπορεῖ καὶ χώρας ἀγαθῆς. ἐπεὶ δὲ τούτων τὰ μὲν ἐστὶν ἐντὸς τοῦ Ταύρου τὰ δ’ ἐκτός, περὶ μὲν τῶν ἐντὸς εἴρηται, περὶ δὲ τῶν ἐκτός λέγωμεν ἀπὸ τῶν Τραχειωτῶν ἀρξάμενοι.”

STRABON, *Geographika*, XIV, V, 2; (TE 11)

“Bundan sonra Kilikia’da ilk olarak, çok dik bir kayaya kurulmuş bir kale olan Korakesion’a gelinir. Bu kale, Tryphon olarak da adlandırılan, Suriye’nin krallara karşı ayaklanmasına neden olan ve onlarla savaşan, bir keresinden başarıya ulaşan ve bir diğerinde yenilgiye uğrayan Diodotos tarafından hareket üssü olarak kullanılmıştır. Demetrios’un oğlu Aniokhos tarafından, Tryphon bir yerde kuşatılarak intihara zorlandı. Veraset yoluyla Suriye ve aynı zamanda Kilikia’da egemen olan kralların iktidarsızlığından yararlanarak Kilikia’lı korsanları örgütleyen Tryphon’dur. Onun ayaklandırıcı atılımları nedeniyle, diğerleri de benzer girişimleri aynı zamanda yaptılar ve böylece kardeşler arasındaki kavga ülkeyi herhangi bir saldırganın merhametine bıraktı. En çok çıkar sağladığından, tutsak ihracatı onlara hepsinden çok çekici geliyordu. Yaptıkları kötü işler arasında buna bağlantılarını sadece kolayca elde ettikleri içind eğildi, aynı zamanda mal bakımından

zengin ve geniş olan pazar yerinin çok uzaka olmayışındandır; Yani aynı günde 10.000 tutsağı hem alabilen hem de sevk edebilen Delos'u kastediyorum. "Tüccar, oraya git, gemini boşalt, her şey satılır." atasözü buradan kaynaklanmıştır. Bunun nedeni Romalılar'ın, Carthago'nun ve Korynthos'un yakılıp yıkılmasından sonra zenginleşerek çok sayıda tutsak kullanmalarındadır. Sadece ganimet aramak için değil, fakat aynı zamanda tutsak ticareti yapmak için de, bu alanda kolay kazanç gören korsanlar sayı bakımından artış gösterdiler. Suriyeliler'in düşmanı oldukları için hem Kypros hem de Aigyptos Kralları onlarla bu konuda işbirliği yaptılar. Rhodoslular da Suriyeliler'le dost olmadıklarından onlara yardımcı olmadılar ve aynı zamanda korsanlar tutsak satıcı olduklarını iddia ederek, kontrolsüzce bu kötü işlerini sürdürdüler. Romalılar, Tauros'un dış kısmındaki halklarla henüz o kadar ilgilenmiyorlardı, fakat sonra kabileleri ve kentleri denetlemesi için, Scipio Aemilianus'u ve daha başka kişileri gönderdiler; ve onlar yukarıda sözü edilen korsanlığın, yönetim yetersizliğinden olduğuna karar verdiler; kendileri, Seleukos (Nikator)'dan itibaren tahta veraseten geçişi onayladıklarından, yöneticileri bu haktan yoksun bırakmaya utandılar. Bu durum önce, Euphrates'in (Fırat) öte yanındaki bölgeye sahip olan Parthları, sonra da Armenialılar'ı ülkenin efendisi yaptı. Armenialılar ülkeyi Tauros dışına ve hatta Phoinikia'ya kadar ele geçirmekle kalmadılar, aynı zamanda gidebildikleri kadar uzağa gittiler ve bütün soyu ile birlikte kralları devirdiler; fakat gene de denizi Kilikalılar'a teslim ettiler. Sonra bunlar kuvvetlenince, Romalılar onları kendi gelişmelerine bir zarar gelmeden orduyla ve savaş yaparak yok etmek zorunda kaldılar. Şimdi olaylara daha yakından, çok ivedilikle kendilerini verdiklerinden beri, Romalılar'ı ihmalcilikle suçlamak doğru değildir. Çünkü eskiden Romalılar yakınlarındaki daha acil sorunlarla uğraşmaktan uzaktakilere bakmaya vakit bulamıyorlardı. Coğrafi tanımlamanın dışında bu kısa özet yeterlidir."

“πρῶτον τοίνυν ἐστὶ τῶν Κιλικίων φρούριον τὸ Κορακῆσιον ἰδρυμένον ἐπὶ πέτρας ἀπορρῶγος, ᾧ ἐχρήσατο Διόδοτος ὁ Τρύφων προσαγορευθεὶς ὀρμητηρίῳ καθ’ ὃν καιρὸν ἀπέστησε τὴν Συρίαν τῶν βασιλέων καὶ διεπολέμει πρὸς ἐκείνους, τοτὲ μὲν κατορθῶν τοτὲ δὲ πταίων. τοῦτον μὲν οὖν Ἀντίοχος ὁ Δημητρίου κατακλείσας εἰς τι χωρίον ἠνάγκασε διεργάσασθαι τὸ σῶμα: τοῖς δὲ Κίλιξιν ἀρχὴν τοῦ τὰ πειρατικὰ συνίστασθαι Τρύφων αἴτιος κατέστη καὶ ἡ τῶν βασιλέων οὐδένεια τῶν τότε ἐκ διαδοχῆς ἐπιστατούντων τῆς Συρίας ἅμα καὶ τῆς Κιλικίας: τῷ γὰρ ἐκείνου νεωτερισμῷ συνενεωτέρισαν καὶ ἄλλοι, διχαστατοῦντές τε ἀδελφοὶ πρὸς ἀλλήλους ὑποχείριον ἐποίουν τὴν χώραν τοῖς ἐπιτιθεμένοις. ἡ δὲ τῶν ἀνδραπόδων ἐξαγωγή προὔκαλειτο μάλιστα εἰς τὰς κακουργίας ἐπικερδεστάτη γενομένη: καὶ γὰρ ἠλίσκοντο ῥαδίως, καὶ τὸ ἐμπόριον οὐ παντελῶς ἄπωθεν ἦν μέγα καὶ πολυχρήματον, ἡ Δῆλος, δυναμένη μυριάδας ἀνδραπόδων αὐθημερὸν καὶ δέξασθαι καὶ ἀποπέμψαι, ὥστε καὶ παροιμίαν γενέσθαι διὰ τοῦτο “ἔμπορε, κατάπλευσον, ἐξελοῦ, πάντα πέπραται.” αἴτιον δ’ ὅτι πλούσιοι γενόμενοι Ῥωμαῖοι μετὰ τὴν Καρχηδόνας καὶ Κορίνθου κατασκαφὴν οἰκετείαις ἐχρῶντο πολλαῖς: ὀρῶντες δὲ τὴν εὐπέτειαν οἱ λησταὶ ταύτην ἐξήνθησαν ἀθρόως, αὐτοὶ καὶ ληζόμενοι καὶ σωματεμποροῦντες. συνήργουν δ’ εἰς ταῦτα καὶ οἱ τῆς Κύπρου καὶ οἱ τῆς Αἰγύπτου βασιλεῖς ἐχθροὶ τοῖς Σύροις ὄντες: οὐδ’ οἱ Ῥόδιοι δὲ φίλοι ἦσαν αὐτοῖς ὥστ’ οὐδὲν ἐβοήθουν: ἅμα δὲ καὶ οἱ λησταὶ προσποιούμενοι σωματεμπορεῖν ἄλυτον τὴν κακουργίαν εἶχον. ἀλλ’ οὐδὲ Ῥωμαῖοὶ πῶ τοσοῦτον ἐφρόντιζον τῶν ἔξω τοῦ Ταύρου, ἀλλ’ ἐπεμψαν μὲν καὶ Σκιπίωνα τὸν Αἰμιλιανὸν ἐπισκευόμενον τὰ ἔθνη καὶ τὰς πόλεις καὶ πάλιν ἄλλους τινάς, ἔγνωσαν δὲ κακία τῶν ἀρχόντων συμβαῖνον τοῦτο, εἰ καὶ τὴν κατὰ γένος διαδοχὴν τὴν ἀπὸ Σελεύκου τοῦ Νικάτορος αὐτοὶ κεκυρωκότες ἠδοῦντο ἀφαιρεῖσθαι. τοῦτο δὲ συμβὰν τῆς μὲν χώρας ἐποίησε κυρίου Παρθυαίου, οἱ τὰ πέραν τοῦ Εὐφράτου κατέσχον, τὸ τελευταῖον δὲ καὶ Ἀρμενίου, οἱ καὶ τὴν ἐκτὸς τοῦ Ταύρου προσέλαβον μέχρι καὶ Φοινίκης, καὶ τοὺς βασιλέας κατέλυσαν εἰς δύναμιν καὶ τὸ γένος αὐτῶν σύμπαν, τὴν δὲ θάλατταν

τοῖς Κίλιξι παρέδωκαν. εἶτ' αὐξηθέντας ἠναγκάσθησαν καταλύειν Ῥωμαῖοι πολέμῳ καὶ μετὰ στρατιᾶς οὓς αὐξομένους οὐκ ἐκόλυσαν. ὀλιγωρίαν μὲν οὖν αὐτῶν χαλεπὸν καταγνῶναι: πρὸς ἑτέροις δὲ ὄντες τοῖς ἐγγυτέρῳ καὶ κατὰ χεῖρα μᾶλλον οὐχ οἷοί τε ἦσαν τὰ ἀπωτέρῳ σκοπεῖν. ταῦτα μὲν οὖν ἔδοξεν ἡμῖν ἐν παρεκβάσει διὰ βραχέων εἰπεῖν.”

STRABON, *Geographika*, XIV, V, 3; (TE 12)

“Korakesion’dan sonra Arsinoe kentine; sonra, gemi yapımı kerestesinin elde edildiği bir tepede kurulmuş ve limanı olan Hamaksia’ya gelinir. Bu kerestenin çoğu sedir ağacıdır; ve öyle görülüyor ki bu bölge, gemiler için gerekli olan sedir ağacı konusunda diğerlerinden çok daha fazla verimlidir; ve Antonius bu nedenle, filoların yapımı için uygun olduğundan bu bölgeyi Kleopatra’ya vermiştir. Sonra demirleme yeri bulunan, göğüs biçimindeki bir tepe üzerinde Laertes kalesine, sonra bir kent ve bir nehir olan Selinus’a, sonra deniz kenarında ve bütün çevresinde çok dik bir kayalık olan Kragos’a, sonra bir demirleme yeri de olan (bunun yukarısında Andriklos Dağı uzanır) Kharadrus hisarına gelinir. Bunun boyunca uzanan kıyı Platenistes olarak adlandırılır ve kayalıktır. Sonra, bir burun olan Anemurion’a gelinir. Burada Krommyon burnu yönünde kara Kypros’a en çok yaklaşır, geçiş 350 stadiadır. Pamphylia sınırından Anemurion’a kadar Kilikia kıyısına yapılacak gezi 820, buradan da Soli’ye kadar geri kalan kısım yaklaşık olarak 500 stadiadır. Bu adı geçenden ileriye doğru Anemurion’dan sonra ilk kent olan Nagidos’a; sonra bir demir atma yeri bulunan Asinoe’ye; sonra Melania’ya olarak adlandırılan bir yere ve bir liman kenti olan Kelenderis’e gelinir. Aralarında Artemidoros’un da bulunduğu bazı yazarlar Korakesion yerine Kelenderis’i Kilikia’nın başlangıcı sayar. Ve o Peulison ağzından Orthosia’ya 3900, Oronthes nehrine 1130,

geçitlere 525 ve Kilikalılar'ın sınırlarına kadar 1260 stadia olduğunu söyler.”

“μετὰ δὲ τὸ Κορακήσιον Ἀρσινόη πόλις, εἴθ' Ἀμαξία ἐπὶ βουνοῦ κατοικία τις ὕφορμον ἔχουσα, ὅπου κατάγεται ἡ ναυπηγήσιμος ὕλη. κέδρος δ' ἐστὶν ἡ πλείστη, καὶ δοκεῖ ταῦτα τὰ μέρη πλεονεκτεῖν τῇ τοιαύτῃ ξυλείᾳ: καὶ διὰ τοῦτ' Ἀντώνιος Κλεοπάτρα τὰ χωρία ταῦτα προσένειμεν ἐπιτήδεια ὄντα πρὸς τὰς τῶν στόλων κατασκευάς. εἴτα Λαέρτης φρούριον ἐπὶ λόφου μαστοειδοῦς ὕφορμον ἔχον: εἴτα Σελινοῦς πόλις: εἴτα Κράγος πέτρα περικρημνος πρὸς θαλάττη: εἴτα Χαραδροῦς ἔρυμα καὶ αὐτὸ ὕφορμον ἔχον (ὑπέρκειται δ' ὄρος Ἄνδρικλος) καὶ παράπλους τραχὺς Πλατανιστῆς καλούμενος: εἴτ' Ἀνεμούριον ἄκρα καθ' ἣν ἡ ἥπειρος ἐγγυτάτω τῆς Κυπρίας ἐστὶν ἐπὶ Κρομμύου ἄκραν ἐν διάρματι σταδίων τριακοσίων πενήκοντα. εἰς μὲν οὖν τὸ Ἀνεμούριον ἀπὸ τῶν ὄρων τῆς Παμφυλίας ὁ Κιλικίος παράπλους σταδίων ἐστὶν ὀκτακοσίων εἴκοσι, λοιπὸς δ' ἐστὶ μέχρι Σόλων ὅσον πεντακοσίων παράπλους σταδίων. τούτου δ' ἐστὶ Νάγιδος πρώτη μετὰ τὸ Ἀνεμούριον πόλις: εἴτ' Ἀρσινόη πρόσορμον ἔχουσα: εἴτα τόπος Μελανία καὶ Κελένδεραι πόλις λιμένα ἔχουσα. τινὲς δὲ ταύτην ἀρχὴν τίθενται τῆς Κιλικίας, οὐ τὸ Κορακήσιον, ὃν ἐστὶ καὶ ὁ Ἀρτεμίδωρος: καὶ φησὶν ἀπὸ μὲν τοῦ Πηλουσιακοῦ στόματος εἶναι τρισχιλίους ἑξακοσίους σταδίους εἰς Ὀρθωσίαν, ἐπὶ δὲ τὸν Ὀρόντην ποταμὸν χίλια ἑκατὸν τριάκοντα, ἐπὶ δὲ τὰς πύλας ἐξῆς πεντακόσια εἰκοσιπέντε, ἐπὶ δὲ τοὺς ὄρους τῶν Κιλικίων χίλια ἑνακόσια εἴκοσιν.”

STRABON, *Geographika*, XIV, V, 4; (TE 13)

“Bundan sonra şimdiki Seleukeialılar'ın önceden yaşadığı yer olan Holmi'ye gelinir; fakat bunlar Kalykadnos üzerindeki Seleukeia kurulunca oraya göç ettiler; Sarpedon olarak adlandırılan burnu

meydana getiren kıyıyı dolaşınca Kalykadnos'un döküldüğü yere gelinir. Kalykadnos'un yanında, aynı şekilde bir burun olan Zephyrion vardır. Nehir, denizden içeride kalabalık ve durumu Kilikia ve Pamphylia'nın örf ve adetlerinden çok ayrı bir kent olan Seleukeia'ya ulaşımı sağlar. Burada benim zamanımda filozofların Peripatetik mezhebinin önemli kişilerinden Athenaios ile Ksenarkhos doğmuşlardır. Bunlardan Athenaios devlet işleri ile uğraşmış ve bir süre için anavatanında halkın önderi olmuştur; ve sonra Murena ile dostluk kurmuş, Augustus Caesar'a karşı tasarlanan komplonun meydana çıkarılışından sonra, Murena ile birlikte kaçarlarken yakalanmış, fakat suçsuz olduğu saptanarak Caesar tarafından serbest bırakılmıştır..."

“εἶθ' Ὀλμοι, ὅπου πρότερον ᾠκουν οἱ νῦν Σελευκεῖς, κτισθείσης δ' ἐπὶ τῷ Καλυκάδνῳ τῆς Σελευκείας ἐκεῖ μετακίσθησαν. εὐθὺς γάρ ἐστιν ἡ τοῦ Καλυκάδνου ἐκβολὴ κάμψαντι ἥονα ποιοῦσαν ἄκραν ἢ καλεῖται Σαρπηδών. πλησίον δ' ἐστὶ τοῦ Καλυκάδνου καὶ τὸ Ζεφύριον καὶ αὕτη ἄκρα: ἔχει δὲ ὁ ποταμὸς ἀνάπλουν εἰς τὴν Σελεύκειαν πόλιν εἰς συνοικουμένην καὶ πολὺ ἀφεστῶσαν τοῦ Κιλικίου καὶ Παμφυλίου τρόπου. ἐνταῦθα ἐγένοντο καθ' ἡμᾶς ἄνδρες ἀξιόλογοι τῶν ἐκ τοῦ περιπάτου φιλοσόφων Ἀθήναιός τε καὶ Ξέναρχος, ὧν ὁ μὲν Ἀθήναιος καὶ ἐπολιτεύσατο καὶ ἐδημαγωγῆσε χρόνον τινὰ ἐν τῇ πατρίδι, εἶτ' ἐμπεσὼν εἰς τὴν Μουρήνα φιλίαν ἐκείνῳ συνεάλω φεύγων φωραθείσης τῆς κατὰ Καίσαρος τοῦ Σεβαστοῦ συσταθείσης ἐπιβουλῆς: ἀναίτιος δὲ φανεῖς ἀφείθη ὑπὸ Καίσαρος...”

“Korykos’tan sonra karaya yakın bir ada olan Elaiussa’ya gelinir. Vaktiyle Amyntas’ın ve daha önceleri Kleopatra’nın da yaptığı gibi, Seleukeia dışında bütün Kilikia Trakheia’yı devir aldığıında Arkhelaios kralı ikametgâh olarak buraya yerleşti. Çoktan beri bölge doğal olarak kara ve deniz bakımından korsanlığa çok uygundu. Bu karada dağların yüksek oluşu ve üzerinde geniş yayalara ve meralara sahip olan kabilelerin oturuşundan, gemi yapımında kullanılan krestenin varlığından ve aynı zamanda limanların, kalelerin ve gizli yerlerin oluşundandır. Bütün bunları göz önüne alarak söylüyorum Romalılar, burada adaleti uygulamak için her zaman yerinde bulunmayan ve beraberinde silahlı kuvvetler bulundurmamak zorunda olan Romalı valiler yerine, bölgenin krallar tarafından yönetilmesinin daha iyi olacağını düşündüler. Böylece Arkhelaios Kappadokia’ya ilaveten Kilikia Trakheia’yı da aldı. Bu sonuncunun sınırı Soli ile Elaiussa arasında uzanan ve aynı adı taşıyan bir kentinde bulunduğu Lamos nehridir.”

“εἶθ’ ἡ Ἐλαιοῦσσα νῆσος μετὰ τὴν Κώρυκον, προσκειμένη τῇ ἠπειρῷ, ἣν συνώκισεν Ἀρχέλαος καὶ κατεσκευάσατο βασιλείον λαβὼν τὴν Τραχειῶτιν Κιλικίαν ὅλην πλὴν Σελευκείας, καθ’ ὃν τρόπον καὶ Ἀμύντας πρότερον εἶχε καὶ ἔτι πρότερον Κλεοπάτρα. εὐφυοῦς γὰρ ὄντος τοῦ τόπου πρὸς τὰ ληστήρια καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν (κατὰ γῆν μὲν διὰ τὸ μέγεθος τῶν ὄρων καὶ τῶν ὑπερκειμένων ἐθνῶν, πεδία καὶ γεώργια ἐχόντων μεγάλα καὶ εὐκατατρόχαστα, κατὰ θάλατταν δὲ διὰ τὴν εὐπορίαν τῆς τε ναυπηγησίμου ὕλης καὶ τῶν λιμένων καὶ ἐρυμάτων καὶ ὑποδυτηρίων) , ἐδόκει πρὸς ἅπαν τὸ τοιοῦτο βασιλεύεσθαι μᾶλλον τοὺς τόπους ἢ ὑπὸ τοῖς Ῥωμαίοις ἡγεμόσιν εἶναι τοῖς ἐπὶ τὰς κρίσεις πεμπομένοις, οἳ μὴτ’ αἰεὶ παρεῖναι ἔμελλον μήτε μεθ’ ὀπλων. οὕτω μὲν Ἀρχέλαος ἔλαβε πρὸς τῇ Καππαδοκίᾳ τὴν τραχεῖαν Κιλικίαν. εἰσὶ δ’ ὄροι ταύτης μεταξὺ Σόλων τε καὶ Ἐλαιούσσης ὁ Λάμος ποταμὸς καὶ κώμη ὁμώνυμος.”

STRABON, *Geographika*, XIV, V, 10-11; (TE 15)

“Ankhiale’nin yukarisinda bir zamanlar Makedonya’lilar tarafından hazinenin saklandığı yer olarak kullanılmış olan Kyinda kalesi bulunur. Fakat hazine, Eumenes Antigonos’a başkaldırdığı sırada onun tarafından alınıp götürülmüştür. Kyinda ve Soli’nin yukarisinda, dağlık ülkede, içinde Teukros oğlu Aias’ın kurduğu Zeus Tapınağı bulunan Olba kenti vardır. Bu tapınağın başrahibi Kilikia Trakheia’nın hükümdarı oldu. Sonra ülke sayısız tiranlar tarafından ele geçirildi ve korsanlar örgütlendirildi. Bunların yok edilmesinden sonra bu ülkeye Teukros’un ülkesi adı, rahiplerin çoğuna da Teukros veya Aias adı verildi. Fakat tiranlardan biri olan Ksenophanes’in kızı Aba, evlilik yoluyla bu aileye girdi. Babası daha önce muhafız kılığında imparatorluğu ele geçirmişti. Daha sonra hem Antonius, hem de Kleopatra nazik davranışlarından ötürü bir lütuf olarak burayı kendisine bağışladılar. Sonra Aba ortadan kaldırıldı, fakat imparatorluk onun soyu tarafından sürdürüldü. Ankhiale’den sonra Rhegma’ya yakın olan Kydnos’un döküldüğü yere gelinir. Burası, içinde eski silah depoları bulunan göl şeklinde bir yerdir. Ve bunun içine, kaynakları Tarsos’u yukarisindaki Tauros kentinde bulunan Tarsos’un ortasından akan Kydnos nehri dökülür. Göl aynı zamanda Tarsos’un donanma üssüdür.

Şimdi uzakta kıyı bir bütün olarak Rhodosluların Pereiada’sında başlayarak, ekinoksal batıdan ekinoksal doğuya doğru uzanır ve sonra Issos’a kadar kış güneşinin doğduğu yöne döner ve sonra hemen bir dönüş yaparak Phoinikia’ya, güneye doğru yönelir; ve sonra geri kalan kısım sutunlara kadar batıya doru uzar. Gerçek şudur ki, tanımını yaptığım yarımada’nın şimdiki berzahı Tarsos’tan ve Kydnos’un denize döküldüğü yerden Amisos’a kadar uzanır, çünkü burası Amisos’tan Kilikia sınırlarına kadar en kısa uzaklıktır; ve o yerden Tarsos’a uzaklık 120 stadia’dır ve buradan da Kydnos’un

denize döküldüğü yere kadar uzaklık bundan daha çok değildir. Gerçekte Amisos'dan Issos'a ve onun yakınındaki denize Tarsos'un içinden geçen yoldan daha kısası yoktur ve Tarsos Issos'a Kydnos'a olduğundan daha yakın değildir. Bu nedenle gerçekte onun berzah olduğu meydandadır. Fakat şimdi bile halk körfezin öneminden dolayı gerçekleri saptırarak, asıl berzahın Issos körfezine kadar uzandığını söyler.. İşte bu önemli görüş nedeniyle ben hiçbir özenli ayırım yapmadan Rhodos'tan Kydnos'a kadar uzananla eş olduğunu ve aynı zamanda bunun Tauroslar'ın düz bir doğru şeklinde, bu haliyle India'ya kadar uzandığını saptamış olduğumu söylüyorum.”

“ὑπέρκειται δὲ τὰ Κύνδα τῆς Ἀγχιάλης ἔρυμα, ᾧ ἐχρήσαντό ποτε οἱ Μακεδόνες γαζοφυλακίῳ: ἦρε δὲ τὰ χρήματα Εὐμένης ἀποστάς Ἀντιγόνου. ἔτι δ' ὑπερθεν τούτου τε καὶ τῶν Σόλων ὀρεινὴ ἐστίν, ἐν ἣ Ὀλβη πόλις Διὸς ἱερὸν ἔχουσα, Αἴαντος ἴδρυμα τοῦ Τεύκρου: καὶ ὁ ἱερεὺς δυνάστης ἐγένετο τῆς Τραχειώτιδος: εἶτ' ἐπέθεντο τῇ χώρᾳ τύραννοι πολλοί, καὶ συνέστη τὰ ληστήρια. μετὰ δὲ τὴν τούτων κατάλυσιν ἐφ' ἡμῶν ἤδη τὴν τοῦ Τεύκρου δυναστείαν ταύτην ἐκάλουν, τὴν δ' αὐτὴν καὶ ἱερωσύνην: καὶ οἱ πλεῖστοί γε τῶν ἱερασαμένων ὠνομάζοντο Τεῦκροι ἢ Αἴαντες. εἰσιοῦσα δὲ Ἄβα κατ' ἐπιγαμίαν εἰς τὸν οἶκον τοῦτον, ἡ Ζηνοφάνους θυγάτηρ ἑνὸς τῶν τυράννων, αὐτὴ κατέσχε τὴν ἀρχὴν προλαβόντος τοῦ πατρὸς ἐν ἐπιτρόπου σχήματι: ὕστερον δὲ καὶ Ἀντώνιος καὶ Κλεοπάτρα κατεχαρίσαντο ἐκείνην θεραπείαις ἐκλιπαρηθέντες: ἔπειθ' ἡ μὲν κατελύθη τοῖς δ' ἀπὸ τοῦ γένους διέμεινεν ἡ ἀρχή. μετὰ δὲ τὴν Ἀγχιάλην αἰ τοῦ Κύδνου ἐκβολαὶ κατὰ τὸ Ῥήγμα καλούμενον. ἔστι δὲ λιμνάζων τόπος ἔχων καὶ παλαιὰ νεώρια, εἰς ὃν ἐκπίπτει ὁ Κύδνος ὁ διαρρέων μέσην τὴν Ταρσὸν τὰς ἀρχὰς ἔχων ἀπὸ τοῦ ὑπερκειμένου τῆς πόλεως Ταύρου: καὶ ἔστιν ἐπίνειον ἡ λίμνη τῆς Ταρσοῦ.

μέχρι μὲν δὴ δεῦρο ἢ παραλία πᾶσα ἀπὸ τῆς Ῥοδίων περαιίας ἀρξάμενη πρὸς ἰσημερινὰς ἀνατολάς ἀπὸ τῶν ὁμωνύμων ἐκτείνεται

δύσεων, εἴτ' ἐπὶ τὴν χειμερινὴν ἀνατολὴν ἐπιστρέφει μέχρι Ἴσσοῦ, κἀντεῦθεν ἤδη καμπὴν λαμβάνει πρὸς νότον μέχρι Φοινίκης, τὸ δὲ λοιπὸν πρὸς δύσιν μέχρι στηλῶν τελευτᾷ. τὸ μὲν οὖν ἀληθὲς ὁ ἰσθμὸς τῆς περιωδευμένης χερρονήσου οὗτός ἐστιν ὁ ἀπὸ Ταρσοῦ καὶ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Κύδνου μέχρι Ἀμισοῦ: τὸ γὰρ ἐλάχιστον ἐξ Ἀμισοῦ διάστημα ἐπὶ τοὺς Κιλικῶν ὄρους τοῦτ' ἔστιν: ἐντεῦθεν δὲ ἑκατὸν εἴκοσιν εἰσὶν εἰς Ταρσὸν στάδιοι, κἀκεῖθεν οὐ πλείους ἐπὶ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Κύδνου. καὶ μὴν ἐπὶ γε Ἴσσον καὶ τὴν κατ' αὐτὴν θάλατταν οὔτ' ἄλλη ὁδὸς συντομωτέρα ἐστὶν ἐξ Ἀμισοῦ τῆς διὰ Ταρσοῦ, οὔτ' ἐκ Ταρσοῦ ἐπὶ Ἴσσον ἐγγυτέρω ἐστὶν ἢ ἐπὶ Κύδνον, ὥστε δῆλον ὅτι ταῖς μὲν ἀληθείαις οὗτος ἂν εἴη ὁ ἰσθμὸς, λέγεται δ' ὁμοῦς ὁ μέχρι τοῦ Ἴσσικοῦ κόλπου, παρακλεπτόντων διὰ τὸ σημειῶδες. διὰ δὲ τοῦτ' αὐτὸ καὶ τὴν ἐκ τῆς Ῥοδίας γραμμὴν, ἣν μέχρι τοῦ Κύδνου κατηγάγομεν, τὴν αὐτὴν ἀποφαίνομεν τῆς μέχρι Ἴσσοῦ, οὐδὲν παρὰ τοῦτο ποιούμενοι, καὶ τὸν Ταῦρόν φαμεν διήκειν ἐπ' εὐθείας τῆδε τῆς γραμμῆς μέχρι τῆς Ἰνδικῆς.”

STRABON, *Geographika*, XIV, VII, 2; (TE 16)

“Artimidoros; Selge, Sagalassos, Pednelissos, Adada, Tymbrida, Kremna, Pityassos, Amblada, Anabura, Sinda, Aarassos, Tarbassos ve Termessos'un Pisidia kentleri olduklarını söyler. Bunlardan bazıları tamamen dağlarda olduğu halde, bazıları da her iki tarafta da dağların eteklerinde Pamphylia ve Milyas'a kadar uzanırlar ve kuzeye doğru yerleşmiş oldukları halde, hepsi de barış sever insanlar olan Phrygialılar, Lydialılar ve Karialılar'la komşudur. Fakat Kilikialılar'ın bir çok özelliklerini paylaşan Pamphylialılar; ne korsanlık yapmaktan çekinirler ne de kendileri Tauroslar'ın güney yamaçlarına yerleşmiş oldukları halde, sınırdaki insanların barış halinde yaşamasına izin verirler. Phrygia'nın ve Karia'nın sınırlarında Tabai, Sinda ve Amblada bulunur. Tıbbi perhizlerde kullanılan Amblada şarabı buradan ihraç edilir.”

“φησὶ δ’ Ἀρτεμίδωρος τῶν Πισιδῶν πόλεις εἶναι Σέλγην Σαγαλασσὸν Πετνηλίσσον Ἰδαδα Τυμβριάδα Κρήμναν Πιτυασσὸν Ἄμβλαδα Ἀνάβουρα Σίνδα Ἀρασσὸν Ταρβασσὸν Τερμησσόν: τούτων δ’ οἱ μὲν εἰσι τελέως ὄρειοί, οἱ δὲ καὶ μέγχρι τῶν ὑπωρειῶν καθήκοντες ἐφ’ ἐκάτερα, ἐπὶ τε τὴν Παμφυλίαν καὶ τὴν Μιλυάδα, Φρυξὶ καὶ Λυδοῖς καὶ Καρσὶν ὄμοροι, πᾶσιν εἰρηνικοῖς ἔθνεσι καίπερ προσβόρροις οὖσιν. οἱ δὲ Πάμφυλοι πολὺ τοῦ Κιλικίου φύλου μετέχοντες οὐ τελέως ἀφεῖνται τῶν ληστικῶν ἔργων, οὐδὲ τοὺς ὁμόρους ἐῶσι καθ’ ἡσυχίαν ζῆν καίπερ τὰ νότια μέρη τῆς ὑπωρείας τοῦ Ταύρου κατέχοντες. εἰσι δὲ τοῖς Φρυξίν ὄμοροι καὶ τῇ Καρία Τάβαι καὶ Σίνδα καὶ Ἄμβλαδα, ὅθεν καὶ ὁ Ἀμβλαδεὺς οἶνος ἐκφέρεται πρὸς διαίτας ἰατρικὰς ἐπιτήδειος.”

PLUTARKHOS, Bioi Paralleloi, Antonius, XXV; (TE 17)

“Böyle bir kişiliğe sahip olan Antonius’un başına gelen en son ve en büyük felaket, Kleopatra’ya aşık olmaktı. Bu aşk onun içinde saklı olan çok sayıda tutkuyu uyandıracak ve delilik noktasına kadar alevlendirecekti. Bu aşk uğuruna içinde ne kadar iyi özellik , onu kurtarabilecek ne kaldıysa hepsini bastırarak, sonunda da tamamen yok edecekti. Antonius şöyle tuzağa düştü: Parth savaşı için hazırlık yaparken, son savaşlar sırasında Kleopatra’nın Cassius taraftarlarına para toplayıp büyük yardımlarda bulunmuş olduğu şeklindeki suçlamaya cevap vermesi için, bir haberci yollayıp Kleopatra’yı Kilikia’ya çağırdı. Haberci olarak görevlendirilen Dellius, Kleopatra’nın yüzünü görüp, onun konuşma yeteneğini ve sözlerinin çekiciliğini anlar anlamaz Antonius’un böyle bir kadına önceden planladığı gibi bir kötülük yapamayacağını düşündü. Aksine bu kadın Antonius’un dostluğunu kazanabilirdi. Bu nedenle hemen yalakalığa başladı. Kraliçe’yi,

Homeros'un söylediği gibi 'en güzel elbiselerini giyip' Kilikia'ya gitmesi konusunda ikna etmeye çalıştı. Komutanların en naziği, en insancılı olan Antonius'tan korkmaması gerektiğini söyledi. Kleopatra Dellius'un sözlerine güvendi. Hem, daha önce Caesar'ı ve Pompeius'un oğlu Gnaeus Pompeius'u da etkilemiş olan güzelliğine de güveniyordu. Antonius'u daha da kolayca etkileyebileceğini zannediyordu. Çünkü Caesar ve Pompeius ile tanıştığında henüz yaşamın gerçeklerinden haberdar olmayan bir genç kızdı. Ancak şimdi, Antonius ile tanışacağı sırada, güzelliğinin doruğuna ulaşmıştı ve yaşamı tanıyan bir kadın olmuştu. Zengin bir krallığın ve yüksek bir mevkiin sağlayabileceği kadar çok parayı ve değerli süs eşyasını yanına aldı. Ama en güvendiği şey kendisinin göz kamaştırıcı ve büyüleyici yanlarıydı.”

“τοιούτω δ' οὖν ὄντι τὴν φύσιν Ἀντωνίῳ τελευταῖον κακὸν ὁ Κλεοπάτρας ἔρωσ ἐπιγενόμενος, καὶ πολλὰ τῶν ἔτι κρυπτομένων ἐν αὐτῷ καὶ ἀτρεμούντων παθῶν ἐγείρας καὶ ἀναβακχεύσας, εἴ τι χρηστὸν ἢ σωτήριον ὁμως ἀντεῖχεν, ἠφάνισε καὶ προσδιέφθειρεν. ἀλίσκεται δὲ τοῦτον τὸν τρόπον. ἀπτόμενος τοῦ Παρθικοῦ πολέμου ἔπεμψε πρὸς αὐτήν, κελεύων εἰς Κιλικίαν ἀπαντῆσαι λόγον ὑφέξουσας ὧν ἐνεκαλεῖτο τοῖς περὶ Κάσσιον δοῦναι πολλὰ καὶ συμβαλέσθαι πρὸς τὸν πόλεμον. [2] ὁ δὲ πεμφθεὶς Δέλλιος, ὡς εἶδε τὴν ὄψιν καὶ κατέμαθε τὴν ἐν τοῖς λόγοις δεινότητα καὶ πανουργίαν, εὐθύς αἰσθόμενος ὅτι κακὸν μὲν οὐδὲ μελλήσει τι ποιεῖν γυναῖκα τοιαύτην Ἀντώνιος, ἔσται δὲ μεγίστη παρ' αὐτῷ, τρέπεται πρὸς τὸ θεραπεύειν καὶ προτρέπεσθαι τὴν Αἰγυπτίαν, τοῦτο δὴ τὸ Ὀμηρικόν, ἐλθεῖν εἰς Κιλικίαν εὖ ἐντύνασαν ἔ αὐτήν καὶ μὴ φοβεῖσθαι τὸν Ἀντώνιον, ἥδιστον ἡγεμόνων ὄντα καὶ φιλανθρωπότατον. [3] ἢ δὲ καὶ Δελλίῳ πεισθεῖσα, καὶ τοῖς πρὸς Καίσαρα καὶ Γναῖον τὸν Πομπηΐου παῖδα πρότερον αὐτῇ γενομένοις ἀφ' ὧρας συμβολαίοις τεκμαιρομένη, ῥᾶον ἠλπίζεν ὑπάξεσθαι τὸν Ἀντώνιον. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ αὐτὴν ἔτι κόρην καὶ πραγμάτων ἄπειρον ἔγνωσαν, πρὸς δὲ τοῦτον ἔμελλε φοιτήσιν ἐν ᾧ μάλιστα καιροῦ γυναῖκες ὦραν τε λαμπροτάτην ἔχουσι καὶ τὸ φρονεῖν ἀκμάζουσι. [4] διὸ πολλὰ μὲν συνεσκευάσατο

δῶρα καὶ χρήματα καὶ κόσμον οἷον εἰκὸς ἦν ἀπὸ πραγμάτων μεγάλων καὶ βασιλείας εὐδαίμονος κομίζειν, τὰς δὲ πλείστας ἐν ἑαυτῇ καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν μαγγανεύμασι καὶ φίλτροις ἐλπίδας θεμένη παρεγένετο.”

PLUTARKHOS, Bioi Paralleloi, Antonius, XXXVI; (TE 18)

“Ancak içinde uzun zamandır saklı duran o korkunç bela, yani Kleopatra’ya olan aşkı Suriye’ye yaklaştığı zaman yeniden alevlendi. Sanki bir süredir bu beladan iyi düşünceler sayesinde uzak duruyor gibiydi. Sonunda Platon’un inatçı ve asi bir hayvana benzettığı insan ruhu gibi, bütün iyi ve sağlam düşünceleri bir kenara bırakarak Kleopatra’yı Suriye’ye getirmesi için Fonteius Capito’yu görevlendirdi. Kleopatra gelince ona güzel ve önemli hediyeler verdi. Phoinike, Koile Suriye (Lübnan ve Çevresi), Kıbrıs, Kilikia’nın büyük bir bölümü, Iudeia’nın oğul üreten bölümü ve Nabataialılar’ın yaşadığı Arabistan bölgeleri Kleopatra’nın egemenlik sahasına dahil edildi. Bu bölgelerin hediye olarak verilmesi Romalılar’ı çok üzdü. Çok sayıda insana Tetrarkhia yönetimlerini ve içinde önemli ailelerin olduğu krallıkları hediye ederken, çok sayıda kralın elinden de krallıklarını aldı. Bunlar arasında Iudeia’lı Antigonos’, halkın önünde teşhir ederek öldürttü...”

“εὐδουσα δ’ ἡ δεινὴ συμφορὰ χρόνον πολύν, ὁ Κλεοπάτρας ἔρωσ, δοκῶν κατευνάσθαι καὶ κατακεκληῆσθαι τοῖς βελτίοσι λογισμοῖς, αὐθις ἀνέλαμπε καὶ ἀνεθάρρει Συρία πλησιάζοντος αὐτοῦ. καὶ τέλος, ὡσπερ φησὶν ὁ Πλάτων τὸ δυσπειθὲς καὶ ἀκόλαστον τῆς ψυχῆς ὑποζύγιον, ἀπολακτίσας τὰ καλὰ καὶ σωτήρια πάντα Καπίτωνα Φοντήιον ἔπεμψεν ἄξοντα Κλεοπάτραν εἰς Συρίαν. [2] ἐλθούση δὲ χαρίζεται καὶ προστίθησι μικρὸν οὐδὲν οὐδ’ ὀλίγον, ἀλλὰ Φοινίκην, κοίλην Συρίαν, Κύπρον, Κιλικίας πολλήν: ἔτι δὲ τῆς τε Ἰουδαίων τὴν τὸ βάλαμον φέρουσαν καὶ τῆς Ναβαταίων Ἀραβίας ὅση πρὸς τὴν ἐκτὸς ἀποκλίνει θάλασσαν. αὗται μάλιστα Ῥωμαίους ἠνίασαν αἱ δωρεαί. καίτοι πολλοῖς

ἐχαρίζετο τετραρχίας καὶ βασιλείας ἐθνῶν μεγάλων, ιδιώταις οὔσι, πολλοὺς δ' ἀφηρεῖτο βασιλείας, ὡς Ἀντίγονον τὸν Ἰουδαῖον, ὃν καὶ προαγαγῶν ἐπελέκισεν, οὐδενὸς πρότερον ἑτέρου βασιλείως οὕτω κολασθέντος. “

PLUTARKHOS, Bioi Paralleloi, Antonius, LIV; (TE 19)

“ ... Öte yandan Antonius'un Aleksandria'daki çocukları arasında toprak paylaşırması da çok nefret uyandırdı. Romalılar Antonius'un yaptıklarına, küstahlık ve vatan hainliği üzerine bir trajedi gözüyle bakıyorlardı. Üstüne üstlük Antonius halkı topladı; gümüş bir platforma biri kendisi, diğeri de Kleopatra için iki altın taht koyup karşılına geçti. Ayaklarının dibine ise çocukları için daha küçük tahtlar yerleştirtti. Önce Kleopatra'yı Mısır, Kıbrıs, Libya ve Koile Suriye (Lübnan ve çevresi) kraliçesi ilan etti. Ayrıca Kleopatra'nın Caesar'dan olduğuna inanılan çocuğu Caeserion'u da tahta ortak etti. Daha sonra da Kleopatra'dan olan kendi oğullarını 'Kralların Kralı' olarak isimlendirdi. Aleksandros'a Armenia'yı, Media'yı ve kısa bir süre sonra ele geçireceğine inandığı Parthia'yı verdi. Ptolemaios'un payına Phoinike, Suriye ve Kilikia düştü. Kilikia'dan olan kendi oğullarından Aleksandros'u kafasında tiara ve dikine duran bir başlık olmak üzere Media giysisi içinde, Ptolemaios'u ise çizme, kısa bir pelerin ve üzerinde kraliyet tacı bulunan geniş kenarlı bir başlıkla donatılmış olarak halkın önüne çıkardı çünkü bunlardan ikincisini Büyük İskender'i izleyen kralların, öbürü ise Medialılar ve Armenialılar'ın giyim tarzı idi. Çocuklar anne ve babalarına sarıldılar. Daha sonra çocuklardan birine Armenialılar'dan, diğeri ise Makedonyalılar'dan oluşan başka bir muhafız birliği verildi. Kleopatra bu törende halkın karşısına tanrıça Isis'in kutsal elbiseleriyle çıkmıştı, artık ona 'Yeni Isis' ismi verilmişti.”

“[3] έμισήθη δέ και διά την διανέμησιν ήν έποιήσατο τοῖς τέκνοις έν Αλεξανδρεία, τραγικήν και ύπερήφανον και μισορρόμιον φανεῖσαν. έμπλήσας γάρ ὄχλου τὸ γυμνάσιον και θέμενος επί βήματος άργυροῦ δύο θρόνους χρυσοῦς, τὸν μὲν έαυτῶ, τὸν δέ Κλεοπάτρα, και τοῖς παισίν έτέρους ταπεινότερους, [4] πρῶτον μὲν άπέφηνε Κλεοπάτραν βασίλισσαν Αιγύπτου και Κύπρου και Λιβύης και κοίλης Συρίας, συμβασιλεύοντος αὐτῇ Καισαρίωνος, ὃς έκ Καίσαρος έδόκει τοῦ προτέρου γεγονέναι Κλεοπάτραν έγκυον καταλιπόντος: δευτερον δέ τοῦς έξ αὐτοῦ και Κλεοπάτρας υἱοῦς βασιλεῖς βασιλέων άναγορεύσας Αλεξάνδρω μὲν Αρμενίαν άπένειμε και Μηδίαν και τὰ Πάρθων, ὅταν ύπαγάγηται, Πτολεμαίω δέ Φοινίκην και Συρίαν και Κιλικίαν. [5] ἄμα δέ και προήγαγε τῶν παιδων Αλέξανδρον μὲν έσθητι Μηδικῇ τιάραν και κίταριν ὀρθήν έχούση, Πτολεμαῖον δέ κρηπίσι και χλανίδι και καυσία διαδηματοφόρω κεκοσμημένον. αὐτη γάρ ήν σκευη τῶν άπ’ Αλεξάνδρου βασιλέων, εκείνη δέ Μήδων και Αρμενίων. [6] άσπασαμένων δέ τῶν παιδων τοῦς γονεῖς, τὸν μὲν Αρμενίων φυλακή περιίστατο, τὸν δέ Μακεδόνων. Κλεοπάτρα μὲν γάρ και τότε και τὸν ἄλλον χρόνον εις πληθος έξιοῦσα στολήν ιερὰν Ἴσιδος έλάμβανε και νέα Ἴσις έχρημάτιζε.”

TITUS LIVIUS, *Ab Urbe Condita*, XXXIII, 20, 4-5; (TE 20)

“Antiokhos Coracesion’u kendine bağlamakla ilgilenmekteydi. Şimdiye kadar o, Zephyrium, Soli, Aphrodisias ve Corycos’u güvenliğe almıştı ve Anemurion’un tamamlanmasından sonra başka bir Cilicia burnu olan Selinus ele geçirilmişti. Tüm bu kentler ve bu sahil üzerinde bulunan diğer tahkimli yerler ona ya kendi istekleriyle ya da korku ve baskı altında boyun eğmişlerdi. Ama Coracesion beklenmedik bir şekilde ona kapılarını kapatmıştı.”

“Coracesium eo tempore Antiochus operibus oppugnabat, Zephyrio et Solis et Aphrodisiade et Coryco et superato Anemurio—promunturium id quoque Ciliciae est—Selinunte recepto. omnibus his aliisque eius orae castellis aut metu aut voluntate sine certamine in dicionem acceptis, Coracesium praeter spem clausis portis tenebat eum.”

PLINIUS, *Naturalis Historia*, V, 22; (TE 21)

“Şimdi Cilicia ile birleşen Suriye sahillerine geri dönelim, burada Diaphenes Nehri’ni, Crocodilus Dağı’nı, Amanus Dağı geçitlerini, Androclus, Pinarus ve Lycus Nehirlerini, Issos Körfezini, İskenderiye isimli kenti (İskenderun), Chlorus Nehrini, özgür bir şehir olan Ægæ’yi (Ayas Kale), Pyramus Nehrini, Cilicia Kapılarını, Mallos ve Magarsos (DörtDirek) kentlerini, iç kesimlerde ise Tarsus’u bulmaktayız. Daha sonra Aleian Ovasına, Cassipolis, Pyramus Nehri üzerindeki özgür bir kent olan Mopsos, Thynos, Zephyrium ve Ankhilæ’ye geliriz. Bunların yanında Saros ve Cydnus nehirleri vardır, denizden belli bir mesafe sonra özgür şehir Tarsus’a varılır; daha sonra; Celenderitis bölgesinin benzer isimli ve içinde bir Nymphæum barındıran kenti, şimdi Pompeiopolis olarak anılan Cilicia’ya ait Soli, Adana, Cibyra, Pinare, Pedalie’ Ale, Selinus, Arsinoë, Iotape, Doron ve deniz kenarında, içinde hepsi de aynı adı taşıyan bir kent, liman ve mağara barındıran Corycos gelir. Bunları geçtikten sonra Calycadnos Nehri’ne geliriz, Sarpedon Burnu, Holmoe ve Myle kentlerine vardıktan sonra ise Kıbrıs Adası’ndan kısa bir mesafede bulunan Venus Burnu ve Beldesi’ne gelinir.”

“Sed redeamus ad oram Suriyee, cui proxima est Cilicia. flumen Diaphanes, mons Crocodilus, Portae Amani montis, flumina Androclus, Pinarus, Lycus, sinus Issicus, oppidum Issos, item Alexandria, flumen Chlorus, oppidum Aegaeae liberum, amnis Pyramus, Portae Ciliciae,

oppida Mallos, Magiros et intus Tarsos. campi Alei, oppida Casyponis, Mopsos liberum, Pyramo inpositum, Tyros, Zephyrium, Anchiale.

Amnes Saros, Cydnos, Tarsum liberam urbem procul a mari secans. regio Celenderitis cum oppido, locus Nymphaeum, Soloe Cilicii, nunc Pompeiopolis, Adana, Cibyra, Pinare, Pedalie, Alae, Selinus, Arsinoe, Iotape, Dorion iuxtaque mare Corycos, eodem nomine oppidum et portus et specus. mox flumen Calycadnus, promunturium Sarpedon, oppida Holmoe, Myle, promunturium et oppidum Veneris, a quo proxime Cyprus insula.”

APPIANOS; *Romaike Historia*, Syr, 1; (TE 22)

“Suriye’nin, Babylonia ve diğer milletlerin kralı Antiokhos (Seleukos’un oğlu ve Antiokhos’un torunu) Fırat civarındaki Asya’nın, İskender’den sonraki altıncı halefiydi. Media’yi, Parthia’yi ve diğer isyan eden ülkeleri fethetti. Gösterdiği pek çok üstün başarı nedeniyle Büyük Antiokhos adını aldı. Gerek başarıları gerekse bunlar sayesinde kazandığı ünvanın kıvancıyla Koile Suriye ve Kilikia’nın bazı parçalarını hâlâ bir çocuk olan Mısır Kralı Ptolemaios Philopator’dan aldı...”

“Ἀντίοχος ὁ Σελεύκου τοῦ Ἀντιόχου, Σύρων καὶ Βαβυλωνίων καὶ ἐτέρων ἐθνῶν βασιλεύς, ἕκτος δὲ ἀπὸ Σελεύκου τοῦ μετ’ Ἀλέξανδρον Ἀσίας τῆς περὶ Εὐφράτην βεβασιλευκότος, ἐσβαλὼν ἐς Μηδίαν τε καὶ Παρθυηνὴν καὶ ἕτερα ἔθνη ἀφιστάμενα ἔτι πρὸ αὐτοῦ, καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα δράσας, καὶ μέγας Ἀντίοχος ἀπὸ τοῦδε κληθεὶς, ἐπαιρόμενος τοῖς γεγονόσι καὶ τῇ δι’ αὐτὰ προσωυμίᾳ, Συρίαν τε τὴν κοίλην καὶ Κιλικίας ἔστιν ἃ Πτολεμαίου τοῦ φιλοπάτορος, Αἰγύπτου βασιλέως ἔτι παιδὸς ὄντος...”

PAUSANIAS, *Periegesis tes Hellados*, 1.7.1; (TE 23)

“Bu Ptolemaios, yüzde yüz kardeşi olan Arsinoe’ye aşık oldu ve onunla evlendi. Bunu yaparken Makedonya geleneklerini tamamen ihlal etmiş ve Mısır geleneklerine sığınmıştı. Daha sonra kendisine komplo kurduğu söylenen; Memphis’ten İskender’in cesedini kendi aleyhine muhalefette bulunan ve Eurydike’den olan başka getiren kardeşi Argaeus’u ölüme mahkum etti. Ayrıca Kıbrıs’ta bir kardeşini daha öldürdü. Daha sonra Ptolemaios’un yarı kardeşi olan ve annesi Berenike tarafından Kyrene Valiliği verilmiş olan Magas, Kyrene halkını isyana teşvik ederek Mısır üzerine yürüdü.”

“οὗτος ὁ Πτολεμαῖος Ἀρσινόης ἀδελφῆς ἀμφοτέρωθεν ἐρασθεῖς ἔγημεν αὐτήν, Μακεδόσιν οὐδαμῶς ποιῶν νομιζόμενα, Αἰγυπτίοις μέντοι ὧν ἦρχε. δεύτερα δὲ ἀδελφὸν ἀπέκτεινεν Ἀργαῖον ἐπιβουλεύοντα, ὡς λέγεται, καὶ τὸν Ἀλεξάνδρου νεκρὸν οὗτος ὁ καταγαγὼν ἦν ἐκ Μέμφιδος: ἀπέκτεινε δὲ καὶ ἄλλον ἀδελφὸν γεγονότα ἐξ Εὐρυδίκης, Κυπρίους ἀφιστάντα αἰσθόμενος. Μάγας δὲ ἀδελφὸς ὁμομήτριος Πτολεμαίου παρὰ Βερενίκης τῆς μητρὸς ἀξιωθεῖς ἐπιτροπεύειν Κυρήνην— ἐγγόνει δὲ ἐκ Φιλίππου τῆ Βερενίκη Μακεδόνοσ μέν, ἄλλωσ δὲ ἀγνώστου καὶ ἐνὸσ τοῦ δήμου—, τότε δὴ οὗτος ὁ Μάγας ἀποστήσασ Πτολεμαίου Κυρηναίουσ ἤλαυνεν ἐπ’ Αἴγυπτον.”

PAUSANIAS, *Periegesis tes Hellados*, 1.7.2; (TE 24)

“Ptolemaios Mısır’ın girişini güçlendirdi ve Kyreneikalılar’ın atağını beklemeye başladı. Ancak Magas yürüyüş sırasında bir Libya kabilesi olan Marmaridaeler’in isyan ettiği haberini aldığı için Kyreneika’ya geri döndü. Ptolemaios ise onu takip etmeye karar verdi ve şartları değerlendirdi. Magas’ın saldırısını beklerken 4.000 civarında

Galliyi’de içeren ve Mısır’ı işgal komplosu hazırlığı içinde olan paralı askerlerle uğraşmak zorunda kaldı. Bu durumu farketdiğinde onları nehir yoluyla ıssız bir adaya sürdü. Orada (askerler) ya birbirlerinin elinde ya da kıtlık nedeniyle telef oldular.”

“καὶ Πτολεμαῖος μὲν τὴν ἐσβολὴν φραζάμενος ὑπέμενε ἐπιόντας Κυρηναίους, Μάγα δὲ ἀπαγγέλλεται καθ’ ὁδὸν ἀφεστηκέναι Μαρμαρίδας· εἰσὶ δὲ Λιβύων οἱ Μαρμαρίδαι τῶν νομάδων. καὶ τότε μὲν ἐς Κυρήνην ἀπηλλάσσετο· Πτολεμαῖον δὲ ὠρμημένον διώκειν αἰτία τοιάδε ἐπέσχε· ἥνικα παρεσκευάζετο ἐπιόντα ἀμύνεσθαι Μάγαν, ξένους ἐπηγάγετο καὶ ἄλλους καὶ Γαλάτας ἐς τετρακισχίλους· τούτους λαβὼν ἐπιβουλεύοντας κατασχεῖν Αἴγυπτον, ἀνήγαγε σφᾶς ἐς νῆσον ἔρημον διὰ τοῦ ποταμοῦ. καὶ οἱ μὲν ἐνταῦθα ἀπώλοντο ὑπὸ τε ἀλλήλων καὶ τοῦ λιμοῦ·”

PAUSANIAS, Periegesis tes Hellados, 1.7.3; (TE 25)

“Antiokhos’un kızı Apame ile evli olan ve Seleukos’un oğlu olan Magas, Antiokhos’u, babası Seleukos’un Ptolemaios ile yaptığı barışı bozarak Mısır’a saldırması için ikna etti. Antiokhos bu kararı verdiğinde Ptolemaios kuvvetlerini onun üzerine bıraktı; haydutları daha zayıf olanın topraklarını yağmalamak için, bir orduyu ise daha kuvvetli olanı durdurmak için gönderdi; böylece Antiokhos Mısır’a saldıracak fırsatı asla bulamadı. Zaten Antigonos ve Makedonyalılar’a karşı Atinalılar’ı korumak için Ptolemaios’un nasıl bir filo göndermiş olduğunu belirtmiştim ancak o (Ptolemaios) Atinalılar’ı kurtarmak için çok az çaba gösterdi...”

“Μάγας δὲ ἤδη γυναῖκα ἔχων Ἀπάμην Ἀντιόχου τοῦ Σελεύκου θυγατέρα, ἔπεισεν Ἀντίοχον παραβάντα ἃς ὁ πατήρ οἱ Σέλευκος ἐποίησατο συνθήκας πρὸς Πτολεμαῖον, ἐλαύνειν ἐπ’ Αἴγυπτον.

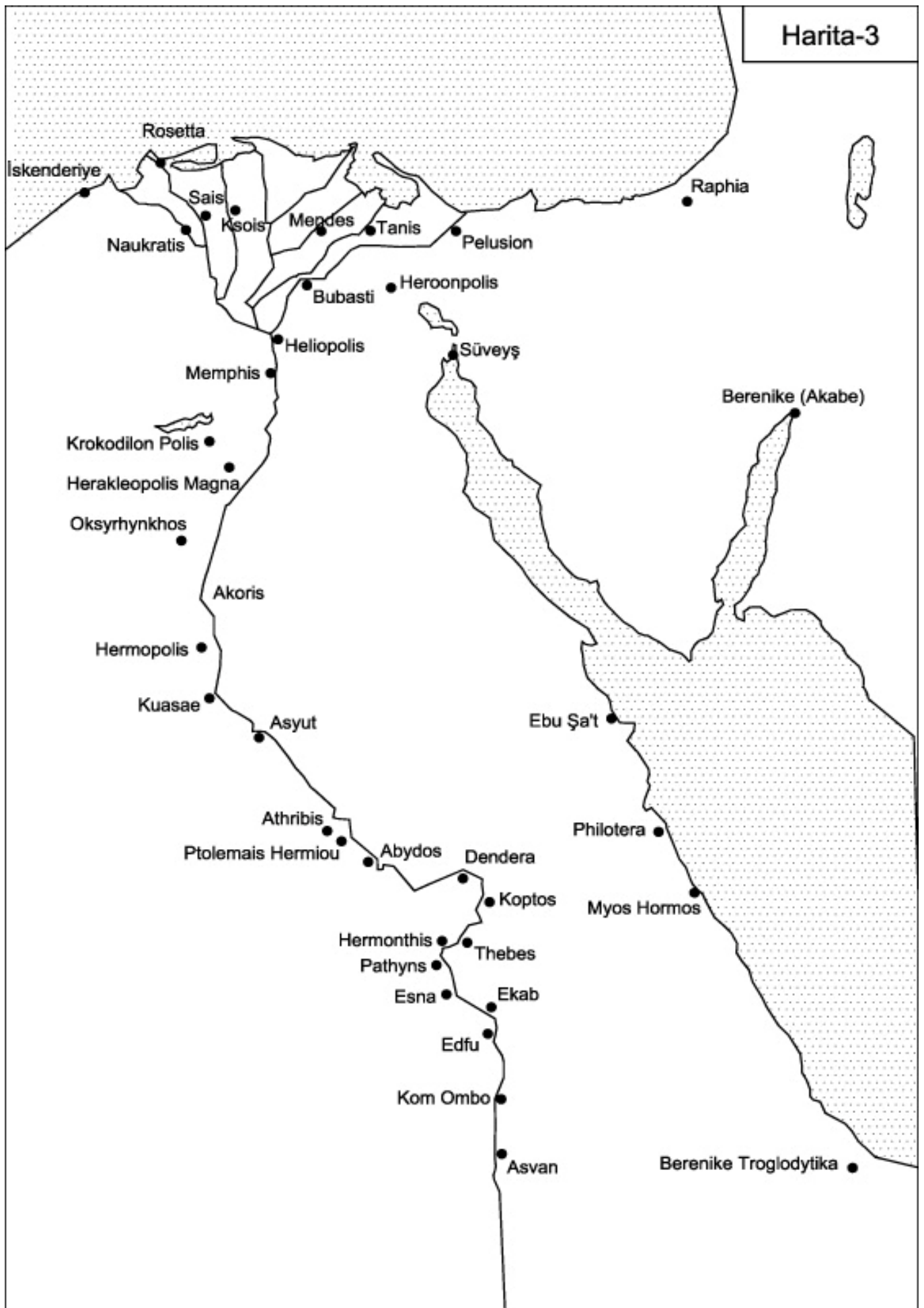
ώρμημένου δὲ Ἀντιόχου στρατεύειν, Πτολεμαῖος διέπεμψεν ἐς ἅπαντας ὧν ἦρχεν Ἀντίοχος, τοῖς μὲν ἀσθενεστέροις ληστὰς κατατρέχειν τὴν γῆν, οἱ δὲ ἦσαν δυνατώτεροι στρατιᾷ κατεῖργεν, ὥστε Ἀντιόχῳ μήποτε ἐγγενέσθαι στρατεύειν ἐπ’ Αἴγυπτον. οὗτος ὁ Πτολεμαῖος καὶ πρότερον εἰρηταί μοι ὡς ναυτικὸν ἔστειλεν ἐς τὴν Ἀθηναίων συμμαχίαν ἐπ’ Ἀντίγονον καὶ Μακεδόνας: ἀλλὰ γὰρ ἀπ’ αὐτοῦ οὐδὲν μέγα ἐγένετο ἐς σωτηρίαν Ἀθηναίους...”

PAUSANIAS, *Periegesis tes Hellados*, I, 18, 4; (TE 26)

“Buradan şehrin aşağı kesimine indiğinizde, Serapis’e ait bir tapınak bulunmaktadır ki Serapis tapınımı Atinalılar’a Ptolemaios tarafından tanıştırılmıştır. Mısırlılar’ın Serapis’e ait en ünlü tapınağı İskenderiye’de, en eskisi ise Memphis’tedir...”

“ἐντεῦθεν ἰοῦσιν ἐς τὰ κάτω τῆς πόλεως Σαράπιδος ἐστὶν ἱερόν, ὃν Ἀθηναῖοι παρὰ Πτολεμαίου θεὸν ἐσηγάγοντο. Αἰγυπτίοις δὲ ἱερὰ Σαράπιδος ἐπιφανέστατον μὲν ἐστὶν Ἀλεξανδρεῦσιν, ἀρχαιότατον.”

Harita-3

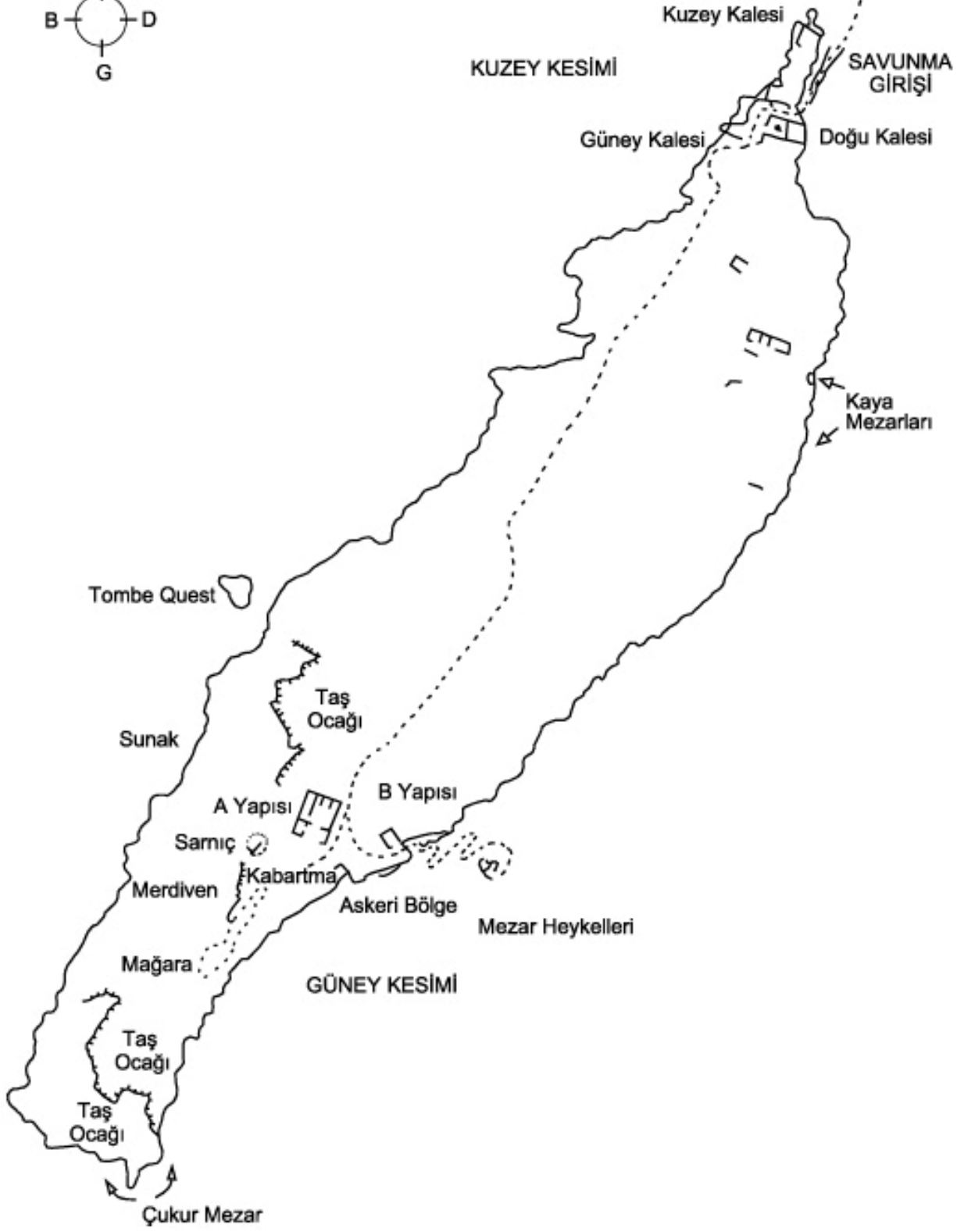
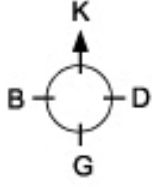

Harita-4

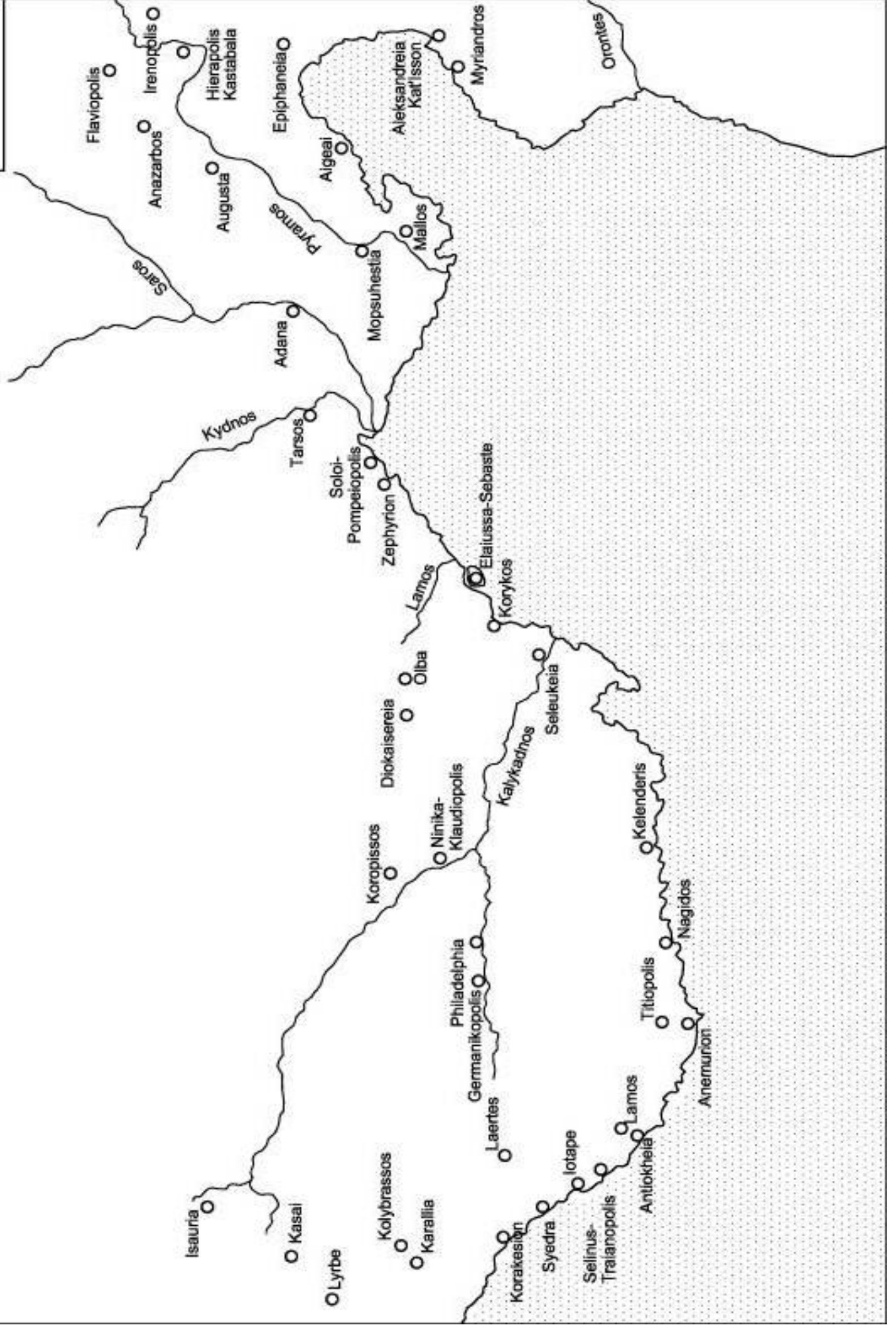

MEYDANCIK KALE

Harita-5

Harita-6

Resim 1 :

Resim 2:

Resim 3 :

Resim 4 :

Resim 5 :

Resim 6:

Resim 7:

Resim 8:

Resim 9:

Resim 10:

Resim 11:

Resim 12:

Resim 13:

Resim 14:

Resim 15:

Resim 16:

Resim 17:

Resim 18:

ÖZGEÇMİŞ

Ad – Soyad : Evren Şar
Doğum Tarihi : 08.06.1979
Görevi: Araştırma Görevlisi

Doktora
2004- 2011 İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,
“Kilikia’da Ptolemaioslar”
Danışman: Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar

Yüksek Lisans
2000-2004 İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,
“Antik Kaynaklarda Kappadokia Bölgesi”
Danışman: Prof. Dr. Mehmet Özsait

Lisans
1996-2000 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Uluslararası Konferanslarda sunulan ve özeti yayınlanmış bildiri

Şar, E. & Eryenen, G. (2009), “Tarihten Günümüze ‘Pedagog’ kavramı”, Uluslararası 5. Balkan Eğitim ve Bilim Kongresi, Kongre Özet Kitabı, 1-3 Ekim 2009, s.138.

Derelioğlu Y. & Şar E. (2010), “The Use of Films on History Education”, World Conference on Learning, Teaching and Administration, Kongre Özet Kitabı, 29 -31 Ekim 2010.

Popüler Yayınlar

Şar, E. & Eryenen, G. (2010), “Kendine Mahkum Narkissos: Başkasını Sevmeyen Kendini Sevsin”. Psikart, 7, 8-14.

İnan, G. & Şar, E. (2010), “Pygmalion ve Galateia: Sevdim Bir Taş Kadını”.

Psikeart, 8, 172-174.

Şar, E. & İnan, G. (2010), “Aphrodite, Ares, Hephaistos: Güzel, Kötü, Çirkin”.
Psikeart, 9, 156-160.

Şar, E. & İnan, G. (2010), “Seirenler: Sirenler Kimin için Çalışıyor?”. Psikeart, 11,
s.156-159.

İnan, G. & Şar, E. (2010), “Atmosferden Çıkmak”. Psikeart, 11, s. 136-139.